Ion Coteanu

GRAMATICĂ STILISTICĂ COMPOZIȚIE

EDITURA ȘTIINȚIFICĂ

Ion Coteanu
Membru al Academiei Române

GRAMATICĂ
STILISTICĂ
COMPOZIȚIE

EDITURA ȘTIINȚIFICĂ
BUCUREȘTI, 1990

INTRODUCERE

Gramatica e ca o sferă din care pulsează necontenit raze și cercuri luminoase. Unele strălucesc mai puternic decît altele și încîntă ca adevărate minunății. Adesea și sînt minunății, căci au în ele artă, arta cuvîntului. Altele, mai puțin strălucitoare și mai des întîlnite, trec neluate în seamă, pentru că le știe tot omul și face și el asemenea după puterile sale, sfera care pulsează aflîndu-se în mintea tuturor celor ce folosesc limba părinților ori atît pe a părinților, cît și alta ce le este cunoscută bine.

Cercurile și razele luminoase cu o calitate deosebită nu se ivesc numai în poezie și în proza literar-artistică, ci și în alte scrieri. Li se cere doar să se potrivească exact cu ce se spune și fiecare dintre cei ce le folosesc să cumpănească atent dacă, dincolo de plăcerea produsă ascultătorilor sau cititorilor, ele servesc ideea făcînd-o mai bine și mai ușor înțeleasă. Cele cu adevărat strălucitoare sînt figuri de stil. Cele care trec neobservate și-au pierdut sclipirile pe care le aveau odinioară: toate limbile fiind astăzi pline de asemenea figuri de stil obosite.

Cît este însă de puternică legătura figurilor de stil cu gramatica? Dacă gramatica reprezintă motorul sau, cu alte cuvinte, mecanismul cu ajutorul căruia se fac propoziții și fraze — și ea este într-adevăr așa ceva — fiindcă, fără ea, nu am îngăima nici două vorbe, e de la sine înțeles că și figurile de stil, luînd ființă în propoziții și fraze și niciodată în alt chip, sînt produse de același mecanism. Dar ele nu se construiesc fiecare pentru sine, ci se asociază unele cu altele pe baza unui fir conducător formînd împreună t e x t e mai lungi ori mai scurte, altfel spus, c o m p u n e r i, unde intră și figurile de stil. Din gramatică izvorăsc așadar nu numai propoziții, fraze și figuri de stil, ci și compuneri sau compoziții. De aceea cartea de față se și ocupă de *gramatică, stilistică și compoziție*.

Studiul mecanismului căruia îi dăm numele de gramatică se poate face în multe feluri. Unul este cel de aici, unde gramatica este privită ca mijloc de producere concretă a propozițiilor, frazelor și compunerilor. Dar cercetarea poate să ia și alt drum, să nu se preocupe de cum anume se formulează enunțurile și, mai ales, să nu le urmărească în raporturile lor directe cu textele, ci numai să scoată pe primul plan structura limbii ca atare.

Într-un cadru de acest fel, se ivesc probleme speciale, de exemplu dacă articolul poate fi considerat parte de vorbire propriu-zisă, de vreme ce, cînd este enclitic, nu constituie un cuvînt, ci numai o particulă, asemănătoare în multe privințe cu sufixele și desinențele, sau de ce se consideră numeralul o parte de vorbire, cînd el nu apare decît ca adjectiv, ca substantiv sau pronume.

În același tip de gramatică, se discută între altele și dacă limba română are patru conjugări sau mai multe, opt, ori chiar zece-douăsprezece, fiindcă *a cînta*, de ex., nu se conjugă la fel ca *a lucra*, nici *a merge* ca *a petrece*, nici *a doborî* ca *a urî*, *a da* ca *a lua* ș.a.m.d. Cercetarea este astfel restrînsă în mod voit numai la asemănările și deosebirile dintre forme, grupate laolaltă doar dacă sînt identic
2 alcătuite. Așa se și explică de ce se pot găsi atîtea conjugări.

Există şi alte modalităţi, dar ele se referă la aspecte ori la situaţii din ce în ce mai speciale, de ex. la gramatică şi logică, la gramatică şi semiotică etc., pe care am socotit că nu este locul să le expunem aici. Cititorul îşi poate face o idee despre unele dintre ele văzînd articolul despre gramatică din cartea de faţă. În ceea ce ne priveşte, ne-am propus aici să menţinem tot ce ni s-a părut util în gramatică potrivit scopului practic pe care l-am avut din capul locului.

Terminologia Gramatica are ca şi stilistica, în special aceea a figurilor, o terminologie bogată, cum au de fapt toate disciplinele ştiinţifice. Spre deosebire însă de ele, terminologia gramaticală prezintă o greutate în plus, căci obiectele gramaticii, care în ultimă analiză sînt cuvintele, trebuie numite tot prin cuvinte, de ex. „acest cuvînt este substantiv sau adjectiv, sau verb, sau subiect" etc., în timp ce alte discipline ştiinţifice nu au cuvinte pentru cuvinte, ci pentru plante, animale, părţi ale corpului, corpuri chimice, fenomene ale naturii, fenomene sociale etc. Din această cauză, terminologia gramaticală şi, în general, cea a ştiinţei limbii se deprind mai greu, mai ales în primele etape de învăţare a gramaticii, cînd, pe lîngă imaginea lucrurilor evocată de un cuvînt, trebuie să se ţină minte atît acel cuvînt, cît şi pe celălalt, în speţă, numele lui gramatical.

La aceasta se adaugă faptul că terminologia gramaticală însăşi suferă de cîteva slăbiciuni. Astfel, *perfect* înseamnă „desăvîrşit". În denumirile de *perfect simplu*, *perfect compus* şi *mai-mult-ca-perfect*, „desăvîrşit" nu este utilizat şi nici utilizabil. O formulare ca „timpul desăvîrşit simplu al indicativului" pentru *perfectul simplu* ar părea curioasă şi fără sens, iar una similară pentru *mai-mult-ca-perfect* ar fi şi mai greu de acceptat. În cele din urmă, *perfect* se defineşte prin „timpul care arată că acţiunea verbului s-a desfăşurat cîndva în trecut". Această definiţie nu rezolvă însă totul, căci gramatica românească numeşte *perfect compus* un timp al indicativului din sfera perfectului, caracterizat prin aceea că este format din auxiliarul *avea* şi participiul verbului conjugat. Dar conjunctivul şi condiţionalul au şi ele perfect, şi tot compus, cărora nu li se spune însă niciodată perfect compus. Terminologia perfectului este prin urmare în întregime convenţională şi trebuie învăţată, fără să se mai ţină seama de înţelesul fundamental al termenului *perfect*.

Cuvîntul *pronume* înseamnă „pentru" (= pro-) „nume", „înlocuitor de nume", dar, afară de pronumele personale, celelalte sînt şi adjective, iar cele posesive sînt în primul rînd adjective, căci numai ajutate de articolul proclitic *al*, *ai*, *a*, *ale* îşi îndeplinesc într-adevăr rolul de pronume.

Şi sintaxa frazei are capcane terminologice. Una dintre ele se datorează lipsei de simetrie dintre denumirile părţilor de propoziţie care completează, întregind sau dezvoltînd verbul, şi propoziţiile subordonate cu acelaşi rol. Cînd întregirile verbului sînt obiectul direct şi cel indirect, acestora li se spune complemente, iar propoziţiilor cu aceeaşi funcţie în frază li se spune completive. Cînd întregirea priveşte locul, timpul, modul etc., părţilor de propoziţie li se spune de asemenea complemente (circumstanţiale), dar propoziţiile corespunzătoare poartă denumirea de propoziţii secundare circumstanţiale, nu pe aceea de completive circumstanţiale, deşi sînt pe acelaşi plan cu cele numite completive (directe sau indirecte). Şi de această dată, terminologia s-a impus printr-o convenţie, convenţie care ascunde însă simetria amintită, lăsînd impresia că doar completivele „completează".

Observaţiile de mai înainte nu vizează modificarea terminologiei, ci vor numai să sublinieze cîteva dintre aspectele ei, pentru ca, reflectînd asupra lor, să se uşureze pătrunderea în gîndirea gramaticală. Terminologia devine în unele faze ale învăţării mecanismului gramatical o adevărată obsesie. Spre a o îndepărta pe cît este cu putinţă, am recurs în această carte la aşezarea noţiunilor în

ordine alfabetică. Am făcut-o şi din alt motiv. Cărţile de gramatică nu se citesc. De obicei, ele se studiază. Ori de cîte ori cititorul are nevoie, e bine ca el să găsească repede o definiţie, un exemplu sau un grup de exemple, un amănunt sau altul. Cînd elementele esenţiale sînt aşezate în ordine alfabetică, se ajunge fireşte mult mai uşor la datele căutate.

Nu ne aflăm însă în faţa unui dicţionar şi nici a unui glosar. Din mulţimea foarte mare de concepte, am ales numai pe acelea care ni s-au părut strict necesare, tratîndu-le ca în gramatică, nu ca în dicţionar.

Analiză şi sinteză Ca orice disciplină ştiinţifică, gramatica cercetează unităţile de diferite feluri ale limbii prin două procedee, prin analiză şi prin sinteză. Analiza este desfacerea acestor unităţi în părţile lor, sinteza este refacerea aceloraşi unităţi sau a altora, ţinîndu-se seama de ce a reieşit din analiză şi folosindu-se rezultatele acesteia.

Spre a şti cum este alcătuită o nucă, trebuie s-o spargi. Spărgînd-o, afli că, sub o coajă verde, mai are una, mai tare, castanie-deschisă, că înăuntru se găseşte un miez împărţit în patru şi îmbrăcat într-o pieliţă cafenie, că între fiecare parte a miezului este cîte o membrană scorţoasă subţire, că miezul nucii coapte e gustos, dar că pieliţa care-l înveleşte este amară dacă nuca nu s-a copt încă bine etc. Împingînd analiza şi mai departe, mai afli că în miezul nucilor se află un fel de grăsime din care se scoate uleiul de nucă ş.a.m.d. Poţi apoi să spui că nuca este un fruct ca şi pepenele, mărul sau strugurele, deşi nu seamănă cu ele. Pînă în punctul în care ai stabilit cum este alcătuită o nucă, te-ai aflat pe terenul analizei. După ce te-ai convins că toate nucile au aceeaşi structură, deşi unele sînt mai mari, altele mai mici etc., ai trecut la sinteză, la o primă sinteză. Cînd ai afirmat că nuca este un fruct ca oricare altul, ai făcut a doua operaţie de sinteză, lărgind pe prima.

În linii mari, la fel se întîmplă şi în gramatică. Să ne închipuim, de ex. că, din neatenţie sau din neştiinţă, cineva a bătut la o maşină de scris următoarea înşiruire de litere: *Invîr stădenu mai douăzeciş icincide anio tînărăte lefonistă aînvă ţat pedina fa rămiidenu merede te'efon.* Nu e probabil prea greu să despărţim şirul acesta în cuvinte cu ajutorul analizei. După ce o facem, recunoaştem propoziţia dactilografiată greşit. Spunînd însă că rezultatul este o propoziţie, am făcut dintr-o dată mai mulţi paşi în domeniul analizei, căci am recunoscut un subiect, un predicat şi nişte completări ale lor. Mai întîi am recunoscut însă cuvintele şi am tras poate şi concluzia că unele sînt substantive, altele adjective, altele numerale etc., fie că ştiam că poartă acest nume, fie că nu.

Ca să vedem de ce unele sînt substantive, de ex., trebuie să repetăm într-un fel experienţa cu nuca, adică să cercetăm dacă *vîrstă*, *ani*, *telefonistă*, *numere*, *telefon* au între ele ceva comun prin care să se deosebească de *în*, de *numai*, de *şi* etc., căci atunci cînd am luat o nucă în mînă am văzut că ea nu e frunză, creangă ori trunchi. Tot astfel, punînd pe *vîrstă*, pe *ani* şi pe celelalte împreună, ştim că nu sînt la fel ca *în*, ca *numai*, ca *şi*, ca *a* din *a învăţat* ş.a.m.d., fiindcă ele sînt nume de lucruri şi de fiinţe, pe cînd celelalte nu sînt. Din cauza acestei trăsături, existentă la fiecare în parte, le-am socotit i d e n t i c e, nu prin formă, ci prin conţinutul lor de nume de lucruri şi de fiinţe. El ne-a dat dreptul să le grupăm în aceeaşi clasă ca o „parte de vorbire" căreia i se zice astfel, pentru că, dacă nu vedem cuvintele acestea scrise, ci le auzim vorbite doar, trebuie să le despărţim după ureche. Aşa se şi face în unele jocuri copilăreşti, în care, după fiecare silabă sau vocală dintr-un cuvînt, se adaugă încă una formată dintr-o consoană urmată de aceeaşi vocală cu cea din silaba sau vocala dinainte, de ex.: *Ipîn vîpîrstăpă depe dopouăpăzepecipi depe anipi* etc. Asemenea jocuri arată că, în practică, „simţim" cuvintele ca unităţi şi deci că pînă la acest nivel analiza funcţionează destul de simplu.

Spunem aşadar că substantivele sînt părţi de vorbire fiindcă au acelaşi conţinut general, deosebit de al altor cuvinte, care sînt şi ele părţi de vorbire, unele purtînd un nume, altele, altul.

După ce am stabilit prin analiză ce sînt substantivele, observăm că, deşi au toate o trăsătură identică de conţinut, conţinutul lor are, la rîndul lui, pe puţin două trepte: o dată el este format din nume de lucruri şi de fiinţe care se văd, se aud, le putem pipăi, mirosi, gusta, iar altă parte din nume de lucruri, de fiinţe şi de gînduri pe care ni le putem numai închipui. Cînd cineva spune, de ex., *Sună telefonul!* nu încape nici o îndoială că substantivul *telefon* este numele unui aparat pe care putem pune mîna, iar cînd auzim că *Înţelepciunea e greu de atins*, nu e de asemenea nici o îndoială că *înţelepciunea*, deşi este substantiv, numeşte un lucru pe care nu-l percep simţurile noastre, deci că este un nume abstract. De aici, printr-o nouă analiză, care nu pierde însă din vedere conţinutul general obligatoriu al substantivelor, se ajunge la împărţirea lor în c o n c r e t e, de fapt (substantive) nume de lucruri şi fiinţe concrete, şi a b s t r a c t e, de fapt (substantive care sînt) nume de lucruri, de fiinţe şi de idei abstracte.

Pe alt plan, analiza poate fi dusă şi mai departe, despărţind substantivele în nume purtate de fiecare dintre noi sau de oraşe, de sate, de munţi, de rîuri etc. —substantive (nume) p r o p r i i — şi în nume date oricui sau la orice dacă i se potrivesc prin înţeles, adică în substantive (nume) c o m u n e.

Am urmărit pînă aici prin analiză şi sinteză conţinutul general al acelei părţi de vorbire căreia îi spunem substantiv. Dar cele două procedee ţin seamă şi de felul cum se schimbă cuvintele în cursul vorbirii, căci unele au posibilitatea de a arăta că avem de a face cu un singur obiect, cu o singură persoană etc., cu mai multe obiecte, cu mai multe persoane etc., iar altele nu au această posibilitate. Vorbim de un *an* sau de mai mulţi *ani*, dar *mîine*, de ex., are o singură formă, fără putinţa de a fi un *mîine* singular sau plural. Luînd toate cuvintele care au atît singular cît şi plural, observăm că substantivele merg împreună cu adjectivele, cu verbele, cu pronumele, cu articolele şi cu unele numerale, dar numai cu unele dintre acestea din urmă. Facem deci o nouă grupare, luînd acum drept bază singularul şi pluralul, şi punem împreună toate părţile de vorbire care au aceste numere. Am trecut astfel de la analiza părţilor de vorbire care, luate separat, au singular şi plural, la efectuarea unei sinteze, căci le-am grupat nu numai pentru că au număr, ci şi pentru că se deosebesc astfel de prepoziţii, de conjuncţii, de adverbe, de interjecţii.

Cînd recurgem la genul gramatical şi la caz, părţile de vorbire se grupează în alt chip. Acum substantivul, adjectivul, numeralul şi articolul constituie o clasă, în care verbul nu intră, căci, deşi are număr, nu are gen şi nici caz gramatical, pe cînd interjecţia, conjuncţia, prepoziţia şi adverbul nu au nici gen, nici număr, nici caz.

Analiza şi sinteza se petrec în mintea fiecărui vorbitor al limbii sale şi pentru toate unităţile. Cînd auzim de ex.: *Te duci la...?* este limpede că un gînd a rămas neterminat, că o unitate care ar fi putut să fie o propoziţie a rămas neîncheiată. Analiza ne-a indicat că după *la* era nevoie de o completare. Sinteza a făcut ca din lipsa ori din lipsurile bănuite de după *la* să tragem concluzia că ne aflăm în faţa unei unităţi sintactice neterminate. Am fi putut avea şi *Te duci la Georgică să...*, adică o frază neterminată. Operaţiile de analiză şi de sinteză ar fi fost în mare aceleaşi. De aici reiese un lucru foarte important, şi anume că unităţile sintactice închegate se înţeleg mai întîi în întregime, sintetic, apoi se fragmentează prin analiză. Aşadar o frază oricît de lungă trebuie urmărită în ideea ei de bază şi apoi despărţită în bucăţele, în propoziţii, în subiecte, predicate, atribute, complemente etc. Primul moment este cuprinderea întregului — sinteza —, al doilea, des-

părțirea, analiza. Dar, ca și la părțile de vorbire, după analiză se cere întoarcerea la întreg, fiindcă de abia atunci el apare într-o înfățișare nouă, îmbunătățită.

Analiza și sinteza nu se opresc însă la frază, ci merg mai departe, la paragrafe și la compuneri întregi, oricît de mari ar fi acestea. Dacă urmărim, de ex., o narațiune, analiza ne obligă să despărțim personajele de evenimente, pe acestea din urmă de locul unde se petrec, locul de timpul cînd s-au desfășurat faptele, și pe toate de cauzele evenimentelor etc. Sinteza, la rîndul ei, duce la recunoașterea și la stabilirea ideii centrale, a temei narațiunii.

Înțeles și formă Toate cuvintele unei limbi au înțeles. Dacă unele nu ar avea, pe acelea oamenii nu le-ar mai folosi. Chiar *a* care, înaintea unui verb, arată că verbul este la infinitiv are înțeles, dovadă că nu putem să punem în locul lui altă vocală.

Toate cuvintele îmbracă, firește, o formă, una ca *a* de mai înainte sau mai multe. Verbul are cîteva zeci, cîteodată atît de deosebite între ele, încît cine nu știe românește nu pricepe prea ușor de ce *rosese* este același cuvînt cu *roade*. Ele sînt același cuvînt fiindcă au ceva în comun. Acel „ceva în comun" este înțelesul lor de bază. Tot astfel, cînd spunem că *ladă* și *lăzi* sînt același cuvînt, o facem pentru că știm că *ladă* arată numai unul dintre obiectele astfel numite, pe cînd *lăzi* arată mai multe. Atît *lăzi* cît și orice substantiv primesc la plural, pe lîngă înțelesul lor de bază, și pe acela de „mai multe", respectiv „mai mulți", ceea ce ne duce cu gîndul la faptul că singularul trebuie să aibă și el un înțeles al său, fiindcă altfel nu l-am mai deosebi de plural. Luăm acum ca exemplu o formă a verbului *a (se) duce: du-te!* Ea conține o p o r u n c ă adresată unui *tu*, deci, pe lîngă ce înseamnă în alte împrejurări *a (se) duce*, el mai înseamnă în forma *du-te!* „poruncă", „tu" și „imediat" acum cînd îți ordon". *Porunca*, numită la verb i m p e r a t i v, *tu*, numit în gramatică p e r s o a n ă, una *singură* — în gramatică s i n g u l a r — *acum*, în gramatică p r e z e n t, sînt înțelesuri particulare adăugate la cel de bază a lui *a (se) duce*.

Sînt însă și forme identice pentru înțelesuri adesea foarte deosebite, *mori*, de ex., din *du-te la oștire, pentru țară mori!* este în aceeași situație ca *du-te!*, dar pe cînd acesta din urmă la indicativ prezent este *te duci*, *mori*, la indicativ prezent, arată la fel ca la imperativ prezent *(tu) mori*. Dacă nu l-am fi găsit în vecinătatea lui *du-te!*, ar fi fost mai greu să se vadă că și el este la imperativ, s-ar fi văzut doar că este la prezent, la singular, la persoana a II-a. Este deci importantă și legătura de vecinătate dintre două sau mai multe forme, chiar de la cuvinte diferite. Vecinătatea, care poate fi mai apropiată sau mai depărtată, se numește c o n t e x t. El este un indicator prețios al înțelesurilor particulare.

Afară de cuvintele care au două sau mai multe forme identice cu înțelesuri diferite, unele au numai o formă. La acestea, chiar înțelesul de bază este cîteodată greu de stabilit și mai ales de definit. Să cercetăm din acest punct de vedere pe *în* din fraza următoare: *Stătea adesea* în (1) *camera lui, întins* în (2) *pat, cu privirea pierdută* în (3) *tavan sau se uita pe fereastră* (în (4) *zare)*. Primul *în (1)* înseamnă „înăuntru, în interior", dar al doilea, *în (2)*, are alt înțeles, aproximativ ca *pe*, care, la nevoie, l-ar putea și înlocui; *în (3)* nu mai seamănă nici cu *în* (1), nici cu *în* (2). El ar fi cam același lucru cu „într-un loc, într-un punct oarecare din" (tavan). În schimb, *în (4)* e mai asemănător cu *în (3)* decît cu celelalte.

Deseori, *în* este echivalent cu „înăuntru". De aceea și cred unii că nu e bine să se zică *și-a pus pălăria (sau căciula) în cap*, fiindcă — socotesc ei — „n-o băgăm în cap", uitînd că nici cînd punem pălăria, căciula, haina etc. *în cui* n-o vîrîm înlăuntrul cuiului, iar cînd se zice *n-are păr în cap cît bine i-a făcut*, nu ne trece prin minte că părul s-ar afla în interiorul capului.

În sfîrşit, *în* are un înţeles deosebit de cele de pînă acum în expresii ca *o partidă în doi*, *joc în doi*, *lucru în trei* etc., unde *în* înseamnă „numai cu, doar cu (doi, trei, etc.)".

Aşadar, pe scurt, raportul dintre înţeles şi formă depinde de trei factori:
1) de înţelesul fundamental, de bază, al cuvîntului, înţeles care se menţine în toate formele;
2) de înţelesul special pe care-l adaugă genul, numărul, cazul, modul, timpul etc.;
3) de înţelesul — tot special — rezultat din vecinătăţile mai apropiate ori mai depărtate ale cuvîntului, adică de context.

Gramatica propriu-zisă se ocupă numai de factorii (2) şi (3), fiindcă numai aceştia ţin propriu-zis de ea.

Forme vechi şi forme noi Cu trecerea timpului, toate limbile se schimbă într-o măsură oarecare, ceea ce oamenii cu spirit de observaţie văd şi fără ajutorul disciplinelor lingvistice. Nepoţii bagă de seamă că adesea unele lucruri pe care bunicii lor le numesc într-un fel, ei le spun puţin altfel, cum făceau şi bunicii cînd erau şi ei nepoţi, fiindcă mereu apar forme şi cuvinte noi, şi mereu altele se învechesc.

Ne oprim acum numai la cîteva dintre formele care, schimbîndu-se, duc uneori la şovăieli, la încurcături şi chiar la greşeli. A alege dintre ele pe aceea care răspunde cel mai bine necesităţilor de exprimare nu este deloc simplu, fiindcă părerile sînt adesea împărţite. De obicei, una dintre forme se impune printr-o hotărîre luată de instituţiile culturale, în primul rînd de o academie de specialitate. Din acel moment, forma adoptată se consideră obligatorie pentru toţi cei ce vor să vorbească şi să scrie ca nişte oameni culţi.

O formă nouă poate să fie mai bună decît una veche, dar nu o dată este preferată cea veche. Un exemplu îl avem în *sînt*. Ea este forma cu adevărat cea veche şi se explică pas cu pas din cele mai îndepărtate timpuri pînă astăzi. Cam cu un secol şi jumătate în urmă, s-a crezut însă că *sunt* este mai veche şi a fost declarată obligatorie. Cîteva generaţii, trecînd prin şcoli, citind ziare, cărţi, reviste etc. au întîlnit-o aşa şi au pronunţat-o cum era scrisă, deşi mulţi o ştiau ca *sînt*. Pătrunzînd în tot ce se scria, ea a făcut pe mulţi să se ferească de *sînt*. De aceea, cînd întîlnim pe *sunt* în scrierile mai vechi, să nu uităm că, indiferent de pronunţare, autorii ori poate tipografii şi editorii înşişi puneau automat *sunt*, chiar dacă nu pronunţau *sunt*. Forma *sunt* a circulat aşadar un timp, dar nu pentru că era nouă, ci, dimpotrivă, fiindcă se credea că ea este cea veche.

Un caz în unele privinţe asemănător cu cel de mai înainte, dar ceva mai puţin simplu, este pluralul de la mai-mult-ca-perfect. Cea mai veche înfăţişare a lui era fără *-ră-*, adică: (noi) *apărusem*, *văzusem*, *spusesem*, *vorbisem;* (voi) *apăruseţi*, *văzuseţi*, *spuseseţi*, *vorbiseţi;* (ei, ele) *apăruse*, *văzuse*, *spusese*, *vorbise*. Aşa se şi găsesc la mari scriitori din trecut. La începutul secolului nostru, s-au răspîndit însă treptat formele cu *-ră-* de care ne folosim astăzi: (noi) *apăruserăm*, *văzuserăm*, *spuseserăm*, *vorbiserăm* ş.a.m.d. Mai-mult-ca-perfectul cu *-ră-* a eliminat din scris pe cel fără *-ră-*, dar nu şi din vorbire, cel puţin la început.

Formele cu *-ră-*, care sînt mai noi, au avut cîştig de cauză, între altele fiindcă pun în lumină deosebirea dintre singular şi plural şi se vede mai bine că *apăruserăm*, de ex., este la persoana I plural, iar *apărusem* este la persoana I singular. Particula *-ră-* a fost introdusă de la perfectul simplu, vezi: (noi) *apărurăm*, (voi) *apărurăţi*, (ei) *apărură*, de la care se formează — cum se ştie — mai-mult-ca-perfectul.

Tot la verb s-au întîlnit acum mai bine de un secol şi jumătate două forme, de vechime diferită, de data aceasta la imperfect. În româna veche, persoana a III-a plural a imperfectului era la fel cu a III-a singular. Se zicea deci: (el, ea) *cînta*, *cădea*, *mergea*, *suferea*, dar şi (ei, ele) *cînta*, *cădea* ş.a.m.d., afară de unele părţi din sud-vestul ţării, unde apăruseră ca o noutate formele de plural cu *-u* pe care

le cunoaştem astăzi. Ele au fost impuse, deşi în mai toate celelalte părţi din ţară se păstrau şi se păstrează încă formele fără -*u* la plural. Cînd le auzim aşadar în poeziile populare, să nu ne închipuim că poetul popular a amestecat singularul cu pluralul subiectului, de exemplu cînd el spune în *Meşterul Manole: Meşterii grăbea / Sforile-ntindea*, după cum nici I. Creangă nu a făcut lucrul acesta cînd a scris, de ex., în *Povestea porcului: ti ţiuia urechile*.

Cîteodată iau naştere şi forme verbale noi, considerate cu totul nelalocul lor. Astfel, în multe părţi, între malul stîng al Oltului şi Marea Neagră, se aud în vorbirea de toate zilele propoziţii ca: — *Atunci roşiile* se face *mari şi frumoase*. — *Dar* e *şi gustoase?*, unde se încalcă regula care cere în asemenea propoziţii pe *se fac* şi pe *sînt*. Atît *se face* (roşii mari), cît şi *e gustoase* sînt forme noi. Ele nu se datorează însă unei gîndiri fără noimă, căci aceiaşi vorbitori nu zic niciodată (voi) *faci*, în loc de (voi) *faceţi* sau (voi) *eşti*, în loc de (voi) *sînteţi*, nu amestecă aşadar singularul cu pluralul, ceea ce înseamnă că, pentru ei, (oamenii) *zice*, (băieţii) *merge* (la cîmp) sînt la plural, dar la un plural nou, identic în formă cu singularul (omul) *zice*, (băiatul) *merge* (la cîmp). El seamănă perfect cu pluralul din (el, ea, ei, ele) *aleargă* şi (el, ea, ei, ele) *taie*, (el, ea, ei, ele) *calculează* şi cu cel din (el, ea, ei, ele) *coboară*, (el, ea, ei, ele) *suferă*, (el, ea, ei, ele) *mîrîie* etc. — asemănare care explică de ce şi cum a apărut acest plural. Dar la verbele de conjugarea a II-a ca *bea*, *cădea* etc., la cele de conjugarea a III-a ca *a face*, *a merge*, *a zice* etc., precum şi la cea mai mare parte dintre cele de conjugarea a IV-a, identificarea persoanei a III-a singular cu a III-a plural nu este admisă. De aceea, inovaţia (oamenii) *zice*, (băieţii) *merge* etc. a fost respinsă fără discuţie de limba cultă.

Dar nu numai printre verbe se ivesc noutăţi şi nu numai la această parte de vorbire este nevoie să se ia hotărîri în legătură cu adoptarea unei forme sau a alteia. O noutate este, de exemplu, şi reducerea seriei articolului posesiv-genitival de patru termeni *(al, a, ai, ale)* la unul singur, la *a*, reducere des întîlnită în vorbirea moldovenească şi în cea din alte locuri din ţară: *(cărţile-s) a mele* fiind ceva obişnuit acolo unde există tendinţa de reducere. Ea a pătruns şi în operele literare ale unor mari scriitori. M. Eminescu foloseşte deseori pe *a* pentru *al* sau *ale*, ca în versul următor: *Pe-a lui maluri, gălbii, şese, stuful creşte din adînc (Egipetul)*. Nici această inovaţie nu a fost acceptată. Trebuie să ştim însă că ea nu reprezintă decît în aparenţă o greşeală, un dezacord, ci o noutate ivită în unele graiuri, dar neacceptată.

Şi la pronumele-adjectiv *care* s-a încercat într-o vreme să se introducă unele modificări, fiindcă acest pronume-adjectiv prezintă o flexiune întrucîtva curioasă. Pe cînd la nominativ şi la acuzativ are o singură formă — atît la singular şi plural, cît şi pentru toate genurile —, la genitiv şi la dativ are forme care se deosebesc între ele, căci în limba literară actuală se spune *care* (om, oameni, femeie, femei, cap, capete), dar *cărui(a)*, *cărei(a)*, *căror(a)*. S-a încercat întîi să se introducă un plural, *cari*, pentru toate genurile, şi un timp a şi fost în uz, dar nu a rezistat.

Cum în limba veche flexiunea lui *care* era mai dezvoltată, el primea atunci şi articol hotărît enclitic. Încă în secolul trecut se întîlnesc uneori *carele* pentru masculine şi neutre şi *carea* pentru feminine. Pe *carele*, de exemplu, îl găsim şi în fragmentul reprodus în această carte din *Pseudokinegheticos* al lui Al. Odobescu (v. p. 96). Nici această încercare de revenire nu a izbutit să se impună.

Forme paralele După cum e şi de aşteptat, în limbă pot însă să funcţioneze în cursul unei perioade mai lungi ori mai scurte forme paralele, toate admise în exprimarea cultă. În această situaţie se află astăzi cele patru tipuri de viitor: 1) *voi aproba*, *vei aproba*, *va aproba* ş.a.m.d.; 2) *oi aproba*, *ei/ăi aproba*, *o/a aproba* ş.a.m.d.; 3) *o să aprob*, *o să aprobi*, *o să aprobe* ş.a.m.d.; 4) *am să aprob*, *ai să aprobi*, *are să aprobe* ş.a.m.d. Ele se menţin fiindcă nu au întru totul aceeaşi semnificaţie. Prima *(voi aproba)* se foloseşte mai cu seamă în exprimarea oficială şi în cea solemnă,

avînd înţelesul unui viitor fără alte adausuri. A doua *(oi aproba)* este populară şi familiară, indicînd un viitor nu la fel de sigur că *voi aproba*. A treia *(o să aprob)* este de asemenea populară şi familiară, cu o semnificaţie de nesiguranţă mai accentuată decît a doua. A patra *(am să aprob)* este populară şi familiară, dar acceptată adesea şi în vorbirea solemnă, avînd faţă de celelalte o nuanţă de necesitate.

Cauza menţinerii celor patru tipuri, dintre care 2, 3 şi 4 sînt mai noi decît 1, îşi are explicaţia tocmai în deosebirile de înţeles arătate, deosebiri care servesc, cînd e necesar, la crearea atmosferei stilistice. Vrînd, de ex., să sublinieze modestia lui Mircea în *Scrisoarea a III-a*, M. Eminescu face pe domnul Munteniei să vorbească utilizînd de cîteva ori acelaşi viitor popular ca şi solul care-l precedase la Baiazid: („*Dar acu vei vrea cu oaste şi război ca să ne cerţi*, / *Ori vei vrea să faci întoarsă de pe-acuma a ta cale* / ... De-o fi *una*, de-o fi *alta* ... *Ce e scris şi pentru noi*, / *Bucuroşi* le-om duce *toate*, *de e pace*, *de-i război*."

Şi alte forme paralele îşi datorează prezenţa simultană în limba cultă unei diferenţieri stilistice. Astfel, pluralul de la *robinet* este *robinete*, ca substantiv neutru; dar, în unele domenii ale tehnicii, s-a inventat şi pluralul *robineţi*, ca şi cum *robinet* ar fi fost de genul masculin. *Robineţi*, obişnuit în tehnică, sună puţin cam curios în vorbirea curentă; în schimb, *robinete* e bun atît pentru vorbirea curentă, cît şi pentru tehnician, chiar dacă acesta preferă cînd discută probleme de specialitate forma *robineţi*, fiindcă are „aerul", marca de „tehnic". Limbajele tehnice înclină de altfel spre plurale în *-i*, căci mai degrabă acceptă pe *acceleratori* pentru *aparate de accelerare*, pe *acumulatori* (de energie), mai degrabă decît pe *acumulatoare*, ultimul rămînînd pentru *baterii acumulatoare* ş.a.m.d.

Compoziţia (compunerea) şi gramatica Orice compunere are nevoie, cum am spus la început, de propoziţii şi fraze corecte. La această condiţie se adaugă alte cîteva care ţin de gramatică, dar în mod indirect, fiindcă gramatica nu scuteşte pe nimeni de propoziţii şi fraze absurde sau neadevărate, chiar dacă sînt formate corect. *Luna este o planetă de sticlă incasabilă* nu are nici o greşeală gramaticală, dar conţine un mare neadevăr, pe cînd *Marte şi Saturn se roteşte în jurul Soarelui* corespunde cu adevărul, dar este incorect construită. Prin urmare, cine dezvoltă un subiect într-o compunere, trebuie să aibă, pe lîngă buna stăpînire a gramaticii, şi cunoştinţele necesare tratării subiectului. El trebuie să ştie totodată şi pentru cine face compunerea. Are în vedere un grup redus de persoane cunoscute? Are în vedere grupuri mai mari formate dintr-o singură categorie de inşi, de ex., din colegi de aceeaşi specialitate sau de specialităţi diferite între ele? De răspunsul cît mai exact la aceste întrebări depinde întreaga organizare a compunerii.

Strîns legată de condiţia bunei cunoaşteri a subiectului din tema aleasă şi de public este intenţia. De ce face în fond compunerea? Ca să povestească o întîmplare interesantă, să descrie o descoperire din biologie, să arate cum se montează o priză, cum se repară un aspirator electric, să explice la ce sînt bune unele plante medicinale ori să spună cine a fost şi cum s-a purtat un personaj dintr-o epocă istorică, de ce este necesară economisirea energiei, ce frumuseţi cuprinde o pictură celebră etc., etc. Poate, fireşte, să facă portretul unui prieten, să descrie un personaj literar, să rezume şi să aprecieze o carte, să comunice sentimentele lui faţă de o persoană, de un lucru, de un animal, căţel, veveriţă, iepure etc., etc. Lista s-ar putea îmbogăţi cu zeci şi zeci de exemple cuprinse în comunicări, informări, schiţe, nuvele, amintiri, monografii pînă la tratate de specialitate. Oricît de multe şi de variate ar fi ele, condiţiile de mai sus trebuie avute în vedere şi respectate. De aceea, pe baza intenţiei, compunerile au şi fost clasificate pe tipuri.

Intenţia poate fi de a povesti, ceea ce rezultă fiind o n a r a ţ i u n e, de a arăta cum este alcătuit un lucru, o fiinţă etc., deci d e s c r i e r e a, de a incu-

noştiinţa auditoriul despre o noutate, deci **informarea**, în sfîrşit de a susţine o părere, o teorie etc., deci de a prezenta o **argumentare**. Cu totul sînt patru tipuri, dar care se combină, mai des naraţiunea cu descrierea şi informarea cu argumentarea, dar şi altfel, cum convine mai bine subiectului tratat.

Compunerea trebuie să fie însoţită şi de dorinţa de a atrage şi de a convinge, cînd e necesar, pe ascultători şi pe eventualii noştri cititori de adevărul celor spuse, de sinceritatea emoţiilor şi sentimentelor noastre, de importanţa unui punct de vedere, a unei teorii sau a unei ipoteze, fiindcă nu o dată compunerile noastre trebuie să devină veritabile pledoarii în faţa publicului ascultător.

Legătura lor cu gramatica o face stilistica. Ea explică nu numai figurile de stil, ci se ocupă şi de înlănţuirea lor, de numărul şi de calitatea lor într-un limbaj sau într-altul. Dacă în limbajul popular şi în cel familiar se pot face oricîte figuri de stil, chiar şi nu prea reuşite, ele sînt cu desăvîrşire excluse dintr-un limbaj oficial. Nimeni nu ar lua în serios o cerere de motivare a absenţelor în care ar citi, de ex., „simţind chemarea cerului senin de primăvară zglobie“ sau ceva asemănător. În limbajul ştiinţific pot să apară figuri de stil, dar cu economie şi cu mare grijă, căci aici ele duc adesea la nedumeriri şi la încurcături, chiar dacă se redau printr-un epitet ornant ca bunăoară „splendoarea acestui delicat triunghi isoscel ABC“.

Limbajul ştiinţific are variante severe cum sînt cele ale matematicii, chimiei, fizicii, biologiei şi variante mai puţin severe ca acelea ale istoriei propriu-zise, istoriei şi criticii literare. În funcţie de stricteţea fiecăreia dintre ele se admit mai multe ori mai puţine figuri de stil, mai îndrăzneţe sau mai puţin îndrăzneţe.

Cît despre numărul lor într-o compoziţie cu orice fel de subiect, hotărîtor nu este faptul de a născoci cît mai multe spre a arăta că putem şi ştim să le facem sau spre a-i uimi pe cei din jur, hotărîtor este ca ele să folosească la explicarea unui aspect mai greu de înţeles din ceea ce se comunică, să dea imaginea unei trăsături de caracter, a unui gest, a unei idei, să întărească păreri etc.

Acordul gramatical Este potrivirea dintre formele a două sau mai multe cuvinte legate între ele prin înțeles. Analizînd exemplul *În mijlocul grădinii* noastre *se înalță un* măreț *pom* roditor, putem observa că adjectivul *nostru* a luat forma *noastre* pentru a fi în acord cu *grădinii; măreț* și *roditor* au formele respective pentru a fi în acord cu *pom*. Dacă acesta ar fi fost la plural, am fi avut: *În mijlocul grădinii noastre se înalță* măreți *pomi* roditori.

Acordul privește atributele, în primul rînd pe cele adjectivale legate direct de substantivele lor, apoi pe cele adjectivale și pe cele substantivale legate de substantivele lor prin articolul adjectival sau prin articolul posesiv. El privește, de asemenea, subiectele și predicatele de tot felul (verbale și nominale).

Acordul dintre atributele adjectivale legate direct de substantive și substantivele corespunzătoare are ca regulă generală: substantivul impune atributelor adjectivale genul, numărul și cazul său. Combinațiile posibile sînt următoarele:

1) Substantivul este urmat de unul sau mai multe adjective cu rol de atribut: *soare* matinal, *cale* ferată, *serviciul* financiar. Acordul se face în gen: *soare* (masculin) matinal (masculin) față de *răcoare* (feminin) matinală (feminin); *serviciu* (neutru) financiar (neutru), față de *secția* financiară (ambele feminine); în număr: *cercei* strălucitori, față de *cercel* strălucitor; *bolți* albastre față de *boltă* albastră, *birouri* financiare față de *birou* financiar; în caz: *la ivirea unui soare* matinal sau *la ivirea soarelui* matinal, *la capătul căii* ferate, *la cererea serviciului* financiar, iar la plural: *aspectul unor cercei* strălucitori, *înălțimea acelor bolți* albastre, *obligațiile unor servicii* financiare etc.

2) Substantivul este precedat de unul sau mai multe atribute adjectivale: *acest* mîndru *bărbat*, *un* important *principiu*, *o* superbă *priveliște* etc., *un* priceput, modest, *dar* distins *cercetător; o* mare, frumoasă *și* încurajatoare *victorie*, *acel* experimentat *și* eficient *serviciu* etc. La plural, nu apar probleme deosebite față de cele de la categoria de sub 1). La genitiv-dativ, de asemenea, vezi, de ex.: *unei* mari, frumoase *și* încurajatoare *victorii*. O variantă des întîlnită a acestui tip este **acordul prin atracție**.

3) Un substantiv are atît înainte cît și după el unul sau mai multe atribute adjectivale: *un* priceput *cercetător* modest *și* distins; *o victorie* mare, frumoasă *și* încurajatoare, *acel* conștiincios *serviciu* experimentat *și* eficient etc. La plural, nu apar probleme deosebite de cele de la categoria 1). La genitiv-dativ, de asemenea, vezi, de ex.: *unei* frumoase *victorii* mari *și* încurajatoare.

4) Două substantive de același gen sau de gen diferit, în același caz, amîndouă la singular sau unul la singular și celălalt la plural, pot fi urmate de un (rar, mai multe) atribut adjectival, gîndit ca o caracteristică a fiecăruia dintre cele două substantive luate în parte, de ex.: *(un) lup și (un) cîine* sălbatic, *(o) floare și (o) frunză* veștedă *(un) plan și (un) concept* modern; *un lup și niște cîini* sălbatici, *niște lupi și un cîine* sălbatici, *o floare și cîteva frunze* veștede, *un plan și cîteva*

concepte moderne. În construcţii ca *un lup şi un cîine* sălbatic, *o floare şi o frunză* veştedă, *un plan şi un concept* modern, nu se poate stabili dacă atributul se referă atît la lup, cît şi la cîine, atît la frunză, cît şi la floare, atît la plan, cît şi la concept. Pentru limpezirea lucrurilor există trei posibilităţi.

a) Atributul să fie trecut la plural: *(un) lup şi (un) cîine* sălbatici, *(o) floare şi (o) frunză* veştede, *(un) plan şi (un) concept* moderne, dar această soluţie este cea mai puţin bună, între altele fiindcă ea nu se aplică la cealaltă categorie (cu două substantive de genuri deosebite) şi nu dă satisfacţie nici cînd unul dintre cele două substantive de acelaşi gen gramatical este la singular, iar celălalt la plural; *nişte lupi şi un cîine* sălbatici nu este mult mai clar decît un *lup şi un cîine* sălbatici, după cum neclară rămîne şi construcţia *cîteva flori şi o frunză* veştede;

b) Atributul să fie repetat: *un lup* sălbatic *şi un cîine* sălbatic; *o floare* veştedă *şi o frunză* veştedă, *un plan* modern; *şi un concept* modern;

c) A preciza printr-o explicaţie simplă că se vorbeşte despre o calitate pe care o au amîndouă substantivele, de ex.: *un lup şi un cîine*, amîndoi sălbatici, sau *un lup şi un cîine* la fel de sălbatici, *un lup şi un cîine* de asemenea (tot) sălbatic etc.

Cînd cele două substantive sînt la plural, problema se simplifică, pluralul avînd capacitatea de cuprindere mai largă decît singularul în asemenea situaţii, deci: *lupi şi cîini* sălbatici; *flori şi frunze* veştede; *planuri şi concepte* moderne.

5) Cele două substantive de genuri gramaticale deosebite fiind amîndouă la singular sau unul la singular şi celălalt la plural în acelaşi caz şi însoţite de mai multe atribute adjectivale, atributul trebuie repetat sau transformat într-o propoziţie atributivă: *(Caut) o puică şi un cocoş* care s-au rătăcit sau *(caut) un cocoş şi nişte puici* care s-au rătăcit, dar această soluţie nu este întotdeauna posibilă, de ex. *în (caut) nişte cocoşi şi nişte puici* moţate, căci ultimul adjectiv se referă numai la *puici*.

Un substantiv la plural nu poate fi determinat de două atribute la singular. Nu se poate spune, de ex. *lupi* (sau *lupii*) sălbatic *şi* turbat sau *flori* (sau *florile*) veştedă *şi* urîtă. De aceea, este nerecomandabilă construcţia întîlnită uneori: *limbile* greacă şi latină în loc de *limba* greacă şi latină sau *limba* greacă şi cea latină.

6) Substantivul este urmat sau precedat de atribute adjectivale ori substantivale construite cu articol adjectival sau cu articol posesiv, după care vine articolul *cel*, *cei*, *cea*, *cele* acordat cu substantivul şi urmat de un atribut adjectival, cu condiţia ca substantivul să aibă articol enclitic, de ex.: *fratele* cel mic, *pădurea* cea întunecoasă, *cugetul* cel drept, cu pluralul aşteptat: *fraţii* cei mici, *pădurile* cele întunecoase, *cugetele* cele drepte. Adjectivul poate fi la superlativ relativ sau la cel absolut: *fratele* cel mai mic, *pădurea* cea mai întunecoasă, *cugetul* cel mai drept, respectiv: *fratele* cel foarte mic, *pădurea* cea foarte întunecoasă, *cugetul* cel foarte drept.

Atributul pe care articolul adjectival îl leagă de substantiv provine dintr-o alegere. Ca să se poată spune *fratele* cel mic, trebuie să avem în minte cel puţin încă un *frate*. Dintre ei a fost ales cel mic. La nominativ-acuzativ singular sau plural, acordul în discuţie nu pune probleme.

La genitiv-dativ singular, la masculine şi neutre, *cel* ar trebui să aibă totdeauna forma *celui*: *fratelui* celui mic, *cugetul* celui drept. Cauza pare să fie dorinţa de a se evita confuzia. În *fratelui* celui mic, nu se ştie bine dacă *mic* nu a devenit

el însuşi substantiv, căci articolul adjectival transformă foarte uşor un adjectiv în substantiv. Şi mai limpede se vede aceasta la genitiv-dativ, căci în *fratele* celui frumos, *fratele* celui mîndru ca şi în *cugetul* celui drept poate fi vorba despre *fratele* (cuiva) care *este frumos* (care *este mîndru*) şi de *cugetul* (cuiva) care este *drept (cinstit)*.

La genitiv-dativ plural, masculin şi neutru, se pot produce de asemenea încurcături, vezi *fraţilor* celor mici, *cugetelor* celor drepte, făcîndu-se un acord după înţeles, nu după formă.

Articolul posesivelor şi al genitivului se acordă întotdeauna în gen şi număr cu substantivul care denumeşte lucruri ori fiinţe posedate, şi nu cu numărul şi nici cu genul posesorului. De aceea, avem *al* pentru *profesor*, de ex., ca fiinţă masculină, dar şi pentru *manual*, ca lucru de genul neutru. Se va spune, prin urmare: *profesor* sau *manual* al *cuiva*, indiferent de genul şi numărul substantivelor care pot să apară în locul indicat de *cuiva*, de ex.: *un profesor / un manual* al + *meu (tău, său, lui, ei, nostru, vostru, lor)*, *un profesor / un manual* al + *copilului (copiilor, fetiţei, fetiţelor* etc.), iar cînd lucrurile sau fiinţele posedate sînt la feminin, în loc de *al* va apărea *a*: *o profesoară / o carte* a + *mea (ta, sa, lui, ei, noastră, voastră, lor)* sau a + *copilului (copiilor, fetiţei, fetiţelor* etc.). La plural, acordul se face în acelaşi fel: *profesori* ai + *mei (tăi, săi, ei, lui, noştri, voştri, lor)*; *profesori* ai + *copilului (copiilor, fetiţei, fetiţelor* etc.); *profesoare / manuale* ale + *mele (tale, sale, ei, lui, noastre, voastre, lor)*; ale *copilului (copiilor, fetiţei, fetiţelor* etc.).

Regula se aplică şi atunci cînd numele posesorului nu se află imediat lîngă cel al obiectului posedat, ci e despărţit de el printr-unul sau mai multe cuvinte, de ex.: *profesorul de matematică şi fizică* al *meu (tău, său, lui* etc.); al *copilului (copiilor, fetei, fetelor* etc.).

Numele lucrului sau al fiinţei posedate se poate afla în orice caz gramatical, de vreme ce acordul în caz nu are loc. Astfel, după numele lucrului sau al fiinţei posedate, despărţite sau nu prin mai multe cuvinte de numele (ori pronumele posesorului), articolul posesiv sau genitival nu se schimbă: *profesorului acestuia de matematică şi fizică* al *meu (tău, său, lui* etc.), *profesoarei acesteia de matematică şi fizică* a *copilului (copiilor, fetei, fetelor* etc.). Folosirea exactă a uneia sau alteia dintre formele articolului *al, ai, a, ale* depinde de certitudinea cu care s-a stabilit raportul de apartenenţă. Astfel, dintr-o formulare ca *planul de muncă* al *întreprinderii* sau dintr-una ca *dinţii de la roata principală* a *mecanismului de transmisie* se vede limpede că, în primul exemplu, referirea se face la *plan*, care este *al întreprinderii*, iar în al doilea la *roată*, care este *a mecanismului*. În: *domeniul de aplicaţii efective şi imediate* ale c e l o r *mai noi idei ştiinţifice*, *aplicaţiile* sînt *ale ideilor*. Dacă, în loc de *aplicaţii*, s-ar fi spus *punerea în practică*, totul ar fi devenit: *domeniul de punere în practică efectivă şi imediată* a c e l o r *mai noi idei ştiinţifice*.

În construcţiile cu articolul posesiv şi genitival urmat de pronumele *care*, acesta din urmă este la genitiv: *al cărui*, *a cărui*, *al cărei*, *a cărei* ş.a.m.d. El ţine locul denumirii posesorului, iar articolul posesiv şi genitival ţine locul denumirii fiinţei sau lucrului posedat. Astfel, în *o persoană* al c ă r e i *fiu (învaţă mecanica)* avem un substantiv feminin singular ca denumire a posesorului *(persoană)* şi unul masculin singular ca nume al fiinţei posedate *(fiu)*. Potrivit cu regula acordului, *fiu* primeşte articolul *al*, iar *care*, în calitate de înlocuitor al numelui posesorului, are numărul şi genul gramatical al acestuia, dar arată totodată, prin genitiv, raportul de posesiune.

Din suprapunerea celor două condiţii ia naştere o construcţie sintactică încrucişată, reprezentată mai jos prin cîteva scheme:

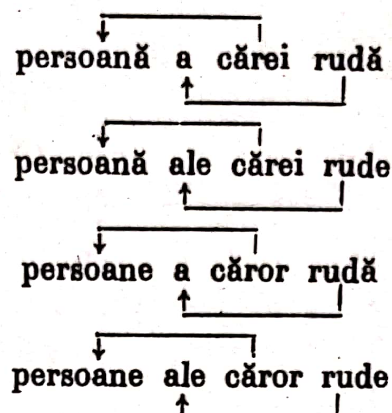
Posesorul masculin, neutru	Obiectul posedat masculin, neutru	
un, *acest*, *acel*, *orice* etc. *doi*, *aceşti*, *acei*, *orice* etc.		
fapt al cărui *ecou*	cetăţean al cărui fiu	(. . .) al cărui *fapt*
fapt ale cărui *ecouri*	cetăţean ai cărui fii	(. . .) ale cărui *fapte*
fapte al căror *ecou*	cetăţeni al căror fiu	(. . .) al căror *fapt*
fapte ale căror *ecouri*	cetăţeni ai căror fii	(. . .) ale căror *fapte*

Posesorul feminin	Obiectul posedat masculin, neutru	
	persoană al cărei fiu	(. . .) al cărei *gînd*
	persoană ai cărei fii	(. . .) ale cărei *gînduri*
o, *această*, *acea*, *orice* etc. *două*, *aceste*, *acele*, *orice* etc.	persoane al căror fiu	(. . .) al căror *gînd*
	persoane ai căror fii	(. . .) ale căror *gînduri*

Posesorul masculin, neutru	Obiectul posedat feminin
un, *acest*, *acea*, *orice* etc. *doi*, *aceşti*, *acei*, *orice* etc.	
ziar a cărui *orientare*	cetăţean a cărui rudă
ziar ale cărui *orientări*	cetăţean ale cărui rude
ziare a căror *orientare*	cetăţeni a căror rudă
ziare ale căror *orientări*	cetăţeni ale căror rude

Posesorul feminin — Obiectul posedat feminin

o, *această*, *acea*, *orice etc*
două, *aceste*, *acele*, *orice*, etc.

Aceste construcţii corespund în ordine neîncrucişată, lineară, formulelor:

fiul cărui *cetăţean (învaţă mecanica)?*
fiii cărui *cetăţean (învaţă mecanica)?*
ruda cărui *cetăţean (v-a invitat)?*
rudele cărui *cetăţean (v-au invitat)?*

fiul căror *cetăţeni (învaţă mecanica)?*
fiii căror *cetăţeni (învaţă mecanica)?*
ruda căror *cetăţeni (v-a invitat)?* etc.

Aşezarea lor în ordine lineară dovedeşte că avem de a face cu întrebări directe, care, în ordinea încrucişată, se transformă în întrebări indirecte, cu precizarea funcţiei sintactice, căci obiectul posedat este subiect şi în construcţiile încrucişate, cum rezultă din diferite modalităţi de dezvoltare a lor, de ex.: *Cetăţeanul* al cărui fiu *învaţă mecanica se declară mulţumit*. O propoziţie este aşadar *cetăţeanul... se declară mulţumit*, iar cealaltă *al cărui fiu învaţă mecanica*, de unde reiese limpede că a doua propoziţie reprezintă o interogativă directă trecută în interogativă indirectă.

Acordul dintre părţile principale ale propoziţiei

Predicatul verbal cu verbul la diateza activă şi cel cu verbul la diateza reflexivă se acordă cu subiectul lor în număr şi în persoană, pe cînd predicatul verbal la diateza pasivă se acordă şi în gen. Predicatul nominal se acordă cu subiectul său, ca şi predicatul verbal la diateza pasivă, adică în număr, gen şi persoană.

Acordul predicatului verbal la diateza activă

Un subiect la singular

Rar cade *cîte* un măr *necopt*.
Trece *pe drum* o mîndruţă.
De unde vei porni?

Un subiect la plural

Rar cad mere *necoapte*.
Treceau *pe drum* două mîndruţe.
De unde veţi porni?

Un subiect la singular

Caisul înfloreşte *devreme*.
Măgarul nu lipseşte *din turma de oi*.

Tu ai învăţat *mai bine decît mine*.

Două sau mai multe subiecte, fiecare la singular

Caisul şi cireşul înfloresc *devreme*.
Măgarul şi cîinele nu lipsesc *din turma de oi*.
Tu şi Mircea aţi învăţat *mai bine decît mine*.

Acordul predicatului verbal la diateza reflexivă

Un subiect la singular	Un subiect la plural
Gisca *noastră* se întoarce *singură acasă.*	Gîștele *noastre* se întorc *singure acasă.*
S-a prins un pește *cu undița.*	S-au prins *mulți* pești *cu undița.*
Te vei plimba *cu barca pe lac.*	Vă veți plimba *cu barca pe lac.*
Un subiect la singular	**Două sau mai multe subiecte, fiecare la singular**
Tata s-a născut *la țară.*	Tu și sora *ta* v-ați născut *la oraș.*
S-a spart un pahar *mare.*	S-au spart *aseară* un pahar, o sticlă și un borcan.
Cîndva, un lup se întîlni *cu un miel la un izvor.*	*Cîndva*, un lup și un miel se întîlniră *la un izvor.*
M-am sculat *dis-de-dimineață.*	Eu și Dumitru ne-am sculat *dis-de-dimineață.*
Valerică se spăla *în grabă.*	Tu și Valerică vă spălați *în grabă.*

Acordul predicatului verbal la diateza pasivă

Un subiect la singular	Un subiect la plural
Un porumbel este vînat *de șoimi.*	Porumbeii sînt vînați *de șoimi.*
O pătlăgea vînătă va fi tăiată *mărunt.*	Două-trei pătlăgele vinete vor fi tăiate *mărunt.*
Ai fost plimbat (plimbată) *cu barca de un marinar.*	Ați fost plimbați (plimbate) *cu barca de un marinar.*
Un subiect la singular	**Două sau mai multe subiecte fiecare la singular**
Bunicul a fost felicitat *azi.*	Bunicul și nepotul au fost felicitați *azi.*
Mama a fost felicitată *ieri.*	Mama, fiul și fiica au fost felicitați *ieri.*
	Mama, bunica și surorile *ei* au fost felicitate.
Un cal fusese luat *de vîrtejul apelor.*	Un cal și un mînz fuseseră luați *de vîrtejul apelor.*
	Un cal, o vițea, un mînz și o oaie fuseseră luați *de vîrtejul apelor.*
	O vițelușă și o oaie fuseseră luate *de vîrtejul apelor.*
Știuca *aceasta* este gătită *cu ulei.*	Știuca și plătica *aceasta* sînt gătite *cu ulei.*
	Știuca *aceasta* și carasul *acesta* sînt gătiți *cu ulei.*

Acordul predicatului nominal

Un subiect la singular	Un subiect la plural
Vîntul era rece *aseară.*	Vîntul și ploaia erau reci *aseară.*
Mîndria *lui în sine* nu este justificată.	Mîndria și încrederea *lui în sine* nu sînt justificate.
Inima *lui* era plină *de mulțumire.*	Inima și sufletul *lui* erau pline *de mulțumire.*

Acordul predicatului verbal la diateza reflexivă

Un subiect la singular	Un subiect la plural
Gisca *noastră* se întoarce *singură acasă.*	Gîştele *noastre* se întorc *singure acasă.*
S-a prins un peşte *cu undiţa.*	S-au prins *mulţi* peşti *cu undiţa.*
Te vei plimba *cu barca pe lac.*	Vă veţi plimba *cu barca pe lac.*
Un subiect la singular	**Două sau mai multe subiecte, fiecare la singular**
Tata s-a născut *la ţară.*	Tu şi sora *ta* v-aţi născut *la oraş.*
S-a spart un pahar *mare.*	S-au spart *aseară* un pahar, o sticlă şi un borcan.
Cîndva, un lup se întîlni *cu un miel la un izvor.*	*Cîndva*, un lup şi un miel se întîlniră *la un izvor.*
M-am sculat *dis-de-dimineaţă.*	Eu şi Dumitru ne-am sculat *dis-de-dimineaţă.*
Valerică se spăla *în grabă.*	Tu şi Valerică vă spălaţi *în grabă.*

Acordul predicatului verbal la diateza pasivă

Un subiect la singular	Un subiect la plural
Un porumbel este vînat *de şoimi.*	Porumbeii sînt vînaţi *de şoimi.*
O pătlăgea vînătă va fi tăiată *mărunt.*	Două-trei pătlăgele vinete vor fi tăiate *mărunt.*
Ai fost plimbat (plimbată) *cu barca de un marinar.*	Aţi fost plimbaţi (plimbate) *cu barca de un marinar.*
Un subiect la singular	**Două sau mai multe subiecte fiecare la singular**
Bunicul a fost felicitat *azi.*	Bunicul şi nepotul au fost felicitaţi *azi.*
Mama a fost felicitată *ieri.*	Mama, fiul şi fiica au fost felicitaţi *ieri.*
	Mama, bunica şi surorile *ei* au fost felicitate.
Un cal fusese luat *de vîrtejul apelor.*	Un cal şi un mînz fuseseră luaţi *de vîrtejul apelor.*
	Un cal, o viţea, un mînz şi o oaie fuseseră luaţi *de vîrtejul apelor.*
	O viţeluşă şi o oaie fuseseră luate *de vîrtejul apelor.*
Ştiuca *aceasta* este gătită *cu ulei.*	Ştiuca şi plătica *aceasta* sînt gătite *cu ulei.*
	Ştiuca *aceasta* şi carasul *acesta* sînt gătiţi *cu ulei.*

Acordul predicatului nominal

Un subiect la singular	Un subiect la plural
Vîntul era rece *aseară.*	Vîntul şi ploaia erau reci *aseară.*
Mîndria *lui în sine* nu este justificată.	Mîndria şi încrederea *lui în sine* nu sînt justificate.
Inima *lui* era plină *de mulţumire.*	Inima şi sufletul *lui* erau pline *de mulţumire.*

Un subiect la singular	Două sau mai multe subiecte, fiecare la singular.
Privirea *lui* era *pentru noi* prilej de bucurie.	Privirea și gîndul *lui cel bun* erau *pentru noi* prilej de bucurie.
Mircea va deveni *un bun* actor.	Mircea și Laura vor deveni *buni* actori.
Nicoleta este *încă* elevă.	Nicoleta și Doina sînt *încă* eleve.
Azi Maria părea veselă.	*Azi* Maria și Vasile păreau veseli.

Acordul după înțeles *Unele substantive exprimă, chiar cînd sînt la singular, ideea de mai multe obiecte (lucruri ori ființe) luate împreună.* Așa de ex.: *grămadă, majoritate, mulțime.* Cînd sînt subiecte, acest fel de substantive pot să aibă predicatul la singular sau la plural. Au predicatul la plural ori de cîte ori vorbitorul se gîndește la faptul că într-o grămadă, într-o mulțime, într-o majoritate sînt mai multe lucruri ori ființe, de ex. cînd spune: S-au strîns o grămadă *de firimituri;* O mulțime *de oameni* se adunaseră *la intrarea în stadion;* Majoritatea *alegătorilor* au votat *pînă la ora 12.* Acordul după înțeles se întîlnește uneori în vorbire și la persoana I sau a II-a plural în adresări: Majoritatea v-ați purtat *foarte frumos!*, sau cînd vorbitorul se socotește pe sine printre cei care formează colectivitatea: Toată grupa ne-am bucurat *de succesul colegului nostru.*

Condiția ca acordul după înțeles să fie cît mai clar este să se spună după substantivul care numește o colectivitate atributul lămuritor la plural, de ex.: *de firimituri (grămadă...)*, *de oameni (mulțime...)* etc. În adresări și în propoziții unde apare ideea de participare a vorbitorului, înțelesul de plural îl dau pronumele. De aceea sînt mai limpezi propoziții ca: Majoritatea *dintre voi* v-ați purtat *foarte frumos*, decît Majoritatea v-ați purtat *frumos*, deși mai bine și mai simplu este să se spună: Cei mai mulți *dintre voi* s-au purtat *foarte frumos*, ori Majoritatea *dintre voi* s-a purtat *foarte frumos* ș.a.m.d.

Între cuvintele care dau naștere la acord după înțeles intră și *număr* și *parte* în combinații ca *un (mare)* sau *un (mic)* număr *de/dintre* + un substantiv la plural, *o (mare)*, *o (mică)* sau *o (bună)* parte *dintre* + un substantiv la plural, de ex.: *un mare* număr *de copii* citesc *literatură de aventuri; O bună* parte *dintre noi* voiam *să facem sport; Un* număr *de cuvinte* se învechesc *cu vremea* etc.

Numeralele substantive (o sută, o mie, un milion etc.) **chiar cînd sînt la singular pot să aibă predicatul la plural,** de ex.: Au trecut *de atunci cam* o sută *de zile;* S-au cheltuit *o mie de lei.*

Unul (una) (și) cu celălalt (cealaltă) **cu predicat la plural.** În propoziții ca: Sandu cu Anton se dau *pe gheață* ori Maria și cu tine v-ați plimbat *ieri prin parc; George și cu mine* ne întîlnim *mîine după amiază* subiectele propriu-zise sînt substantivele fără prepoziție *cu*. Dar *cu* leagă atît de strîns subiectul fiecăreia dintre propozițiile de felul celor de mai sus de complementul introdus prin el, încît *cu* ajunge să însemne aproape același lucru ca *și*, iar de aici rezultă acordul cu predicatul la plural.

Fiecare cu predicat la plural. Pronumele nehotărît *fiecare* se construiește și cu un predicat la plural cînd are înțelesul de „fiecare dintre noi", „fiecare dintre voi", „dintre ei", chiar dacă nu este specificat atributul la plural, de ex.: Fiecare sîntem *(sau* sînteți) *convinși de acest lucru;* Au adus fiecare *cîte ceva.* Construcția trebuie însă evitată.

Acordul cu predicatul al subiectelor unite prin sau **ori** nici. Două sau mai multe subiecte la singular unite fie prin conjuncția *sau*, fie prin conjucția *nici* pot avea predicatul la singular sau la plural. Ori de cîte ori vorbitorul vrea să arate că toate subiectele participă la acțiune, deci atunci cînd el le asociază, predicatul este la plural, de ex.: Sfatul sau ajutorul *tău ne* vor fi *totdeauna* binevenite; *Nu* ne-au oprit *din drum* nici vîntul, nici ninsoarea. Dacă însă numai unul dintre

subiecte participă de fapt la acţiune, predicatul apare la singular, de ex.: Vă va însoţi *la drum* Vasile sau Dumitru; Întîmplarea sau prietenia v-a adus *la noi?; De la muncă nu* s-a dat înapoi nici unul, nici celălalt.

Cînd subiectele sînt la persoane gramaticale deosebite, predicatul este obligatoriu la plural, acordîndu-se după regula pronumelor personale, de ex.: Nici eu, nici Gheorghe nu ştim-*să înotăm bine;* Nici tu, nici ea nu v-aţi ţinut *făgăduiala.*

Nici unul (una) cu predicatul la plural. *Nici unul* şi *nici una* seamănă în privinţa acordului cu substantivele colective cu rol de subiect. De aceea, ele pot avea predicatul la plural, cînd:

a) sînt folosite în adresare către un grup, de ex.: Să nu intraţi nici unul (nici una) *în apă!*

b) vorbitorul se consideră şi pe sine în colectivitatea despre care vorbeşte, de ex.: Nu vom ieşi nici unul (nici una) *fără bilet de voie.*

Acordul prin atracţie *Este acordul dintre predicat şi subiectul la numărul singular cel mai aproape de predicat într-o propoziţie cu mai multe subiecte, în care predicatul ar trebui să fie la plural*, de ex.: *Rar* trece *pe drumul acesta cîte* o căruţă, trăsură *sau* caleaşcă; S-a spart *din nou* o farfurie, un pahar, o solniţă; Mîndria *lui* nu este justificată *şi nici* încrederea *exagerată în sine.* (Să se observe că în ultimul exemplu poate fi şi o elipsă, uşor de arătat dacă, după punct, adăugăm cuvintele *nu este justificată.* Fiecare propoziţie din cele trei de mai sus a început cu un singur subiect: *Rar... trece... o căruţă*; *Mîndria... nu este justificată; S-a spart o farfurie...*

Acordul prin atracţie se produce mai ales atunci cînd vorbim, căci atunci ne gîndim mai întîi la un subiect şi numai după aceea le adăugăm pe celelalte, pe măsură ce ne vin în minte. Trebuie însă să ne ferim de a-l face. În scris, el este considerat totdeauna o greşeală; afară de cazul cînd un autor îl foloseşte pentru a reproduce întocmai un dialog sau pentru a caracteriza un personaj.

Acuzativul Este cazul gramatical în care se află:

a) substantivul, pronumele şi numeralul-substantiv fără prepoziţie cînd ele completează ca obiecte directe verbele tranzitive;

b) adjectivele cînd însoţesc una din părţile de vorbire arătate mai sus;

c) substantivele şi pronumele precedate de prepoziţia *pe* cînd sînt obiecte directe pentru nume de persoane sau de fiinţe personificate;

d) substantivul, pronumele, numeralul precedate de anumite prepoziţii cînd aceste părţi de vorbire sînt obiecte indirecte sau circumstanţiale;

e) substantive şi numerale cînd sînt atribute.

Acuzativul are aceeaşi formă ca nominativul, cu excepţia pronumelor personale la singular şi a formelor neaccentuate şi conjuncte la plural *(ne, vă, v-; îi, -i, i-* pentru masculine; *le-, -le* pentru feminine şi neutre).

Funcţiile acuzativului Acuzativul (cu sau fără prepoziţie) poate îndeplini în propoziţie mai multe funcţii: **apoziţie** (vezi), **atribut** (vezi), **complement circumstanţial** (vezi), **obiect direct** (vezi).

Adjectivul Este partea de vorbire care stă de obicei pe lîngă substantive şi arată:

a) *cum* sînt, *ce fel* sînt ori *cum pot fi* lucrurile şi fiinţele numite de substantive, de ex.: actor *comic*, garoafă *roşie*, ţesuturi *osoase;*

b) *cît, cîţi* sau *cîte* din lucrurile şi fiinţele numite de substantive sînt luate în seamă, de ex.: *două-trei* proiecte, *puţin* abur, *cîteva* ceasuri;

c) dacă lucrul sau lucrurile, fiinţa sau fiinţele se află *lîngă* cel care vorbeşte (aproape de el) sau *dincolo* de ceva care este lîngă el; **aproape:** elevul *acesta, această* pădure, turnul *acesta;* **departe:** *acel* flăcău, *altă* carte, axul *celălalt;*

d) dacă lucrul, fiinţa, lucrurile sau fiinţele *sînt sau nu* bine *cunoscute: care* cetăţeni, *orice* cămaşă, *nişte* scaune.

Adjectivele calificative *Arată cum şi ce fel sînt sau pot fi lucrurile sau fiinţele deci ce* *c a l i t ă ţ i* *au sau pot să aibă acele lucruri sau fiinţe* (toate cele de sub a).

Flexiunea adjectivelor calificative

Adjectivele calificative se împart după numărul de forme pe care le au pentru număr, gen şi caz în *adjective invariabile* şi în *adjective variabile* sau *mobile*.

Adjective calificative invariabile. Sînt invariabile la orice număr, gen şi caz adjectivele terminate în vocală accentuată ca: *bordó*, *cachi*, *gri*, *grená*, *lilá*, *maró* şi cîteva terminate în consoană: *bej*, *bleumarin*, *roz*, *vernil*.

Adjective calificative variabile sau mobile. Aceste adjective se împart în zece grupe, după numărul total de forme (de la singular şi plural, de la masculin, feminin şi neutru şi de la cazurile gramaticale).

Adjective cu patru forme:

1) Prima grupă o formează adjectivele care se termină la masculin şi neutru în consoană sau în consoană urmată de *-u*, la feminin singular în *-ă*, iar la feminin şi neutru plural în *-e*.

Tipul: *drept — dreaptă; drepţi — drepte*
mîndru — mîndră; mîndri — mîndre

	Singular NA	Singular GD	Plural NA	Plural GD
masculin:	*arac* drept	(unui) *arac* drept	*araci* drepţi	(unor) *araci* drepţi
neutru:	*drum* drept	(unui) *drum* drept	*drumuri* drepte	(unor) *drumuri* drepte
feminin:	*linie* dreaptă	(unei) *linii* drepte	*linii* drepte	(unor) *linii* drepte

După acest tip merg şi: *alb*, *-ă*; *bun*, *-ă*; *cald*, *-ă*; *elegant*, *-ă*; *făţarnic*, *-ă*; *generos*, *-oasă*; *ilustru*, *-ă*; *labil*, *-ă*; *oacheş*, *-ă*; *patruped*, *-ă* şi multe altele asemănătoare; *albastru*, *-ă*; *celebru*, *-ă*; *ipohondru*, *-ă*; *mîndru*, *-ă*; *negru*, *neagră*; *amplu*, *-ă*; *dublu*, *-ă*; *suplu*, *-ă*; *triplu*, *-ă* etc. Tot aici intră toate participiile devenite adjective, ca: *adunat*, *-ă*; *ascuţit*, *-ă*; *bîlbîit*, *-ă*; *căpiat*, *-ă*; *cocoşat*, *-ă*; *luminat*, *-ă* etc.

2) A doua grupă o formează adjectivele terminate la masculin şi neutru în *vocală + u*, iar la feminin singular în *-a* sau *-ea*, avînd masculinul plural în *-i*, iar femininul şi neutrul plural în *-le*.

Tipul: *greu — grea; grei — grele*

	Singular NA	Singular GD	Plural NA	Plural GD
masculin:	*bandit* rău	(unui) *bandit* rău	*bandiţi* răi	(unor) *bandiţi* răi
neutru:	*semn* rău	(unui) *semn* rău	*semne* rele	(unor) *semne* rele
feminin:	*oaie* rea	(unei) *oi* rele	*oi* rele	(unor) *oi* rele

După acest tip merg şi: *greu*, *-a*, *meu*, *-a*, *tău*, *ta*, *său*, *sa*.

3) A treia grupă este alcătuită din adjective cu înţeles diminuativ, terminate la masculin şi neutru singular în *-el*, la feminin singular în *-ică*, uneori în *-ea*; la plural masculin în *-ei*, iar la plural feminin în *-ele*, chiar dacă singularul a fost în *-ea*.

Tipul: *curățel — curățică; curăței — curățele*
mititel — mititică; mititei — mititele
mititea;

	Singular NA	Singular GD	Plural NA	Plural GD
masculin:	*motan* curățel	(unui) *motan* curățel	*motani* curăței	(unor) *motani* curăței
neutru:	*caiet* curățel	(unui) *caiet* curățel	*caiete* curățele	(unor) *caiete* curățele
feminin:	*persoană* curățică	(unei) *persoane* curățele	*persoane* curățele	(unor) *persoane* curățele

După acest tip merg și: *dolofănel, -ea, -ică; înălticel, -ică; multicel, -ea, -ică; nițel, -ică; ochеșel, -ea, -ică; puțintel, -ea, -ică; scurticel, -ea, -ică; ușurel, -ea, -ică.*

Adjective cu trei forme:

1) Prima grupă de adjective cu trei forme o formează cele care au terminație *în consoană* pentru masculin și neutru singular și în vocala *-ă* pentru feminin singular. Pluralul este peste tot în *-i*. Genitiv-dativul feminin este la fel ca pluralul.

Tipul: *mic — mică; mici*

	Singular NA	Singular GD	Plural NA	Plural GD
masculin:	*copil* mic	(unui) *copil* mic	*copii* mici	(unor) *copii* mici
neutru:	*coș* mic	(unui) *coș* mic	*coșuri* mici	(unor) *coșuri* mici
feminin:	*mînă* mică	(unei) *mîini* mici	*mîini* mici	(unor) *mîini* mici

După acest tip merg și: *adînc, -ă; drag, -ă; larg, -ă; bleg, -eagă;* toate adjectivele terminate în *-esc, -ească: bătrînesc, -ească; cîinesc, -ească; firesc, -ească; lumesc, -ească; muntenesc, -ească; orășenesc, -ească; tineresc, -ească* și multe altele ca ele, de ex. *grotesc-grotescă, livresc-livrescă* etc.

2) A doua grupă o formează adjectivele cu două forme pentru masculin, una de singular și una de plural, și cu o singură formă pentru feminin singular și plural, care se întrebuințează și la neutru plural.

Tipul: *strălucitor — strălucitoare; strălucitori*

	Singular NA	Singular GD	Plural NA	Plural GD
masculin:	*dinte* strălucitor	(unui) *dinte* strălucitor	*dinți* strălucitori	(unor) *dinți* strălucitori
neutru:	*lanț* strălucitor	(unui) *lanț* strălucitor	*lanțuri* strălucitoare	(unor) *lanțuri* strălucitoare
feminin:	*față* strălucitoare	(unei) *fețe* strălucitoare	*fețe* strălucitoare	(unor) *fețe* strălucitoare

După acest tip merg toate adjectivele terminate în: *-sor, -soare, -șor, -șoare* și în *-tor, -toare,* ca: *agresor — agresoare, extensor — extensoare, predecesor — predecesoare; dulcișor — dulcișoară, mărișor — mărișoară, ușor — ușoară; ascultător, -toare; bănuitor, -toare; călător, -toare; debitor, -toare; eliminator, -toare; făuritor, -toare; grăitor, -toare; inspirator, -toare* și multe altele ca acestea.

3) Grupa a treia conține adjectivele care au o formă pentru masculin și neutru singular, a doua pentru feminin singular și a treia pentru toate cele trei genuri la plural.

Tipul: *viu — vie; vii*

	Singular		Plural	
	NA	GD	NA	GD
masculin:	*gîndac* viu	(unui) gîndac viu	*gîndaci* vii	(unor) *gîndaci* vii
neutru:	*ecou* viu	(unui) ecou viu	*ecouri* vii	(unor) *ecouri* vii
feminin:	*țară* vie	(unei) țări vii	*țări* vii	(unor) *țări* vii

După acest tip merg toate adjectivele terminate în *-iu*, *-ie*, ca: *auriu*, *argintiu*, *bocciu*, *cafeniu*, *căpriu*, *damblagiu*, *fistichiu*, *gingirliu*, *liliachiu*, *măsliniu*, *pămîntiu*, *prăzuliu*, dar și cele terminate în *-îu*, *-îie*: *călîu*, *lălîu*, *molîu* și deosebit de ele: *roșu (roșie, roșii)*, *nou (nouă, noi)*.

Adjective cu două forme:

1) Prima grupă din această serie este constituită din adjective cu două forme, una pentru masculin și neutru singular, iar a doua pentru feminin singular și pentru feminin și neutru plural.

Tipul: *greoi — greoaie*

	Singular		Plural	
	NA	GD	NA	GD
masculin:	*elefant* greoi	(unui) *elefant* greoi	*elefanți* greoi	(unor) *elefanți* greoi
neutru:	*cap* greoi	(unui) *cap* greoi	*capete* greoaie	(unor) *capete* greoaie
feminin:	*mașină* greoaie	(unei) *mașini* greoaie	*mașini* greoaie	(unor) *mașini* greoaie

După acest tip merg și: *rotofei — rotofeie*, *vioi — vioaie*.

2) Grupa a doua conține adjective cu două forme, una pentru toate genurile gramaticale la singular și a doua numai pentru masculin plural.

Tipul: *tenace — tenaci*

	Singular		Plural	
	NA	GD	NA	GD
masculin:	*bărbat* tenace	(unui) *bărbat* tenace	*bărbați* tenaci	(unor) *bărbați* tenaci
neutru:	*gînd* tenace	(unui) *gînd* tenace	*gînduri* tenace	(unor) *gînduri* tenace
feminin:	*femeie* tenace	(unei) *femei* tenace	*femei* tenace	(unor) *femei* tenace

După acest tip merg și: *atroce*, *eficace*, *feroce*, *locvace*, *precoce*, *propice*, *perspicace*, *robace*, *sagace*, *vivace etc.*, deci, în principiu, adjectivele terminate în *-ce*.

3) Grupa a treia conține adjective cu două forme, una pentru toate genurile la singular și a doua pentru plural, dar forma de plural este aidoma cu cea de genitiv-dativ feminin singular.

Tipul: *tare — tari*

	Singular		Plural	
	NA	GD	NA	GD
masculin:	*pumn* tare	(unui) *pumn* tare	*pumni* tari	(unor) *pumni* tari
neutru:	*fier* tare	(unui) *fier* tare	*fiare* tari	(unor) *fiare* tari
feminin:	*stofă* tare	(unei) *stofe* tari	*stofe* tari	(unor) *stofe* tari

După acest tip merg şi: *călare*, *dulce*, *iute*, *limpede*, *mare*, *moale*, *rece*, *repede*, *vechi*, *verde* ş.a.

4) Un mic număr de adjective cu două terminaţii au ca particularitate faptul că forma de feminin singular nu se întrebuinţează decît la nominativ şi acuzativ.

Tipul: *amărui — amăruie*

	Singular		Plural	
	NA	GD	NA	GD
masculin:	*castravete* amărui	(unui) *castravete* amărui	*castraveţi* amărui	(unor) *castraveţi* amărui
neutru:	*gust* amărui	(unui) *gust* amărui	*gusturi* amărui	(unor) *gusturi* amărui
feminin:	*băutură* amăruie	(unei) *băuturi* amărui	(*băuturi* amărui	(unor) *băuturi* amărui

După acest tip merg şi *căprui-căpruie*, *şui — şuie*, *tehui — tehuie verzui— verzuie*. Două dintre ele au şi o formă în *-iu: căpriu — căprie*, *verziu — verzie*, care se încadrează printre cele de tipul *viu — vie*. Cu excepţia lui *căprui*, celelalte se întîlnesc rar şi foarte rar, *căprui* însuşi e aproape totdeauna adjectiv pe lîngă *ochi*.

Regimul adjectivelor compuse Adjectivele compuse sînt de două feluri:

1) compuse cu unul din adjectivele *închis*, *deschis*, *aprins*, *stins*, *ţipător* etc., de ex.: *galben-închis*, *albastru-deschis*, *roşu-aprins*, *roşu-stins*, *roşu-ţipător*, *portocaliu-închis*.

2) compuse cu un adjectiv nume de culoare, de ex.: *albastru-vineţiu*, *galben-auriu*, *verde-prăzuliu*, *galben-roşietic* etc.

La cele din categoria **1)** se schimbă numai primul termen, la cele din categoria 3) se schimbă al doilea termen.

Exemple: (avea) plete *galben-deschis;* ochi *albaştri-vineţii* etc.

Locul adjectivelor calificative faţă de substantiv Adjectivul calificativ stă în mod obişnuit:

1) d u p ă substantivul său: *arbore* fructifer, *boală* ascunsă, *hrană* rece, *efect* binefăcător, *spirit* civic, *adunare* generală, *învăţămînt* liceal etc. Numai *biet* stă totdeauna î n a i n t e a substantivului său.

2) î n a i n t e a substantivului lor cînd li se subliniază importanţa sau li se dă o semnificaţie aparte (expresivă, poetică): alba *bătrîneţe*, slabă *consolare!* isteaţă *fată!* teribilă *căldură!* ultimii *ani*, deplină *satisfacţie*, înaltă *răspundere*, bune *oficii* etc. În această poziţie s-au fixat *bun*, *bună* în formule de salut: bun *rămas!* bună *ziua!* bună *seara!* etc. şi *drag*, *dragă* în formule de adresare ca dragă *mamă*, dragi *prieteni*. Aducerea lor pe locul al doilea produce o impresie nouă, de ex.: *rămas* bun!, *prieteni* dragi!

Din poziţia proclitică a adjectivului decurg uneori schimbări de înţeles, dacă acelaşi adjectiv apare şi după substantiv, de ex.: în sărmanul *copil*, adjectivul înseamnă „*bietul*“ *(copil)*, pe cînd în copilul *sărman*, el înseamnă „sărac, lipsit de mijloace de trai“. *Nou*, înaintea substantivului, poate să însemne adesea „altul, alta, încă unul, încă una“, de ex.: *o* nouă *povestire*, pe cînd după substantiv înseamnă „care nu este vechi, recent“: *o povestire* nouă.

Două sau mai multe adjective calificative se aşază de regulă tot după substantiv, ultimul fiind legat adesea de celelalte printr-o conjuncţie: *un nuc* verde, bătrîn; *un lemn* lung, încovoiat; *un prieten* bun, vesel, vioi *şi* îndatoritor.

Seria de două sau mai multe calificative se poate plasa şi înainte de substantivul la care se referă, dar numai cu intenţia de a le sublinia înţelesul.

Dintr-o serie de două sau mai multe calificative, unul, rar mai multe, se aşază înainte, iar restul după substantiv, de ex.: *un* tînăr *şi* viteaz *ostaş* român; *un* mare *edificiu*, înalt, alb, frumos *şi* strălucitor; amplă, rodnică *şi* prodigioasă *activitate* culturală.

Alegerea adjectivelor calificative care se plasează înaintea substantivului nu este reglementată gramatical. Mai des se întîlnesc în această poziţie: *bătrîn*, *bun*, *drag*, *frumos*, *greu*, *important*, *original*, *mare*, *mic*, *mult*, *nou*, *profund*, *puţin*, *remarcabil*, *tînăr*, *uşor*.

Adjectivele determinative *Nu arată calitatea lucrurilor şi fiinţelor, ci spun cîte ceva numai despre cantitatea, poziţia şi gradul lor de cunoaştere* (toate cele de la b) pînă la d)).

Adjectivele calificative descriu *parţial lucrurile şi fiinţele.*
Adjectivele determinative circumscriu *lucrurile şi fiinţele.*

Adjectivele determinative sînt de cinci feluri:

1) posesive: *meu*, *tău*, *său; mea*, *ta*, *sa; nostru*, *noastră*, *vostru*, *voastră;*
2) demonstrative: *acest*, *acesta*, *acel*, *acela*, *aceea*, *acea*, *atare*, *acelaşi*, *aceeaşi* etc.;
3) relative: *care*, *ce;*
4) interogative: *care? ce? cine?*
5) nehotărîte: *fiecare*, *oricare*, *orice*, *oricine*, *unii*, *nişte* etc.

Pentru forme şi funcţii, vezi **pronumele**.

Adjective şi substantive. Unele adjective sînt şi substantive. Astfel, adjectivele: (artist) *român*, (arheolog) *francez*, (limba) *norvegiană* pot fi şi substantive; un (acest, acel, orice etc.) *român*, un (acest, acel, orice etc.) *francez*, un (acest, acel, orice etc.) *norvegian* etc. În situaţia aceasta se află în primul rînd numele de naţiuni, de popoare, de neamuri de oameni etc., dar nu numai ele, de ex.: *albul*, un *alb*, *roşul* (de buze) etc. Trecerea de la calitatea de adjectiv la cea de substantiv se face cu ajutorul articolului sau al unuia dintre demonstrative, relative, nehotărîte interogative: *acest*, *acel*, *orice*, *fiecare* etc.

Adjective şi pronume. Adjectivele determinative pot fi adesea şi pronume, dar atunci nu mai stau pe lîngă substantivul pe care-l determină, de ex.:

adjectiv: (m-a ajutat) *alt* amic
pronume: (m-a ajutat) *altul*
sau: *altul* (m-a ajutat);

adjectiv: (are) *cîteva* cărţi preţioase
pronume: (cărţi preţioase) are *cîteva*

Adjective şi numerale. Cele mai multe numerale îndeplinesc atît funcţia de adjectiv, cît şi pe cea de pronume, de ex.:

numeral cardinal ca adjectiv: (avem în echipă) *cinci* înaintaşi
numeral cardinal ca pronume: (înaintaşi în echipă) avem *cinci*
numeral ordinal ca adjectiv: *a treia* stradă (pe dreapta este strada noastră)
numeral ordinal ca pronume: (strada noastră) vine *a treia* pe dreapta.

Locul adjectivelor determinative față de substantiv

1) unele au loc fix înaintea substantivului: *alt, altă, atare; cîtva, cîțiva, cîteva; fiecare: oricare, orice: unii, unele; același, aceeași;*

2) altele pot să apară atît înainte, cît și după substantiv, ca *însuși, însăși,* fără modificarea formei sau, altele, numai în anumite forme, astfel demonstrativul este proclitic numai în formele *acest, acel, acea,* iar enclitic numai în formele *acesta, acela, aceea.*

3) posesivele sînt așezate în mod obișnuit după substantiv, afară de limbajul poetic, unde sînt foarte des puse înaintea substantivului, compară, de ex.: *visul* meu cu al meu *vis.*

Vezi și **gradele de comparație.**

Adverbul, circumstanțialele, propozițiile-adverb Este partea de vorbire care: a) întregește înțelesul verbelor, indicînd împrejurările de desfășurare a acțiunii; b) servește la formarea gradelor de comparație sau c) la punerea de întrebări, la legarea unor propoziții (și atunci are rol de conjuncție) etc. Împrejurările — sau circumstanțele — de desfășurare a acțiunii verbelor pe care le pot arăta adverbele sînt de trei feluri: de timp, de loc și de mod, de ex.: *Unele magazine țin deschis* duminica (timp); *Unde-i baltă,* acolo *se adună broaște* (loc); *Vorbiți, scrieți corect* românește (mod);

Principalele adverbe **de timp** sînt: *acum, apoi, aseară, atunci, azi, cînd, cîndva, diseară, ieri, mereu, mîine, poimîine, odinioară, oricînd, totdeauna* etc.

Principalele adverbe **de loc** sînt: *acasă, acolo, afară, aici, înainte, înapoi, jos, nicăieri, oriunde, sus, unde, undeva* etc.

Principalele adverbe **de mod** sînt: *aievea, astfel, așa, bine, cam, cum, cumsecade, doar, foarte, gata, mai, mic, nu, omenește, oricum, românește, tocmai, zadarnic* etc.

Între adverbele de mod intră și cele *de afirmație* și *de negație,* adică: *da, evident, bineînțeles, firește, întocmai, sigur, desigur, neapărat, negreșit; nu, nici, nicidecum, ba, dimpotrivă* etc.

Adverbele servesc și la punerea de întrebări: unde *pleci?* acolo *ai ajuns?* la legarea unor propoziții între ele: Cum *ți-e lucrul,* așa *și plata.* Ele țin adesea locul unei întregi propoziții: *De unde vii?* De-acasă! (= de-acasă viu).

Din acest punct de vedere ele se împart în:
interogative: *cînd? cît? cum? unde? încotro?*
relative (sau de legătură): *cînd, cît, cum, unde, atît... cît, așa... cum* etc.
pronominale: *acolo, aici, atît, cît, cîndva, undeva* etc.
de timp și interogativ: Cînd *mergem la teatru?*
de timp și relativ: *În seara* cînd (= în care) *mergem la teatru.*
de loc și interogativ: Unde *ți-ai uitat șapca?*
de loc și relativ: *Și-a uitat-o în camera* unde (= în care) *s-a jucat.*
interogativ, pronominal și de cantitate (mod): Cît *ai produs?*
relativ, pronominal și de cantitate (mod): *A făcut o pîine* cît *roata carului* (= care era mare ca...).

Foarte des, *același adverb care exprimă o circumstanță poate să exprime și alta;* de exemplu, un adverb de timp să indice și cantitatea: Uneori *se simțea obosit* (= din cînd în cînd, deci nu tot timpul); un adverb de cantitate să exprime și timpul: Cît *ai lucrat astăzi?* (= cît timp sau ce cantitate) etc.

Unele adverbe au două sau chiar trei forme cu același înțeles. În această categorie intră în primul rînd cele terminate în *-ri* și în *-ni* care au forme și în *-rea, -nea: adineauri-adineaurea, alături-alăturea, altminteri-altminterea-altmintrelea, nicăieri-nicăierea, pururi-pururea, asemeni-asemenea; pretutindeni-pretutindenea.*

Adverbele următoare au de asemenea două sau trei forme, una sau două literare, celelalte regionale sau populare: *acolo și acolea* (popular și regional), *acum-acuma* (ambele literare), *acuș-acușa* (ambele familiare), *aici*, *aicea*, *ici* (literar: în *ici-colo)*, *colo-colea*, *doar-doară* (literar: în *într-o doară)*, *iacă*, *iaca* (regional), *iacătă* (popular), *iar*, *iară*, *iarăși*, *rareori*, *arareori* etc.

Adverbe simple, adverbe compuse și adverbe derivate Sînt adverbe simple cele la care nu se mai recunosc sufixele sau prefixele, precum și cele la care nu se recunosc cuvintele alcătuitoare, de ex.: *cînd*, *ieri*, *mereu*, *mîine* etc. sînt adverbe simple; *oricînd* este compus *(ori* și *cînd)*, *alaltăieri* este compus *(altă* și *ieri)*, *poimîine* este compus *(poi* și *mîine)* ș.a.m.d. din seria celor de timp.

Din seria celor de loc sînt simple: *afară*, *aici*, *înainte*, *înapoi*, *jos*, *sus*, *nicăieri* etc. și sînt compuse *dinainte (de* și *înainte)*, *dinăuntru (de* și *înăuntru)*, *dindărăt (de* și *îndărăt)*, *dedesubt (de* și *desubt)* etc.

Dintre cele de mod, sînt simple: *așa*, *bine*, *cum tocmai*, *și* (= de asemenea, în plus: *a venit și el)* etc., iar compuse: *altcum (alt* și *cum)*, *oricum (ori* și *cum)*, *nicidecum (nici* și *de* și *cum)*, *precum* din *(pre* și *cum)*, *cumva* din *(cum* și *va)*, *neapărat (ne* și *apărat)*, *întocmai (în* și *tocmai)*, *astfel (ast* și *fel)* etc.

Sînt adverbe derivate cu sufixe: *chiorîș (chiorî* cu *-îș)*, *fățiș (față* cu *-iș)*, *furiș (fur* (substantiv vechi însemnînd „hoț") cu *-iș)*, *bătrînește (bătrîn* cu *-ește)*, *cavalerește (cavaler* cu *-ește)*, *golănește* din *(golan* cu *-ește)*; cele în *-ește* putînd proveni și din adjectivele *bătrînesc*, *cavaleresc*, *golănesc* etc.

Unele adverbe sînt de fapt expresii care s-au fixat în funcția de adverb: *binențeles* (e un lucru bine înțeles), *cumsecade* (e cum se cade), *parcă* (pare că).

Echivalentele adverbului Uneori, rol de adverb pot avea și alte părți de vorbire.

Adjectivul se întrebuințează în mod obișnuit ca adverb, de ex.: *Marian cîntă la un pian* frumos (adjectiv), dar *Marian cîntă* frumos *la pian* (adverb).

Două categorii de adverbe se deosebesc prin forma lor de adjectivele corespunzătoare:

1) adverbul *bine* față de adjectivul *bun*, *bună;*

2) adverbele terminate în *-ește*, *-iș*, *-îș* etc. față de adjectivele corespunzătoare, care se termină totdeauna în *-esc: bărbătește* față de *bărbătesc*, *femeiește* față de *femeiesc*, *prostește* față de *prostesc*, *chiorîș* față de *chior* etc.

Substantivul Cîteva substantive și anume cele care desemnează momente ale zilei, substantivul *zi* însuși, *zilele săptămînii*, *anotimpurile* și substantivul *chip* se întrebuințează uneori și ca adverbe. Ele sînt din punctul de vedere al formei de două feluri:

1) unele îndeplinesc funcția de adverb numai cînd sînt *articulate*, de ex.: *ziua*, *dimineața*, *seara*, *noaptea*, *vara*, *iarna* etc.

2) altele se întrebuințează ca adverbe atît cu articol, cît și fără, de ex.: *luni-lunea*, *marți-marțea* etc. Cînd au articol, substantivele care denumesc zilele săptămînii înseamnă „în fiecare zi de..."

Substantivul *chip* este adverb mai ales ca plural articulat *(chipurile)*.

Pronumele Pronumele relativ *ce* ia funcția de adverb dacă este urmat sau legat prin înțeles de un adjectiv în propoziții exclamative unde înseamnă „cît de": *Ce mare ai crescut!*

Verbul Modul obișnuit ca adverb este gerunziul; de ex.: *Venea* tunînd *și* fulgerînd. *Curînd* (de la vechiul verb *a cura)* a devenit adverb propriu-zis prin dispariția din limba literară a celorlalte forme ale lui *a cura*. Participiul apare și el ca adverb, de ex.: *Calcă* rar *și* apăsat.

Numeralul este adverbial (vezi **numeralul**): *I s-a spus* de zeci de ori.

Expresii echivalente cu adverbul

Adverbele nu sînt atît de numeroase ca împrejurările variate şi complexe în care se poate desfăşura o acţiune. De aceea, diferite expresii devin echivalente cu un adverb. Acestor expresii li se spune locuţiuni adverbiale. Unele s-au şi fixat ca adverbe, de ex. *cumsecade*, *bineînţeles*, *negreşit*.

Cele mai întîlnite locuţiuni adverbiale sînt:

aşa-ş-aşa
ba bine că nu
ba chiar că
ba da
ba nu
cît ai scăpăra din amnar
cît ai zice peşte
cît mai curînd (mai repede)
cît pe-aci
cu chiu cu vai
cu chiuita
cu otuzbirul
cu nemiluita
cu (de-a) sila
cu totului tot
de cu seară
de dimineaţă
de silă, de milă
de voie, de nevoie
de-a dreptul
de-a latul
de-a lungul
de-a-nboulea
de-a-ndaratelea
din cînd în cînd
din nou
din timp
după-amiază
după prînz
la anul
la noapte
la Paştele cailor
la sănătoasa
la vară
înainte de prînz
înainte de soroc
înainte de vreme
în chipul acesta
în chipul următor
în consecinţă
în curînd
în felul acesta
în felul următor
într-o bună zi
într-o bună dimineaţă
într-o doară
în zadar
mai la ziuă
nici în care, nici în căruţă
ori de cîte ori
pe ascuns
pe atunci
pe acolo
pe dincolo (aşa şi pe dincolo)
pe furiş
pe luni (marţi etc.)
pe mîine
pe nepusă masă
pe nesimţite
pînă aici
pînă-n pînzele albe
prin urmare
rar şi apăsat
spre seară
spre ziuă
spre lăsata secului
toate ca toate
ziua în amiaza mare etc.

Calitatea de locuţiuni adverbiale nu exclude analiza termenilor din care sînt alcătuite. Astfel, *cît ai scăpăra din amnar* sau *cît ai zice peşte* sînt propoziţii cu subiect, cu predicat şi cu alte părţi de propoziţie; *nici în car*, *nici în căruţă* sînt propoziţii eliptice *(nu-i convine să stea* sau *să meargă) nici în car*, *nici în căruţă*, *de silă*, *de milă* pot fi circumstanţiale de mod etc.

Comparaţia: gradele de comparaţie

Dacă înţelesul permite, adverbele se compară ca şi adjectivele: *bine — mai bine — foarte bine — prea bine — nespus de bine; repede — mai repede — cel mai repede — foarte repede — grozav de repede — nemaipomenit de repede.*

Adverbul în propoziţie

Este în primul rînd **circumstanţial de timp, de loc sau de mod.** El poate fi şi **nume predicativ,** dar numai în construcţii impersonale ca *e(ste)*, *era*, *a fost* etc. *anevoie*, *aşa*, *bine*, *gata*, *lesne*, *musai*, *zadarnic*. Locuţiunile adverbiale sînt şi ele uneori echivalente ale unui nume predicativ, de ex.: *e(ste) în zadar să...*, *era cît pe-aci să...* În acelaşi fel trebuie interpretate şi adjectivele cu rol de adverb întrebuinţate ca nume predicative în expresii impersonale, de ex.: *e(ste) frumos să...*, *e(ste) rău*, *sigur*, *urît (să...)*.

Fac excepţie adverbele terminate în *-eşte*. Dintre acestea, multe intră în expresiile amintite în forma lor de adverb, de ex.: *e(ste) omeneşte (să...)*, dar se spune *este firesc (să...)*, folosind numai adjectivul. Ultima construcţie trebuie deci

interpretată ca *e(ste) firesc lucru să (ori ca)* ... şi prin urmare propoziţia care vine după *să* ori după *ca* nu mai este cu siguranţă o subiectivă.

Adverbele de loc şi de timp nu pot să fie nume predicative, pentru că, în relaţie cu ele, verbele-copulă devin predicate.

Adverbul singur *nu este de obicei* **atribut,** dar *locuţiunile sale pot să fie*, de ex.: mîncarea *de dimineață*, plimbarea *de după-amiază*, mersul *de-a dreptul* etc.

Propoziţiile-adverb După cum adverbele pot fi complemente circumstanţiale în propoziţie, tot astfel pot fi propoziţii circumstanţiale în frază, ca propoziţii-adverb. În situaţia aceasta apar *propoziţiile circumstanţiale de timp, de loc, de mod (propziu-zise), de măsură şi unele comparative*, de ex.:

de timp: Venim *oricînd* → Venim *cînd doriţi.*

de loc: *De oriunde* sare iepurele → *De unde nu gîndeşti*, de acolo sare iepurele. Luaţi-o *în partea aceea* → Luaţi-o *încotro v-am arătat.*

de mod: Făcea *după capul său* → Făcea *cum îl tăia capul.*

de mod (măsură): Se plimba *toată ziulica* → Se plimba *cît-îi ziulica de mare.*

de mod (comparativă): Umblă *ca pe ace* → Umblă *parcă ar călca pe ace.*

de mod (consecutivă): Vorbeşte *anapoda* → Vorbeşte *de nu-nţelegi nimic.*

Propoziţiile condiţionale, cauzale, finale, concesive şi unele consecutive nu au în interiorul lor un corespondent de felul adverbelor de mai sus. Cu toate acestea, înţelesul lor general este ca al unor adverbe (vezi **conjuncţia).**

Afirmaţia şi negaţia prin adverbe Se poate face şi prin locuţiuni adverbiale sau prin repetarea unei părţi a întrebării în sens afirmativ sau negativ. Adverbele de afirmaţie şi cele de negaţie au de multe ori înţelesul unei propoziţii, de ex.: — *Aveţi bilet de intrare?* — Da! (sau: *fireşte*, *sigur*, *bineînţeles* etc.) cu sensul „Avem bilet de intrare“, ca şi cum această propoziţie ar fi cuprinsă în întregime în adverbul de afirmaţie.

Adverbele de negaţie, mai ales *nu* pot şi ele să cuprindă înţelesul unei propoziţii întregi, de ex : — *Aveţi bilet de intrare?* — Nu! (sau: *nicidecum)*, iar cînd verbul este exprimat apar formulele: Nu, *nu avem!* sau *Nu avem!*

Negaţia *nu* se întrebuinţează şi pe lîngă un substantiv, un pronume, un adjectiv sau un adverb, de ex : *Am cerut un toc*, nu *un creion; Să mi-o spună el însuşi*, nu *tu; Călărea pe un cal*, nu *prea frumos, dar voinic; Se întorc joi*, nu *vineri.*

În asemenea construcţii, presupunem elipsa verbului după *nu* şi înainte de substantiv, adjectiv, pronume sau adverb, adică: *nu un creion* = *nu* (am cerut) un creion; *nu tu* = nu (să mi-o spui) tu; *nu prea frumos* = (care) *nu* (era prea frumos); *nu vineri* = *nu* (se întorc) vineri etc

Dubla negaţie Deoarece adverbul nu se află în mod obligatoriu înaintea verbului, cînd trebuie să se insiste asupra negaţiei, se întrebuinţează încă un adverb de negaţie şi astfel apare negaţia dublă, ca în: *Nici nu* bea, *nici nu* mănîncă; *Nu* se poate *nicidecum.*

Dacă în propoziţia negativă se întrebuinţează *fără* sau *afară de*, negaţia se transformă într-o afirmaţie condiţionată: Nu *ieşi* fără *umbrelă* (= *ieşi numai cu umbrelă); Afară de el* nu *mai ştia nimeni* (= ştia numai el).

În limba veche şi uneori în poezia clasică se întîlnesc şi negaţii simple, cu valoare de negaţie dublă, de ex.:

„Nici încline a ei limbă / Recea cumpăn-a gîndirii / Înspre clipa ce se schimbă / Pentru masca fericirii...“ (Eminescu, *Glosă)*

pentru: Nici *(să* nu *încline) a ei limbă* etc.

Alegoria Este o metaforă care se continuă de cele mai multe ori printr-o povestire (narațiune, fabulă sau alt fel de operă literară). De obicei, metafora de la care se pornește nu este spusă. Ea trebuie ghicită. Astfel, în povestirea lui Ion Creangă, *Capra cu trei iezi*, capra v o r b e ș t e cu iezii ca orice mamă:

„Dragii mei copilași, zice ea, eu mă duc în pădure, ca să mai aduc ceva de-ale mîncării. Dar voi încuiați ușa după mine...“

Capra și iezii stau, cum se vede, în c a s ă, de vreme ce au u ș ă care se încuie. Iezii, la rîndul lor, răspund tot cu vorbe. Așadar, capra e mamă, iar iezii sînt fiii ei. Se înțelege de aici că, la urma urmelor, întîmplarea cu cei trei iezi vrea să arate că, atunci cînd copiii nu ascultă, pot păți necazuri mari. Și, ca să nu fie nici o îndoială, capra spune, după nenorocirea făcută de lup:

„Dacă mă vede că-s o văduvă sărmană și c-o casă de copii, apoi trebuie să-și bată joc de casa mea?“

Matafora este deci: capra cu trei iezi e o văduvă sărmană cu trei copilași ș.a.m.d.

În fabula *Toporul și pădurea*, Gr. Alexandrescu ne lasă a înțelege că pădurea e asemenea unei colectivități umane, iar coada de topor este, de fapt, nu o creangă oarecare făcută de țăranul din fabulă coadă pentru toporul lui, ci unul dintre membrii colectivității, adică un om, și aceasta e metafora.

Poetul Alexandru Macedonski a vorbit despre bogăție numind-o rege printr-o metaforă (vezi versurile de la pag. 142). Tot ce urmează în poezia cu această metaforă păstrează personificarea bogăția = rege.

Nefiind totdeauna arătată printr-o metaforă pe care s-o putem descoperi ușor, alegoria pornește uneori de la ceva foarte îndepărtat de conținutul propriu-zis al unei opere. În romanul lui Camil Petrescu *Patul lui Procust*, de exemplu, ceea ce se petrece cu eroul trebuie pus în legătură — prin comparație — cu chinurile la care erau supuși cei întinși în patul lui Procust: celor cărora aveau picioarele mai lungi decît patul li se tăiau, celor care le aveau mai scurte, li se întindeau forțat pînă la capătul patului.

Aliterația Este un procedeu de alegere și așezare al cuvintelor încît să conțină aceleași consoane sau aceleași grupuri de sunete, uneori chiar și aceeași silabă. Astfel, Eminescu imită în *Scrisoarea III* șuierul săgeților și lovirea inamicului prin repetarea lui *v*, a lui *j*, *ș* și *s* și a grupului *pl*:

„Orizontu-ntunecîndu-l, vin săgeți de pretutindeni,
Vîjîind ca vijelia și ca plesnetul de ploaie (...).“

V. Alecsandri imită în *Dan, căpitan de plai* zgomotul de copite prin repetarea de silabe care conțin sunetele *tr*, *p*, *t*, și *o*:

„Deodată se aude un tropot pe pămînt,
Un tropot de copite, potop ropotitor!“

G. Topîrceanu redă în *Un duel* cloncănitul unui curcan care ceartă doi cocoși tineri după ce aceștia se luptaseră între ei în ogradă prin repetarea unor silabe care conțin sunetele *ît* și *co*.

„De ce vă puneți ghiara-n gît? / Să lase unul cît de cît, / Să dea și celălalt ceva, — Eu cît de cît socot c-o da!“

Apoziţia Este atributul substantival fără propoziţie care nici nu restrînge şi nici nu lărgeşte înţelesul cuvîntului determinat, ci prezintă o latură, o faţă sau un aspect al lucrurilor şi fiinţelor denumite care acoperă înţelesul cuvîntului, de ex.: *Miron, cronicarul, a scris şi poezie; Luceafărul*, astrul iubirii la Eminescu, *este o stea miraculoasă; Ştefan*, domn pe-atunci în Moldova, *ducea o politică antiotomană; Cănuţă*, om sucit, *schiţă de I.L. Caragiale.*

Apoziţia **simplă** este formată dintr-un singur substantiv. Apoziţia **dezvoltată** este formată dintr-un grup de cuvinte, ca în al doilea şi în al treilea exemplu de mai sus, dar numai unul dintre substantivele din grup are rol de apoziţie propriu-zisă, deci numai *astrul* din al doilea exemplu, numai *domn* din al treilea şi numai *om* din al patrulea.

În principiu, *apoziţia stă în acelaşi caz cu substantivul determinat.* Astfel, ea este în genitiv în versurile populare: *El în grabă se ducea / Chiar în grajdul hanului, / Hanului*, tătarului (Al.I. Amzulescu, *Cîntecul epic eroic*, Bucureşti, 1981, pag. 471), unde *tătarului* este o reluare a genitivului posesiv *(grajdul) hanului, / (al) hanului, (al) tătarului.* Este în dativ în versurile: *Să le ducă Niţului / Niţului*, voinicului (idem, pag. 707). Este în vocativ în: *Alei, doamne*, han bătrîn, căci *han bătrîn* = hanule bătrîn! ca şi în: *Alei, Grue*, viteaz mare (idem, pag. 471). Apoziţia în nominativ este cea din primele patru exemple date la început. Ea se poate trece uşor la acuzativ: *Pe Miron*, pe cronicar (cronicarul) *îl apreciem şi ca poet; În Luceafăr*, în astrul iubirii, *la Eminescu, se fixează un simbol*; *Pe Ştefan*, domn pe atunci al Moldovei, *îl admirau mulţi pentru politica lui antiotomană; Pe Cănuţă*, pe omul sucit *din schiţa lui I.L. Caragiale, îl urmăreşte tot timpul ghinionul.*

Apoziţia are tendinţa de fixare numai în formă de nominativ.

Datorită modului de denumire oficială a persoanelor, cu prenume şi nume, acestea din urmă fiind apoziţii ca *Grecu* din *Ion (Maria) Grecu*, partea a doua a numelui *(Grecu)* — apoziţia — rămîne neschimbată în limba de astăzi, la orice caz gramatical s-ar afla numele persoanei, vezi *lui Ion* sau *Mariei Grecu*, sau *lui Grecu*. Un vocativ ca *Ioane Grecule* nu mai este cu putinţă, cel puţin în adresări solemne sau oficiale. În aceeaşi situaţie sînt şi numele de familie terminate în *-eanu* sau în *-escu: (Vasile) Olteanu, (Mioara) Moldoveanu, (Costică) Giurgiuveanu, (Ştefan, Viorica) Dumitrescu, Filipescu, Ionescu, Popescu* etc.

Tot astfel, cînd nume cum sînt cele de mai sus, au înaintea lor un substantiv comun care indică un titlu sau o calitate a persoanelor, numai acest substantiv se declină, de ex.: *colegului, domnului, prietenului, colegei, doamnei profesoare Albu, Călugăru, Dulgheru, Olteanu, Dumitrescu, Ionescu* etc.

După aceste modele au fost acomodate şi nume comune, încît nici ele nu se mai pun în forma cerută de genitiv sau dativ cînd sînt apoziţii, de ex.: *Lui Ştefan*, domnul (nu *domnului)* Moldovei, *i s-a spus şi „cel Mare*“, ca şi în *Alei, doamne*, han bătrîn (nu *hanule bătrîn)* din versurile populare citate mai înainte. De aceea avem construcţii ca: *Prietenei noastre*, sportivă excelentă, *i s-a conferit un premiu important.*

Articolul Este în limba română o clasă morfologică aparte, pentru că ea conţine atît cuvinte, cît şi particule. Ele îndeplinesc patru funcţii principale:

1) arată în ce măsură obiectul (lucrul, fiinţa sau ideea) numit de substantiv este cunoscut sau este considerat cunoscut;

2) leagă între ele diverse părţi de vorbire;

3) transformă unele părţi de vorbire în substantive;

4) asigură declinarea indicînd cazurile gramaticale.

Cuvintele-articol stau totdeauna înaintea părţii de vorbire pe care o slujesc. De aceea se numesc şi articole **proclitice** sau **antepuse**. Particulele-articol stau totdeauna unite cu sfîrşitul părţilor de vorbire pe care le slujesc. De aceea se numesc **enclitice** sau **postpuse**.

Cuvîntul-articol care arată că obiectul numit de un substantiv este considerat necunoscut, dar a fost despărţit de celelalte obiecte numite de acelaşi substantiv, este numit articol **nehotărît** sau, uneori, **nedefinit**. El este *un* pentru masculine şi neutre: un *pom*, un *grădinar*, un *tren* şi *o* pentru feminine: o *stradă*, o *fată*, o *stea* etc. Acest articol nu are plural.

Articolului care arată că obiectul numit de substantiv este considerat cunoscut îi spunem articol **hotărît** sau, uneori, **definit**. El formează trei serii proclitice şi una enclitică. Seriile proclitice sînt alcătuite din cuvintele-articol: *cel-cei; cea-cele; al-ai; a-ale; lui* sau *lu*.

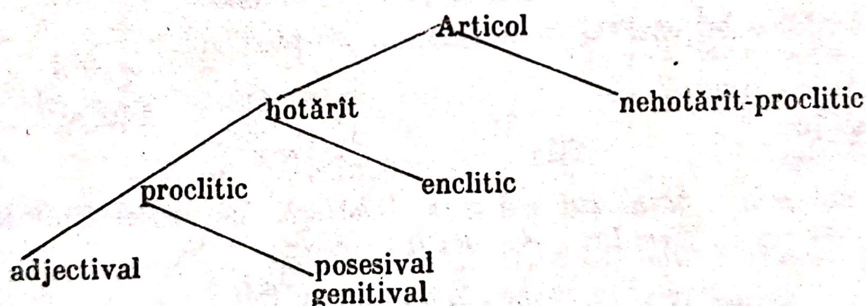
Cel-cei, cea-cele nu sînt numai articole hotărîte, ci şi **adjectivale**, fiindcă determină mai ales adjective, de ex.: cel *mare* — cei *mari;* cea *frumoasă* — cele *frumoase* etc.

Articolul hotărît *al-ai, a-ale* se numeşte **posesiv** cînd se află înaintea unui pronume posesiv: al *meu* — ai *mei*, a *mea* — ale *mele;* al *tău* — ai *tăi*, a *ta* — ale *tale* etc., iar cînd stă înaintea genitivului se numeşte **genitival**, de ex.: al *cui (este stilocul acesta?)*, al *colegului (meu)! (o nuvelă)* a acestui *mare scriitor* etc.

Articolul proclitic *lui* şi, în formă neliterară, *lu* indică genitiv-dativul numelor proprii masculine: lui *Andrei*, lui *Badea*, lui *Costică*, lui *Dan*, lui *Ilie* etc. şi al acelor feminine care nu pot forma genitiv-dativul în alt mod: lui *Cici*, lui *Fifi*, lui *Lili*, lui *Mimi*, lui *Mili* etc., lui *tanti*.

Articolul enclitic este particula *-l, -le* pentru masculine şi neutre singular; *-a* pentru feminine singular; *-l, -le* pentru masculine şi neutre plural şi *-le* pentru feminine plural: *codru*-l, *cîine*-le, *vrabi*-a, *degetu*-l, *verde*-le etc.

Schema articolelor arată astfel:

Articolele transformă diferite părţi de vorbire sau grupuri de cuvinte în substantive sau în echivalente de substantiv, astfel:

adjectivul este transformat în substantiv cu ajutorul:

1) articolului nehotărît: s-a apropiat de un *amărît*, o *amărîtă;* un *leneş*, o *leneşă;* un *fericit*, o *fericită* etc.;

2) articolului hotărît: *amărîtu*-l, *amărît*-a, *galbenu*-l, *roşu*-l, *verde*-le, *leneşu*-l, *leneş*-a, *fericitu*-l, *fericit*-a etc., cu condiţia de a numi într-adevăr o fiinţă, un lucru sau o idee, de ex.: *Leneşul de abia se mişcă*; *Ce odihnitor este verdele cîmpiei*!;

3) articolului adjectival: cel *amărît*, cea *amărîtă*, cel *leneş*, cea *leneşă*, cel *fericit*, cea *fericită* etc., de ex.: *Omul supărat se cunoaşte după pas*, cel *fericit*, *după glas;*

adverbul este transformat în substantiv cu ajutorul:

1) articolului nehotărît: un *bine;*

2) articolului hotărît enclitic: *bine*-le*;*

3) articolului adjectival: cel *dintîi* — cu aceeaşi condiţie precum cel *amărît*, cel *fericit*, cea *fericită* etc.;

supinul este transformat în substantiv cu ajutorul:

1) articolului nehotărît: *(are)* un *scris (citeț)*; *(se aude)* un *plîns:*

2) articolului hotărît: *mersu*-l *(pe jos)*; *strînsu*-l *(recoltei)*;

infinitivul este transformat în substantiv cu ajutorul:

1) articolului nehotărît: o *vedere (de la munte)*; o *plecare (neașteptată)*;

2) articolului hotărît: *vedere*-a, *plecare*-a etc.;

grupuri de cuvinte sînt transformate în substantive cu ajutorul:

1) articolului nehotărît: un *coate-goale*, un (sau *o) pierde-vară*, un *du-te-vino*, un *(sau o) lasă-mă-să-te-las*

Toate articolele servesc la indicarea cazului gramatical, de ex. articolul nehotărît:

	Singular	
	NA	GD
masculin:	un *coate-goale*	unui *coate-goale*
neutru:	un *du-te-vino*	unui *du-te-vino*
feminin:	o *lasă-mă să-te-las*	unei *lasă-mă-să-te-las*

Pluralul se exprimă prin *un* ca adjectiv:

NA: unii *coate-goale*, unele *du-te-vino*, unele *lasă-mă-să-te-las*
GD: unor *coate-goale*, unor *du-te vino*, unor *lasă-mă-să-te-las*.

Articolul adjectival are aceleași forme ca pronumele *cel-cei*, *cea-cele*. (Vezi **demonstrativul.**) Ele se folosesc însă diferențiat. Cînd *cel*, *cea*, *cei*, *cele* stau între substantiv și adjectivul următor au o formă, iar cînd transformă adjectivul într-un substantiv au altă formă. Prima situație o avem în îmbinări ca: *băiatul* cel *mic; liceul* cel *vestit; strada* cea *nouă*. A doua, în construcții de tipul *cel mic*.

Formele articolului adjectival în asemenea grupuri sînt:

	Singular		Plural	
	NA	GD	NA	GD
masculin:	*băiatul* cel *mic*	*băiatului* cel *mic*	*băieții* cei *mici*	*băieților* cei *mici*
neutru:	*liceul* cel *vestit*	*liceului* cel *vestit*	*liceele* cele *vestite*	*liceelor* cele *vestite*
feminin:	*strada* cea *nouă*	*străzii* celei *noi*	*străzile cele noi*	*străzilor* cele *noi*

La masculin și neutru singular, genitiv-dativ, în loc de *celui*, se folosește astăzi în grupuri de felul celor de mai sus forma *cel*, iar la plural, nu *celor*, ci *cei*, *cele*.

Cînd *transformă adjectivul în substantiv*, el apare cu genitiv-dativul așteptat:

	Singular		Plural	
	NA	GD	NA	GD
masculin:	cel *mic*	celui *mic*	cei *mici*	celor *mici*
feminin:	cea *mică*	celei *mici*	celei *mici*	celor *mici*

Articolul hotărît enclitic are forme numeroase și mai variate.

La singular, în exemplele următoare:

(-u) *arată că substantivul se termină în consoană și dezvoltă pe* -u *numai înaintea articolului* -l; -u, -e, -i *etc. arată terminația substantivului; ø înseamnă că sunetul de la care pornește săgeata a căzut)*

Singular

	NA		GD	
masculin:	(-u) + *l: pom -u* + l		(-u) + *lui: pom-u* + lui	
	-u + *l: codru* + l		-u + *lui: codru* + lui	
	-e + *le: frate* + le		-e + *lui: frate* + lui	
	Vocativ: *om-u + le!*			
neutru:	(-u) + *l: pod -u* + l		(-u) + *lui: pod -u* + lui	
	soi -u + l		+ *lui: soi -u* + lui	
	-u + *l: consiliu* + l		+ *lui: consiliu* + lui	
	-u + *l lucru* + l		+ *lui: lucru* + lui	
	-e + *le: nume* + le		-e + *lui: nume* + lui	
	Vocativ: *pod-u + le!*			

	NA		GD	
feminin:	-ă→ ø + *a: gum* + a	*cas* + a	-e + *i: gume + i*	*case* + i
	-e→ ø + *a: carte* + a	*vulpe* + a	-*i* + *i: cărți + i*	*vulpi* + i
	-á (-u) + *a: sacá-u* + a		-*le* + *i: sacá + le*	+ i
	-eá(-u) + *a: cafeá-u* + a		*café + le*	+ i
	-i (-u) + *a: zi-u* + a		*zi + le*	+ i

Plural

	NA	GD
masculin:	-i + *i: pomi* + i	-i + *lor: pomi* + lor
	-i + *i: codri* + i	-i + *lor: codri* + lor
neutru:	-uri + *le: poduri* + le	-uri + *lor: poduri* + lor
	-i + *le: consilii* + le	-i + *lor: consilii* + lor
	-e + *le: nume* + le	-e + *lor: nume* + lor
feminin:	-e + *le: gume* + le	-e + *lor: gume* + lor
	-i + *le: vulpi* + le	-i + *lor: vulpi* + lor
	-le + *le: sacale* + le	-le + *lor: sacále* + lor
	caféle + le	*caféle* + lor
	zile + le	*zíle* + lor
	Vocativ: *codri + lor!*	

Articolul posesiv-genitival Cînd *al-ai*, *a-ale* este semn al genitivului, el are numărul și genul substantivului principal așezat în fața lui, și nu al genitivului următor, de ex.

	Singular	Singular	Singular, plural, orice gen
masculin:	*acest mînz* *mînzul frumos* *mînzul cel frumos*	al	*prietenului, prietenilor, hergheliei, hergheliilor, hipodromului, hipodromurilor* etc.
neutru:	*un adăpost* *adăpostul alăturat*	al	(toate cele de mai sus)
feminin:	*o căruță* *căruța aceasta*	a	(toate cele de mai sus)
	Plural	**Plural**	**Singular, plural, orice gen**
masculin:	*acești mînji* *mînjii cei frumoși*	ai	*prietenului, prietenilor, hergheliilor, hipodromului, hipodromurilor* etc.

neutru:	*aceste adăposturi* *adăposturile alăturate*	ale	(toate cele de mai sus)
feminin:	*cîteva căruțe* *cîteva căruțe mari*	ale	(toate cele de mai sus)

Cînd articolul posesiv stă înaintea unui pronume posesiv, el are numărul și genul substantivului dinainte, dar, de data aceasta, el are și numărul și genul pronumelui posesiv, de ex.:

	Singular	Singular	Singular
masculin:	*un mînz* *un mînz frumos*	al	*meu, tău, său, nostru, vostru*
neutru:	*un adăpost* *un adăpost solid*	al	*meu, tău, său, nostru, vostru*
feminin:	*o căruță* *căruța aceasta mare*	a	*mea, ta, sa, noastră, voastră*
	Plural	**Plural**	**Plural**
masculin:	*doi mînji* *mînjii cei vioi*	ai	*mei, tăi, săi, noștri, voștri*
neutru:	*niște adăposturi* *adăposturile de iarnă*	ale	*mele, tale, sale, noastre, voastre*
feminin:	*cîteva căruțe* *căruțele de transport*	ale	*mele, tale, sale, noastre voastre*

Cînd posesivul este exprimat prin pronumele personal *lui*, *ei*, *lor*, se aplică regula de la articolul genitival, căci *lui*, *ei*, *lor* sînt atunci în cazul genitiv.

Pentru a înțelege articolul posesiv-genitival este de mare folos să știm părțile lui constitutive. Toate formele conțin prepoziția *a*, întrebuințată astăzi aproape numai înaintea infinitivului scurt, și un articol hotărît enclitic, după cum urmează:

Singular

masculin și neutru: *a* + *l* (același *-l* ca în *martor -u* + *l și ca* în *lucru* + *l)*;
feminin: *a* + *a* (același *-a* ca în *colaborare* + *a*, *țar* + *a* etc.). (Cei doi *a*, primul în calitate de prepoziție, al doilea în calitate de articol, s-au unit într-unul singur).

Plural

masculin: *a* + *i* (aceleași *-i* ca cel de pe locul al doilea din forme ca *cerbi* + *i*, *voievozi* + *i)*;
neutru și feminin: *a* + *le* (același *-le* ca în *suflete* + *le*, *ziduri* + *le* și ca în *ape* + + *le*, *căciuli* + *le)*

Această structură explică de ce articolul genitival și cel posesiv reiau totdeauna numărul și genul substantivului d i n a i n t e a lui. (Vezi mai sus!)

Folosirea obligatorie a articolului enclitic

a) l a s u b s t a n t i v e: Substantivele primesc întodeauna articolul hotărît enclitic:

1) cînd sînt urmate de *acesta*, *aceasta*, *acela*, *aceea* și formele lor: *stîlpul* acesta, *faptul* acela, *fata* aceasta; de un adjectiv posesiv: *pieptenele* meu, *paharele* voastre, *mama* noastră, de un adjectiv legat de substantiv prin articol adjectival: *stîlpul* cel înalt, *faptul* cel cunoscut, *fata* cea isteață;

2) cînd sînt urmate sau precedate de *tot*, *toată* şi de compusele acestora: *tustrei*, *tuspatru* etc.: tot *omul*, tot *poporul*, toată *ţara*, *pomul* tot, *poporul* tot, *ţara* toată; tustrei *băieţii*, tustrele *femeile*, tuspatru *caii*, *băieţii* tustrei, *femeile* tustrele, *caii* tuspatru; cînd sînt precedate sau urmate de adjectivul-pronume de întărire *însuşi*; *însăşi etc.:* însuşi *reporterul*, *reporterul* însuşi; însuşi *calendarul*, *calendarul* însuşi; însăşi *inima*, *inima* însăşi etc.;

3) cînd subliniază o calitate, un titlu aşezat imediat înaintea numelui propriu, al unei persoane: *prietenul* Dumitru, *colegul* Popescu, *doctorul* Marin, *strungarul* Lupu, *cercetătoarea* Vasile, *profesoara* Nicoleta etc.;

4) cînd sînt porecle sau supranume aşezate după numele propriu-zis: Mircea *Ciobanul*, Vlad *Călugărul*, Constantin *Stolnicul*, Iancu *Sasul*, Iaţco *Prisăcariul*, Tili *Geambaşul*, N. *Toboşarul* etc., Maria *Băneasa*, Lina *Vorniceasa*, Gherghina *Comisoaia* etc.; astăzi cel mai adesea sînt însă fără *-l: Ciobanu*, *Călugăru*, *Stoleru* etc.;

5) cînd sînt urmate imediat de genitiv: *braţul* rîului, *strugurii* viei, *rădăcinile* copacilor etc.;

6) cînd se află în genitiv imediat după alt substantiv cu articol hotărît sau în dativ fără altă determinare: *obrazul* omului, *drumul* sării, *coperta* cărţii; (s-au adresat) *profesorului*, (au cerut ajutor) *prietenilor*, (s-au supus) *hotărîrii;*

7) cînd exprimă unul din următoarele grade de rudenie: *mama*, *tata*, *bunica*, *bunicul* şi diminutivele lor: *mămica*, *bunicuţa* etc.

8) cînd exprimă un lucru care aparţine persoanei indicate de pronumele personale în dativ la verbele care se pot construi cu acest caz: *şi-a scrîntit* piciorul; *ţi-ai rupt* rochiţa!; *îşi bate* capul; *unde mi-ai pierdut* umbrela? *unde ne sînt* visătorii? Pronumele personale în dativ au în asemenea construcţii şi înţeles de posesiv: *şi-a scrîntit piciorul* însemnînd „a scrîntit el însuşi (ea însăşi) piciorul său";

9) cînd este construit cu locuţiunea prepoziţională *de-a: de-a* ulii şi porumbeii, *de-a* baba oarba, *de-a* v-aţi ascunselea etc.;

10) cînd numele proprii feminine sînt la genitiv-dativ: *Anicăi*, *Cristinei*, *Floricăi*, *Getei* etc., *Brăilei*, *Prahovei*, *Olteniei*, *Dunării* etc.;

11) cînd, atît numele comune cît şi cele proprii au căpătat prin tradiţie un vocativ articulat, de ex.: *naşule*, *omule*, *socrule*, *Dinule*, *Iorgule*, *Nelule*, *Sandule*. La acestea se adaugă şi nume de animale folosite ca insulte la adresa persoanelor masculine *(măgarule*, *porcule!)* — femininul nu are vocativ articulat.

b) l a a d j e c t i v e: Adjectivele calificative primesc articol enclitic în următoarele situaţii:

1) cînd între ele şi substantivul la care se referă apare un adjectiv sau un pronume posesiv: *frumoasa* noastră *patrie*, *simpaticul* meu *coleg*, *eroicul* său *gest;*

2) cînd se află imediat după substantiv, dar sînt porecle sau supranume, de ex.: *Mihai* Viteazul, *Petru* Şchiopul, *Milescu* Cîrnul, *Laie* Chiorul etc.

Spre deosebire de substantivul aflat în aceeaşi poziţie (v.p.34), în atari combinaţii, adjectivul este echivalent cu „cel + adjectiv (nearticulat)": *Mihai* cel Viteaz, *Petru* cel Şchiop, *Milescu* cel Cîrn, *Laie* cel Chior etc. şi numai uzul decide care din cele două forme este adoptată;

3) la vocativ (mai ales peiorativ): *amărîtule*, *bondocule*, *deşteptule*, *frumosule*, *netotule*, *prostule!* etc.;

c) l a n u m e r a l e:

1) Dintre numeralele cardinale primesc articol hotărît enclitic numai cele care sînt şi substantive: suta *(de lei)*, mia *(de pagini)*, milionul *(de locuitori)*, miliardul *(de stele)* şi, la plural: *sutele (de lei)*, milioanele *(de locuitori)*, miliardele *(de stele)*, avînd flexiunea obişnuită a substantivelor.

O situaţie aparte au cei trei termeni din capul seriei: *un*, *una* şi *o*. Ultimul, *o*, fiind însă totdeauna adjectiv, nu intră în discuţie, el precede un substantiv feminin: *o ladă* (două lăzi) etc. şi nu se începe aproape niciodată numărarea cu *o*. *Una* ca numeral este de asemenea feminin; dar nu începe numărarea, fără să fie urmat de substantiv decît în limbajul comercial, cînd se insistă asupra obiectelor: una *(blană)*, două *(paltoane)* etc. *Un* este masculin şi neutru: un *pantof*, *un cearşaf* etc.

Cînd primeşte articolul enclitic masculin, *un* se transformă în pronume, de ex.: *(te caută)* unul. Nominativ-acuzativul plural a fost adaptat după adjectivele similare: *bun*, *nebun* etc.: *(mi-au spus)* unii *(că...)*. La celelalte cazuri, el se comportă ca *acest*, *acel*, adică la genitiv-dativ singular: *unui*, *unei*, fiind ca şi *acestui* numai adjectival, iar *unuia* numai pronume, iar la plural: *unor* se comportă ca şi *acelor*, *iar unora* ca şi *acelora*.

Cînd primeşte articol enclitic feminin, *una* are genitiv-dativul singular *unei*, care este numai adjectival, şi *uneia*, care este numai pronume. La plural, nominativ-acuzativul este *unele*, iar la celelalte cazuri la fel ca *acestor*, *acelor: unor*, *unora*, identic deci cu masculinul şi neutrul.

2) Numeralele ordinale primesc în mod obligatoriu articolul enclitic: *-le* pentru masculin şi neutru; *-a* pentru feminin, de ex.: masculin şi neutru: *(al) doilea*, *(al) treilea*, *(al) zecilea*, *(al) o sutălea* etc.; feminin: *(a) doua*, *(a) treia*, *(a) zecea*, *(a) o suta* etc. La masculine, articolul *-le* este urmat de particula *-a*, ca şi particula din *acesta*, *acela*.

Şi aici, capul şirului prezintă o situaţie aparte. *Primul* şi *prima* au totdeauna articol enclitic în calitatea de numerale ordinale propriu-zise, fiind aşezate înainte de subtantiv, care nu mai primeşte articol enclitic: *primul şcolar*, *primul automobil*, *prima lecţie* ş.a.m.d. *Prim* a devenit însă pentru substantivele masculine un fel de particulă proclitică: *prim-ministru*, *prim-solist* şi — rareori — enclitică: *june-prim*.

Celălalt numeral ordinal din capul seriei, *întîi*, a fost multă vreme folosit ca un adverb, spunîndu-se: *premiul* întîi şi *clasa* întîi. Astăzi, uzul îl trece printre adjective, deci: *clasa* întîia, tendinţa fiind de adoptare generală a acestei formule.

3) Numeralele fracţionare sînt substantive cu înţeles de numeral, formînd serie. Ele sînt derivate cu sufixul *-ime* şi primesc articolul enclitic la fel ca substantivele similare, de ex.: *zecimea*, *sutimea*, *miimea* etc.

(4 Numeralele multiplicative sînt locuţiuni echivalente cu adverbele. Ele nu au niciodată articolul enclitic şi, în general, nici un alt fel de articol.

(5 Numeralele distributive se comportă ca şi cele multiplicative.

(6 Numeralele multiplicative sînt invariabile.

d) l a p r o n u m e: Dintre pronume, numai cele nehotărîte primesc articol enclitic, acesta fiind şi indicele calităţii lor de pronume (vezi cele spuse despre *un*, *una)*. Din punctul de vedere al articolului enclitic, în mod identic se petrec lucrurile şi cu *alt*, adică *altu* + l, *alt* + a; cu *nici un: nici unu* + l, *nici un* + a, cu *vreunul*, *vreuna*. Se deosebesc de ele *tot*, *toată*, căci pe cînd *altul*, *alta*, *unul*, *una*, *vreunul*, *vreuna* au la genitiv-dativ singular şi plural aceeaşi înfăţişare ca *acestui*, *acestei*, respectiv *acestor(a)*, *tot* şi *toată* nu au formă de genitiv-dativ singular, dar au la plural: *tuturor(a)*. Masculinul şi neutrul pot primi articol hotărît enclitic la singular: *totul*, iar masculinul şi la plural: *toţii*. Femininul nu primeşte însă acest articol la singular, dar îl are la plural în vorbirea populară: *toatele*, *cu toatele*. Numai în expresia fixă cu *totului tot*, *tot* e urmat la singular de *-lui*, *totului* fiind în genitiv.

Alt, *altă* se asociază uneori, dar în mod cu totul nerecomandabil, cu *un* şi *o* în construcţii ca *un alt*, *o altă* şi chiar cu forma lor articulată enclitic: *un altul*,

o alta. În fapt, *alt*, *altul*, *altă* și *alta* se opun categoric lui *un* și lui *o*, cum se vede foarte limpede în expresii ca: *unii... alții, unii... altele; un copac — alt copac; un personaj... alt personaj; o clădire — altă clădire* etc.

Articolul enclitic este exclus

a) de la substantive cînd:

1) substantivul este precedat de un adjectiv demonstrativ, de un numeral cardinal sau de unul ordinal; de ex.: acești *elevi*, doi *lei*, două *ceasuri*, trei *cravate;* cînd este precedat de *care*, *oricare*, *fiecare*, *orice*, de ex.: care (oricare) *om (fată)*, orice *copil*, fiecare *stea;* de *vreun*, *vreo*, *niște*, de ex.: vreun *cal*, vreo *riglă*, niște *copaci;* de *cîți*, *cîte*, *cîteva*, *cîtorva*, *oricîți*, *oricîte*, de ex.: cîți *munți* (vezi cu ochii), cîte *bordeie*, (atîtea obiceie), (a lipsit) cîteva *luni*, (la sfîrșitul) cîtorva *zile* etc.; de *nici un*, *nici o;* nici un *nasture*, nici o *ceașcă*.

2) este precedat imediat de o prepoziție și nu are după el un determinativ, cu excepțiile discutate la prepoziție (vezi). Faptul că substantivul nu primește în aceste condiții articolul hotărît nu înseamnă neapărat că obiectul denumit este necunoscut sau prezentat ca atare, de ex.: în *Se duce la gară*, *gară* este ceva precis, știut de vorbitori;

3) exprimă o stare calitativă a subiectului: *A plecat* flăcău *(copil, elev, lucrător etc.) și s-a întors* bărbat *(om în toată firea, profesor, maistru, ofițer* etc.);

4) exprimă însușirea unui subiect prin numele predicativ: *Costică este* fierar, *fratele lui se face* tractorist etc.;

5) exprimă grade de rudenie în formule fixe cu adejectivul posesiv enclitic unit cu substantivul: *tată-meu, -tău, -său; mamă-mea, -ta, -sa; fiu-meu, fi-mea; frate-meu, -tău, -său; soră-mea, -ta, -sa; noră-mea, -ta, -sa; soacră-mea, -ta, -sa; cuscră-mea, -ta, -sa; cumnată-mea, -ta, -sa; mătușă-mea, -ta, -sa; vară-mea, -ta, -sa; verișoară-mea, -ta, -sa; unchiu-meu, -tău, -său* etc. Substantivele acestea sînt de fapt compuse cu adjectivul posesiv, cum rezultă din genitiv-dativul celor feminine: *mamă-mii, mamă-tii, mamă-sii (mamă-mei, mamă-tei, mamă-sei)* etc. Aceleași substantive fără adjective posesive incorporate sînt: *mamei mele, mamei sale, surorii mele, surorii tale* etc.;

6) substantivul este subiect în construcții ca: *E soare (căldură, ceață, fum, frig, ger, liniște, lumină, lună, pîclă, soare, răcoare, vînt, umezeală* etc.);

7) cînd este subiect în construcții ca: *Mi-e (ți-e, ne e, vă e, le e), mi se face (ți se face, i se face* etc.) *frică, (foame, greață, lene, poftă, rușine, scîrbă, sete, somn* etc.);

8) cînd, ca obiect direct al verbului, are înțeles generic sau colectiv, însemnînd totodată „ceea ce se cheamă", de ex.: *a plantat* stejar *(brad, fag, măr etc.) pe colină; (și-)a pus* telefon *(public); (și-)a procurat* televizor *(casetofon, ceas* etc.); *fac treabă (bună, serioasă, temeinică, de calitate* etc.); *am (ai, are.., instalez, am instalat)* lumină (electrică), gaze *(naturale* etc.); *lucrez (lucrezi, lucrează... va lucra)* fierărie, marochinărie *(de lux)*, croitorie *(bărbătească etc.); beau (bei...* etc.) ceai, lapte *(dulce); mănînc (mănînci...)* cartofi *(prăjiți)*, orez *(fiert)*, înghețată, mămăligă etc.; *port (porți...)* cravată, ochelari, pantaloni *scurți* etc.; *îmi (îți, își...) las (lași, lasă...)* barbă, mustăți, favoriți etc.;

9) cînd, avînd același înțeles general ca la 8), este subiect al unui verb la diateza pasivă: *se sădește* vie; *se fac* sondaje; *se întreprind* cercetări; *se obțin* rezultate *excelente; se caută* om de serviciu etc.;

10) în proverbe și zicători în care substantivul a rămas nearticulat, de ex.: Corb *la* corb *nu scoate ochii* (Vezi și punctul 8)!.

b) d e   l a   a d j e c t i v e   cînd:

1) sînt așezate după substantivul pe care îl califică: *munte* prăpăstios, *muntele* prăpăstios, *canal* colector, *canalele* colectoare, *oaie* țurcană, *oaia* țurcană etc.;

2) au articolul proclitic *cel: muntele* cel prăpăstios, *cîmpul* cel verde, *oaia* cea neagră etc.;

3) se află înainte de substantiv, dar precedate de un demonstrativ, de un adjectiv posesiv sau de unul nehotărît (pentru care, vezi situația de sub 1) de la **substantiv,** de ex.: acest viteaz; *ostaș*, acel larg *orizont; a* noastră scumpă *patrie;* orice (oricare) bun *profesionist* etc.;

4) indică o stare a subiectului: *sîntem* sănătoși; *este* mîndru; *devenise* foarte prevăzătare etc.;

5) se află imediat înainte de substantiv precedat de prepoziții (vezi situația de sub 2) de la **substantiv**, p. 222);

c) d e   l a   n u m e r a l e:

Folosirea articolului enclitic este exclusă la toate numeralele care nu sînt substantive (vezi **numeralul).**

d) d e   l a   p r o n u m e:

Articolul enclitic este exclus de la pronume, afară de nehotărîtele *un*, *alt*, *vreun*, *tot* (v. p. 204). O excepție o constituie *Eul*, care este însă un substantiv avînd ca punct de plecare pe *eu.*

Atributul și propoziția-atribut sau atributivă Atributul este partea de propoziție care are rostul de a preciza înțelesul unui substantiv sau al unui echivalent al substantivului, fie el subiect, nume predicativ, obiect (direct sau indirect), fie circumstanțial sau chiar atribut. Propoziția-atribut sau atributiva este un atribut dezvoltat printr-un predicat. Atributele au multe semnificații. Unele spun pur și simplu cum este lucrul, ființa sau ideea numite de substantiv, de ex.: *(apă)* caldă, *un* singur *dor*, *cerc* vicios, *învățămînt* liceal, amplă *activitate* culturală, *spirit* civic *și* responsabil, mai multă *hotărîre* etc. Altele arată din ce provin lucrul, ființa sau ideea numite de substantiv, de ex.: *apă* de ploaie, de un de provin: *scrumbii* de Dunăre, *sare* de Bazna, altele indică un anumit timp: *ziua* de ieri, *masa* de seară, altele, destinația: *mașină* de tricotat, *fabrică* de rulmenți, *ruj* de buze, materialul din care sînt făcute: *ciorapi* de lînă, *mapă* de material plastic, apartenența: *munții* României, *gîndurile* tale, *cărțile* bibliotecii etc.

După partea de vorbire din care fac parte, atributele sînt de 5 feluri: **adjectivale, substantivale, pronominale, verbale și adverbiale.**

1) Sînt **adjectivale** atribute ca: *(artă) plastică*, *(hîrtie) albastră*, *(prietenii) cei adevărați*, *bună (credință)*, *toată (politica) externă*, *întreaga (viață)* etc.

2) Sînt **substantivale** atributele exprimate printr-unul sau mai multe substantive cu prepoziție, de ex.: *perioadă* de înflorire, *ieșire* la mare, *șarpe* cu clopoței, *copil* fără minte, *casa* de lemn *de peste drum.* Tot substantivale sînt și atributele în cazul genitiv. Atunci ele se mai numesc și g e n i t i v a l e, de ex.: *armata* poporului, *dezvoltarea* științei și tehnicii, *Calea* Grivței, *poeziile* lui Eminescu, *părerile* cetățenilor etc. Cînd un substantiv atribut stă în același caz gramatical cu substantivul pe care îl însoțește, lămurindu-l, sau cînd stă în cazul nominativ, atunci acel atribut poartă numele de a p o z i ț i e, de ex.: *Caragiale*, autor dramatic și prozator (pentru amănunte, vezi **apoziția).**

3) Sînt **pronominale** atributele exprimate prin pronume, de ex.: *rochia* ei, *ideile* lui, *necazul* acestuia *(aceluia*, *acelora* etc.), *vorba* ăluia *(ăsteia*, *ălora* etc.), *armăsaru-ți*, *inima-i* etc. Atributele pronominale pot fi, cum se vede din exemplele de mai sus, în genitiv sau, ca în *armăsaru-ți* și *inima-i*, în dativ posesiv. Cînd

atributul este exprimat prin pronume care pot fi şi adjective, el trebuie considerat atribut adjectival de ex.: *rochia* aceasta, aceastǎ *rochie*, *carnetul* meu, *şcoala* noastră, *anii* săi, *faptele* sale etc.

4) Sînt considerate **verbale** atributele exprimate printr-unul dintre modurile nepersonale ale verbului, de exemplu cele exprimate prin participiu, ca: *ghiocel* înflorit, *raci* fierţi, *vorbe* încîlcite, *scule* deteriorate etc., prin supin, ca: *apă* de băut, *maşină* de scris, *aparat* de fotografiat etc., prin infinitiv scurt, de ex.: *dorinţa* de a învăţa, *plăcerea* de a se juca, *faptul* de a minţi, etc., prin gerunziu, de ex.: *o mînă* tremurîndă, *ruine* fumegînde, *persoane* suferinde etc. Ţinînd seamă de situaţia participiului şi a gerunziului, care se comportă ca adjectivele, atributele exprimate prin participiu şi gerunziu pot fi considerate şi atribute adjectivale, după cum cele exprimate prin infinitivul scurt şi prin gerunziu pot fi considerate substantivale, fiindcă infinitivul scurt si supinul seamănă perfect cu substantivele.

5) Sînt **adverbiale** atributele exprimate printr-un adverb sau printr-o locuţiune adverbială, ca: *(rîul) de dincolo*, *(ţărmul) de aici*, *(peretele) din dreapta*, *(mersul) pe furiş* etc.

Atributul dezvoltat Orice atribut se poate îmbina cu alte atribute, cu obiecte directe sau indirecte, cu circumstanţiale, de ex. cu atribute: *arta* plastică a antichităţii; *lumina* electrică din becuri de neon; *perioada* de înflorire a agriculturii; cu alte părţi de propoziţie, de ex.: *ochiul* nedeprins cu lumina *(nedeprins* + obiect indirect); *ateliere* de reparat încălţăminte *(reparat* + obiect direct); *pistă* de zgură pentru alergări *(zgură* + circumstanţial de scop); *manuscris* redactat de un autor necunoscut *(redactat* + complement de agent) etc.

Atributul dezvoltat formează un grup nominal. El are în centrul său un substantiv sau, mai rar, un echivalent al substantivului. Cuvîntul din centrul grupului poate să îndeplinească orice funcţie în propoziţie. Astfel, *arta* din *arta plastică a antichităţii* are rol de subiect într-o propoziţie ca: Arta *plastică a antichităţii ne uimeşte şi astăzi*. În: lumina *electrică din becuri de neon*, centrul grupului este *lumina*. În propoziţia: *Iată şi* lumina *din becuri de neon*, *lumina* deţine rolul de obiect direct, iar *din becuri* şi *de neon* rămîn atribute. În: *Au pregătit* o pistă *de zgură pentru alergări*, *pistă* are rol de obiect direct; *de zgură* este atribut al lui *pistă*, iar *pentru alergări*, circumstanţial de scop. În sfîrşit, în ochiul *nedeprins cu lumina*, putem înlocui *ochiul* cu alt substantiv: *omul*, *moşneagul*, *mielul*, *porumbelul* etc. sau cu un pronume, de ex., cu *eu*, construind următoarea propoziţie: Eu, *încă nedeprins cu lumina*, *am lăsat repede pleoapele în jos*. *Nedeprins* a devenit un atribut al lui *eu*. În propoziţia: *Încă nedeprins cu lumina*, *am lăsat pleoapele în jos*, subiectul se află inclus în verb, fiind tot *eu*, dar *eu* nu a mai fost spus.

Propoziţia-atribut sau atributivă Orice atribut poate fi transformat într-o propoziţie, căreia îi spunem atributivă. Propoziţia *Am întîlnit într-o zi un lucru* uluitor conţine atributul *uluitor*. El se transformă într-o atributivă în felul următor: *Am întîlnit într-o zi un lucru* care m-a uluit. Pentru a se face transformarea, a fost nevoie de un subiect — *care* — şi de un predicat — *a uluit*. În propoziţia *Teme-te de oamenii* vicleni, atributul *vicleni* se transformă într-o atributivă de felul următor: *Teme-te de oamenii* care sînt vicleni. În: *A înţeles obiecţia* ta, atributul este *ta*. El poate fi transformat fie în atributiva *A înţeles obiecţia* ce i-ai adus-o, fie în atributiva *A înţeles obiecţia* pe care i-ai făcut-o tu.

În principiu, orice atribut poate fi dezvoltat într-o atributivă, dar mai des se întîmplă aceasta cu atributele exprimate prin participiu sau prin gerunziu, de ex.: *Ne-a dat să mîncăm raci* fierţi devine *Ne-a dat să mîncăm raci* pe care-i fiersese

(sau îi fierbea). Din: *Întindea mîini* tremurînde se construieşte uşor atributiva: *Întindea mîini* care tremurau ş.a.m.d.

Propoziţii atributive calificative şi propoziţii atributive explicative

După înţelesul lor de bază, sînt de două feluri: **calificative**, arată că obiectul numit de substantiv sau de un înlocuitor al substantivului are o însuşire, care, dacă nu e luată în seamă, schimbă înţelesul întregii fraze. Astfel, fără propoziţia *care cîrîie seara*, fraza *Găina* care cîrîie seara, *dimineaţa n-are ou* ar căpăta cu totul alt înţeles. De asemenea, în *Nu mai cunosc pe altul* care să-i fi stîrnit atît curiozitatea, propoziţia atributivă *care să-i fi stîrnit atît curiozitatea* este necesară pentru a înţelege pe *altul* care ţine locul unui substantiv.

Alte atributive, numite **explicative**, adaugă şi ele un amănunt, care însă nu este neapărat necesar, de ex.: *Păsările*, care sînt fiinţe bipede, *au corpul acoperit cu pene; Îngrijirea ochilor*, care sînt organul vederii, *nu trebuie neglijată niciodată.*

Atributivele explicative se pun între virgule. Ele pot şi lipsi din frază sau se pot transforma în a p o z i ţ i i, de ex.: *Păsările*, fiinţe bipede, *au corpul acoperit cu pene; Îngrijirea ochilor*, organ al vederii, *nu trebuie neglijată niciodată.*

(a) Avea ca auxiliar şi predicativ Verbul (a) avea este auxiliar al perfectului compus al indicativului, al condiţionalului prezent şi perfect. El are la aceste timpuri forme speciale, deosebite de cele prin care funcţionează ca predicat.

Este auxiliar al perfectului compus în forma:

(eu) *am*, (tu) *ai*, (el, ea) *a*, (noi) *am*, (voi) *aţi*, (ei, ele) *au*.

Este auxiliar al condiţionalului prezent în forma:

(eu) *aş*, (tu) *ai*, (el, ea) *ar*, (noi) *am*, (voi) *aţi*, (ei, ele) *ar*.

La condiţionalul perfect, forma de mai sus este urmată de infinitivul *fi*: (eu) *aş fi*; (tu) *ai fi*, (el, ea) *ar fi* etc.

Ca verb predicativ, el are prezentul indicativului neregulat, două forme de perfect simplu, dintre care una serveşte de bază pentru mai-mult-ca-perfect. Prezentul conjunctivului este, de asemenea, neregulat.

I n d i c a t i v

	prezent	imperfect	perfect simplu 1	perfect simplu 2	mai-mult-ca-perfect
(eu)	*am*	*aveam*	*avui*	*avusei*	*avusesem*
(tu)	*ai*	*aveai*	*avuşi*	*avuseşi*	*avuseseşi*
(el, ea)	*are*	*avea*	*avu*	—	*avusese*
(noi)	*avem*	*aveam*	*avurăm*	*avuserăm*	*avuseserăm*
(voi)	*aveţi*	*aveaţi*	*avurăţi*	*avuserăţi*	*avuseserăţi*
(ei, ele)	*au*	*aveau*	*avură*	—	*avuseseră*

C o n j u n c t i v prezent

(eu)	*să am*	(noi)	*să avem*
(tu)	*să ai (să aibi)*	(voi)	*să aveţi*
(el, ea)	*să aibă*	(ei, ele)	*să aibă*

Cacofonia. Este repetarea din nebăgare de seamă a unor sunete a căror apropiere sună urît, mai ales la întîlnirea dintre sfîrşitul unui cuvînt şi începutul celuilalt, făcînd cîteodată pe ascultător să se gîndească la ceva neplăcut.

Astfel sînt: *(Spunea)* că cu *cît mai repede*, *cu atît mai bine;* ori: *Cu litera asta* π pisa *tot timpul*, ori: Paralelele *le urmărim uşor* etc.

Această întîlnire nedorită de sunete nu trebuie să se confunde cu aliteraţia prin care se imită voit diferite zgomote din natură; de ex.: *prin coifuri vîntul viu vuia* sau: *sus singur susura izvorul* etc.

Cacofonia nu se îndepărtează dacă se spune cu tare voce cuvîntul „virgulă" între sunetele care pot duce cu gîndul la ceva urît, de ex. în: *că* — virgulă — *cît mai repede* etc., fiindcă în felul acesta de abia se atrage atenţia asupra înţelesului vorbei care ar rezulta din întîlnirea sfîrşitului ei şi începutul alteia.

Teama de cacofonie nu trebuie exagerată. Important este locul de întîlnire a sunetelor, unde cad accentele şi pauza etc., fiindcă adesea cacofonia este numai o impresie.

Care ca pronume, adjectiv pronominal şi conjuncţie. *Care* este pronume propriu-zis ori de cîte ori nu stă lîngă substantiv, de ex.: *Care dintre ei au fost în tabără?;* Care *sînt primii dumneavoastră elevi la matematică?; Printre* care *era şi Lucian; Acum ştiţi* care *este rezultatul meciului.*

Tot pronume este *care* şi atunci cînd stă lîngă un substantiv, dar nu în acelaşi caz gramatical cu acesta, de ex.: *Tratamentul* pe care *ţi l-a indicat medicul trebuie respectat cu stricteţe.* În această frază, cuvîntul *tratamentul* este subiect al lui *trebuie respectat*, iar *pe care* este obiect direct al lui *a indicat.*

În fraza *Ţi-am trimis florile* al căror *parfum îţi place atît de mult*, cuvîntul *florile* este obiect direct, iar *al căror (parfum)* este atribut.

Care este adjectiv pronominal cînd stă lîngă substantiv si-l lămureşte, de ex.: *Animalul* care *umblă dimineaţa în patru labe la prînz în două şi seara în trei este omul!* Tot adjectiv pronominal trebuie considerat şi atunci cînd apare înaintea substantivului în construcţii ca următoarea: Care *bluză îmi place, pe aceea o pun*

Ca adjectiv pronominal, *care* face şi legătura dintre propoziţii. El este aşadar şi conjucţie. În această calitate i se spune şi *relativ*. Astfel, în propoziţia începută cu cuvintele *Animalul* care *umblă...* el leagă pe *animalul* cu *umblă.*

Care are o singură formă pentru masculin, feminin şi neutru, atît la singular, cît şi la plural, dar numai pentru nominativ şi acuzativ. La celelalte cazuri, formele lui se deosebesc după gen: *cărui(a)*, *cărei(a)*, dar numai la singular. La plural, el are însă o singură formă pentru toate genurile: *căror(a)*. De aceea se spune Care *dintre ei au fost în tabără?*, dar şi Care *dintre ele a fost în tabără?*

De asemenea, la dativ plural, se poate spune *băieţii* căror(a), dar şi *fetele* sau *lucrurile* căror(a).

În locuţiunile *cel care*, *cea care*, *cei care* etc., *care* este adjectiv pronominal relativ, căci face legătura dintre *cel* = *acela*, *cea* = *aceea*, *cei* = *acei* ş.a.m.d. şi un verb, de ex.; Cei care *îl cunosc*, *îl stimează*. Cînd una dintre aceste locuţiuni este la genitiv sau la dativ, atît singular cît şi plural, *care* rămîne neschimbat, de ex.: *Ai spus* celui care *te aşteaptă că întîrzii? Ai spus* celor care *te aşteptau că întîrzii?*

Care în întrebări este *pronume interogativ*, iar în celelalte propoziţii este *pronume relativ* (adică „de legătură"). Vezi şi **pronumele interogativ.**

Cazul gramatical Este forma pe care o iau substantivele, pronumele, numeralele, articolul şi adjectivele spre a se putea îmbina între ele, precum şi a se pune în legătură cu verbul. Toate părţile de vorbire înşirate mai sus trebuie să se afle într-un caz gramatical, oriunde s-ar întrebuinţa ele, în orice fel de propoziţie sau frază spusă sau scrisă s-ar găsi. Prin forma pe care o numim caz gramatical, substantivele, pronumele, numeralele, articolul şi adjectivele exprimă, pe lîngă înţelesul lor obişnuit, încă unul, adăugat la cel obişnuit. Astfel, în *Am scris* mamei, *mamei* înseamnă atît „fiinţa care m-a născut", cît şi cui am scris. În propoziţia: Mamă, *ai primit scrisoarea mea?*, *mamă* are, pe lîngă înţelesul ştiut, şi pe acela că mă adresez direct ei.

Aşadar, cazul gramatical are formă şi conţinut. Conţinutul lui apare în toate cuvintele aflate în acelaşi caz, de ex. în: *Ascultă (măi)*, copile!, *copile* are înţelesul general ca al cuvintelor: *(ascultă) cetăţene*, *bărbate*, *nepoate*, *vere*, *Ioane*, *răule*, *urîtule* etc., căci — în afară de ce ştim că înseamnă fiecare — toate arată şi o adresare, o chemare directă. Adresarea, chemarea este înţelesul lor de caz gramatical.

Numărul cazurilor gramaticale Cuvintele nu au cîte o formă pentru fiecare caz gramatical. Astfel, cînd chemăm pe cineva care se numeşte *Vasile*, zicîndu-i, de ex., Vasile, *cîntă-ne ceva!*, *Vasile* este în acelaşi caz gramatical ca şi *Ioane* din: Ioane, *(cîntă-ne ceva!)*, dar *Vasile* e la fel şi în propoziţia: Vasile *este prietenul meu*, cu toate că acum nu ne mai adresăm lui, ci spunem ce este el. Cu *Ioane* nu putem face acelaşi lucru, ci trebuie să spunem: Ion *cîntă frumos*. Cuvîntul *Vasile* are o singură formă şi pentru cazul gramatical prin care ne adresăm celui cu acest nume şi pentru cazul gramatical prin care se spune ce este sau ce face el, ca în: Vasile *cîntă minunat!*, pe cînd cuvîntul *Ion* are două forme, *Ioane!* şi *Ion*. Dar atît *Vasile* din propoziţia Vasile, *cîntă-ne ceva!* cît şi *Ioane* dintr-o propoziţie ca Ioane *cîntă-ne ceva!* sînt în acelaşi caz gramatical. Tot astfel, *Vasile* din propoziţia Vasile *este prietenul meu* şi *Ion* din propoziţia Ion *este prietenul meu* sînt amîndouă în acelaşi caz gramatical, deosebit însă de cel de mai înainte.

Foarte multe cuvinte nu-şi schimbă forma, cu toate că sînt în cazuri gramaticale deosebite. Să luăm următoarele îmbinări simple de cuvinte: *un elev*, *un caiet*, *o elevă* şi să vedem cîte combinaţii se pot face cu ele. Vom avea:

un elev — (notele) *unui elev* — (spun) *unui elev* — (am) *un elev* — (cunosc) (pe) *un elev*; *(unii) elevi* — (notele) *unor elevi* — (spun) *unor elevi* — (am) (cunosc pe) *unii elevi*;

un caiet — (foile) *unui caiet* — (umezeala strică) *unui caiet*, — (am) *un caiet*; *unele caiete* — (foile) *unor caiete* — (umezeala strică) *unor caiete* — (am) *unele caiete*;

o elevă — (notele) *unei eleve* — (spun) *unei eleve* — (am, cunosc) *o elevă*; *unele eleve* — (notele) *unor eleve* — (spun) *unor eleve* — (cunosc pe) *unele eleve*.

Elev are doar două forme *(elev, elevi)*, *caiet* are tot două forme *(caiet, caiete)*; *elevă* are de asemenea două forme *(elevă, eleve)*; dar *eleve* apare şi după *unei*, pe cînd *caiete* şi *elevi* nu pot să apară după *unui*.

Să luăm aceleași cuvinte, dar cu articol hotărît. Cu ele se pot face numai următoarele combinații:

elevul — (notele) *elevului* — (spun) *elevului* — (cunosc) *elevul* — (ascultă) *elevule!*

elevii — (notele) *elevilor* — (spun) *elevilor* — (îmi cunosc) *elevii* — (ascultați) *elevilor!*

caietul — (foile) *caietului* — (asta dăunează) *caietului* — (am adus) *caietele*

eleva — (notele) *elevei* — (spun) *elevei* — (îmi cunosc) *eleva*

elevele — (notele) *elevelor* — (spun) *elevelor* — (îmi cunosc) *elevele* — (ascultați) *elevelor!*

Ceea ce se schimbă în aceste combinații nu este de fapt cuvîntul, ci articolul hotărît. Dacă-l dăm deoparte, găsim cuvîntul de la care am pornit, cu deosebirea că *elev* și *caiet* au primit cîte un *-u-* înainte de *-l*, dar dacă am fi avut cuvinte [cum sînt *codru* (masculin) sau *astru* (neutru), *-l* s-ar fi adăugat imediat după *-u*.

Prin urmare, substantivele masculine, fără articol hotărît enclitic, au la singular o formă sau, mai rar, două. Femininele au la singular două forme, mai rar — trei. La plural, toate substantivele masculine au numai o formă pentru toate cazurile.

Cînd sînt însoțite de articolul hotărît enclitic, masculinele au la singular trei forme, iar la plural, două. Femininele au la singular două forme, iar la plural, tot două.

După înțelesul lor, numărul cazurilor gramaticale este însă mai mare, căci facem deosebire clară între *Acestea sînt notele* unui elev și *Spun* unui elev *să stea liniștit*. În primul exemplu se arată că notele sînt ale cuiva *(ale unui elev)*. În al doilea exemplu, spun ceva *unui elev:* să stea liniștit, fără să intereseze care sînt notele lui și nici dacă el are ori nu note. Exprimînd deci două înțelesuri generale care nu seamănă între ele, forma *elev* din propoziția *Acestea sînt notele* unui elev se află într-un caz gramatical, pe cînd în *Spun* unui elev..., ea se află în alt caz gramatical. În *Acestea sînt notele* unui elev, *elev* este în cazul genitiv, iar în *Spun* unui elev (ceva), *elev* este în cazul dativ.

Limba română are cinci cazuri gramaticale: **nominativul, genitivul, dativul, acuzativul** și **vocativul.** Pentru înțelesul, formele și folosirea lor, vezi **nominativul, genitivul, dativul, acuzativul, vocativul** — la locul lor alfabetic.

Ce ca pronume, adjectiv pronominal și conjuncție. *Ce* este **pronume** ori de cîte ori *nu stă lîngă un substantiv,* de ex.: Ce *este melcul?* Răspunsul poate fi *Melcul este un gasteropod.* Răspunsul arată limpede că *ce* ține locul substantivului *(gasteropod)*. În fraza Ce *ție nu-ți place, altuia nu face,* pronumele *ce* ține locul unui substantiv cum ar fi „lucrul (care“).

Ce este **pronume** și *cînd stă lîngă un substantiv, dar numai dacă nu se află în același caz gramatical cu substantivul,* de ex : *Veștile* ce *am aflat ne bucură,* unde subiectul lui (ne)*bucură* este *veștile,* pe cînd în *ce am aflat,* subiectul este cuprins în verb (*noi* am aflat), iar *ce* este obiectul direct al lui *am aflat.*

Ce este **adjectiv pronominal** ori de cîte ori *stă înaintea substantivului,* de ex.: *În* ce *localitate s-a născut Mihai Eminescu?; Cu* ce *tren plecăm?* Să se compare: *Ce clădire este aceasta?* unde *ce* este adjectiv pronominal, cu Ce *este clădirea aceasta?* unde *ce* este pronume. (Răspunsurile posibile arată deosebirea.)

Ce este și **conjuncție** ori de cîte ori *leagă un substantiv de verb,* de ex : *Laudele ce mi le aduci nu le merit eu, ci profesorii mei,* unde *ce* face legătura dintre *aduci* și *laudele.*

Formele gramaticale ale lui *ce* nu se deosebesc între ele după număr sau gen gramatical, cum se vede din răspunsurile de mai jos. (Cuvîntul subliniat din răspuns arată un substantiv care ar putea fi înlocuit cu una dintre formele gramaticale ale lui *ce.)*

	Întrebare	Răspuns posibil
masculin singular	Ce *este tatăl tău?*	*Tatăl meu este* lăcătuș.
plural	Ale cui *sînt aceste gînduri?*	*Sînt* ale băieților.
feminin singular	Cui dai *mărțișorul?*	*Îl dau* surorii *mele.*
plural	Cu ce *te-ncalți mîine?*	Cu cizmele *de cauciuc.*
neutru singular	Ce *doriți?*	Un film *fotografic.*
plural	Pe ce *ați cheltuit banii?*	Pe caiete *și* pe cărți.

Cînd *ce* este nume predicativ al verbului *a fi* sau al verbelor *a ajunge*, *a deveni*, *a se face*, verbul se folosește la singular sau la plural, după numărul pe care îl are subiectul, de ex :

Ce este *atomul?*
Ce ajunge (devine, se face) *omul acesta?*

Ce sînt *atomii?*
Ce ajung (devin, se fac) *oamenii aceștia?*

Vezi și **pronumele interogativ.**

Comparația Este găsirea (și exprimarea) uneia sau mai multor asemănări între cel puțin două lucruri, ființe, împrejurări sau gînduri. Cînd spunem, de exemplu, ochi *ca tăciunii*, nas *ca pătlăgeaua*, înalt *cît un plop*, fuge *de parc-ar mînca pămîntul*, asemuim culoarea neagră a ochilor cuiva cu negreala tăciunilor, forma unui nas cu forma unei pătlăgele, înălțimea cuiva cu aceea a unui plop, felul în care fuge cineva cu repeziciunea cu care mănîncă.

Asemănările sînt uneori exprimate prin cuvinte, ca *înalt* din *înalt cît un plop* sau numai gîndite cum sînt cele din restul exemplelor de mai sus. Aceste asemănări pot fi întărite sau slăbite (atenuate). Astfel, *mai înalt* (decît un plop) este o întărire, iar *mai puțin* (înalt decît un plop), o slăbire (atenuare). Cînd o comparație este întărită ori slăbită (atenuată), cuvintele care arată asemănarea trebuie spuse. Spre a întări, de exemplu, comparația din ochi *ca tăciunii*, ne trebuie *negri:* ochi *mai negri decît tăciunii*, de asemenea spre a o slăbi (atenua): ochi *mai puțin negri decît tăciunii* ș.a.m.d.

Comparația este de două feluri: 1) **gramaticală** și 2) **figură de stil.**
Comparația gramaticală privește adjectivele, adverbele și, foarte rar, unele substantive. Ea are trei grade: *pozitiv*, *comparativ* și *superlativ*.

Gradul pozitiv este cuprins în însuși înțelesul celor mai multe adjective și adverbe ca părți de vorbire. Astfel: *alb*, *bun*, *corect*, *dibaci*, *egal*; *firesc*, *generos*, *harnic*, *inspirat*, *jalnic* etc., care sînt adjective; *adineauri*, *bine*, *cavalerește*; *imediat*, *marinărește* etc., care sînt adverbe, se află la gradul pozitiv.

Gradul comparativ arată că însușirea pe baza căreia s-a stabilit asemănarea dintre două sau mai multe obiecte este întărită, slăbită (micșorată) sau se află la egalitate în acele obiecte, de ex., întărită: *mai alb*, *mai bun*, *mai corect*, *mai dibaci* etc.; micșorată: *mai puțin alb*, *mai puțin bun*, *mai puțin corect*, *mai puțin dibaci* etc.; la egalitate: *la fel de alb*, *tot atît (așa) de alb*, *la fel de bun*,

tot atît (așa) de bun, tot atît (așa) de corect etc., *la fel de alb ca (și), la fel de bun ca (și), la fel de corect ca (și)* etc. după *ca (și)* urmînd un substantiv sau un pronume.

Întărirea comparației cu ajutorul adverbului *mai* constituie gradul comparativ de *superioritate*. Micșorarea prin *mai puțin* constituie gradul comparativ de *inferioritate*, iar egalitatea din comparație constituie gradul comparativ de *egalitate*.

Gradul superlativ arată că însușirea de la baza comparației o considerăm pe o treaptă dincolo de care nu ar mai fi cu ce să comparăm lucrurile, ființele, împrejurările sau ideile avute în vedere, de ex.: *cel mai voinic* (dintre noi, dintre toți, din toată țara, din toată lumea etc.), *cea mai bună* (grupă, clasă, școală, întreprindere etc.), *cel mai repede* (aleargă iepurele, subînțeles dintre toate animalele) ș.a.m.d. Superlativul format cu *cel mai, cea mai, cei mai, cele mai* rezultă din compararea tuturor lucrurilor, ființelor, ideilor etc. pe care le-am luat în seamă. Aceste lucruri, ființe sau idei sînt puse în legătură, în relație, unele cu altele. De aceea, acestui superlativ i s-a zis superlativ *relativ*.

Însușirea care stă la baza unei comparații poate să nu fie pusă în relație, de ex.: *foarte alb, foarte bun, foarte corect, foarte dibaci* ș.a.m.d. Acestui superlativ i s-a zis superlativ *absolut*. El este exprimat de obicei cu ajutorul adverbului *foarte* pus înaintea cuvîntului corespunzător. Numai în limba mai veche, și astăzi uneori în poezie, *foarte* este așezat și după, de ex.: *gingaș foarte, mulțumit foarte* etc.

Superlativul absolut se exprimă însă în vorbirea de toate zilele, adesea și în literatura artistică, și prin adverbele *prea (prea frumoasă), tare (tare frumos)* sau prin locuțiuni ca: *extraordinar de (cald), nespus de (mîndru), nemaipomenit de (prost), teribil de (încrezut)*, iar uneori prin expresii ca: *Dunăre de (furios, mînios, supărat), foc de (mînios, frumos, urît* etc.) sau *(mînios, frumos, urît* etc.) *foc*.

Grade de comparație implicite. Adesea comparația se face fără să se folosească adverbe de comparație sau locuțiuni cu valoare de adverb, de ex. în *Speria lumea de lacom ce era*, avem ideea unui superlativ absolut: „era teribil de lacom", dar înțelesul acesta reiese numai din partea a doua a frazei. În altă construcție, *de lacom* ar putea fi la gradul pozitiv, de ex. în *De lacom, era lacom*. Într-o comparație ca *Se făcuse galben la față ca ceara*, avem de a face cu un comparativ de egalitate din care lipsește *la fel* ori *tot așa ca, ori tot așa de*. Acest comparativ de egalitate este prescurtat.

Falsa comparație. Unele adjective, cum sînt, de ex., *tot, mort, viu*, ca și unele adverbe, cum sînt, de ex., *mai, ieri, adineauri* etc. nu au în principiu grade de comparație. Cu toate acestea, se întîlnesc exprimări ca *Mai toată lumea știe; Se culcase mai mort de oboseală; Părea mai mort decît viu* etc., unde adjectivele apar ca și cum ar fi la gradul comparativ de superioritate. Tot astfel în *Mai ieri l-am întîlnit* sau *Mai adineauri ne-am văzut*, adverbele *ieri* și *adineauri* apar ca și cum s-ar afla tot la comparativ. În realitate, nu avem aici comparativ de superioritate, căci, în unele, adverbul *mai* are înțelesul de „aproape", *mai mort* însemnînd „aproape mort" sau „mai degrabă" ca în *Părea mai mort decît viu*. În *mai ieri* și *mai adineauri*, *mai* are înțeles de „chiar" sau de aproximare. În expresii ca *Mai, (mai) să nu te văd în înghesuiala asta*, înțelesul lui *mai* este de „cît p-aci".

Adjective fără grade de comparație. Sînt adjective care nu permit comparația datorită însuși înțelesului lor, de ex.: *absolut, prim, final, unic* etc. Cel mai des folosite sînt: *absolut* „fără egal, care nu se compară", *capital* „de cea mai mare importanță, cît se poate de important, de însemnat, foarte important", *complet* „plin pînă la ultima picătură, pînă la ultima bucată, pînă la ultimul loc, cît se poate de plin", *deplin* = „complet", *definitiv* și *desăvîrșit* „adus sau ajuns la capăt, la ultima formă, la ultimul rezultat, la sfîrșit", *enorm* „cît se poate de mare", *esențial*

„care privește partea cea mai importantă a unui lucru, esența lui", *fundamental* „de bază, de temelie", *final* „de sfîrșit, de încheiere", *inferior* „pe treapta mai de jos", *maxim* „foarte mare", *minim* „cel mai mic, cel mai redus", *optim* „foarte bun, cel mai bun, cît se poate de bun", *perfect* „desăvîrșit", *prim* „cel dintîi", *principal* „cel dintîi, centrul dintr-o serie", *rarisim* „foarte rar, cel mai rar", *secundar* „al doilea din serie", *sublim* „aflat pe cea mai înaltă treaptă a frumosului, a moralei etc.", *substanțial* „care face parte din însăși substanța lucrurilor", *superior* „cît se poate de sus", *suprem* „foarte sus, cît se poate de sus, cel mai sus", *ultim* „cel din urmă.

Comparația la unele substantive. Substantivele care au înțeles asemănător cu adjectivele sînt uneori puse la gradele de comparație ca și adjectivele, de ex. în *Eminescu a fost mai artist decît toți poeții dinaintea lui*, *artist* este la gradul comparativ de superioritate. Într-o propoziție ca *Ți-am fost* mai prieten *decît mulți alții*, *prieten* este de asemenea la gradul comparativ de superioritate, iar într-o frază ca *Ești* foarte copil *dacă crezi tot ce-ți spun unii*, *copil* este la gradul superlativ absolut. În această situație pot fi substantive ca *bărbat*, *cetățean*, *escroc*, *femeie*, *lichea*, *moș* și altele, precum și unele nume de animale folosite injurios la adresa oamenilor *(bou*, *cîine*, *porc*, *vacă* etc.).

Comparația ca figură de stil. Figura de stil numită comparație constă din stabilirea unei asemănări expresive între două sau mai multe lucruri, ființe, împrejurări sau idei. Asemănarea expresivă face să ne închipuim lucrurile, ființele sau ideile comparate sub o înfățișare nouă, nemaiîntîlnită înainte sau măcar rareori întîlnită. Astfel:

— o zi senină a fost comparată cu o frunte de fecioară:

„Era o zi senină ca fruntea de fecioară / Ce e neturburată de-ai patimilor nori." (Al. Macedonski, *Stuful de liliac);*

— o frunte încruntată, cu o noapte străbătută de furtuni:

„El ades suit pe o piatră, cu turbare se-nfășoară / În stindardul roș și fruntea aspră-adîncă, încrețită / Părea ca o noapte neagră de furtune-acoperită." (M. Eminescu, *Înger și demon);*

— aurora a fost comparată cu un ochi care apare sub o geană luminoasă:

„Aurora se ivește radioasă / Ca un ochi ce se deschide sub o geană luminoasă." (V. Alecsandri, *Puntea);*

— trecerea anilor a fost comparată cu lunecarea norilor pe cer.

„Trecut-au anii ca nouri lungi pe șesuri." (M. Eminescu, *Trecut-au anii);*

— norii negri, cu palate sumbre:

„Cînd norii cei negri par sumbre palate / De luna regină pe rînd vizitate..." (M. Eminescu, *Mortua est);*

— iar formele lor, cu o dantelă:

„Subțiri ca o dantelă urcă mereu din apă / Clădiri de nori fantastici..." (Al. Macedonski, *Stuful de liliac);*

— iubita moartă a fost comparată cu o umbră de argint:

„Te văd ca o umbră de argint strălucită, / Cu aripi ridicate, la ceruri pornită, / Suind, palid suflet, a norilor schele..." (M. Eminescu, *Mortua est);*

— îndepărtarea a trei haiduci în noapte, cu plutirea a trei stafii:

„Se duc uitați / Cei trei fîrtați, / Săltînd în șa, / Plutind așa, / Ca trei stafii..." (Șt.O. Iosif, *Doina);*

— sufletul neliniștit al poetului e asemănat cu o cucuvea:

„Tu trăiești fără castel, / Fără pat, fără așternut, / De la început; / Fără cufăr, fără cărți; / Zburînd mereu într-alte părți, / Neașezată nicăieri, / Fără drepturi, fără puteri. / O! cucuvaia lui Dumnezeu, / Gîndesc, c-ai fi sufletul meu!" (T. Arghezi, *Graiul nopții);*

— puful de păpădie, cu o ușoară ninsoare:

„...priveam, în creșterea luminii răsăritului, cum pe o margine de cîmp albea așa de multă păpădie, încît se părea că deasupra ierbii a căzut o ușoară ninsoare...“ (M. Sadoveanu, *Plopul*)

— iar frunzele de porumb, cu niște săbii:

„Și la dreapta, și la stînga s-au adunat păpușoi. Se mișcă și sună ca niște săbii.“ (M. Sadoveanu, *Dumbrava minunată*)

— Transilvania a fost comparată cu un palat:

„Pe culmea cea mai înaltă a Munților Carpați se întinde o țară mîndră și binecuvîntată între toate țările semănate de Domnul pe pămînt. Ea seamănă a fi un măreț și întins palat, cap d-operă de arhitectură, unde sînt adunate și așezate cu măiestrie toate frumusețile naturale ce împodobesc celelalte ținuturi ale Europei, pe care ea cu plăcere ni le aduce aminte.“ (N. Bălcescu, *Românii supt Mihai Voievod-Viteazul*);

— un avion de bombardament, cu un pumnal:

„Ca un pumnal ce sfîșie o piele / Un avion alunecă pe cer.“ (E. Jebeleanu, *Noaptea soarelui*)

— scriitorii români poftiți odinioară la inaugurarea Teatrului Național au fost comparați cu Eschil și Sofocle din Grecia antică:

„Veniți, vă-ntreceți, triumfați / Cum triumfară odată / Eschil, Sofocle-aplaudați / În Grecia încîntată.“ (Gr. Alexandrescu, *Imn destinat a să cînta la inaugurația Teatrului*)

Adesea, comparația se întemeiază pe o zicală, de ex.:

„Pe urmă se mai învîrte cît se mai învîrte prin casă, doar a mai găsi ceva, dar nu găsește nimic, căci iedul cel cuminte tăcea molcom în horn, **cum tace peștele în borș la foc.**“ (I. Creangă, *Capra cu trei iezi*)

sau:

„O! dar voi, care prin viața ce pe buni și răi adapă, / Treceți făr-a lăsa urme, **ca și cîinele prin apă.**“ (Al. Macedonski, *Noaptea de ianuarie*).

Comparația poate să fie și indirectă, ca în următorul pasaj din nuvela *Păcat* a lui I.L. Caragiale:

„Copilul s-a lăsat bucuros să facă cu el ce-au vrut. Mai greu de tămăduit decît bubele erau apucăturile și năravurile. Pînă la urmă și acestea au fost învinse; povețele, blîndețea, o vorbă aspră la soroace, devotamentul oamenilor buni care-l luaseră la sînul lor cald (...) au gonit, dacă nu cu desăvîrșire, cel puțin în cea mai mare parte, și pornirile și deprinderile rele. Nu este cu nepuțință grădinarului priceput și răbdător să nu îndrepteze un copăcel fraged pornit să crească strîmb.“

Ultima frază compară, fără ca autorul s-o spună direct, reeducarea copilului de părinții săi adoptivi cu munca unui grădinar în stare să îndrepte un „copăcel pornit să crească strîmb“, deci se face în mod indirect asemănarea dintre un copil și un copăcel.

Tot comparație, deși nu este spusă anume, avem și în „*ieșea gîrlă*“ cu sensul „a ieși cum curge o gîrlă“ din:

„Una pe alta se îndemnau la treabă și lucrul ieșea gîrlă din mîinile lor“ (Ion Creangă, *Soacra cu trei nurori*)

Pe același model, G. Coșbuc a comparat bogăția părului unei fete cu un rîu care curge:

„Pe umeri pletele-i curg rîu.“ (*Numai una*)

Privind cu puțină atenție comparațiile-figuri de stil de mai înainte, observăm că mai toate se încadrează din punct de vedere gramatical la gradul comparativ

de egalitate, ceea ce era şi de aşteptat, dat fiind că ele au chiar scopul de a pune, cu ajutorul unei asemănări noi, un semn de egalitate între lucrurile, fiinţele, ideile sau împrejurările comparate.

Complemente şi propoziţii circumstanţiale Complementele circumstanţiale au în mare parte propoziţii corespondente cu acelaşi înţeles în cadrul frazei. La rîndul lor, circumstanţialele din cadrul propoziţiei sînt de foarte multe ori echivalente cu trei specii de adverbe, cu adverbele de loc, de timp şi de mod. Adverbele de mod exprimă nu numai felul în care se produce acţiunea, ci şi gradul ei de intensitate. Acesta are drept corespondent în propoziţie un complement circumstanţial comparativ şi unul consecutiv. Cel consecutiv arată, de fapt, consecinţa unei comparaţii.

Tabloul de mai jos prezintă schematic aceste corespondenţe.

Adverbe ca părţi de vorbire	Complemente circumstanţiale ca părţi de propoziţie	Propoziţii circumstanţiale ca părţi ale frazei
1) de loc	1) de loc	1) de loc
2) de timp	2) de timp	2) temporală (de timp)
3) de mod	3) de mod propriu-zis (felul)	3) modală propriu-zisă (felul)
4) „	4) comparativ (măsură, relaţia etc.)	4) comparativă (măsura, relaţia etc.)
5) „	5) consecutiv (consecinţa unei comparaţii exprimate sau subînţelese)	5) consecutivă (consecinţa unei comparaţii exprimate sau subînţelese)
—	6) de cauză	6) cauzală
	7) de scop	7) finală (de scop)
—	—	8) condiţională
—	—	9) concesivă

După cum se vede, simetria nu este perfectă. Mai mult, nu orice adverb de loc, de timp sau de mod introduce în frază o circumstanţială corespunzătoare. Astfel, adverbe ca *acasă*, *acolo*, *aici*, *nicăieri*, deşi indică locul, nu pot introduce singure propoziţii circumstanţiale de loc. Adverbe de timp ca: *acum*, *apoi*, *atunci*, *azi*, *ieri*, *mereu* etc., deşi sînt circumstanţiale de timp în propoziţia din care fac parte, nu pot nici ele să introducă o circumstanţială de timp. Şi adverbe de mod ca: *aievea*, *astfel*, *bine*, *foarte*, *tocmai* etc., deşi au rol de circumstanţiale de mod, nu introduc niciodată în frază o propoziţie de mod.

Cînd un adverb de loc, de timp sau de mod introduce o propoziţie cu acelaşi înţeles ca al său, el este şi conjuncţie.

Cînd adverbele nu au şi funcţia de conjuncţie, complementele circumstanţiale şi propoziţiile corespunzătoare se introduc prin conjuncţii propriu-zise sau prin locuţiuni cu valoare de conjuncţii. (Vezi circumstanţialele de cauză, de scop, propoziţiile cauzale, cele finale şi propoziţia condiţională.)

Complementul de agent Este partea de propoziţie care arată cine îndeplineşte acţiunea unui predicat sau a altei forme verbale cu înţeles pasiv, de ex.: *Unii pomi sînt mîncaţi* de omizi; *Se confirmă* de noi *exactitatea datelor din prezentul proces-verbal; Încurajat* de *primele* rezultate *bune*, *prietenul nostru a continuat în acelaşi fel.*

Complementul de agent se poate defini şi ca partea de propoziţie cu înţeles de subiect, dar construită ca un obiect indirect, de obicei cu prepoziţiile *de* sau *de către*.

Complementul circumstanţial de cauză şi propoziţia circumstanţială de cauză (cauzală) Circumstanţialul de cauză arată de ce, din ce cauză, pentru care motiv se petrece acţiunea unui verb sau se justifică însuşiri exprimate prin unele adjective şi adverbe, de ex.: acţiunea verbului: *A întîrziat* din cauza autobuzului; însuşirea unui adjectiv: *Oacheşă-s* de felul *meu*, / *Slabă sînt* de dorul *tău;* însuşirea dată de un adverb: *Insul ăsta*, din invidie, *se uită la voi pieziş* (= se uită pieziş din cauză că este invidios — din invidie).

Complementul circumstanţial de cauză se exprimă el însuşi prin: substantive: *Tata nu-şi mai vede capul* de treabă pronume; *Datorită* lui *şi-a recăpătat încrederea în forţele sale;* verb la gerunziu: Trăgînd *prea tare de arc, l-a rupt.*

El este introdus de prepoziţii şi locuţiuni prepoziţionale ca: *de*, *din* (vezi exemplele de mai sus), *la* (rar) (*Venise acolo* la *invitaţia lor*, *nu* la *cererea lui*), *pentru* (Pentru fragă *şi frunza ţi-e dragă*), *din cauza*, *din pricina*, *datorită*, *graţie*, *mulţumită*, urmate de dativ.

Propoziţia circumstanţială cauzală Este dezvoltarea printr-un predicat a complementului corespunzător, de ex.: *Insul ăsta se uită la voi pieziş* din cauză că este ros de invidie; *Tata nu-şi mai vedea capul* din pricină că avea multe treburi; Fiindcă a tras prea tare de arc, *l-a rupt; Venise acolo* fiindcă fusese invitat, *nu* fiindcă ceruse el; Din cauză că ţie dragă fraga, *ţi-e dragă şi frunza ei.*

Propoziţia circumstanţială de cauză se introduce prin conjuncţii şi locuţiuni conjuncţionale cum sînt: *că*, *din cauză că*, *din pricină că*, *de vreme ce*, *deoarece*, *fiindcă*, *întrucît*, *căci*, *cum*, de ex.: *N-a fost cu noi la teatru*, că *n-avea bilet; Pune-ţi căciula*, că *s-a cam răcit vremea; Se pricepea la spectacole* pentru că *era regizor; Se pregătise atent pentru urcuş*, căci *era alpinist încercat;* De vreme ce *te-ai hotărît pentru medicină, învaţă biologie!;* Deoarece *condiţiile legale sînt îndeplinite*, *sînteţi declarat cetăţean major;* Întrucît *numărul membrilor prezenţi este statutar*, *deschidem şedinţa;* Cum *ghioceii înfloresc cei dintîi*, *ei sînt vestitori ai primăverii.*

Locuţiunile *datorită faptului că*, *graţie faptului că* şi *mulţumită faptului că* au înţeles cauzal clar. Conţinînd totodată conjuncţia *că*, şi ele introduc propoziţii cauzale.

Complementul circumstanţial şi propoziţia circumstanţială de loc Circumstanţialul de loc arată unde se petrece acţiunea verbului sau încotro, în ce direcţie se îndreaptă ori este ea orientată, de ex.: *Cîrtiţele trăiesc* sub pămînt; *Eram toţi* în casă!; *Poftiţi* înăuntru!; *Mergem* la şcoală; *Priviţi* drept înainte; De unde *vine zgomotul acesta?; Nu te duci* la el?; *S-a repezit* asupra mea.

Circumstanţialul de loc se exprimă prin adverbe: *Nu sta* acolo!; *Vino* încoace!; prin locuţiuni adverbiale: *Treci şi* pe la noi; sau prin substantive şi echivalentele lor: *Datele au fost introduse într-un* calculator.

În poezia populară, circumstanţialul de loc apare cîteodată în cazul dativ locativ (vezi dativul, de ex.: *(Hi, murgule, hi!) / Aşterne-te* drumului *ca şi iarba cîmpului* (= Aşterne-te la drum, cum se aşterne iarba pe cîmp).

Propoziţia circumstanţială

Exprimă aceeaşi idee ca şi circumstanţialul de loc, dar, spre deosebire de acesta, are predicat. Ea este introdusă prin adverbe, prin conjuncţii şi prin locuţiuni, de ex.: *Am intrat* unde *ne-a poftit gazda; Funia se rupe* pe unde *e subţire; A luat-o* încotro *a văzut cu ochii.*

Propoziţia circumstanţială de loc nu are rolul de a indica numele locului, ci de a-l substitui. Astfel, în: *Am intrat în grădina* unde ne-a poftit gazda, propoziţia, *unde ne-a poftit gazda* nu este o circumstanţială de loc fiindcă lămureşte substantivul *grădina*. Ea este o atributivă, putînd lua forma: *în care ne-a poftit gazda.*

Complementul circumstanţial de mod şi propoziţia circumstanţială de mod (modală)

Complementul circumstanţial de mod arată cum sau în ce măsură se petrece acţiunea unui verb, cum sau în ce măsură înţelesul unui adjectiv, al unui adverb, al unei locuţiuni adjectivale sau adverbiale se completează prin a doua parte a unei comparaţii. Complementul circumstanţial de mod se exprimă prin: adjective: *Fiind* foarte supărat, *nu mă lua în seamă (supărat* este adjectiv la gradul superlativ, complement circumstanţial de mod al lui *fiind*); adverbe şi locuţiuni adverbiale: *Să nu te porţi* prosteşte (*prosteşte* este adverb, circumstanţial de mod al lui *să nu te porţi*); *Toate le făcea* de-an-doaselea *(de-a-ndoaselea* este locuţiunea adverbială, circumstanţial de mod al lui *făcea*); *„Să ne privim* nesăţios *şi* dulce *toată viaţa*" (Eminescu, *Luceafărul*) (*nesăţios* şi *dulce* sînt adverbe, circumstanţiale de mod pe lîngă *să ne privim*); substantive: *Umblă* ca vodă *prin lobodă* (substantivul *vodă* precedat de *ca* este circumstanţial de mod al lui *umblă*); *Mărul ăsta făcea mere* cît gutuile (*gutuile* precedat de *cît* este circumstanţial de mod, substantiv, pe lîngă *făcea mere*, subînţelegîndu-se: *făcea mere* mari *cît...*); pronume: *Bunicul era mai înţelept* decît alţii (*alţii* precedat de *decît* este circumstanţial de mod pe lîngă mai înţelept, *alţii* fiind pronume); verbe la gerunziu sau la supin: *Din partea mea, ducă-se* învîrtindu-se *(învîrtind* este gerunziu, complement circumstanţial de mod pe lîngă *ducă-se).* *Ploua* de speriat *nu alta (de speriat* este supin, complement circumstanţial de mod pe lîngă *ploua).*

Complementul circumstanţial de mod este de trei feluri: de mod **simplu** sau **propriu-zis**, de mod **comparativ** şi de mod **consecutiv**. Dintre exemplele de mai sus sînt circumstanţiale de mod s i m p l e sau p r o p r i u-z i s e: *foarte supărat, prosteşte, de-a-ndoaselea, nesăţios, dulce, învîrtind;* complemente circumstanţiale c o m p a r a t i v e: *ca vodă, cît gutuile, decît alţii* şi este complement de mod c o n s e c u t i v *de speriat.*

Complementul de mod comparativ se introduce prin prepoziţii şi locuţiuni prepoziţionale folosite în comparaţii, fiindcă acest complement circumstanţial corespunde în linii mari unui adverb la gradul comparativ. Prepoziţiile şi locuţiunile cele mai des întîlnite prin care se introduce în propoziţie sînt: *a, ca, aşa ca, la fel ca, la fel de, ca şi, (tot) aşa şi, cît, atît cît, oricît de,* de ex.: *Miroase* a *ars; Se luptă* ca *un leu; A muncit şi el* cît *ceilalţi;* Oricît de *încet, melcul tot se tîrăşte înainte* etc.

Complementul de mod consecutiv se introduce prin prepoziţii urmate de substantive care ne fac să ne gîndim la rezultatul unei comparaţii: *Învaţă* pe *rupte; Ursului îi place mierea* la *nebunie*. În expresii se întîlnesc şi complemente circumstanţiale consecutive fără prepoziţie, ca de exemplu *foc* din: *E mînios* foc (unde *foc* este rezultatul, exprimat eliptic, al unei întregi gîndiri „de parcă ar fi luat foc" sau „de parcă l-ai fi pus pe foc").

Propoziţia circumstanţială de mod Este, ca şi complementul corespunzător, de trei feluri: de mod propriu-zisă, comparativă şi consecutivă.

Circumstanţiala de mod propriu-zisă Arată felul în care se petrece acţiunea indicată de regentă sau în ce măsură are ea loc, reprezentînd ceva asemănător cu gradul pozitiv al adjectivelor şi adverbelor. Lui *bine*, de exemplu, din *Se poartă* bine îi poate corespunde într-o modală propriu-zisă: *cum se cuvine*, *cum se cere*, *cît se poate de bine*, *cît se poate de frumos* etc.

Ea se introduce prin conjuncţii şi locuţiuni conjuncţionale cum sînt: *cum*, *după cum*, *aşa cum*, *precum*, *fără să*, *cît*, *pe cît*, de ex.: *Regăsise cartea cu filele netăiate*, (aşa) cum *o cumpărase*; „— *O*, *eşti frumos*, cum *numa-n vis / Un înger se arată*", (Eminescu, *Luceafărul*). *Se priveau* fără să *se recunoască*; *Spunea totul* (întocmai) cum *învăţase*; Cît *ţi-e pătura*, *atît să te întinzi !*; *Lucrurile s-au petrecut* (după) cum *ai aflat*; *S-a înnourat cerul* cît *ai clipi*; *Prietenul nostru a hotărît*, precum *ştii*, *să-şi încheie studiile despre coleoptere*.

Circumstanţiala comparativă Corespunde celui de-al doilea termen al unei comparaţii, de ex.: Cum *este sacul*, *aşa este şi peticul* (Peticul este ca şi sacul); *Cu ochelarii aceştia văd mai clar* decît *vedeam cu cei vechi*; Cu cît *făcea mai multă mişcare*, *cu atît se simţea mai sănătos*.

Comparativa se introduce prin: *cum*, *aşa cum*, *după cum*, *precum*, *ca şi cum*, *ca şi cînd*, *(cu, pe) cît*, *parcă*, *de parcă*. În regentă, acestora le corespund corelativele *aşa (şi)*, *tot aşa (şi)*, *astfel (şi)*, *tot astfel (şi)*, (rar şi popular) *aşijderea*, *(şi)*, *(cu, pe) atît*, de ex.: Aşa cum (sau: După cum) *o substanţă din stare solidă poate trece în stare lichidă*, tot aşa *o substanţă din stare lichidă poate trece în stare solidă*; Pe cît *e de mare*, pe atît *e de blînd*; *A dispărut* de parcă *l-ar fi înghiţit pămîntul*; *Striga la ei* ca şi cînd *ar fi fost surzi*.

Propoziţia modală consecutivă Sugerează, ca şi complementul modal consecutiv, rezultatul, sfîrşitul, consecinţa unei comparaţii şi se construieşte cu una din conjuncţiile şi locuţiunile conjuncţionale *că*, *aşa că*, *de*, *încît*, *să*, de ex.: *Părea aşa de preocupat*, că *n-am îndrăznit să-i pun nici o întrebare*; *S-au speriat rău*, aşa că *au luat-o la goană*; *Era un ger* de *crăpau ouăle corbului în cuib*; *Se lăsase o ceaţă deasă-deasă*, încît *nu vedeai la doi paşi*.

Complementul circumstanţial de scop şi propoziţia circumstanţială de scop (finală)

Circumstanţialul de scop arată în vederea realizării cărui fapt, cu ce scop se desfăşoară acţiunea unui verb, către ce rezultat tinde ea, de ex.: *Ne-au poftit la ei*, spre a petrece împreună după-amiaza; *Băieţii s-au apucat* de plivit buruienile.

Circumstanţialul de scop se exprimă prin: substantive provenite din supin, precedate de prepoziţii: *Nuntaşii se puseră* pe mîncat *şi* băut; *Au pornit* la recoltat *cartofi*; *Am nişte garnituri de cauciuc* de montat; substantive provenite de cele mai multe ori dintr-un infinitiv lung: *Le-am ieşit* în întîmpinare *cu flori*; *S-au specializat* în fabricarea *microprocesoarelor*; substantive provenite din infinitivul scurt, precedate de prepoziţii, mai ales de *spre* şi de *pentru*: *Sîntem pregătiţi* pentru a face faţă *la orice situaţie*; Spre a înţelege *problema*, *citiţi cu atenţie enunţul*.

Complementul circumstanţial de scop seamănă în multe privinţe cu atributul care arată destinaţia. Astfel, *periuţă* de spălat *pe dinţi* conţine supinul *de spălat*, spunîndu-ne la ce serveşte periuţa, dar el nu depinde de un verb din regentă, căci

într-o propoziție ca *Periuța* de spălat *pe dinți se află la locul ei*, verbul *(se află)* nu are legătură cu supinul *de spălat*.

Acest complement seamănă și cu obiectul indirect. Într-o propoziție ca *Am răspuns eu* pentru tine, *pentru tine* nu arată cu ce scop am răspuns, ci ființa (obiectul indirect al verbului) în folosul căreia am răspuns. Controlul se poate face prin transformarea complementului circumstanțial de scop în propoziția finală.

Propoziția circumstanțială de scop sau finală Este dezvoltarea printr-un predicat a ideii pe care o exprimă și complementul corespunzător, de ex.: *Scoală-te de dimineață* spre a-ți (mai) lungi din viață se transformă în *Scoală-te de dimineață* ca să-ți mai lungești din viață, unde *ca să-ți mai lungești din viață* este subordonată de scop. Tot astfel sînt: *Ne-au poftit la ei* ca să petrecem împreună după-amiaza; *Băieții s-au apucat* să plivească buruienile.

Subordonata finală se introduce prin *să*, *ca să*, *pentru ca... să*, de ex.: *Ne-am dus* să *vedem Ceahlăul; Haide* să *facem o partidă de șah; Veniți* să *ascultăm pe acest renumit tenor;* Ca să *nu-l sperie, l-a luat cu binișorul;* Ca să *înveți înotul, trebuie să intri în apă!; Umbla în vîrful picioarelor*, ca *nu cumva să-l deștepte din somn;* Pentru ca *omul* să *mă-nțeleagă bine, i-am explicat totul pe îndelete;* Pentru ca *rezultatele* să *fie la înălțimea așteptărilor*, *lucraseră cu multă rîvnă*.

Locuțiunea *ca să* apare împreună mai ales cînd subordonata finală stă pe primul loc în frază. Ea se poate despărți în *ca... să* (vezi mai sus).

Complementul circumstanțial de timp și propoziția circumstanțială de timp (temporală) Circumstanțialul de timp arată cînd se petrece acțiunea verbului (momentul, perioada, etapa), de ex.: În fiecare dimineață *mergea patru kilometri pe jos; Nu lăsa lucrul de azi* pe mîine!; *S-a vorbit* cîndva *despre acest eveniment; Ești binevenit* oricînd *la noi; S-a născut* în anul 1980 *la* 24 aprilie, ora 10 seara.

Circumstanțialul de timp se exprimă prin: adverbe și locuțiuni adverbiale de timp: *A fost* odată ca niciodată; După masă *facem o partidă de șah;* Poimîine seară *vă așteptăm la gară;* substantive care au înțeles de timp: *Învață la* tinerețe *ca să știi* la bătrînețe; *Concursul a început* pe o vreme *minunată; Am plecat* pe o ploaie *torențială;* verbe la gerunziu sau infinitiv: Mergînd *noi pe o potecuță, ne-a tăiat calea o vulpe; Pînă* a ne da *noi* seama, *ea a și dispărut în tufiș*.

Propoziția circumstanțială temporală Avînd predicat, arată desfășurarea în timp a acțiunii unui verb din regentă. Ea se introduce prin adverbe și locuțiuni cu înțeles de timp care îndeplinesc totodată rolul de conjuncții, de ex.: Cînd *pisica nu-i acasă, șoarecii joacă pe masă; Lasă-l în pace* pînă-și *termină de făcut lecțiile;* După ce *am înțeles cum stau lucrurile, ne-am putut decide;* Cît *a ținut vijelia, am rămas la cabană;* Îndată *ce a aflat de necazul prietenului său, s-a repezit să-l ajute; Aveam un cățel care*, ori de cîte ori *mi-auzea vocea, îmi ieșea înainte*.

Între propoziția circumstanțială de timp și regenta ei apar adesea conjuncții corelative. Acestea sînt, în regentă: *atunci*, *de atunci*, *pe atunci*, *și*, iar în subordonata temporală: *cînd*, *de cînd*, *(de) cum*, *pe cînd*, de ex.: Cînd *te vei gîndi la el*, atunci *să-i scrii;* Cum *am ieșit a și început să plouă;* De cînd *l-am văzut*, de atunci *îl țin minte;* Pe cînd *se petreceau acestea*, pe atunci *el era copil*.

Elementul de corelație din regentă nu este obligatoriu. El se introduce cînd vorbitorul vrea să echilibreze într-un anume fel fraza sau cînd regenta este prea departe de circumstanțiala de timp. Putem deci avea: Cînd *te vei gîndi la el, să-i scrii;* De cum *l-am văzut, îl țin minte* etc.

Unde, de unde, pînă unde — în calitate de conjuncţii temporale.

Unde poate să aibă înţeles de timp, mai ales în construcţii populare ca:

Baba unde-*l auzea, / Baba nu mai aştepta / Chiar atuncea se ducea / Drumul lui vodă-l ţinea.../*" (Balada populară *Corbea*)

Baba unde-l *auzea* are înţelesul „Baba *de îndată* ce-l auzea", cum se vede din corelativul *atuncea: Chiar atuncea se ducea*. Tot astfel în: *Şi* unde *nu ne pomenim că începe să urle cît o ţinea gura*, *unde* are valoarea lui „cînd" sau a locuţiunii „numai ce" sau chiar a lui „atunci".

De unde şi *pînă unde* apar cu înţeles probabil temporal numai în calitate de complemente circumstanţiale, ca în: De unde şi pînă unde *să mă-nveţe el pe mine!* Într-o propoziţie ca aceasta, înţelesul ar trebui să fie: „de aici şi pînă aici să mă-nveţe el pe mine!", deci acela de complement de loc. În: De unde şi pînă unde *ne porunceşte el nouă*, înţelesul principal este tot acela de complement circumstanţial de loc. Această propoziţie, care este o interogativă indirectă, se poate transforma şi în *el ne porunceşte de aici pînă aici*, dar atunci conţine şi sensul secundar de timp „de cînd" şi „pînă cînd" ne porunceşte el nouă.

Compunerea (compoziţia). Compunerea înseamnă, cum arată şi numele ei, a pune laolaltă propoziţii şi fraze, legîndu-le între ele, spre a face o descriere, o povestire, spre a demonstra ceva, a informa despre un lucru, a susţine sau a respinge o părere, un punct de vedere, o teorie etc. Compunerile pot fi orale sau scrise. Potrivit cu scopul lor principal, ele sînt de patru feluri:

1) Compuneri care arată cum este făcut ori cum se înfăţişează ceva. Ele se numesc **descrieri**;

2) Compuneri în care se povesteşte ceva. Ele se numesc **naraţiuni**.

3) Compuneri în care se dau informaţii ori se explică diverse fapte. Ele se numesc fie **compuneri informative**, fie **explicative**;

4) Compuneri în care se susţine sau se respinge un punct de vedere, o părere, o teorie, o ipoteză. Ele se numesc **compuneri de argumentare** sau **discursuri argumentative**.

Cele patru feluri de compuneri se pot şi combina, de ex.: descrierea cu naraţiunea, descrierea cu informarea sau explicarea, explicarea cu argumentarea etc., dar aceste combinări trebuie să se facă, fără să se uite scopul urmărit. Un roman, de exemplu, chiar dacă are foarte multe descrieri, trebuie să rămînă o naraţiune. O descriere introdusă într-o argumentare trebuie să servească argumentarea ş.a.m.d.

Compunerile se numesc adesea şi **discursuri**. (Vezi **discurs**.)

Compunerea explicativ-ştiinţifică are drept scop să ofere informaţii despre un fapt de ştiinţă, o tehnică de fabricare a unui produs industrial, un fenomen, cum sînt, de exemplu, transformarea unei mişcări rectilinii de du-te-vino într-una circulară care împinge o roată înainte şi înapoi, tehnica unei operaţii chirurgicale etc., etc. Spre deosebire de compunerile de argumentare, ele nu-şi propun să dovedească prin argumente că o teorie sau o ipoteză este adevărată sau nu, ci numai să lămurească pe cei ce le urmăresc în ce constă şi de ce se petrec într-un fel sau altul lucrurile de care ne ocupăm. Prelegerile universitare, cărţile sau articolele de popularizare, comunicările în care se înfăţişează o direcţie nouă de cercetare, descoperire recentă etc. sînt compuneri explicativ-(ştiinţifice).

Un exemplu (un scurt fragment):

„Dansul albinelor... Albinele depun un efort colectiv pentru strîngerea hranei şi umplerea fagurilor, operaţie care cere în permanenţă nu numai o bună coordonare a acţiunii, dar şi o informare directă asupra surselor de aprovizionare.

Această informare, uimitor de exactă, o realizează albinele cu ajutorul dansului codificat. Von Frisch a stabilit că albinele domestice (Apis mellifica) execută două feluri de dans: o «rondă».

deci un dans circular, și un dans cu formă de 8, reprezentînd parcă semnul matematic al infinitului (∞), pe verticală înăuntrul stupului și pe orizontală, deci pe prispa stupului, la lumina soarelui." (Tudor Opriș, *Animalele vorbesc?* Ed. Albatros, București, 1979, p. 64)

Prima condiție pentru alcătuirea unor astfel de compuneri este cunoașterea faptelor în cele mai mici amănunte. A doua este adaptarea datelor la nivelul publicului, iar a treia, care derivă din precedenta, este alegerea cuvintelor în raport cu cei cărora ne adresăm, preocuparea principală fiind claritatea vorbirii sau scrierii noastre. Ca să fim înțeleși fără mari eforturi, trebuie să avem în minte foarte limpede nivelul celor cărora ne adresăm. Altminteri putem cădea în greșeala de a spune unor oameni foarte bine pregătiți ceea ce ei știu de mult, plictisindu-i sau, invers, expunerea să fie atît de încărcată cu termeni de strictă specialitate, încît un public fără pregătirea necesară să nu fie în stare să înțeleagă expunerea noastră.

Compunerea de argumentare sau **discursul argumentativ** are scopul de a convinge pe ascultătorii sau pe cititorii lor de adevărul unor fapte, de importanța unor teorii sau a unor păreri, întemeindu-se pe argumente. Argumentele sînt judecăți din care se trag concluzii. Judecățile legate între ele prin aceeași idee formează împreună un raționament.

Spre a vedea cum arată un raționament, să ne închipuim următoarea împrejurare: două persoane vorbesc despre delfini. Una, să-i zicem Petru (P), crede că delfinii sînt pești. Cealaltă, să-i zicem Mihai (M), știe că delfinii sînt mamifere și vrea să convingă pe Petru de acest adevăr. Discuția dintre ei s-ar putea desfășura astfel:

M.: — *De ce spui că delfinii sînt pești?*
P.: — *Dar ce să fie? Nu trăiesc în apă? N-au corpul ca peștii, cu aripioare înotătoare și coadă ca toți peștii?*
M.: — *Și crezi că-i de ajuns?*
P.: — *Firește, ce-ai mai vrea?*
M.: — *Să știu, de exemplu, cum se înmulțesc.*
P.: — *Are asta vreo importanță?*
M.: — *Are! Ai văzut tu vreodată ouă, ca să nu zic icre de delfin?*
P.: — *Nu și nici n-am auzit de așa ceva.*
M.: — *Nici n-aveai cum, fiindcă delfinii nu depun icre. Ei nasc pui vii și-i hrănesc cu lapte. Sînt mamifere!*
P.: — *Vrei să spui că femela de delfin are mamele? Le-ai văzut tu?*
M.: — *Nu, de văzut nu le-am văzut, dar știu că femela delfinului secretă un lapte lipicios pe care puii îl ling. Și mai e ceva. Delfinii respiră prin plămîni; au plămîni, nu bronhii. Și tu știi că toate mamiferele respiră prin plămîni.*
P.: — *Și eu care credeam că-s pești ca toți peștii!*
M.: — *Nu, dragul meu. Sînt mamifere ca toate mamiferele. Atîta doar că trăiesc în apă.*

Spusele lui M. se pot rezuma în două serii de cîte trei judecăți. Prima serie:
1. *Animalele care nasc pui vii și-i hrănesc cu lapte sînt mamifere.*
2. *Delfinii nasc pui vii și-i hrănesc cu lapte.*
3. *Deci delfinii sînt mamifere.*

A doua serie:
1. *Mamiferele respiră prin plămîni.*
2. *Delfinii respiră prin plămîni.*
3. *Deci, delfinii sînt mamifere.*

Să ne închipuim acum că cineva vrea să convingă pe fumători că fumatul este dăunător sănătății. El poate să pornească de la un lucru știut de toată lumea, de la faptul că orice fel de fum tras în cantități mari în piept ne sufocă, provocînd tusea, care nu-i altceva decît modul cel mai firesc de a da afară fumul intrat în plămîni. Fumul de tutun e introdus în plămîni de fumători cu bună știință; ce-i drept, puțin cîte puțin. De aceea, după ce se deprind cu el, li se pare că nu le face rău, cu toate că atunci cînd au tras din prima lor țigară au tușit, fiindcă plămînii lor nu voiau să fie afumați. Dar cum fumătorii nu se lasă și-i dau înainte

cu fumatul, alveolele din plămîni se inflamează. Drept urmare, fumătorii de abia mai răsuflă după o fugă nu prea mare. Continuînd să-şi afume plămînii, pereţii alveolelor inflamate se rup şi astfel se produce emfizemul pulmonar. Bolnavul de emfizem pulmonar oboseşte la cele mai mici sforţări fizice. Inima începe să nu mai facă faţă, fiindcă din plămîni nu-i mai vine ajutor, începe să bată mai repede, bolnavului îi scade rezistenţa la frig şi la alte boli.

Dar, dacă ideea că fumul pătruns mereu în plămîni nu face bine nimănui e primitivă ca un lucru de la sine înţeles, ideea îmbolnăvirii de emfizem pulmonar nu este primită tot atît de uşor, fiindcă sînt şi fumători care nu suferă încă de această boală. Pentru a-i convinge şi pe ei că pot oricînd s-o capete, trebuie să le aducem dovezi. Dovezile sînt statisticile medicale. Ele arată cu cifre că cel mai mare număr de îmbolnăviri de emfizem pulmonar îl dau fumătorii. Şi tot ei dau şi cel mai mare număr de bolnavi de bronşite cronice, de boli de inimă şi de cancer la plămîni.

Raţionamentul pe care se întemeiază cele arătate mai sus poate fi şi el rezumat în trei judecăţi, şi anume:

1. *Orice fel de fum tras permanent în plămîni dăunează sănătăţii.*
2. *Fumul de tutun este tras de fumători permanent în plămîni.*
3. *Deci, fumul de tutun dăunează sănătăţii fumătorilor.*

Judecata 3 este concluzia (încheierea) celorlalte două care se numesc *premise*. Prima poartă numele de premisă *majoră*, iar a doua de premisă *minoră*.

Un şir de trei judecăţi format dintr-o premisă majoră, una minoră şi concluzia care rezultă din ele se numeşte **silogism.**

O compunere de argumentare poate fi aşadar alcătuită pe baza unuia sau mai multor silogisme; fără să fie însă nevoie să le anunţăm dinainte.

Un silogism poate să înceapă şi cu o premisă majoră negativă ca în exemplul de mai jos:

1. *Nici un fumător nu se află în afara primejdiei de a se îmbolnăvi de plămîni.*
2. *Prietenul nostru este fumător.*
3. *Deci nici prietenul nostru nu se află în afara primejdiei de a se îmbolnăvi de plămîni.*

A doua premisă, cea minoră, poate fi negativă, de exemplu:

1. *Toţi fumătorii riscă să se îmbolnăvească de plămîni (din cauza fumatului).*
2. *Prietenul nostru nu este fumător.*
3. *Deci prietenul nostru nu riscă să se îmbolnăvească de plămîni (din cauza fumatului).*

Ori de cîte ori una dintre cele două premise este negativă, concluzia este obligatoriu negativă.

Există multe feluri de silogism, dar oricare dintre ele trebuie să aibă trei judecăţi şi numai trei: o premisă majoră, una minoră şi o concluzie.

Gîndirea prin silogisme se numeşte **deductivă**, din cauză că dintr-o premisă majoră, care conţine totdeauna o idee mai cuprinzătoare decît premisa minoră, şi dintr-o premisă minoră scoatem (deducem) o concluzie particulară.

Gîndirea noastră poate porni însă şi de la mai multe fapte, împrejurări, lucruri particulare, pe baza cărora să tragem o învăţătură generală. Astfel, locuitorii din unele aşezări de la munte au băgat de seamă în decursul anilor că ori de cîte ori vin nori dintr-o anumită parte a munţilor, plouă, în timp ce atunci cînd vin din altă parte, nu aduc neapărat ploaia. Cînd spun: *vin norii dinspre cutare parte, pregătiţi-vă că va ploua*, ei fac o g e n e r a l i z a r e datorită observării unor împrejurări care s-au repetat de zeci sau de sute de ori. Unor astfel de raţionamente li se spune **inductive,** fiindcă introduc (induc) un şir de constatări particulare într-o judecată care le cuprinde pe toate cele cunoscute.

Raţionamentul inductiv este mai puţin convingător decît cel deductiv. De aceea, generalizarea unor observaţii mai mult ori mai puţin numeroase trebuie făcută cu cea mai mare grijă. Astfel, unii apicultori au băgat de seamă că în perioadele de maximă înflorire a plantelor are loc la intrarea în stup a albinelor un fel de dans executat de unele dintre ele, apoi un viu du-te-vino în jurul stupului urmat de plecarea albinelor într-o anumită direcţie. Frămîntarea aceasta pare că se datora faptului că albinele dansatoare invitau prin dansul lor pe celelalte să le urmeze la locurile cu flori multe, bogate în polen, deci dansul amintit părea un semnal.

Cînd, după ce a văzut de nenumărate ori aşa-zisul dans al albinelor, un crescător de albine se hotărăşte să facă o comunicare despre acest fapt, trebuie să-şi pună dinainte lui însuşi întrebările care ar putea să le vină în minte ascultătorilor săi, de exemplu: „este cu adevărat un dans zborul albinelor la intrarea în stup sau nu-i decît o rotire întîmplătoare?". Şi, mai departe: „dacă e dans, are el oare scopul de a atrage pe celelalte albine spre locurile cu hrană îmbelşugată?", „le-a urmărit cineva ca să vadă dacă albinele care au executat dansul le-au condus pe celelalte la locurile bănuite?".

E nevoie aşadar ca cel care comunică întîmplarea amintită să facă dovada în primul rînd că rotirea albinelor la intrarea în stup seamănă foarte mult cu un dans, că are ritm, că se pot distinge în el cîteva figuri etc. E ceea ce a şi observat biologul Karl von Frisch şi a descris aceste figuri în anul 1973. Cel ce susţine existenţa dansului trebuie să-şi pregătească expunerea orală sau scrisă, în aşa fel încît să răspundă şi la celelalte întrebări şi chiar la altele asemănătoare.

Compunerea de argumentare sau discursul argumentativ poate lua mai multe forme. Una dintre ele este **comunicarea ştiinţifică**. Într-o asemenea comunicare se cere să se înfăţişeze celor interesaţi o nouă descoperire din domeniul ştiinţelor, o teorie sau o ipoteză nouă, o interpretare nouă a unor fapte cunoscute sau a unei teorii etc. Foarte asemănător cu ea este **raportul ştiinţific**, prin care se fac cunoscute rezultatele obţinute pînă la o anumită dată într-o cercetare, utilitatea lor şi perspectivele care se deschid în continuare.

Compuneri de argumentare sînt şi **cuvîntările** sau **intervenţiile** din adunările care fac legile, cele din congrese, simpozioane ori conferinţe politice, sociale, economice etc. naţionale sau internaţionale. La acestea se adaugă şi **pledoariile** din tribunale sau din alte instanţe juridice şi multe altele asemănătoare.

Compunerile sau discursurile de argumentare nu au numai obligaţia de a se întemeia pe raţionamente solide, ci şi pe aceea de a fi alcătuite simplu şi limpede. Autorii lor să nu uite niciodată cui se adresează, căci este una, de exemplu, să explici unor neştiutori de ce sînt patru anotimpuri şi cu totul altceva să te încumeţi să vorbeşti despre aceasta unor astronomi sau unor meteorologi. Tot nepotrivit este să se procedeze şi invers: să se scrie sau să se vorbească publicului larg, indiferent despre ce subiect, cu termeni de strictă specialitate. A fi convingător înseamnă a trezi curiozitatea publicului, a-l atrage şi a-l interesa.

Condiţionalul sau optativul Este acel mod al verbului care exprimă ideea că îndeplinirea acţiunii arătată de el este condiţionată de alta, spusă sau numai gîndită. Cînd ea este numai gîndită, condiţionalul poartă numele de optativ.

Este format cu auxiliarul *avea* în forma (eu) *aş*, (tu) *ai*, (el, ea) *ar*, (noi) *am*, (voi) *aţi*, (ei, ele) *ar*, după care urmează infinitivul scurt prezent la condiţionalul prezent (*aş alerga*, *ai alerga* etc.) şi infinitivul scurt perfect la condiţionalul perfect (*aş fi alergat*, *ai fi alergat*, *ar fi alergat* etc.) Atît prezentul, cît şi perfectul condiţionalului exprimă o acţiune posibilă în anumite condiţii, de ex.:

Dacă m-ai însoţi *la gară*, *m*-aş bucura (e cu putinţă să mă însoţeşti şi atunci mă bucur, dar aceasta depinde de faptul dacă tu vrei sau poţi să mă însoţeşti). *Dacă m*-ai fi însoţit *la gară*, *m*-aş fi bucurat (ar fi fost cu putinţă să mă însoţeşti, dar aceasta nu s-a întîmplat, prin urmare posibilitatea ca eu să mă bucur nu a devenit realitate).

Cînd acţiunea care condiţionează nu este spusă, ea poate fi bănuită, de ex.: *De s*-ar face ziuă *odată!* înseamnă, după împrejurări, că cineva e nerăbdător să apară zorile spre a se apuca de ceva, dar nu ştim de ce anume. Aceeaşi construcţie la timpul perfect: *De s*-ar fi făcutziuă *odată!* presupune că cel care a spus această din urmă propoziţie dorea să întreprindă ceva chiar din primele ore ale dimineţii, dar nu putem şti dacă a întreprins ceva sau nu.

Condiţionalul exprimă aşadar o posibilitate care rămîne deschisă, permiţînd presupuneri, adică diferite p r e z u m ţ i i. Din această cauză, el se foloseşte şi în formule care vor să arate că vorbitorul ţine să fie politicos cînd se adresează cuiva, că este sau vrea să pară modest, de ex.: *V*-aş ruga *să aveţi răbdare să vă comunic şi cîteva date statistice.* (De fapt el *roagă* pe cei care-l ascultă să aibă răbdare.) Condiţionalul a devenit aici optativ.

Optativul apare şi în blesteme, în imprecaţii, injurii, dar numai la prezent şi de obicei cu auxiliarul (*aş*, *ai*, *ar* etc.) pe locul al doilea, prin inversiune. Cînd în inversiuni se foloseşte şi pronumele personal, el este aşezat între infinitiv şi auxiliar. Cînd pronumele nu intră în blesteme, imprecaţii, injurii, infinitivul ia forma lungă. Dată fiind situaţia aparte a blestemelor, imprecaţiilor şi injuriilor care nu se rostesc decît de oameni furioşi şi lipsiţi de bună cuviinţă la adresa altora, optativul nu apare la toate verbele. Cîteva exemple:

	Inversiune cu pronume		Inversiune fără pronume
(eu)	— *mînca-l-aş*	*mînca-ţi-aş*	*mîncare-aş*
(tu)	— *mînca-l-ai*	*mînca-ţi-ai*	*mîncare-ai*
(el, ea)	— *mînca-l-ar*	*mînca-ţi-ar*	*mîncare-ar* (*mîncar-ar*)
(noi)	—	—	—
(voi)	— *mînca-l-aţi*	—	*mîncare-aţi*
(ei, ele)	— *mînca-l-ar*	*mînca-ţi-ar*	*mîncare-ar* (*mîncar-ar*)

În locul pronumelor *-l-*, *-ţi-*, *-i-* pot să apară şi altele, de ex.: *mînca-v-aş*, *mînca-ne-ai*, *mînca-le-ar* ş.a.m.d.

În formula inversată *mira-m-aş* nu se exprimă nici blestem, nici imprecaţie sau injurie, ci ironie, *mira-m-aş* însemnînd de fapt „m-aş mira să fie aşa" (cum zici, cum se spune etc.).

Conectori. În gramatica şi stilistica modernă prin conectori se înţeleg toate mijloacele de limbă cu ajutorul cărora se fac legăturile necesare dintre părţile de vorbire, dintre părţile propoziţiei, dintre propoziţii, dintre acestea şi fraze, dintre fraze şi chiar dintre paragrafe. Astfel sînt:

— conectorii pentru părţile de vorbire (prepoziţii şi conjuncţii: *cu*, *dar*, *de*, *din*, *ori... ori*, *pe la*, *sau* etc.), de ex.: *gumă* de *şters*, *motor* cu *ardere internă*, *cartea* din *raft*, *banca* de *lîngă fereastră*, *s-a întors* din *oraş pe la ora cinci*, *pîine* şi *sare*, *albă* sau *neagră*, ori *eu* ori *tu*, *frumos*, dar *fălos* etc. (vezi **prepoziţia** şi **conjuncţia**);

— conectorii pentru părţile de propoziţie şi propoziţii (conjuncţii, locuţiuni conjuncţionale, pronume relative, adverbe relative şi locuţiuni adverbiale) de ex.: *cînd... atunci; de cînd... de atunci; deşi... totuşi; chiar dacă... tot sau totuşi; cum... aşa; după cum... tot aşa (tot astfel); în cazul că... atunci; dacă... atunci; nu numai... ci şi;*

de cîte ori... de atîtea ori; pe de o parte... pe de altă parte (pe de alta); pentru că... de aceea etc. (vezi **coordonarea și subordonarea**):

— conectorii pentru introducerea de fraze și paragrafe: *întîi... apoi / în primul rînd... în al doilea rînd.... în al treilea rînd.... / mai întîi... după aceea.... / ținînd seamă de faptul că... rezultă....;*

— conectorii de încheiere a unor fraze sau paragrafe: *deci... / în consecință... / în concluzie... / într-un cuvînt... / în încheiere...* sau *încheind,... / pe scurt... / în rezumat... / așadar...* etc. (vezi **paragraful**).

Conjugarea Totalitatea modurilor, timpurilor, persoanelor, numerelor (singular, plural) și a celor trei diateze formează un sistem numit conjugare. Formele verbelor construite pe același tipar fac parte din aceeași clasă căreia i se spune pe scurt conjugare. La baza celei mai des întîlnite grupări a verbelor în clase de conjugare stă forma lor de infinitiv. Ea a dus la stabilirea a patru conjugări și anume:

Conjugarea I:	verbele cu infinitivul terminat în *-á: (a) afla, (a) păstra, (a) muia, (a) veghea.*
Conjugarea a II-a:	verbele cu infinitivul terminat în *-eá: (a) bea, (a) cădea, (a) părea, (a) vedea.*
Conjugarea a III-a:	verbele cu infinitivul terminat în *-é: (a) bate, (a) face, (a) merge, (a) zice.*
Conjugarea a IV-a:	verbele cu infinitivul terminat în *-i* sau *-î: (a) dori, (a) iubi, (a) sări, (a) coborî, (a) doborî, (a) urî.*

Dar nu toate verbele cuprinse în aceeași conjugare au formele așteptate la unele timpuri, persoane și numere. Astfel, dintre cele de conjugarea I, unele primesc la prezentul indicativului, al conjunctivului și al imperativului un *-ez*, iar altele, nu, căci avem *(eu) păstrez, (tu) păstrezi, (el, ea, ei, ele) păstrează*, dar *(eu) aflu, (tu) afli, (el, ea, ei, ele) află.* Cele de la conjugarea a treia se deosebesc la alte timpuri, de ex.: *(eu) am făcut, (tu) ai făcut, (el, ea) a făcut* etc., *(eu) făcusem, (tu) făcuseși, (el, ea) făcuse* ș.a.m.d., dar: *(eu) am mers, (tu) ai mers, (el, ea) a mers* etc., *(eu) mersesem, (tu) merseseși, (el, ea) mersese* ș.a.m.d. Dintre cele de conjugarea a IV-a, unele sînt ca *(eu) doresc, (tu) dorești, (el, ea) dorește*, iar altele ca *(eu) cobor, (tu) cobori, (el, ea) coboară* ș.a.m.d.

Prin urmare, în interiorul fiecărei clase de conjugare, este necesar să deosebim grupele sau subclasele de verbe cu flexiune identică.

Conjugarea I Verbele din cadrul conjugării se despart în două grupe. Una cuprinde verbele care nu au pe *-ez* ca sufix secundar, iar cealaltă verbele cu sufixul secundar *-ez.*

Conjugarea verbelor din grupa fără -ez: *lega, încuia, deochea, continua, afla*

Diateza activă

Indicativ prezent

(eu)	*leg*	*încui*	*deochi*	*continuu/continui*	*aflu*
(tu)	*legi*	*încui*	*deochi*	*continui*	*afli*
(el, ea)	*leagă*	*încuie*	*deoache*	*continuă*	*află*
(noi)	*legăm*	*încuiem*	*deochem*	*continuăm*	*aflăm*
(voi)	*legați*	*încuiați*	*deocheați*	*continuați*	*aflați*
(ei, ele)	*leagă*	*încuie*	*deoache*	*continuă*	*află*

imperfect

(eu)	*legam*	*încuiam*	*deocheam*	*continuam*	*aflam*
(tu)	*legai*	*încuiai*	*deocheai*	*continuai*	*aflai*
(el, ea)	*lega*	*încuia*	*deochea*	*continua*	*afla*
(noi)	*legam*	*încuiam*	*deocheam*	*continuam*	*aflam*
(voi)	*legați*	*încuiați*	*deocheați*	*continuați*	*aflați*
(ei, ele)	*legau*	*încuiau*	*deocheau*	*continuau*	*aflau*

perfect simplu

(eu)	*legai*	*încuiai*	*deocheai*	*continuai*	*aflai*
(tu)	*legași*	*încuiași*	*deocheași*	*continuași*	*aflași*
(el, ea)	*legă*	*încuie*	*deoche*	*continuă*	*află*
(noi)	*legarăm*	*încuiarăm*	*deochearăm*	*continuarăm*	*aflarăm*
(voi)	*legarăți*	*încuiarăți*	*deochearăți*	*continuarăți*	*aflarăți*
(ei, ele)	*legară*	*încuiară*	*deocheară*	*continuară*	*aflară*

mai-mult-ca-perfect

(eu)	*legasem*	*încuiasem*	*deocheasem*	*continuasem*	*aflasem*
(tu)	*legaseși*	*încuiaseși*	*deocheaseși*	*continuaseși*	*aflaseși*
(el, ea)	*legase*	*încuiase*	*deochease*	*continuase*	*aflase*
(noi)	*legaserăm*	*încuiaserăm*	*deocheaserăm*	*continuaserăm*	*aflaserăm*
(voi)	*legaserăți*	*încuiaserăți*	*deocheaserăți*	*continuaserăți*	*aflaserăți*
(ei, ele)	*legaseră*	*încuiaseră*	*deocheaseră*	*continuaseră*	*aflaseră*

Pluralul (noi, voi) fără *-ră* se întîlnește uneori în proza și poezia mai veche, dar și astăzi: *legasem*, *încuiasem*, *deocheasem*, *continuasem; legaseți*, *încuiaseți*, *deocheaseți*, *continuaseți*.

perfect compus

(eu)	*am*	(noi)	*am*	*legat*	*încuiat*	*deocheat*	*continuat*	*aflat*
(tu)	*ai*	(voi)	*ați*	*legat*	*încuiat*	*deocheat*	*continuat*	*aflat*
(el, ea)	*a*	(ei, ele)	*au*	*legat*	*încuiat*	*deocheat*	*continuat*	*aflat*

viitor

(eu)	*voi*	(noi)	*vom*	*lega*	*încuia*	*deochea*	*continua*	*afla*
(tu)	*vei*	(voi)	*veți*	*lega*	*încuia*	*deochea*	*continua*	*afla*
(el, ea)	*va*	(ei, ele)	*vor*	*lega*	*încuia*	*deochea*	*continua*	*afla*

viitor anterior

(eu)	*voi fi*	(noi)	*vom fi*	*legat*	*încuiat*	*deocheat*	*continuat*	*aflat*
(tu)	*vei fi*	(voi)	*veți fi*	*legat*	*încuiat*	*deocheat*	*continuat*	*aflat*
(el,ea)	*va fi*	(ei, ele)	*vor fi*	*legat*	*încuiat*	*deocheat*	*continuat*	*aflat*

C o n j u n c t i v

prezent

(eu)	*să*	*leg*	*încui*	*deochi*	*continui/continuu*	*aflu*
(tu)	*să*	*legi*	*încui*	*deochi*	*continui*	*afli*
(el, ea)	*să*	*lege*	*încuie*	*deoache*	*continuie*	*afle*
(noi)	*să*	*legăm*	*încuiem*	*deochem*	*continuăm*	*aflăm*
(voi)	*să*	*legați*	*încuiați*	*deocheați*	*continuați*	*aflați*
(ei, ele)	*să*	*lege*	*încuie*	*deoache*	*continuie*	*afle*

perfect

(eu)	(noi)	*să fi*	*legat*	*încuiat*	*deocheat*	*continuat*	*aflat*
(tu)	(voi)	*să fi*	*legat*	*încuiat*	*deocheat*	*continuat*	*aflat*
(el, ea)	(ei, ele)	*să fi*	*legat*	*încuiat*	*deocheat*	*continuat*	*aflat*

Condițional — prezent

(eu)	*aș*	*lega*	*încuia*	*deochea*	*continua*	*afla*
(tu)	*ai*	*lega*	*încuia*	*deochea*	*continua*	*afla*
(el, ea)	*ar*	*lega*	*încuia*	*deochea*	*continua*	*afla*
(noi)	*am*	*lega*	*încuia*	*deochea*	*continua*	*afla*
(voi)	*ați*	*lega*	*încuia*	*deochea*	*continua*	*afla*
(ei, ele)	*ar*	*lega*	*încuia*	*deochea*	*continua*	*afla*

perfect

(eu)	*aș fi*	(noi)	*am fi*	*legat*	*încuiat*	*deocheat*	*continuat*	*aflat*
(tu)	*ai fi*	(voi)	*ați fi*	*legat*	*încuiat*	*deocheat*	*continuat*	*aflat*
(el, ea)	*ar fi*	(ei, ele)	*ar fi*	*legat*	*încuiat*	*deocheat*	*continuat*	*aflat*

Imperativ — prezent pozitiv

(tu)	*leagă*	*încuie*	*deoache*	*continuă*	*află*
(voi)	*legați*	*încuiați*	*deocheați*	*continuați*	*aflați*

prezent negativ

(tu)	*nu lega*	*nu încuia*	*nu deochea*	*nu continua*	*nu afla*
(voi)	*nu legați*	*nu încuiați*	*nu deocheați*	*nu continuați*	*nu aflați*

Infinitiv — prezent

lega *încuia* *deochea* *continua* *afla*

perfect

a fi legat *a fi încuiat* *a fi deocheat* *a fi continuat* *a fi aflat*

Gerunziu

legînd *încuind* *deochind* *continuînd* *aflînd*

Participiu

legat, -ă *încuiat, -ă* *deocheat, -ă* *continuat, -ă* *aflat, -ă*

Supin

(de) legat *(de) încuiat* *(de) aflat* *(de) deocheat* *(de) continuat*

Conjugarea verbelor din grupa cu *-ez*: *cresta, subția, trunchea, veghea, brutaliza*

Față de verbele din grupa fără *-ez*, sînt deosebiri numai la prezentul indicativului, al conjunctivului și la imperativul pozitiv, unde apare sufixul secundar *-ez*.

Indicativ — prezent

(eu)	*crestez*	*subțiez*	*trunchez*	*veghez*	*brutalizez*
(tu)	*crestezi*	*subțiezi*	*trunchezi*	*veghezi*	*brutalizezi*
(el, ea)	*crestează*	*subțiază*	*trunchează*	*veghează*	*brutalizează*
(noi)	*crestăm*	*subțiem*	*trunchem*	*veghem*	*brutalizăm*
(voi)	*crestați*	*subțiați*	*truncheați*	*vegheați*	*brutalizați*
(ei, ele)	*crestează*	*subțiază*	*trunchează*	*veghează*	*brutalizează*

Conjunctiv — prezent

(eu)	*să crestez*	*subțiez*	*trunchez*	*veghez*	*brutalizez*
(tu)	*să crestezi*	*subțiezi*	*trunchezi*	*veghezi*	*brutalizezi*
(el, ea)	*să crsteze*	*subțieze*	*truncheze*	*vegheze*	*brutalizeze*

(noi)	să	crestăm	subţiem	trunchem	veghem	brutalizăm
(voi)	să	crestaţi	subţiaţi	truncheaţi	vegheaţi	brutalizaţi
(ei, ele)	să	cresteze	subţieze	truncheze	vegheze	brutalizeze

Imperativ — prezent pozitiv

(tu)	crestează	subţiază	trunchează	veghează	brutalizează
(voi)	crestaţi	subţiaţi	truncheaţi	vegheaţi	brutalizaţi

(La celelalte moduri şi timpuri, verbele cu *-ez* au forme ca verbele din aceeaşi grupă fără *-ez*.)

Conjugarea a II-a: *plăcea, tăcea, vedea, şedea*

Diateza activă

Indicativ — prezent

(eu)	plac	tac	văd	şed
(tu)	placi	taci	vezi	şezi
(el, ea)	place	tace	vede	şade
(noi)	plăcem	tăcem	vedem	şedem
(voi)	plăceţi	tăceţi	vedeţi	şedeţi
(ei, ele)	plac	tac	văd	şed

imperfect

(eu)	plăceam	tăceam	vedeam	şedeam
(tu)	plăceai	tăceai	vedeai	şedeai
(el, ea)	plăcea	tăcea	vedea	şedea
(noi)	plăceam	tăceam	vedeam	şedeam
(voi)	plăceaţi	tăceaţi	vedeaţi	şedeaţi
(ei, ele)	plăceau	tăceau	vedeau	şedeau

perfect simplu

(eu)	plăcui	tăcui	văzui	şezui
(tu)	plăcuşi	tăcuşi	văzuşi	şezuşi
(el, ea)	plăcu	tăcu	văzu	şezu
(noi)	plăcurăm	tăcurăm	văzurăm	şezurăm
(voi)	plăcurăţi	tăcurăţi	văzurăţi	şezurăţi
(ei, ele)	plăcură	tăcură	văzură	şezură

mai-mult-ca-perfect

(eu)	plăcusem	tăcusem	văzusem	şezusem
(tu)	plăcuseşi	tăcuseşi	văzuseşi	şezuseşi
(el, ea)	plăcuse	tăcuse	văzuse	şezuse
(noi)	plăcuserăm	tăcuserăm	văzuserăm	şezuserăm
(voi)	plăcuserăţi	tăcuserăţi	văzuserăţi	şezuserăţi
(ei, ele)	plăcuseră	tăcuseră	văzuseră	şezuseră

perfect compus

(eu)	am	(noi)	am	plăcut	tăcut	văzut	şezut
(tu)	ai	(voi)	aţi	plăcut	tăcut	văzut	şezut
(el, ea)	a	(ei, ele)	au	plăcut	tăcut	văzut	şezut

viitor

(eu)	voi	(noi)	vom	plăcea	tăcea	vedea	şedea
(tu)	vei	(voi)	veţi	plăcea	tăcea	vedea	şedea
(el, ea)	va	(ei, ele)	vor	plăcea	tăcea	vedea	şedea

viitor anterior

(eu)	voi fi	(noi)	vom fi	plăcut	tăcut	văzut	şezut
(tu)	vei fi	(voi)	veţi fi	plăcut	tăcut	văzut	şezut
(el, ea)	va fi	(ei, ele)	vor fi	plăcut	tăcut	văzut	şezut

Conjunctiv prezent

(eu)	să	plac	tac	văd	şed
(tu)	să	placi	taci	vezi	şezi
(el, ea)	să	placă	tacă	vadă	şadă
(noi)	să	plăcem	tăcem	vedem	şedem
(voi)	să	plăceţi	tăceţi	vedeţi	şedeţi
(ei, ele)	să	placă	tacă	vadă	şadă

perfect

(eu)	(noi)	să fi	plăcut	tăcut	văzut	şezut
(tu)	(voi)	să fi	plăcut	tăcut	văzut	şezut
(el, ea)	(ei, ele)	să fi	plăcut	tăcut	văzut	şezut

Condiţional prezent

(eu)	aş	(noi)	am	plăcea	tăcea	vedea	şedea
(tu)	ai	(voi)	aţi	plăcea	tăcea	vedea	şedea
(el, ea)	ar	(ei, ele)	ar	plăcea	tăcea	vedea	şedea

perfect

(eu)	aş fi	(noi)	am fi	plăcut	tăcut	văzut	şezut
(tu)	ai fi	(voi)	aţi fi	plăcut	tăcut	văzut	şezut
(el, ea)	ar fi	(ei, ele)	ar fi	plăcut	tăcut	văzut	şezut

Imperativ prezent pozitiv

(tu)	taci!	vezi!	şezi!
(voi)	tăceţi!	vedeţi!	şedeţi!

prezent negativ

(tu)	nu tăcea!	nu şedea!
	nu tăceţi!	nu şedeţi!

Infinitiv prezent

a plăcea — a tăcea — a vedea — a şedea

perfect

a fi plăcut — a fi tăcut — a fi văzut — a fi şezut

Gerunziu	plăcînd	tăcînd	văzînd	şezînd
Participiu	plăcut, -ă	tăcut, -ă	văzut, -ă	şezut, -ă
Supin	(de) plăcut	(de) tăcut	(de) văzut	(de) şezut

Conjugarea a III-a (verbe asigmatice): *crede, face, teme, ține*

I n d i c a t i v

prezent

(eu)	*cred*	*fac*	*(mă) tem*	*țin/țiu*
(tu)	*crezi*	*faci*	*(te) temi*	*ții*
(el, ea)	*crede*	*face*	*(se) teme*	*ține*
(noi)	*credem*	*facem*	*(ne) temem*	*ținem*
(voi)	*credeți*	*faceți*	*(vă) temeți*	*țineți*
(ei, ele)	*cred*	*fac*	*(se) tem*	*țin.*

imperfect

(eu)	*credeam*	*făceam*	*(mă) temeam*	*țineam*
(tu)	*credeai*	*făceai*	*(te) temeai*	*țineai*
(el, ea)	*credea*	*făcea*	*(se) temea*	*ținea*
(noi)	*credeam*	*făceam*	*(ne) temeam*	*țineam*
(voi)	*credeați*	*făceați*	*(vă) temeați*	*țineați*
(ei, ele)	*credeau*	*făceau*	*(se) temeau*	*țineau*

perfect simplu

(eu)	*crezui*	*făcui*	*(mă) temui*	*ținui*
(tu)	*crezuși*	*făcuși*	*(te) temuși*	*ținuși*
(el, ea)	*crezu*	*făcu*	*(se) temu*	*ținu*
(noi)	*crezurăm*	*făcurăm*	*(ne) temurăm*	*ținurăm*
(voi)	*crezurăți*	*făcurăți*	*(vă) temurăți*	*ținurăți*
(ei, ele)	*crezură*	*făcură*	*(se) temură*	*ținură*

mai-mult-ca-perfect

(eu)	*crezusem*	*făcusem*	*(mă) temusem*	*ținusem*
(tu)	*crezuseși*	*făcuseși*	*(te) temuseși*	*ținuseși*
(el, ea)	*crezuse*	*făcuse*	*(se) temuse*	*ținuse*
(noi)	*crezuserăm*	*făcuserăm*	*(ne) temuserăm*	*ținuserăm*
(voi)	*crezuserăți*	*făcuserăți*	*(vă) temuserăți*	*ținuserăți*
(ei, ele)	*crezuseră*	*făcuseră*	*(se) temuseră*	*ținuseră*

perfect compus

(eu)	*am*	(noi)	*am*	*crezut*	*făcut*	*(m-) am*	*(ne-)am*	*temut*	*ținut*
(tu)	*ai*	(voi)	*ați*	*crezut*	*făcut*	*(te-) ai*	*(v-)ați*	*temut*	*ținut*
(el, ea)	*a*	(ei, ele)	*au*	*crezut*	*făcut*	*(s-) a*	*(s-) au*	*temut*	*ținut*

viitor

(eu)	*voi*	(noi)	*vom*	*crede*	*face*	*(mă) voi*	*(ne) vom*	*teme*	*ține*
(tu)	*vei*	(voi)	*veți*	*crede*	*face*	*(te) vei*	*(vă) veți*	*teme*	*ține*
(el, ea)	*va*	(ei, ele)	*vor*	*crede*	*face*	*(se) va*	*(se) vor*	*teme*	*ține*

viitor anterior

(eu)	*voi fi*	*crezut*	*făcut*	*(mă) voi fi*	*temut*	*ținut*
(tu)	*vei fi*	*crezut*	*făcut*	*(te) vei fi*	*temut*	*ținut*
(el, ea)	*va fi*	*crezut*	*făcut*	*(se) va fi*	*temut*	*ținut*
(noi)	*vom fi*	*crezut*	*făcut*	*(ne) vom fi*	*temut*	*ținut*
(voi)	*veți fi*	*crezut*	*făcut*	*(vă) veți fi*	*temut*	*ținut*
(ei, ele)	*vor fi*	*crezut*	*făcut*	*(se) vor fi*	*temut*	*ținut*

Conjunctiv — prezent

(eu)	*să*	*cred*	*fac*	*(mă) tem*	*ţin*
(tu)	*să*	*crezi*	*faci*	*(te) temi*	*ţii*
(el, ea)	*să*	*creadă*	*facă*	*(se) teamă*	*ţină*
(noi)	*să*	*credem*	*facem*	*(ne) temem*	*ţinem*
(voi)	*să*	*credeţi*	*faceţi*	*(vă) temeţi*	*ţineţi*
(ei, ele)	*să*	*creadă*	*facă*	*(se) teamă*	*ţină*

perfect

(eu)	(noi)	*să fi*	*crezut*	*făcut*	*ţinut*
(tu)	(voi)	*să fi*	*crezut*	*făcut*	*ţinut*
(el, ea)	(ei, ele)	*să fi*	*crezut*	*făcut*	*ţinut*

(eu)	*să mă fi temut*	(noi)	*să ne fi temut*
(tu)	*să te fi temut*	(voi)	*să vă fi temut*
(el, ea)	*să se fi temut*	(ei, ele)	*să se fi temut*

Condiţional — prezent

(eu)	*aş*	(noi)	*am*	*crede*	*face*	*(m-aş,*	*ne-am)*	*teme*	*ţine*
(tu)	*ai*	(voi)	*aţi*	*crede*	*face*	*(te-ai,*	*v-aţi)*	*teme*	*ţine*
(el, ea)	*ar*	(ei, ele)	*ar*	*crede*	*face*	*(s-ar,*	*s-ar)*	*teme*	*ţine*

perfect

(eu)	*aş fi*	(noi)	*am fi*	*crezut*	*făcut*	*(m-aş fi,*	*ne-am fi)*	*temut*	*ţinut*
(tu)	*ai fi*	(voi)	*aţi fi*	*crezut*	*făcut*	*(te-ai fi,*	*v-aţi fi)*	*temut*	*ţinut*
(el, ea)	*ar fi*	(ei, ele)	*ar fi*	*crezut*	*făcut*	*(s-ar fi*	*s-ar fi)*	*temut*	*ţinut*

Imperativ — prezent pozitiv

(tu)	*crede!*	*fă!*	*te teme!* *teme-te!*	*ţine!*
(voi)	*credeţi!*	*faceţi!*	*vă temeţi!* *temeţi-vă!*	*ţineţi!*

prezent negativ

(tu)	*nu crede!*	*nu face!*	*nu te teme!*	*nu ţine!*
(voi)	*nu credeţi!*	*nu faceţi!*	*nu vă temeţi!*	*nu ţineţi!*

Infinitiv — prezent

	a crede	*a face*	*a se teme*	*a ţine*

perfect

	a fi crezut	*a fi făcut*	*a se fi temut*	*a fi ţinut*
Gerunziu	*crezînd*	*făcînd*	*temîndu-se*	*ţinînd*
Participiu	*crezut, -ă*	*făcut, -ă*	*temut, -ă*	*ţinut, -ă*
Supin	*(de) crezut*	*(de) făcut*	*(de) temut*	*(de) ţinut*

Conjugarea a III-a (verbe sigmatice): *culege, duce, scrie, frînge*

Deosebiri față de conjugarea verbelor asigmatice sînt numai la timpurile derivate din tema perfectului. Numai acestea sînt luate în considerație în cele ce urmează.

I n d i c a t i v — perfect simplu

(eu)	*culesei*	*dusei*	*scrisei*	*frînsei*
(tu)	*culeseși*	*duseși*	*scriseși*	*frînseși*
(el, ea)	*culese*	*duse*	*scrise*	*frînse*
(noi)	*culeserăm*	*duserăm*	*scriserăm*	*frînserăm*
(voi)	*culeserăți*	*duserăți*	*scriserăți*	*frînserăți*
(ei, ele)	*culeseră*	*duseră*	*scriseră*	*frînseră*

mai-mult-ca-perfect

(eu)	*culesesem*	*dusesem*	*scrisesem*	*frînsesem*
(tu)	*culeseseși*	*duseseși*	*scriseseși*	*frînseseși*
(el, ea)	*culesese*	*dusese*	*scrisese*	*frînsese*
(noi)	*culeseserăm*	*duseserăm*	*scriseserăm*	*frînseserăm*
(voi)	*culeseserăți*	*duseserăți*	*scriseserăți*	*frînseserăți*
(ei, ele)	*culeseseră*	*duseseră*	*scriseseră*	*frînseseră*

perfect compus

(eu)	*am*	(noi)	*am*	*cules*	*dus*	*scris*	*frînt*
(tu)	*ai*	(voi)	*ați*	*cules*	*dus*	*scris*	*frînt*
(el, ea)	*a*	(ei, ele)	*au*	*cules*	*dus*	*scris*	*frînt*

C o n j u n c t i v — perfect

(eu)	(noi)	*să fi*	*cules*	*dus*	*scris*	*frînt*
(tu)	(voi)	*să fi*	*cules*	*dus*	*scris*	*frînt*
(el, ea)	(ei, ele)	*să fi*	*cules*	*dus*	*scris*	*frînt*

C o n d i ț i o n a l — perfect

(eu)	*aș fi*	(noi)	*am fi*	*cules*	*dus*	*scris*	*frînt*
(tu)	*ai fi*	(voi)	*ați fi*	*cules*	*dus*	*scris*	*frînt*
(el, ea)	*ar fi*	(ei, ele)	*ar fi*	*cules*	*dus*	*scris*	*frînt*

I n f i n i t i v — perfect

a fi cules	*a fi dus*	*a fi scris*	*a fi frînt*

P a r t i c i p i u

cules-culeasă	*dus, -ă*	*scris, -ă*	*frînt, -ă*

G e r u n z i u

culegînd	*ducînd*	*scriind*	*frîngînd*

S u p i n

(de) cules	*(de) dus*	*(de) scris*	*(de) frînt*

Conjugarea a IV-a fără -esc: *ascuți, auzi, mirosi, omorî*

Diateza activă

I n d i c a t i v — prezent

(eu)	*ascut*	*aud*	*miros*	*omor*
(tu)	*ascuți*	*auzi*	*miroși*	*omori*
(el, ea)	*ascute*	*aude*	*miroase*	*omoară*
(noi)	*ascuțim*	*auzim*	*mirosim*	*omorîm*
(voi)	*ascuțiți*	*auziți*	*mirosiți*	*omorîți*
(ei, ele)	*ascut*	*aud*	*miros*	*omoară*

Să se observe formele lui *omorî*, care seamănă cu cele ale conjugării I fără *-ez*.

imperfect

(eu)	*ascuţeam*	*auzeam*	*miroseam*	*omoram*
(tu)	*ascuţeai*	*auzeai*	*miroseai*	*omorai*
(el, ea)	*ascuţea*	*auzea*	*mirosea*	*omora*
(noi)	*ascuţeam*	*auzeam*	*miroseam*	*omoram*
(voi)	*ascuţeaţi*	*auzeaţi*	*miroseaţi*	*omoraţi*
(ei, ele)	*ascuţeau*	*auzeau*	*miroseau*	*omorau*

perfect simplu

(eu)	*ascuţii*	*auzii*	*mirosii*	*omorîi*
(tu)	*ascuţişi*	*auzişi*	*mirosişi*	*omorîşi*
(el, ea)	*ascuţi*	*auzi*	*mirosi*	*omorî*
(noi)	*ascuţirăm*	*auzirăm*	*mirosirăm*	*omorîrăm*
(voi)	*ascuţirăţi*	*auzirăţi*	*mirosirăţi*	*omorîrăţi*
(ei, ele)	*ascuţiră*	*auziră*	*mirosiră*	*omorîră*

mai-mult-ca-perfect

(eu)	*ascuţisem*	*auzisem*	*mirosisem*	*omorîsem*
(tu)	*ascuţiseşi*	*auziseşi*	*mirosiseşi*	*omorîseşi*
(el, ea)	*ascuţise*	*auzise*	*mirosise*	*omorîse*
(noi)	*ascuţiserăm*	*auziserăm*	*mirosiserăm*	*omorîserăm*
(voi)	*ascuţiserăţi*	*auziserăţi*	*mirosiserăţi*	*omorîserăţi*
(ei, ele)	*ascuţiseră*	*auziseră*	*mirosiseră*	*omorîseră*

perfect-compus

(eu)	*am*	(noi)	*am*	*ascuţit*	*auzit*	*mirosit*	*omorît*
(tu)	*ai*	(voi)	*aţi*	*ascuţit*	*auzit*	*mirosit*	*omorît*
(el, ea)	*a*	(ei, ele)	*au*	*ascuţit*	*auzit*	*mirosit*	*omorît*

viitor

(eu)	*voi*	(noi)	*vom*	*ascuţi*	*auzi*	*mirosi*	*omorî*
(tu)	*vei*	(voi)	*veţi*	*ascuţi*	*auzi*	*mirosi*	*omorî*
(el, ea)	*va*	(ei, ele)	*vor*	*ascuţi*	*auzi*	*mirosi*	*omorî*

viitor anterior

(eu)	*voi fi*	(noi)	*vom fi*	*ascuţit*	*auzit*	*mirosit*	*omorît*
(tu)	*vei fi*	(voi)	*veţi fi*	*ascuţit*	*auzit*	*mirosit*	*omorît*
(el, ea)	*va fi*	(ei, ele)	*vor fi*	*ascuţit*	*auzit*	*mirosit*	*omorît*

Conjunctiv

prezent

(eu)	*să*	*ascut*	*aud*	*miros*	*omor*
(tu)	*să*	*ascuţi*	*auzi*	*miroşi*	*omori*
(el, ea)	*să*	*ascută*	*audă*	*miroasă*	*omoare*
(noi)	*să*	*ascuţim*	*auzim*	*mirosim*	*omorîm*
(voi)	*să*	*ascuţiţi*	*auziţi*	*mirosiţi*	*omorîţi*
(ei, ele)	*să*	*ascută*	*audă*	*miroasă*	*omoare*

perfect

(eu), (tu), (el, ea), (noi), (voi), (ei, ele)
să fi *ascuţit* *auzit* *mirosit* *omorît*

Condițional — prezent

(eu)	*aș*	(noi)	*am*	*ascuți*	*auzi*	*mirosi*	*omorî*
(tu)	*ai*	(voi)	*ați*	*ascuți*	*auzi*	*mirosi*	*omorî*
(el, ea)	*ar*	(ei, ele)	*ar*	*ascuți*	*auzi*	*mirosi*	*omorî*

perfect

(eu)	*aș fi*	(noi)	*am fi*	*ascuțit*	*auzit*	*mirosit*	*omorît*
(tu)	*ai fi*	(voi)	*ați fi*	*ascuțit*	*auzit*	*mirosit*	*omorît*
(el, ea)	*ar fi*	(ei, ele)	*ar fi*	*ascuțit*	*auzit*	*mirosit*	*omorît*

Imperativ — prezent pozitiv

(tu)	*ascute!*	*auzi!*	*miroase!*	*omoară!*
(voi)	*ascuțiți!*	*auziți!*	*mirosiți!*	*omorîți!*

prezent negativ

(tu)	*nu ascuți!*	*nu auzi!*	*nu mirosi!*	*nu omorî!*
(voi)	*nu ascuțiți!*	*nu auziți!*	*nu mirosiți!*	*nu omorîți!*

Infinitiv — prezent

	a ascuți	*a auzi*	*a mirosi*	*a omorî*

perfect

	a fi ascuțit	*a fi auzit*	*a fi mirosit*	*a fi omorît*
Gerunziu	*ascuțind*	*auzind*	*mirosind*	*omorînd*
Participiu	*ascuțit, -ă*	*auzit, -ă*	*mirosit, -ă*	*omorît, -ă*
Supin	*(de) ascuțit*	*(de) auzit*	*(de) mirosit*	*(de) omorît*

Conjugarea a IV-a cu -esc: *bănui, plăti, pîrî*

Diateza activă

Aceste verbe se deosebesc de precedentele numai la formele de mai jos.

Indicativ — prezent

(eu)	*bănuiesc*	*plătesc*	*pîrăsc*
(tu)	*bănuiești*	*plătești*	*pîrăști*
(el, ea)	*bănuiește*	*plătește*	*pîrăște*
(noi)	*bănuim*	*plătim*	*pîrîm*
(voi)	*bănuiți*	*plătiți*	*pîrîți*
(ei, ele)	*bănuiesc*	*plătesc*	*pîrăsc*

Conjunctiv — prezent

(eu)	*să*	*bănuiesc*	*plătesc*	*pîrăsc*
(tu)	*să*	*bănuiești*	*plătești*	*pîrăști*
(el, ea)	*să*	*bănuiască*	*plătească*	*pîrască*
(noi)	*să*	*bănuim*	*plătim*	*pîrîm*
(voi)	*să*	*bănuiți*	*plătiți*	*pîrîți*
(ei, ele)	*să*	*bănuiască*	*plătească*	*pîrască*

I m p e r a t i v		prezent pozitiv	
(tu)	*bănuiește!*	*plătește!*	*pîrăște!*
(voi)	*bănuiți!*	*plătiți!*	*pîrîți!*

Conjunctivul sau subjonctivul Este modul care arată că acțiunea verbului urmează după alta și este subordonată acesteia: numele însuși de c o n j u n c t i v însemnînd „care face legătură", iar cel de s u b j o n c t i v, „care subordonează". Conjunctivul leagă așadar și subordonează totodată acțiunea exprimată de el de una spusă sau numai gîndită dinainte. Înțelesurile lui depind în mare măsură de termenul căruia conjunctivul îi este subordonat. Astfel în *Se duce* să se joace, *să se joace* exprimă scopul acțiunii din *se duce*, dar în *Lasă-l* să se joace, *să se joace* exprimă obiectul direct al lui *lasă*, fiind o propoziție completivă directă.

Într-o propoziție ca *Unde* să pun *geamantanul?* conjunctivul *să pun* depinde de un verb care nu este exprimat, el putînd fi *pot*, *e permis*, *e îngăduit* etc. *(să pun geamantanul)*. Cînd verbul neexprimat are înțeles de „dori, ruga, porunci, comanda, ordona", conjunctivul cerut de aceste verbe arată el însuși o dorință, o rugăminte, o poruncă etc.", de ex.: Să-ți fie *de bine!* (= Doresc, dorim, îți urez, îți urăm etc. să-ți fie de bine). Dorința poate foarte ușor să se transforme în jurămînt sau imprecație chiar blestem, ca în Să-i sară ochii *cui te minte!* (= Jur, jurăm, mă blestem, ne blestemăm etc. să-i sară ochii cui te minte). Rugămintea, la rîndul ei, se apropie adesea atît de mult de poruncă încît se poate confunda cu aceasta din urmă, de ex.: Să nu strigi *la mine!* (= Te rog, te poftesc etc. să nu strigi la mine). *Să nu minți!* (= Îți ordon să nu minți). De aici provine și înțelesul de i m p e r a t i v pe care-l are adesea conjunctivul, de ex.: *Să nu mai dai pe-aici!*, *Să pleci imediat!* Să stea *locului!* etc.

Conjunctivul are două timpuri: prezent și perfect (trecut).

Prezentul nu se deosebește de același timp al indicativului decît la persoana a III-a singular și plural, adică:

Indicativ prezent	Conjunctiv prezent	
(el, ea, ei, ele) *află*	(el, ea, ei, ele) să	*afle*
(el, ea) *vede*	— „ —	*vadă*
(ei, ele) *văd*	— „ —	*vadă*
(el, ea) *merge*	— „ —	*meargă*
(ei, ele) *merg*	— „ —	*meargă*
(el, ea) *citește*	— „ —	*citească*
(ei, ele) *citesc*	— „ —	*citească*

Prezentul poate fi legat de orice timp al indicativului, de imperativul prezent, de prezentul și perfectul condiționalului, de ex.:

Indicativ	prezent	*se duce să se joace*
	imperfect	*se ducea să se joace*
	perf. simplu	*se duse să se joace*
	perf. compus	*s-a dus să se joace*
	m.m. ca perf.	*se dusese să se joace*
	viitor	*se va duce să se joace*
	viitor ant.	*se va fi dus să se joace*
Imperativ	prezent	*du-te să te joci*
Condițional	prezent	*s-ar duce să se joace*
	perfect	*s-ar fi dus să se joace*

De obicei, conjunctivul este precedat de conjuncţia *să*. Cîteodată însă, persoana a III-a singular apare şi fără *să*, de ex.: Nu vă pară *glumă ce vă spun!* Fie *şi cum vrei mata! Fie* din formulele matematice ca Fie *x egal cu y* nu este decît conjunctivul lui *a fi* fără *să*.

Perfectul conjunctivului este format din conjunctivul *să fi* pentru toate persoanele şi din participiul trecut al verbelor de conjugat, de ex.: (eu, tu, el, ea, noi, voi, ei, ele) *să fi aflat, să fi văzut, să fi mers, să fi citit* etc.

El are în linii mari aceleaşi înţelesuri ca prezentul, cu deosebirea că ele sînt plasate în trecut, de ex. Ce să fi făcut *el acolo?;* N-ar fi scos *o vorbă* să-l fi picat *cu ceară;* Să vă fi purtat *cuviincios!* (= Trebuia, se cerea, se impunea etc. să vă fi purtat cuviincios).

Perfectul conjunctivului poate fi legat numai de un timp trecut al verbului de care depinde, mai ales de imperfectul indicativului şi de perfectul condiţionalului.

Să condiţional Conjuncţia *să*, care stă de obicei înaintea conjunctivului, introduce în frază 6 feluri de subordonate. În cinci dintre acestea, *să*, pe lîngă faptul că este semn al conjunctivului, face şi legătura cu propoziţia regentă. Aceste cinci categorii de subordonate sînt:

1) subiective: *E plăcut* să *citim; E bine* să *plouă.*

2) atributive: *Îl urmărea dorinţa* să *se facă util; Am poftă* să *scriu o poezie.*

3) completive directe: *Intenţionează* să *studieze arheologia; Cere* să *fie examinat de medic.*

4) completive indirecte: *Ne gîndeam* să *vă solicităm un sfat; Mă mulţumeam* să *te văd de departe.*

5) circumstanţiale de scop: *S-au dus* să *se scalde în rîu; Veniţi* să *vizitaţi expoziţia noastră de desen.*

6) propoziţii condiţionale. *Să* introduce acest tip de subordonate în primul rînd atunci cînd propoziţia regentă este la condiţional trecut, de ex: Să-*l fi văzut în rolul lui Caţavencu, nu l-ai mai fi uitat; Ce-aţi fi făcut* să *fi avut mai mult timp?* În aceeaşi măsură, în locul condiţionalului trecut, apare şi indicativul imperfect, ca în: Să-*l fi văzut în rolul lui Caţavencu, nu-l mai uitai; Ce făceaţi* să *fi avut mai mult timp?* În al doilea rînd, de data aceasta mai rar, predicatul propoziţiei regente este la condiţional prezent: *Ce-ai zice* să-*ţi cumpăr o pereche de schiuri?; Ar fi grozav să faci asta.* Predicatul subordonatei circumstanţiale de scop trebuie atunci să fie la conjunctiv prezent.

În propoziţiile circumstanţiale de scop, *să* devine echivalentul lui „dacă". De aceea îl numim **să condiţional.**

Conjuncţia Este orice parte de vorbire care leagă părţile de vorbire, precum şi propoziţiile de diferite feluri din frază. Conjuncţia se deosebeşte de prepoziţie prin aceea că prepoziţia nu poate să lege două sau mai multe propoziţii prin predicatele lor. Conjuncţia nu cere ca părţile de vorbire pe care le leagă să fie într-un anumit caz gramatical, pe cînd prepoziţia cere totdeauna acest lucru. Conjuncţia impune uneori un anumit mod la verbe, prepoziţia nu are de a face cu modurile verbului. Prepoziţia *a* dinaintea infinitivului scurt (*a cînta, a vrea, a spune* etc.) arată numai că infinitivul scurt este şi substantiv. Ea nu cere acest mod.

Conjuncţii propriu-zise Dat fiind că şi adverbele şi pronumele relative au calitatea de a lega părţi de propoziţie şi propoziţii unele de altele, dăm în continuare lista conjuncţiilor propriu-zise. Ele sînt conjuncţii de coordonare sau coordonatoare şi de subordonare sau subordonatoare.

Conjuncţiile coordonatoare leagă părţile de vorbire şi propoziţiile care au aceeaşi funcţie sintactică. Ele sînt de patru feluri după înţelesul lor:

1) copulative (de legătură pură şi simplă) ca: *şi*, de ex.: *pîine* şi *sare; soarele* şi *luna; a umblat mult pe jos* şi *a obosit; învaţă* şi *ştie* etc.

2) adversative (care arată că ce urmează după ele are înţeles opus faţă de ce a fost înainte) ca: *dar*, *însă*, *ci*, *şi* (cu înţeles de „însă"), de ex.: *frumos*, dar *rău; ştie*, însă *nu spune; nu te lenevi*, ci *învaţă; cîntă*, şi *nu ţipa (şi* adversativ este precedat de virgulă).

3) disjunctive (de despărţire, care arată că ceea ce urmează după ele trebuie socotit ca alternativă faţă de ce a fost înainte) ca: *sau*, *ori*, *fie*, de ex.: *băiat* sau *fată; vii* sau *ce faci?;* Ori *te poartă cum ţi-e portul*, ori *vorbeşte cum ţi-e vorba;* Fie *el*, fie *tu*, *unul dintre voi trebuie să înceapă!*

4) conclusive (de încheiere, care arată că ceea ce urmează după ele este o urmare aşteptată a ceea ce a fost înainte) ca: *deci*, de ex.: *A dormit*, deci *e odihnit; Am de lucru*, *nu pot* deci *să plec.*

Conjuncţiile subordonatoare introduc în frază toate felurile de propoziţii dependente secundare. Cel mai des întîlnite sînt: *că*, apoi *căci*, *dacă*, *de*, *deoarece*, *deşi*, *fiindcă*, *întrucît*, *încît*, *precum*, *să*. (Pentru exemple, vezi **fraza**).

Alte părţi de vorbire cu funcţie de conjuncţii Alături de conjuncţii, diverse cuvinte şi propoziţii pot fi legate şi de:

1) pronume relative: *care*, *ce* etc.: *Cîinele* care *latră*, *nu muşcă.*

2) adverbe relative: *unde*, *cînd*, *cum* etc.: *Locul* unde *nu s-a întîmplat nimic; În timpul* cînd *vremea era frumoasă*, *greierele cînta.*

3) alte adverbe ca: *încotro*, *nici*, *oriunde* etc.: *A luat-o* încotro *i s-a arătat.*

4) conjunctivul *fie* (de la *fi*) se întrebuinţează obligatoriu ca primul într-o înşiruire şi se repetă înaintea fiecărui membru al înşiruirii: fie *albă*, fie *neagră; umbla* fie *cîntînd*, fie *fluierînd* etc.

5) prepoziţia *pînă* (care este ea însăşi într-o situaţie aparte printre celelalte prepoziţii (vezi **prepoziţia**): *Norul* pînă *nu se îngroaşă*, *nu aduce furtună.*

Părţile de vorbire de la 1)—3) nu-şi pierd nici calitatea, nici înţelesul de pronume sau de adverbe cînd servesc drept conjuncţii, ci sînt în acelaşi timp atît pronume sau adverbe, cît şi conjuncţii.

În schimb, părţile de vorbire de la 4) şi 5) nu mai sînt — una verb, cealaltă prepoziţie — ci numai conjuncţii, ori de cîte ori se află în construcţii de acest gen.

Conjuncţii perechi sau corelative Unele conjuncţii formează perechi. *Cînd o propoziţie sau o parte de propoziţie începe cu una din conjuncţiile perechi, altă propoziţie sau parte de propoziţie corespunde celeilalte conjuncţii din pereche;* de ex.:

Nu numai (că)..., ci... şi: Nu numai *el trebuie să fie gata*, ci şi *tu;* Nu numai *el*, ci şi *tu (voi) trebuie să fii (să fiţi) gata;* Nu numai *că a căzut*, ci *s-a* şi *lovit rău.*

Cum (modal)... aşa: Cum *vei hotărî*, aşa *vei face;* Cum *i-e cîinelui a linge sare*, aşa *îi era şi lui a se apuca de învăţătură;*

Cum (modal)... (aşa) şi: Cum *e sacul*, şi *peticul.*

Cît, cu cît, pe cît (de măsură)... cu atît, pe atît: Cît *ţi-e voia*, atît *să faci;* Pe cît *era unul de vrednic*, pe atît *era celălalt de lăsător.*

Conjuncţiile corelative sînt constituite şi din repetarea la distanţă a aceleiaşi conjuncţii; de ex.: *aci... aci*, *acum... acum*, *ba... ba*, *cînd... cînd*, *fie... fie*, *nici... nici*, *ori... ori*, *sau... sau*.

De multe ori, al doilea termen al perechii nu apare în mod obligator; de ex.: *deşi... (totuşi)*, *de cîte ori... (de atîtea ori)*, *pentru că... (de aceea)*.

Locuţiuni conjuncţionale Locuţiunile conjuncţionale sînt şi ele coordonatoare şi subordonatoare.

Iată pe cele mai frecvente pentru coordonare *precum şi*, *şi cu*;

Pentru subordonare (în ordinea alfabetică a conjuncţiilor, adverbelor şi pronumelor de bază din locuţiune): *cu toate că*, *dat fiind că*, *din cauză că*, *din pricină că*, *în afară că*, *în caz că*, *măcar că*, *nu numai că... ci... şi*, *pe lîngă că; de vreme ce*, *după ce*, *îndată ce*, *în timp ce*, *odată ce*, *pînă ce; ca şi cînd*, *de cînd*, *pînă cînd; atît(a) cît*, *cît şi*, *cu cît*, *după cît*, *întru cît*, *pe cît; aşa cum*, *ca şi cum*, *de cum*, *după cum; chiar dacă*, *în caz dacă*, *măcar dacă; chiar de*, *de parcă*, *măcar de; ori de cîte ori; ca... să*, *fără să*, *în loc să*, *pînă să*, *fără ca să*, *înainte ca să*, *pentru ca să; acolo unde*, *de unde*, *pînă unde*.

Conjuncţii şi locuţiuni specializate sintactic Unele conjuncţii şi locuţiuni s-au specializat numai pentru a n u m i t e subordonate, astfel sînt:

— pentru subordonate c a u z a l e: *căci*, *deoarece*, *fiindcă*, *întrucît;*

— pentru subordonate t e m p o r a l e: *de cîte ori*, *ori de cîte ori*, *pînă cînd*, *pînă ce*, *pînă să;*

— pentru subordonate c o n c e s i v e: *cu toate că*, *chiar de*, *chiar dacă*, *deşi*, *măcar că;*

— pentru subordonate c o n s e c u t i v e: *încît;*

— pentru subordonate d e l o c: *pînă unde;*

— pentru subordonate d e m o d propriu-zis: *precum;*

— pentru subordonate c o m p a r a t i v e: *ca şi cum*, *ca şi cînd*.

Subordonatele introduse cu celelalte conjuncţii sau locuţiuni trebuie interpretate în ansamblul fiecărei fraze.

Contragerea şi expansiunea Transformarea unei propoziţii într-o parte de propoziţie o numim **contragere**. Lărgirea prin transformare a unei părţi de propoziţie într-o propoziţie o numim **expansiune** (vezi şi pag. 232).

Propoziţiile transformate în părţi de propoziţie trebuie să-şi schimbe predicatul trecînd verbul la gerunziu, la infinitiv, la participiu sau la supin. Condiţia principală a oricărei contrageri este respectarea înţelesului propoziţiei de la care s-a pornit. Această condiţie este valabilă întru totul şi cînd se dezvoltă o parte de propoziţie într-o propoziţie prin expansiune.

Exemplele care urmează sînt atît de contragere, cît şi de expansiune. Dacă se porneşte de la coloana din stînga către cea din dreapta, avem contragere. Dacă se porneşte de la cea din dreapta către cea din stînga, avem expansiune.

1) O subiectivă într-un subiect şi invers:

Ce a fost verde *s-a uscat*.	Vegetaţia *s-a uscat*. Verdeaţa *s-a uscat*.
Să se culce cine e somnoros	*Să se culce* cel somnoros
Prietenului tău îi place mai mult să stea acasă.	*Prietenului tău îi place mai mult* statul acasă.

2) O predicativă într-un nume predicativ şi invers:

Învălmăşeala era cît se poate de mare.	*Învălmăşeala era* foarte mare.

3) O atributivă într-un atribut şi invers:

Te caută un om pe care eu nu-l cunosc.	*Te caută un (om)* necunoscut *(mie)*.
La Suceava se făcuse domn Alexandru Muşat căruia i s-a dat *apoi şi* numele *de cel Bun*.	*La Suceava se făcuse domn Alexandru Muşat* numit *apoi şi cel Bun*.
Se adunaseră unii care aşteptau *la rînd*.	*Se adunaseră unii* aşteptînd *la rînd*.
El a fost ultimul care a plecat *din clasă*.	*El a fost ultimul* plecat *din clasă*.
Este aici un tînăr care are o mînă *ruptă*.	*Este aici un tînăr* cu o mînă *ruptă*.

4) O obiectivă directă într-un obiect direct şi invers:

Văzuse bine ce se întîmplase.	*Văzuse bine* cele întîmplate.
El te-a învăţat să scrii şi să citeşti.	*El te-a învăţat* scrisul şi cititul.
Ar fi dorit să bea puţină apă rece.	*Ar fi dorit puţină* apă rece de băut.
Dorea ca mama să-l ierte.	*Dorea* iertare *de la mama*.
Pretindea ca toată lumea să-l respecte.	*Pretindea* respect *de la toată lumea*.
El ştie cum se rezolvă *problema*.	*El ştie* rezolvarea *problemei*.

5) O obiectivă directă într-un obiect indirect şi invers:

Mi-a spus că te-ai întors din călătorie.	*Mi-a spus* despre întoarcerea ta *din călătorie*.
Aflase că ai repurtat mari succese.	*Aflase* de marile succese repurtate *de tine*.
Am auzit că se schimbă orarul.	*Am auzit* de schimbarea orarului.

6) O obiectivă indirectă într-un obiect indirect şi invers:

Se teme să nu-l doară capul.	*Se teme* de durerea *de cap*.
Te gîndeşti să reiei experienţa?	*Te gîndeşti* la reluarea *experienţei?*
Şi-a amintit că pierduse cheile.	*Şi-a amintit* de pierderea *cheilor*.
Se miră că am această părere.	*Se miră* de părerea *aceasta a mea*.
Îl bănuia că nu este corect.	*Îl bănuia* de incorectitudine.

Transformările de la 1) — 6) privesc părţile de propoziţie şi propoziţiile cu rol de substantiv, de adjectiv sau de echivalent al acestora. Cînd un echivalent al substantivului sau al adjectivului nu are întru totul acelaşi înţeles cu un substantiv sau adjectiv anumit, transformarea nu se realizează. Astfel, o propoziţie predicativă ca cea din fraza: *Viaţa la ţară era* cum şi-o închipuise ţine locul unui adjectiv, dar nu putem şti care *(frumoasă, urîtă, veselă, plicticoasă, uşoară, grea, searbădă, liniştită, agitată?* etc.).

În situaţie asemănătoare sînt şi alte subordonate cu rol de adjectiv sau de substantiv, de ex.: subiectiva care depinde de expresii ca *e bine*, *e rău*, *e frumos*, *e mai bine*, *e foarte frumos să... (ca... să)* etc. Cînd însă propoziţia predicativă conţine un adjectiv sau o locuţiune adjectivală — la fel ca din propoziţia predicativă de sub 2) —, atunci transformarea devine posibilă, căci, de fapt, nu transformăm decît acea parte din predicativă care conţine gradul adjectivului: (era) *cît se poate de (mare)*, (era) *foarte (mare)*.

7) O propoziţie circumstanţială într-un complement circumstanţial şi invers:

Veniţi aici unde sînt eu.	*Veniţi* aici la mine.
Ciobanii păşteau vitele unde erau locurile mai bune	*Ciobanii păşteau vitele* în locurile cele mai bune
Fusese cuprins de pasiunea cititului încă de cînd era elev.	*Fusese cuprins de pasiunea cititului* încă de elev.
Pînă să se aşeze la masă *au schimbat cîteva păreri despre una şi alta*.	Pînă la masă *au schimbat cîteva păreri despre una şi alta*.

Cînd ieşi pe uşă, *se auzi strigat de cineva.*
Fiindcă era mai mult obosit *decît flămînd, se întinse pe pat şi adormi.*
Nu-i spusese totul ca să nu-l îngrijoreze.
A trecut pe lîngă noi cum trece un bolid.
Te joci cu el cum se joacă pisica cu şoarecele.
La aflarea veştii, sări de pe scaun ca şi cînd l-ar fi ars cineva cu un fier roşu.

Ieşind *pe uşă, se auzi strigat de cineva.*
Fiind mai mult obosit *decît flămînd se întinse pe pat şi adormi.*
Nu-i spusese totul pentru a nu-l îngrijora.
A trecut pe lîngă noi ca un bolid.
Te joci cu el ca ca pisica cu şoarecele.
La aflarea veştii, sări de pe scaun ca ars de un fier roşu.

Coordonarea Este legarea între ele a două sau mai multor părţi de propoziţie ca şi a două sau mai multor propoziţii, cu condiţia ca ele să fie toate de acelaşi fel, adică sau părţi principale de propoziţie ori propoziţii principale sau părţi secundare ori propoziţii secundare.

Legătura dintre ele se face cu ajutorul conjuncţiilor coordonatoare, cum sînt *aşadar*, *ci*, *dar*, *deci*, *însă*, *iar*, *nici şi*, *sau şi*, a locuţiunilor conjuncţionale, cum este *precum şi*.

Coordonarea poate să fie **directă** sau **mijlocită**. Este directă cînd două părţi de propoziţie sau două propoziţii sînt legate fără conjuncţii ori locuţiuni conjuncţionale, ca în: *Dimineaţa, seara plouă mereu.* Este mijlocită cînd legătura se face prin conjuncţii sau locuţiuni conjuncţionale. Într-o propoziţie ca *Dimineaţa, seara, precum şi la prînz plouă mereu*, primele două complemente circumstanţiale de timp *(dimineaţa, seara)* sînt coordonate în mod nemijlocit, pe cînd ultimul, *la prînz*, este coordonat cu ajutorul locuţiunii *precum şi (la)*.

În fraza: *Ei cîntă, nu joacă*, legătura este directă, în schimb, în fraza *Ei cîntă, dar nu joacă*, legătura este mijlocită prin conjuncţia *dar*.

În fraza: *Ei joacă bine*, precum şi *cîntă*, coordonarea este mijlocită prin locuţiunea *precum şi*.

Dativul Este cazul gramatical care arată în folosul ori în dauna, în avantajul sau în dezavantajul cui se petrece acțiunea verbului sau către cine ori către ce este îndreptată această acțiune.

Forma dativului este aceeași cu a genitivului, afară de dativul pronumelor personale, al pronumelor relative, al celor interogative, nehotărîte și posesive.

Dativul este **impus** de adjective ca: *folositor*, *nefolositor*, *necesar*, *util*, *inutil*, *păgubitor*, *similar*, *trebuincios* și de adverbe ca: *aidoma*, *asemenea*, *conform*, *potrivit* etc., de ex.: *folositor studiului*, *util activității*, *necesar vieții*, *aidoma unor copaci*, *asemenea fraților (lui)* etc.

Dativul înrudirii Unele nume de rudenie pot exprima ideea de înrudire prin dativ: (era) *nepot* lui Tache, (venea) *văr* soră-sii, *mătușă* verișoară-mii etc.

Dativul locativ În construcții populare, în mare măsură fixate, se întîlnește un dativ care indică ideea de loc, de ex. în *a se așterne* drumului.

Așa-numitul dativ cu prepoziția la Ideea de dativ este exprimată uneori cu prepoziția *la*, ca în: *De la lume adunate și iarăși* la lume *date* (= date lumii); *Își spunea necazurile numai* la prieteni *intimi; Dedică versuri* la toți. Ca formă, substantivul sau pronumele precedat de *la* în construcții cum sînt cele citate, reprezintă de fapt un acuzativ precedat de prepoziția *la*.

Funcțiile dativului Dativul poate avea în propoziție mai multe funcții: 1) Fără prepoziție poate avea rol de **apoziție** (vezi) sau de **complement circumstanțial de loc** (vezi); 2) Cu sau fără prepoziție poate avea rol de **obiect (complement) indirect** (vezi)

De ca adjectiv relativ Se folosește adesea în vorbirea populară și în cea familiară. El nu trebuie confundat cu prepoziția *de*. Ca adjectiv relativ, *de* poate să aibă unul din înțelesurile: „care, pe care, cărui, cărei“, de ex.: *Am un pix* de *scrie singur!; Omul* de *vi l-am arătat este pădurar; Cine-i băiatul* de-*l întîlnirăm?; Femeii* de-*i spusei „sărut-mîna“ mi-e rudă; Prietenilor* de-*i știi tu, le trimit sănătate și voie bună.*

De poate să fie și pronume relativ, dar numai împreună cu *ăl*, *ăla*, *ăi*, *ăia*, *alea* (*ăl* de *ți-l arătai; ăi* de-*i văzuși; alea* de *le știi* etc.) sau împreună cu *unul*, *una*, *unii*, *unele* (*unul* — sau *una* — de *vine mereu pe aici*).

Declinarea Este totalitatea formelor pe care le iau în timpul comunicării părțile de vorbire flexibile (substantivul, adjectivul, pronumele, articolul și numeralele cu flexiune). Aceste forme sînt cerute de număr, de gen și de caz.

Părţile de vorbire care se declină se pot împărţi în trei mari grupe. Prima conţine substantivele comune, adjectivele şi numeralele, a doua, substantivele, în special nume proprii de persoană, iar a treia, pronumele şi articolul. Împărţirea are la bază faptul că prima grupă conţine părţi de vorbire cu forme simple care cer în declinare articol enclitic, a doua grupă primeşte mai totdeauna în declinare, la aceleaşi cazuri, articol proclitic, deşi cuvintele care intră în ea sînt întru totul asemănătoare cu cele din prima grupă; a treia are forme mai multe şi mai deosebite între ele în comparaţie cu ce se întîlneşte în celelalte două. Astfel, substantivele, adjectivele calificative şi numeralele cardinale au cu totului tot numai două-trei, patru forme, pe cînd pronumele au cinci forme (la fiecare persoană) ca şi articolul hotărît.

(Pentru formele acestor părţi de vorbire, să se vadă fiecare dintre ele la locul lor alfabetic.)

Descrierea A spune cum arată sau cum pot să arate obiectele, fiinţele, persoanele, casele, peisajele etc. înseamnă a le descrie. Pentru aceasta punem în mişcare simţurile, căci mai tot ce ştim despre lume, prin ele ştim.

De lumină, de întuneric, de culori şi de forme ne dăm seama prin văz. Cu auzul prindem ciripitul păsărilor, şuierături, bubuituri, fîşîitul frunzelor, tic-tacul ceasornicului şi al inimii etc. Mirosul ne îndepărtează de putreziciuni, gunoaie, fum şi ne împinge către miresmele florilor, ale pădurii, ale mîncărurilor cu gust bun. Dulceaţa, amăreala, acreala, sărătura ni le spune simţul gustului. În sfîrşit, cu ajutorul pipăitului ştim ce este neted, zgrunţuros, rece, greu, fierbinte, moale, unsuros etc.

Oricare dintre aceste cunoştinţe poate duce la descrieri, dar nu oricare la fel de uşor. Cum să faci, de exemplu, pe cineva să priceapă dulceaţa rodiei dacă, în viaţa lui, nu a pus în gură nici o fărîmă din acest fruct? Singura cale ar fi să compari gustul acestui fruct rar cu al altora cunoscute, dar mai mult ca sigur că va trebui să-i spui şi cum arată o rodie, să-l ajuţi să-i dea în mintea lui o formă, o culoare, să şi-o imagineze. Mai totdeauna descrierile au drept scop să facă pe cei cărora ne adresăm să-şi închipuie cum arată ceea ce le spunem prin cuvinte. Cînd lucrurile nu se văd cu ochiul liber, de exemplu moleculele, celulele, atomii, sistemul nervos al omului şi altele ca acestea, specialiştii le desenează; pe unele mărite, pe altele micşorate, cum se întîmplă cu sistemul nervos prezentat în manuale.

Descrieri tehnice şi descrieri expresive (literare) Există în fapt două feluri de descrieri. Unele urmăresc e x a c t i t a t e a, ca cele din tehnică şi din ştiinţe sau, mai aproape de viaţa de toate zilele, ca reţetele de mîncăruri din cărţile de bucate. În ele trebuie să nu se neglijeze nici un amănunt important. Ce s-ar întîmpla, de exemplu, dacă am uita să menţionăm într-o descriere tehnică faptul că soda caustică produce arsuri grave în contact cu pielea? Celelalte descrieri — cele e x p r e s i v e — pornesc de la impresii şi păreri personale. Ele nu explică, ci se străduiesc să ne facă să simţim frumuseţea, măreţia sau, la nevoie, urîţenia a ceea ce este descris.

O descriere **tehnică** poate să arate astfel:

„În principal, orice aparat fotografic este alcătuit dintr-o cameră obscură, compusă din două părţi: partea anterioară, în care este fixat sistemul optic (obiectivul şi unele dispozitive de punere la punct) şi partea posterioară, în care se introduce materialul fotosensibil (placa, filmul sau pelicula fotografică). Legătura dintre aceste două părţi poate fi asigurată prin intermediul unor pereţi rigizi (cazul aparatelor sistem box *sau al celor sistem reflex cu două obiective)...“* Alexandru Dicu, *Manualul fotografului amator*, Bucureşti, 1961, pag. 117.

Să se compare cea de mai sus cu următoarele descrieri **expresive:**

„Se înşurubează astfel una în alta sute de prăjini, pînă ce se ajunge la petrol, uneori dincolo de o mie de metri. Prăjinile acestea sînt ca nişte oase robuste, găurite pe dinăuntru, ca pentru măduvă. Pe acolo se pompează cu o presiune enormă, pînă în fundul puţului, un necontenit şuvoi de apă. În centrul sapei, cum ar veni în podul palmei, apa ţîşneşte printr-o gaură îngustă, spală pămîntul săpat şi, împinsă mereu de torentul care vine pe dinăuntrul coloanei de prăjini, se revarsă pe gura puţului sub formă de noroi; atît de vestitul spüllung." Geo Bogza, *Viaţa unei sonde. Anii împotrivirii*, Bucureşti, 1953, pag. 50.

„E tristă şi urîtă iarna la ţară, cînd crivăţul viforos urlă peste cîmpii, cînd norii sau ceaţa întunecă cerul, cînd ploile reci desfundă pămîntul, cînd ţarina-i goală şi năpustită, dumbrava uscată şi plugul trîndav. Apoi, în lungile nopţi de iarnă, ce întunecime plină de groază! ce nopţi fioroase! Vîntul vîjîie şi geme ca nişte jalnice glasuri ce plîng din depărtare; ploaia izbeşte cu o întărîtată stăruire în păreţii şi în ferestrele casei; oblonul se clatină şi scîrţîie pe ţîţînele-i ruginite." Alexandru Odobescu, *Doamna Chiajna.*

Descrierea lui Odobescu ne transmite două senzaţii: una de întunecime, cealaltă de urlet (de crivăţ, vîjîit de vînt, scîrţîit de obloane). A doua senzaţie întrece în tărie pe prima, întunericul nefiind decît un fundal pentru zgomote înfricoşătoare. Tabloul conţine impresiile produse asupra autorului mai degrabă de zgomote, deci de auz, decît de văz.

Orientarea privirii. Ori de cîte ori ceea ce descriem se află într-un spaţiu trebuie să facem în aşa fel încît cel ce ascultă ori citeşte să aibă impresia că p r i v e ş t e obiectul descris stînd lîngă noi. Dacă, de exemplu, descriem un sat privindu-l de pe muchia unui deal, o vom spune direct sau indirect, fiindcă satul văzut de pe deal arată altfel decît atunci cînd umblăm pe uliţele lui. Gospodăriile, vitele şi orătăniile par jucării de pe muchia dealului, iar de aproape au alt chip. Tot astfel, o clădire ca un palat ne încîntă de la distanţă prin măreţie, dar ne minunează din apropiere, căci numai de aici îi putem admira coloanele, bolţile, ornamentele etc. Şi pentru o simplă cameră trebuie să respectăm perspectiva şi s-o sugerăm cititorului, cum a făcut autorul paragrafului de mai jos:

„Intrară. Femeia roti ochii împrejur. Casa sclipea de curăţenie. Lucrurile stăteau aşezate la locul lor fiecare şi pereţii erau îmbrăcaţi în velinţe grele, colorate. Ici-colo atîrnau fotografii înrămate, şi la răsărit, sub icoană, ardea o candelă de sticlă roşie, abia pîlpîind. Mirosea a gutui ţinute la căldură, şi pe patul înalt, acoperit cu o cergă aspră dormeau doi motani, care ridicară capetele, leneş, cînd auziră glasurile. Într-o sobă de tuci mocnea focul potolit. Lumina moale a odăii îţi făcea somn." Eugen Barbu, *Groapa.*

Imaginea generală este introdusă prin „intrară" şi rotirea ochilor, care indică totodată locul de unde este privită camera. Fotografiile, icoana, candela de sticlă roşie, motanii, soba de tuci, focul mocnit, apar după.

Poetul Ion Pillat a descris în *Fagul* un copac din margine de pădure. Fagul lui începe însă pe nesimţite să aibă simţiri de fiinţă. Descrierea se împleteşte aici cu personificarea; căci copacul *se bucură*, *strînge în braţe* luna, *pe piept* îi plînge ploaia, întinde *cu iubire* umbră oamenilor etc. Totuşi, poetul a făcut să apară în faţa noastră întîi locul şi poziţia fagului în spaţiu:

„La margine de codru stătea, aşa deoparte,
Ca unul care frunza şi umbra nu-şi împarte
Cu alţii. Singuratic se bucura de cer.
Şi turma care suie la munte în Prier
Şi turma ce coboară cînd negura e joasă,
Le aduna în roată coroana maiestoasă.
Din cînd în cînd un vultur venit de pe Parîng
I se oprea pe ramuri. Furtunile ce frîng
Stejari şi brazi, pe dînsul nu l-au răpus nici una.
În nopţile de vară strîngea în braţe luna
Şi ca o soră, ploaia i se plîngea la piept.
Zbucnit din rădăcină, adînc şi înţelept,
Creştea tăcut cum creşte pe ceruri Carul mare —
Şi frunza lui de aur în lină scuturare
Cădea din toamnă-n toamnă lăsîndu-l tot mai tare.
O bună dimineaţă, călcînd cu pasul greu,
Doi bieţi creştini urcară purtînd un fierăstrău
Şi umbră le întinse copacul cu iubire.

Abia cînd fu să pice avu o tresărire —
Îşi clătină pe ceruri frunzişul fără vînt
Şi prăbuşit pe spate la pămînt,
Le dărui, în cruce, tulpina preacurată."

Versuri regăsite, 1927—1941

Personificarea copacului nu are doar rostul de a ne înduioşa. Ion Pillat a vrut mai mult ca în soarta fagului răpus de ferăstrău să vedem însăşi soarta omului visător şi dîrz, cu totul deosebit, care iubeşte pe ceilalţi, dar nu e înţeles. Fagul astfel imaginat trimite indirect la starea poetului ca poet şi devine simbolul acestuia.

SIMBOLUL Este o figură de stil. Ea se întemeiază pe asemuirea posibilă, dar nemărturisită, dintre două lucruri, dintre un lucru şi o fiinţă, dintre două fiinţe etc. deosebite, dar o asemuire care trebuie să ne trezească neapărat în minte o idee, soarta poetului neînţeles de ceilalţi, fiind de fapt ideea pentru care Pillat a compus poemul *Fagul*.

Sînt deci descrieri care nu se mărginesc să arate lucrurile cum sînt, ci caută cîteodată în ele înţelesuri mai adînci.

Descrierea de clădiri, locuinţe, pieţe, străzi etc. Ca să descriem o clădire, o piaţă, o locuinţă, o stradă şi alte lucruri ca acestea, trebuie să respectăm regula pe care am numit-o *orientarea privirii*. Nu vom începe deci cu un amănunt, chiar dacă el ar fi o intrare foarte frumoasă cu scară largă, arătoasă şi împodobită, ci vom spune mai întîi ce înfăţişare are întreaga clădire, văzută de unde poate fi mai bine cuprinsă cu privirea, ce formă, ce culoare are. Se întinde în înălţime ori în lungime? Este îngustă şi cu multe etaje? Faţada este simplă ca a unui bloc sau, dimpotrivă, are ornamente, coloane, arcade, ciubucuri, ghirlande etc.? După ce am schiţat-o astfel, trecem la părţile la care merită, după părerea noastră, să ne oprim mai amănunţit.

Pentru a ne face o părere clară, nu ajunge să aruncăm asupra acelei clădiri o privire grăbită şi numai dintr-un singur loc, ci să ne uităm la ea cu atenţie, atît din faţă, cît şi din lături, gîndindu-ne cum să facem ca acela căruia i-o descriem să şi-o închipuie cît mai aproape de cum am văzut-o noi înşine. Numai după aceea vom putea păşi la prezentarea unor amănunte, dar nici de data aceasta nu la întîmplare, ci potrivit cu semnificaţia lor.

Observaţi, de exemplu, ordinea în care sînt aşezate amănuntele în descrierea de mai jos. Medalionul de pe faţadă este ultimul fiindcă el închide prezentarea generală a casei.

„Casa Varga... avea aerul unui „chalet" elveţian, dar în loc să se avînte spre cer, se lăţea de-a lungul trotuarului pe vreo patruzeci de metri, părînd mai degrabă un cătun alpin. Diverse turnuleţe, geamuri rotunde de mansardă, olane şi geamlîcuri colorate o împodobeau. Pe faţadă era un medalion rotund, reprezentînd un fel de Siegfried sau pe Sfîntul Gheorghe cu o spadă şi cu o balanţă în mînă."

Titus Popovici, *Străinul*.

Puţin mai greu de urmărit, din cauza cîtorva cuvinte de specialitate din domeniul arhitecturii, este descrierea următoare. Ea se desfăşoară însă pe aceeaşi schemă — de la ansamblu la amănunte:

„În general, pe o scară mai întinsă ori mai redusă, hanul se compunea, în primul rînd, dintr-o curte mare cu locuinţe pe una sau mai multe laturi ale sale.

Cîteodată aceste locuinţe erau chiar pe două caturi. Zidurile exterioare erau ca de cetate, cu firide înguste, şi un mare portal dădea acces trăsurilor. O bună gravură a secolului trecut ne dă înfăţişarea faimosului han al lui Manuc, care era marele centru de întîlnire al călătorilor din Bucureşti.

Pe un teren aproape dreptunghiular, clădit pe cele patru laturi ale sale, compunîndu-se din două caturi, sub un acoperiş cu o streaşină foarte proeminentă, şi avînd galerii în arcade la care duceau scări largi, hanul luase un aspect cît se poate de monumental.

Proporţia elegantă a arcadelor trilobate, frumuseţea scărilor care ar fi putut conduce la un pridvor domnesc şi, în general, toată desfăşurarea faţadelor, care graţie pridvoarelor în galerie dădeau o unitate lipsită de monotonie edificiului; în sfîrşit, chiar proporţia mare a curţii în raport cu clădirile ne autoriză să considerăm hanul Manuc ca tipul desăvîrşit al genului."

G.M. Cantacuzino, *Izvoare şi popasuri*, Bucureşti, 1977, pag. 83.

O imagine realizată în acelaşi fel, dar cu note de mişcare avem în prezentarea Cetăţii Neamţului:

„Dăm iar în şoseaua ce trece prin dumbrava de stejari şi de la Coverga ne lăsăm la dreapta pe valea Nemţişorului în satul Vînători şi ne oprim pe prundul Ozanei, sub malul rîpos, înalt, pe fruntea căruia stă, ca o coroană, fantastica ruină a Cetăţii Neamţului. Urcăm pe jos, prin strîmtoarea uscată, spartă de puhoaie, cărarea ce taie păretele din stînga şi într-un sfert de oră sîntem deasupra, la „porţile cetăţii". Se văd încă urmele şanţului de apărare ce ocolea zidurile pe dinafară. Între cei patru stîlpi de la intrare se-ntindea ziua peste şanţ un pod de „piele de bivol", noaptea se strîngea şi rămînea castelul încins cu un brîu de apă. Deasupra porţii şi pe la colţuri se ridicau turnuri înalte, cu ferestrui înguste, pe care cătau în vale ochii şi sineţele, puşti vechi, de altădată străjerilor. Trufaşa clădire-şi rînduia-ncăperile în patru aripi mari, lăsînd între ele o curte... Puternic înfipt în creştetul unui grind stîncos, avînd în spate întunecime de codru, în faţă prăpastie sub metereze-nalte şi vedere largă pe toată valea, cuibul acesta de vulturi, cum îl numesc legendele, a înfruntat adesea c-o mînă de voinici oştiri năvălitoare..." A. Vlahuţă, *România pitorească.*

Descrierea locurilor unde se va petrece drama de la *Moara cu Noroc* se desfăşoară după aceeaşi schemă:

De la Ineu, drumul de ţară o ia prin păduri şi peste ţarini, lăsînd la dreapta şi la stînga satele aşezate prin colţurile văilor. Timp de un ceas şi jumătate, drumul e bun; vine apoi un pripor, pe care-l urci, şi după ce ai coborît iar în vale, trebuie să faci popas, să adapi calul ori vita din jug şi să le mai laşi timp de răsuflare, fiindcă drumul a fost cam greu, iară mai departe locurile sînt rele.

Aici în vale e Moara cu Noroc.

Ori din ce parte ar veni, drumeţul se bucură cînd o zăreşte din culmea dealului pleşuv, căci, venind despre locuri rele, ea îl vesteşte că a scăpat norocos, iară mergînd spre ele, la moară poate să găsească ori să aştepte alţi drumeţi, ca să nu plece singur mai departe.

Şi fiindcă aici se opresc toţi drumeţii, încetul cu încetul s-a făcut bătătură înaintea morii şi oarecum pe nesimţite moara a încetat a mai măcina şi s-a prefăcut în cîrciumă şi loc de adăpost pentru tot drumeţul obosit şi mai ales pentru acela pe care noaptea-l apucă pe drum. În cele din urmă, arendaşul a zidit cîrciumă la un loc mai potrivit, departe de cîteva sute de paşi de rîuleţ, iară moara a rămas părăsită, cu lopeţile rupte şi cu acoperămîntul ciuruit de vremurile ce trecuse peste dînsul. Ioan Slavici, *Moara cu Noroc.*

Descrierea de munţi, ape, văi, lacuri, cîmpii etc. La fel ca şi descrierile de clădiri, locuinţe, pieţe, străzi etc. este şi cea a unor părţi din natură. Aceeaşi deschidere este necesară, dar, de data aceasta, cu accente mai puternice de lumină, culoare, sunet, căci oricare dintre aceste colţuri de natură se înfăţişează ochilor în diferite momente ale zilei, din zori pînă-n noapte, dacă nu şi în cursul nopţii.

În lumina soarelui de dimineaţă, vîrful Ghimbavul îi apare lui Camil Petrescu astfel:

„...Era un soare viu, ca de cristal apos şi cu raze evidente, care dădea reverberaţii umede culmilor stîncoase şi făcea proaspăt verdele vegetal. Roua se uscase, dar tot mai dăinuia cît să ne ude încălţămintea. Munţii cei mari, priviţi cum veneau ameninţători spre noi, de sus, creşteau, desfiinţînd depărtarea. În stînga Ghimbavului, nemaipomenit de masivă moschee de piatră (pe lîngă ea, Sfînta Sofia putea să pară jucărie de copii), are de jur împrejurul cupolei de piatră povîrnişurile de sute de metri, drepte ca nişte pereţi, din care însă creşte o vegetaţie de stînci, ici-colo amestecată cu cea de brazi. Aceste povîrnişuri sînt atît de apropiate de cele ale munţilor vecini, numai cîţiva metri uneori, că fundul prăpăstiilor, cu pîraiele lor, n-au văzut de cînd e lumea, niciodată, soarele... ici-colo nici lumina lunii. Povîrnişurile acestui munte, necercetate de nimeni, l-au făcut un adevărat cuib de urşi.

Şi în descrierile din poezie culoarea este puternic pusă în primul plan, ceea ce se vede, de exemplu, în versurile din *Egipetul* lui M. Eminescu:

„Nilul mişcă valuri blonde pe cîmpii cuprinşi de maur,
Peste el cerul d-Egipet desfăcut în foc şi aur;
Pe-a lui maluri gălbii, şese, stuful creşte din adînc,
Flori, juvaeruri în aer, sclipesc tainice în soare,
Unele-albe, nalte, fragezi, ca argintul de ninsoare,
Alte-roşii ca jeratec, alte-albastre, ochi ce plîng."

Cu aceeaşi înfăţişare de pictură începe şi *Lacul*, iar pentru T. Arghezi lacul are în *Singurătatea lui brumar* culoarea sîngelui din viile castanii cu frunzele înroşite de toamnă:

„Căci prin mijloc, bolnav de mii de ani,
Întunecat în adîncimi, un lac e-ntins,
Şi sîngele, din vii şi din castani,
Pe faţa ruginie a undelor s-a prins."

O frumoasă şi instructivă descriere a Bărăganului a dat-o Mihail Sadoveanu. E vorba de starea în care se afla cîmpia nu departe de Borcea la sfîrşitul veacului trecut, în mare măsură în opoziţie cu alte regiuni ale ţării, unde era, după autor, mai multă varietate şi mişcare. Scurta paralelă între stepă şi munte, între o întindere imensă de pămînt şi locurile împădurite, luncile cu flori şi „oaspeţi cîntăreţi" întăreşte imaginea Bărăganului de atunci:

„Stepa îmi era dragă. Întreaga copilărie şi întreaga tinereţă le petrecusem în Bărăgan. Ars de soare vara, bătut de vînturi iarna, pustiu şi trist, fără zare, fără rîuri, fără răcoarea florilor şi a pădurilor, nemărginire dreaptă şi totuşi cel mai drag pămînt sufletului meu.

Acolo nu se văd munţi cu coame albastre înălţîndu-se cu creştetele în cer, aproape; nici codri bătrîni cu cînturi aspre şi veşnice; nici cucul nu cîntă de noroc cînd şuvoaiele vin rostogolindu-se înspumate pe treptele costişelor, cînd luncile se umplu de flori şi de oaspeţi cîntăreţi. Acolo se aude, iarna, suflarea crivăţului viforos într-un pustiu fără sfîrşit, pe o nemărginire de zăpadă, sub care zac, triste şi rare, sate zvîrlite în întindere; iar vara priveşti ori pămînturi goale, ori lanuri mari, în care soarele varsă aur topit, în care oamenii lucrează din greu, încovoiaţi sub poveri dureroase. Totuşi, în aceste locuri zgîrcite în obişnuite frumuseţi, am simţit fiorii zărilor fără sfîrşit, cînd calul mă ducea în zbor vulturesc pe întinderi fără drumuri şi melancolia amurgurilor m-a pătruns cu adînca taină a neştiutului unei mări fără hotar. Şi încet, cu tinereţea şi cu dorul, am început a vedea frumuseţi nebănuite." M. Sadoveanu, *Păcat boieresc.*

La fel de impresionantă este şi descrierea Dobrogei făcută de Vasile Pârvan:

„Dobrogea e o cetate. Zidurile ei sînt malul înalt al Dunării şi Mării. Şanţurile ei cu apă sînt Dunărea şi Marea. Iar la miazăzi rîpele adînci, care despart Dobrogea noastră de Deliormanul turco-bulgăresc, fac a patra lature întărită a măreţului nostru fort de flanc. Ca orice fel de cetate, veche ori nouă, Dobrogea are un mare ţinut deschis, pe care-l veghează şi-l apără, de jur împrejurul ei. Care şi cît e ţinutul acesta?

Călătorul care coboară pe Dunăre spre Mare are, începînd cam de pe la gura Oltului, în stînga lui o cîmpie, care se lăţeşte tot mai tare spre miazănoapte şi deasupra căreia ochiul aleargă, de pe înaltul mal drept al rîului, ca deasupra unei mări potolite, pline, în loc de ape, de holde nesfîrşite de grîne. Această cîmpie nu se opreşte la Siret, ci, cu văluriri de dealuri, mai mari ori mai mici, merge înainte prin Moldova de jos şi prin Basarabia de miazăzi pînă la Nistru." V. Pârvan, *Începuturile vieţii romane la gurile Dunării*, Bucureşti, 1923, pag. 17—18.

Descrierea de plante. Printre descrierile greu de făcut se numără şi cele ale plantelor, de la firul de iarbă pînă la pomi şi copaci uriaşi. Spre a învinge dificultatea, e bine să pornim de la o schiţă de plan care să fie cît mai precisă. În mare, această schiţă are patru puncte, şi anume:

1) Din ce categorie sau din ce clasă face parte planta? E textilă, cereală, medicinală, e pom care dă roade folosite în hrana oamenilor, copac de pădure sau e crescut pentru împodobirea grădinilor, şoselelor, parcurilor etc.?

2) Ce răspîndire are? Se află peste tot sau numai în regiunea de munte, în cea de şes, la baltă?

3) Ce mărime are, cum sînt frunzele, florile, trunchiul sau tulpina (dacă trebuie, spunem şi cum sînt rădăcinile), cum se înmulţeşte, cînd înfloreşte, ce fructe rodeşte etc.

4) Ce foloase sau ce pagube aduce; compară din acest punct de vedere cînepa cu neghina!

La aceste puncte se pot adăuga şi ce cred oamenii despre o plantă sau alta, ce loc ocupă unele în poezia populară, cum le-au cîntat poeţii şi prozatorii, în sfîrşit, ce semnificaţii deosebite au unele, ca busuiocul, floarea iubirii, sau ca ghio-

celul, vestitor al primăverii. Nu e neapărat nevoie ca punctele să fie puse în ordinea de mai sus. Se poate începe, de exemplu, cu 3) sau cu 4), dar e bine să nu lipsească nici unul.

Cînd vorbim despre un pom, un copac, o ciupercă, o tufă de liliac, un trandafir sau altă floare etc., nu atît spre a spune cum sînt, ci spre a arăta impresiile ori sentimentele noastre, plăcerea, bucuria, dragostea, tristețea ori regretul față de ele, descrierea se îndepărtează de scopul ei ca descriere a unei plante și se transformă în descrierea unei stări sufletești sau se combină cu ideea de simbol, cum am văzut ceva mai înainte în poemul *Fagul* de Ion Pillat. În asemenea situații, e de la sine înțeles că nu mai avem de ce să ne oprim la faptul că trandafirul, de exemplu, este o plantă ornamentală din categoria rozaceelor, că poate crește pînă la diferite înălțimi, unii pînă la un metru, alții mai mult, că unii sînt urcători etc. De data aceasta, importante sînt comparațiile, metaforele, personificările. Ele se fac foarte des. În poezia populară, de exemplu, tînărul este comparat cu un brad, mîndra cu o „rujă", cuvînt popular-regional pentru trandafir, ochii albaștri sînt ca viorelele, obrăjorii ca bujorii etc.

Trebuie să ne hotărîm deci din capul locului dacă descriem o plantă spre a o face cunoscută sau compunem ceva care are numai ca pretext acea plantă.

Să comparăm din acest punct de vedere cele două fragmente de mai jos. Primul, deși nu e lipsit de impresii personale, rămîne totuși în domeniul descrierii științifice, ce-i drept destinate popularizării. Al doilea e o descriere cu accente expresive.

„Mai departe, spre inima stepei, se pierd și ultimele tufișuri. Rămîne cîmpul gol, fără un pic de umbră. E stepa ierboasă.

Omul însă intervine. Schimbă fața locurilor cu ajutorul unuia din arborii cei mai de preț la noi prin foloasele ce le poate da. E s a l c î m u l (Robinia pseudacacia), adus în Europa din părțile de răsărit ale Statelor Unite ale Americii. A ajuns azi un arbore răspîndit, folosit de la șes la munte, din stepele răsăritene pînă în capătul apusean al Europei. Pentru noi e o binefacere. Fără exagerare, poate fi asemănat, ca folosință, cu unii palmieri din insulele Oceanului Pacific, fără de care populația de acolo nu poate trăi, dînd umbră, material de construcție și hrană. Așa e și salcîmul la noi. Suferă căldura, seceta, dar nu se lasă biruit nici de frigul iernii.

Pentru locurile uscate, pentru rîpi sălbatice, salcîmul e scăparea. Dunele de la Hanul Conachi (Tecuci) ca și cele de la Calafat, prin salcîm sînt țintuite locului. Unde e un deal rupt de nisip de nu se mai prinde alt arbore, repede este acoperit de salcîm. Iese mai anevoie din sămînță; de obicei se pune ca puieți crescuți în școală parte din pepinieră. Dacă a prins, dintr-un salcîm se naște o tufă, fixînd terenul mobil cu rădăcinile adînci, răsfirate după umezeală. ...E folositor prin lemnutare, de se fac și butuci la roți." I. Simionescu, *Flora României*, ed. IV, București, 1973, pag. 172.

„Ceea ce umbrea întreaga vîlcea a grădinii era un salcîm uriaș care la început, pentru că era stufos și înalt, nu se băga în seamă...

Toată lumea cunoștea acest salcîm. Copiii se urcau în el în fiece primăvară și-i mîncau florile, iar în timpul iernii jucau mija, alegîndu-l ca loc de întîlnire. Toamna, viroaga se umplea de apă, iar în timpul iernii îngheța. Cînd erau mici, Paraschiv, Nilă și Achim curățau șanțul de zăpadă și gloduri și netezeau cea mai lungă gheață de prin împrejurimi. Lunecușul pornea de undeva din susul grădinii și se oprea la rădăcina copacului. În fiecare iarnă era aici o hărmălaie nemaipomenită. Ajungînd la capătul ghețușului, vrînd-nevrînd, copiii îmbrățișau tulpina salcîmului, lipindu-și obrajii înfierbîntați de scoarța lui neagră și zgrunțuroasă. Primăvara coroana uriașă a salcîmului atrăgea roiuri sălbatice de albine și Achim se cățăra ambițios în vîrful lui să le prindă. Salcîmul era curățat de crăci în fiecare an și creștea la loc mai bogat." Marin Preda, *Moromeții*.

În afară de amănuntul privitor la copiii care se urcau în salcîm ca să-i mănînce florile, în pasajul de mai sus ar fi putut să figureze orice alt copac. Cine știe însă că salcîmul intră ca parte componentă a unui capitol din romanul *Moromeții*, că urma să fie vîndut pentru tăria lemnului, își dă seama de motivul pentru care a fost descris astfel. Doborîrea acestui salcîm are semnificația de început al sărăcirii treptate a familiei Moromeților.

Nucul descris mai jos de Emil Gîrleanu este o adevărată forță a naturii. Ideea reiese, între altele și din numărul mare de verbe de mișcare *(se ridică, ies, se desfac, merg, se izbesc, împroșcînd, se împrăștie, acoperă)*.

„Dar, ca lucru de neînțeles, ca o minune, se ridică pe dealul lutos și sterp dinspre răsărit un nuc straşnic, bătrîn, de cîteva sute de ani, copac lacom, care suge parcă tot sucul locului dimprejur prin miile de rădăcini ale căror vițe nu mai încap sub pămînt și ies, să atîrne despletite, ca niște cozi, afară. Din trunchiul gros să nu-l cuprindă trei oameni, muncit, întors și încremenit ca într-un spasm, se desfac două ramuri vînjoase, ce merg, încleștate ca niște brațe, pînă sus, apoi deodată se izbesc una de alta în lături, împroșcînd fiecare sute și mii de crengi ce se unesc într-un frunziș negru, cărnos, ca un aluat de fiere. Și pînă departe se împrăștie mirosul amar al frunzelor, miros ce amețește pe cutezătorul adăpostit la umbra ce acoperă, ca un vestmînt negru, întreaga coastă de deal.“ Emil Gîrleanu, *Nucul lui Odobac.*

În descrierea nucului, însuși faptul că pomul este numit dă naștere în mintea noastră la o imagine, căci cine n-a văzut un nuc? Nu o dată însă identificarea plantei dintr-o descriere artistică este aproape cu neputință (și nici nu e necesară!). Ce fel de fir de iarbă este, de exemplu, cel din *Chemare* de T. Arghezi?

Dintre pietre sterpe și uscate
Un fir de iarbă s-a ivit,
Și vîrful lui în infinit
A cutezat, străin, să cate.

Născut dintr-un crîmpei de soare
Și o fărîmă de pămînt,
Firul gingaș, curat și sfînt,
A-mbobocit și a dat o floare.

Strivit în ulița măreață,
Secat de drumul de asfalt,
El e de felul cerului înalt,
Care șoptind îi spune și-l învață.

El, mulțumit că drept merinde
I-aduce lapte noaptea în pahar,
Se bucură cînd și-un țînțar
De moțu-i aurit se prinde.

Se înțelege de la sine că nu pentru *a descrie* firul de iarbă, ci pentru cu totul altceva a făcut Arghezi poezia aceasta.

Descrierea de animale (mamifere, pești, păsări, insecte etc.). Schița de plan pe care am dat-o mai înainte pentru descrierea plantelor se potrivește și pentru animale, schimbîndu-se firește ce trebuie schimbat cînd vorbim despre ființe. Ea se poate dezvolta într-o descriere pur tehnică, într-una numai pe jumătate tehnică, adică de popularizare, dar mai greu într-una propriu-zis artistică.

În continuare, cîteva exemple. O descriere tehnică:

„Reprezentanții celei de a doua familii din acest ordin, urșii (Ursidae), au corpul îndesat sau chiar greoi, capul rotund și prelungit (cilindric), cu botul întrucîtva alungit, dar terminat de obicei drept. Membrele sînt potrivit de lungi, picioarele au cîte cinci degete, înarmate cu gheare mari, imobile. Tălpile, care în timpul mersului se sprijină în întregime pe sol (plantigrade), sînt de cele mai multe ori aproape nude. Coada, redusă, este puțin vizibilă. Dentiția constă din 36—40 de dinți. Molarii posteriori sînt deosebit de bine alcătuiți pentru măcinarea hranei. De aici se poate deduce că aceste animale folosesc și multe alimente vegetale.“ Lumea animalelor. După Brehm, București, 1964, pag. 727.

Una cu note expresive:

„În unda de cristal a apelor de munte trăiește cel mai frumos pește din fauna piscicolă a țării noastre — păstrăvul fîntînel. În coloritul corpului său sînt îmbinate armonios nuanțele cele mai plăcute. Pe fondul cenușiu-verzui se află, ca o fină pigmentație, mici puncte de culoare portocalie-roșiatică sau roșie puternică, încercuite cu albastru. Aripioarele pectorale și abdomenul sînt tivite cu un alb ca de marmură...

Prezența lui este semnalată azi în cîteva pîraie afluente Someșului Rece și în Lacul Ochiul Beiului.

Ca mod de viață se aseamănă cu păstrăvul de munte, dar, spre deosebire de acesta, nu este atît de sperios. Hrana lui o formează viermișorii, larvele de insecte. Perioada de reproducere corespunde intervalului octombrie-decembrie, cînd haina de nuntă pe care o îmbracă îi accentuează și mai mult frumusețea.

Ritmul de creștere este mai rapid decît la păstrăvul indigen; la vîrsta de o vară, el are 6—15 cm. lungime și 20—25 g greutate, la două veri, 15—20 cm și 100—160 g, iar la trei veri, 20—25 cm și 160—370 g.“ Prof. Th. Bușniță, Ing. I. Alexandrescu, *Atlasul peștilor din apele RPR*, București, 1963, pag. 78.

Comparînd cele două texte, se vede limpede că al doilea are formulări expresive: *în unda de cristal, un alb ca de marmură, haina de nuntă (...îi accentuează frumusețea).*

O descriere tehnică a unei păsări:

„*P o r u m b e l u l   m o ț a t   d e   c u r t e   d i n   C a l a f a t* *are talie mai mare, este mai lung și mai înalt decît guțanii. Ciocul e lung, capul moțat, alungit, strîmt, cu fruntea bombată; picioarele — de lungime mijlocie, cu încălțătură mijlocie. Penajul e bogat, cu un desen pag, adică pe fond colorat (negru, albastru, roșu, bujor, galben), capul și vîrfurile aripilor albe. Este o rasă puțin selecționată, răspîndită în Oltenia și în special la Calafat*". Prof. dr. Péterfi Ștefan, *Creșterea porumbeilor*, București, 1963, pag. 80.

În următoarea, autorul a urmărit și felul în care privește poporul *buha*, numită și *bufniță*. Iată cîteva părți din descrierea sa:

„Buha *este cea mai mare pasăre de noapte din toată Europa (65—70 cm); cel puțin „cît o găină de mare", cum se exprimă sătenii; ca exemplare răzlețe, ea este și cel mai larg răspîndită la noi — din munți în lunca Dunării, oriunde află arbori scorburoși — și cea mai cunoscută, după Cucuvea. Talia și forța sa, marii săi ochi galbeni cu reflexe sîngerii, cercuiți de „obraji" pe margini și umbriți de impresionante „cornițe" de pene deasupra (cele două smocuri de penițe înfipte — mai mult ori mai puțin vertical — ciufurile caracteristice și celorlalți ciufi mai mici), clefăitul fălcilor la mînie și neclintirea cu care poate să te privească ceasuri ... toate acestea și încă altele la un loc au făcut din buhă simbol al înțelepciunii la popoarele de veche cultură ale Europei, simbol al zeilor (Minerva) — devenind simbol al vrăjitoriei mai apoi.*" Mihai C. Băcescu, *Păsările în nomenclatura și viața poporului român*, București, 1961, pag. 246—247.

Descrierea de persoane. Portretul. Cel mai simplu mod de a descrie o persoană se găsea în buletinele de identitate de odinioară. În ele se cereau data și locul nașterii, domiciliul, profesiunea, cum se face și astăzi. Se mai cerea însă să se arate cu un cuvînt sau cel mult două cum era f i g u r a. Astfel, la față se putea scrie: *rotundă*, *ovală* sau *prelungă;* la păr se putea scrie: *negru*, *castaniu*, *blond*, *roșcat*, *cărunt*, *alb* sau *fără*, deci, cum s-ar zice în limba de toate zilele „chel" sau „pleșuv". La rubrica ochii se putea scrie: *căprui*, *negri*, *verzi*, *albaștri* sau, foarte rar, cînd nu erau amîndoi de aceeași culoare, *ceachir;* la frunte se scria: *lată*, *îngustă* ori *mijlocie*, la barbă se arăta dacă omul purta barbă, dacă nu, se scria: *rade*. Era și o rubrică intitulată s e m n e   p a r t i c u l a r e. În dreptul ei se treceau cicatricele, firește, dacă erau, petele de pe obraz din naștere sau alte mari cusururi fizice (șchiop, ciung etc.).

Modul acesta de a înfățișa făptura omenească rămăsese fără îndoială din vremuri vechi, cînd nu era ușor să se facă fotografii tip buletin, mai ales pe la sate. Pentru noi el este însă un exemplu foarte bun de descriere sumară și strict tehnică, cam cum fac și cercetătorii raselor omenești, căci și ei înșiră caracteristicile diferitelor tipuri umane într-o ordine anumită și cu un vocabular special, dar mult mai pe larg și, cînd respectă cu adevărat regulile științifice, nu au pentru aceste tipuri nici simpatie, nici antipatie. Expresivitatea nu intră pe drept cuvînt în vederile lor.

Cu totul altfel se petrec lucrurile cu portretele celor care ne atrag luarea aminte prin felul lor de a fi, prin blîndețea sau asprimea lor, prin vioiciune sau prin alte calități în numele cărora îi respectăm, îi stimăm, îi iubim sau, dacă nu ni se par vrednici, îi ironizăm, îi disprețuim sau numai ne minunăm de atitudinile lor. Ca și în alte descrieri, și pentru portret avem nevoie de o impresie sau de o părere. Ne place, de exemplu, firea delicată a cuiva și ne întrebăm din ce reiese ea. Ne place curajul, ne plac vioiciunea, zburdălnicia, liniștea cuiva, dar și privirea, obrazul, ochii, sprîncenele, ținuta ș.a.m.d. Cînd îi alcătuim portretul, de la una dintre aceste caracteristici pornim. Urmează amănuntele. Unele se potrivesc foarte bine cu impresia inițială, altele, nu. Dacă nu se potrivesc, e poate pentru că prima noastră impresie a fost greșită, poate sub blîndețe se ascunde viclenia, sub vioiciune, neliniștea, poate curajul e întîmplător, o simplă izbucnire trecătoare.

În descrierea-portret care începe de la înfățișarea fizică a persoanei, autorul nu-și arată totdeauna în mod direct părerea, de exemplu în portretul preotului din schița lui I.L. Caragiale, *Art. 214:*

„Un popă venerabil intră. E un om de vreo șaizeci și cinci de ani; barbă și păr mai mult albe; fața foarte roșie, mai ales la pomete și alte proeminențe; ochii spălăciți, albaștri, dulci și lăcrimoși. Poartă în mîna dreaptă un baston înalt, negru, cu măciulie de os alb; mîna stîngă o ține în buzunarul giubelii; cu toate că părintele pășește cu multă metodă aplecîndu-se într-o parte, tot se denunță aproape sigur unui ochi deprins că mîna stîngă a părintelui, disimulată sub giubea, duce o greutate considerabilă."

Dar cititorul atent surprinde o ironie subțire în fața *foarte roșie*, în ochii *spălăciți* care contrazic voit pe *venerabil* de mai înainte. Pășitul *cu multă metodă*, aplecarea, mîna stîngă ascunsă, *disimulată* zice autorul, sub giubea, ne fac să întrezărim un personaj nu chiar cum voia să pară între altele prin bastonul lui negru cu măciulie de os alb.

Alt caracter și alt vocabular se vădesc în:

„Horia, iobag bătrîn de cincizeci de ani, țăran încruntat, cu palmele aspre, cu privirea grea și întunecată. În el, seva pămîntului urcă de-a dreptul pînă în creier, fără să treacă prin nici un filtru, cum ar urca în trunchiul unui copac, cu rădăcinile înfipte în toate crăpăturile stîncii. Trec pe deasupra vînturile, vînturile năprasnice, și el rămîne neclintit. Horia e omul de piatră în care s-a concentrat toată tăria munților aspri și stîncoși, toată amărăciunea veacurilor de iobăgie."
G. Bogza, *Viața în țara moților, Anii împotrivirii.*

Adesea amănuntele nu țintesc numai chipul ori îmbrăcămintea sau mersul, ci și gesturile și unele ticuri ale personajului, ca în *Domnul Vucea* al lui B. Ștefănescu-Delavrancea:

„Mulți ani l-am visat. Chiar acum îl văd înaintea ochilor.

Scund, grăsuliu, cu părul mărunt și încărunțit, cu barba ascuțită potrivită din foarfecă, mai mult albă, și albă ca zăpada în vîrful ei netezit; o față gălbuie curată și fără pic de sînge. Iarna se cocoloșea într-o bundă cu blană lăptoasă, vara însă îți rămîneau ochii la el de frumos ce era îmbrăcat: haină albăstrie, pantaloni negri, jiletcă de dril năutiu, călcată și lustruită, cu lanț de aur, gros ca pe deget.

Și ce curat! Își ștergea ghetele cu batista, dădea necontenit bobîrnace gunoaielor de pe haine și după bobîrnac sufla de trei ori scurt și repede, și după ce sufla făcea din gîtlej: hea, hea!

Dar cînd mergea, Domnul Vucea nu era defel ca ceilalți oameni. Ne uitam la el de departe. Pășea iute, mărunt, ușor, ca un șoarece, și scuipa în urmă cînd trecea pe lîngă murdării; dacă era noroi, călca din piatră în piatră, tot în creștetul pietrelor, scuturînd picioarele ca o pisică. La ușa cancelariei, își cuprindea barba cu mîna dreaptă, ș-o netezea, ridicînd buza de deasupra în sus, ca și cum ar fi mîrîit, mustățile și le clănțănea între degete; deschidea mîna, sufla într-însa, tușea și intra pe ușă binișor, fără să i se audă pașii."

Strategia autorului e simplă: cu fiecare tic, se trezește și crește în noi antipatia. La început, o undă de dispreț prin *se cocoloșea*, vin apoi bobîrnacele și *hea! hea!*, iar în ultima parte comparațiile deloc măgulitoare, căci Domnul Vucea pășește *ca un șoarece*, își scutură picioarele *ca o pisică*, iar la ușa cancelariei își ridică buza de sus *ca și cum ar fi mîrîit*, deci: șoarece, pisică și, de vreme ce scoate un fel de mîrîituri, cîine.

Un portret poate chiar să se deschidă cu prezentarea mișcărilor și gesturilor și numai după aceea să se treacă la înfățișarea fizică. Așa procedează I. Agîrbiceanu în *Bunica:*

„Bunica în casă, bunica afară, bunica peste tot locul! Lumea zorită de griji, se împiedică la tot pasul de ea, dar bunica frămîntă și răzbește și duce la capăt bun trebușoara de care s-a apucat. Bărbia galbenă, încrețită, se razimă, cu ștergarul alb înnodat sub ea, de pieptul tras înăuntru, iar deasupra bărbiei, gura largă stă smerit închisă, păzită de nasul lung, fără culoare. Cele două puncte de argint-viu care licăresc mereu din fundul capului par două luminițe depărtate ce bat în stingere. Pe obrajii vechi, din mijloc, pornesc încrețiturile — o mulțime — și trag spre coada ochiului. Altele, izvorînd de la îmbinarea nasului cu umerii obrajilor, se răsfiră pe toată fața, ca tot attea rîulețe. Ștergarul alb e tras peste frunte. Nici un fir din cuviosul argint al bătrîneților nu scapă de

sub acoperămîntul lui. Cele două dungi ușoare de sprîncene rare se tot ascund și iar ies de sub învelișul alb.

Pîș-pîș-pîș. Bunica-i toată grabă, dar picioarele se mișcă greoaie, iar capul, voind să se împrietenească tot mai mult cu pămîntul, se ceartă cu pieptul, să se cufunde mai tare.“

Portretul de mai sus e încărcat de metafore, mai cu seamă de personificări: gura e *păzită* de nas, ochii sînt *două puncte de argint-viu, luminițe ce bat în stingere*, sprîncenele *se ascund și iar ies*, etc. totul destinat să dea imaginea unei femei care-și poartă vîrsta înaintată cu demnitatea celei mai alese bune cuviințe țărănești.

În primele rînduri ale capitolului I al romanului *Enigma Otiliei* și Felix este schițat de G. Călinescu întîi în mișcare:

„Tînărul mergea atent de-a lungul zidurilor, scrutînd, acolo unde lumina slabă a felinarelor îngăduia, numerele caselor. Uniforma neagră îi era strînsă bine pe talie, ca un veșmînt militar, iar gulerul tare și foarte înalt și șapca umflată îi dădeau un aer bărbătesc și elegant. Fața îi era însă juvenilă și prelungă, aproape feminină din pricina șuvițelor mari de păr ce-i cădeau de sub șapcă, dar culoarea măslinie a obrazului și tăietura elinică a nasului corectau printr-o notă voluntară întîia impresie. Dar din chipul dezorientat cum trecea de pe un trotuar pe altul în căutarea unui anume număr se vedea că nu cunoștea casa pe care o căuta.“

Iată și un portret care întrunește în el atît prezentarea chipului, cît și felul de a se purta al unui mare artist al scenei românești de odinioară, Iancu Brezeanu:

„Cine n-a auzit și cine nu-l cunoaște pe Iancu Brezeanu! De atîția ani de cînd ilustrează scena Teatrului Național, nu cred să fie om mai cult care să nu-l fi văzut măcar într-unul din multele roluri create de el, creațiuni care i-au adus celebritatea.

Dar nu despre Brezeanu ca artist vreau să vorbesc în acest articol — s-au scris atîtea despre talentul său — ci despre omul *Brezeanu, despre ironistul și spiritualul Brezeanu vreau să înșir cîteva rînduri. ...*

Grăsuliu; potrivit de stat; deschis la față; purtînd ochelari, din dosul cărora ochii negri strălucesc de istețime; cu gura larg tăiată; cu buzele cărnoase, care se întind într-un zîmbet ce se leagă, totdeauna cu o privire ascuțită a ochilor, dînd astfel o trăsătură caracteristică mimicei sale; așa e artistul nenea Iancu, vestitul Brezeanu. ... nenea Iancu vorbește. Vorbește încet, potolit, pînă cînd firul întîmplării ajunge la culme, și-atunci glasul puternic al artistului se ridică, icoanele „imaginile“, comparațiile curg pitorești, uneori piperate, cîteodată prea piperate, totdeauna însă pline de umor, umor pe care gestul și mimica artistului îl completează într-un chip atît de fericit. Atunci rîsul izbucnește în hohote, numai nenea Iancu rămîne serios, încheind cu vreuna din acele fraze tipice care alcătuiesc un fel de punctuație a povestirilor lui.“ Emil Gîrleanu, *Iancu Brezeanu* (1911).

Portretul lui Iancu Brezeanu are trei părți. Prima, care ține pînă la paragraful al treilea, este un fel de atragere a bunăvoinței ascultătorilor. Al doilea conține două secvențe, una, cea care începe cu *grăsuliu* și se termină cu *vestitul Brezeanu*, iar a doua, de unde sfîrșește aceasta din urmă, pînă la sfîrșit. Deosebirile dintre ele sînt clare. Avem o dată aspectul fizic al celui descris și după aceea purtarea și caracterul lui. Portretul de mai sus ar putea fi luat ca model.

Descrierea personajului literar. În practica școlară se propun adesea teme ca „descrieți“ sau „caracterizați personajul (principal) din...“ (urmează titlul operei literare). Uneori, el este și numit, iar alteori se cere să se explice ori să se justifice doar o atitudine ori o trăsătură de caracter a lui.

Deși se întîlnesc des, ceea ce ar dovedi că asemenea teme sînt considerate simple, ușor de rezolvat într-o compunere, de fapt sînt foarte dificile. De obicei, un personaj nu este descris într-un singur punct, într-un paragraf ori două, ci în mai multe locuri dintr-o operă. El trebuie deci urmărit și văzut în toate manifestările, în toate mișcările, gesturile și vorbele lui, ori de cîte ori apare, notînd fiecare amănunt destinat să-i pună în lumină o trăsătură sau s-o întărească. Chiar cînd se formulează ca cerință doar d e s c r i e r e a, ea nu se va realiza ca lumea fără să avem o părere despre caracterul personajului, și la ea ajungem numai după o îndelungată și atentă analiză. Astfel, descrierea înfățișării preotului din *Art. 214*, ca și schița de portret a tînărului Felix, fiind numai fragmente scurte, nu sînt

suficiente ca, doar pe baza lor, să deducem caracterul celor două personaje. Parcurgînd însă operele, o vom putea face. Se va vedea astfel că între „aerul bărbătesc și elegant“ al lui Felix, fața lui „juvenilă și prelungă“, „nota voluntară“ dată de culoarea măslinie a obrazului, „tăietura elinică a nasului“ și modul lui de a se purta în cursul romanului sînt strînse legături. Ele fac din Felix o personalitate mult mai puternică decît reiese din scurtul fragment la care ne-am oprit aici.

Spre a se înțelege și mai bine necesitatea de a parcurge adesea întreaga operă pentru a caracteriza un personaj, să facem o experiență. Să încercăm, de exemplu, să descriem chipul lui Ilie Moromete din romanul *Moromeții* de Marin Preda. Ne vom da seama de la primele pagini că trebuie să ni-l închipuim noi înșine după felul lui de a se purta, fiindcă autorul a ținut cu bună știință să facă din el un tip cu caracteristicile spirituale ale unei lumi țărănești nelămurite încă asupra poziției ei într-o societate care îi era ostilă. De aceea se și cheamă romanul *Moromeții*, și nu Ilie Moromete, deși în jurul acestuia se petrec toate evenimentele din roman.

Descrieri după tablouri, fotografii etc. Un pictor, un desenator sau un fotograf artist au față de ceea ce și-au ales ca subiect de tratat aceeași poziție ca și poetul sau prozatorul. Numai după ce își fixează un punct de vedere trec mai departe, slujindu-se de lumini, umbre, linii, puncte și pete de culoare pe care le combină în imagini destinate să fie privite.

Descrierea acestor imagini se poate face în două feluri: ne oprim fie la subiectul tabloului, desenului, fotografiei, fie atît la el cît și la măiestria executării, la talentul și tehnica artistului. Există încă o posibilitate, a treia, a analiza numai tehnica, dar ea nu are a face cu ce urmărim aici.

Dintr-un portret reprezentînd pe Ienăchiță Văcărescu, scriitorul Al. Odobescu a dedus că „putem citi azi în trăsăturile feței lui Ienăchiță Văcărescu toate-(î)naltele calități și toate slăbiciunile caracterului său“, pe care el le-a și „citit“ astfel:

„O față prelungă și cam palidă, cu fruntea lată, un nas drept și regulat cu nările foarte largi, o gură zîmbitoare pe ale cărei buze voluptoase abia le ascunde o mustață subțire, ochi căprui cu o căutătură plină de dulceață și de finețe, în sfîrșit o barbă castanie rară și transparentă ce-i fîlfîie ușor pe piept: iată trăsăturile acelei figuri ce-(î)nsuflă îndată un simpatic respect și pe care o susține cu oarecare mîndrie portul drept al trupului și gugiumanul *de samur, așezat cu semeție pe cap. Costumul lui, imitat de pe hainele sale favorite, e compus într-acel portret, de un* anteriu *de* sevaiu *roz-gălbui sau* chamois *și încins la brîu cu un* giar, *din care iese* hangerul *cu mîner de smalț albastru și de pietre scumpe, pe d-asupra poartă un* contoș *de culoarea verde deschisă a iezmului (iasp alb), îmblănit cu samuri. În mînă el ține un sul de hîrtii desfășurat pe care se citesc acele cuvinte memorabile ale sale, acel testament în versuri, cel mai nobil legat („moștenire“) ce putea lăsa un om de geniu posterității sale: Urmașilor mei Văcărești, / Las vouă moștenire / Creșterea limbii românești / Ș-a patriei cinstire!“*

Slăbiciunile nu sînt numite, dar le bănuim în epitetul *voluptoase* pentru buze, în *semeția* cu care personajul își poartă *gugiumanul* (căciula) de *samur* (blană de zibelină) și în bogăția costumului său oriental, din a cărui descriere nu au putut fi lăsate deoparte vorbe turcești ca *gugiuman*, *sevaiu* = „țesătură de mătase cu fire de aur sau de argint“, *giar* = „șal foarte fin de postav de India“, *iezm* = „piatră prețioasă verde-gălbuie“ și chiar *hangerul*, care intra ca piesă de ornamentație în costumul solemn. Nu lipsește însă nici *chamois*, vorbă franțuzească, însemnînd „de culoarea pielei de căprioară“.

O fotografie de familie din 1876, prilejuiește la 1973 criticului Șerban Cioculescu o spirituală descriere, care atrage atenția prin amănuntele de ordin vestimentar și, între altele, prin poziția *indexului* bunicii:

„Cea mai veche fotografie e din 1876, anul căsătoriei bunicilor mei materni, și-i înfățișează în picioare, braț la braț, ca mire și mireasă. Sînt de aceeași înălțime, el în negru, pus la redingotă, ea în alb, cu vălul lung de mireasă măturînd parchetul și cu rochia pînă la pămînt. N-am suficiente cunoștințe modistice (de modă) *ca să amănunțesc stilul costumului nupțial feminin, dar sper*

că cititorii își vor face ideea cea mai justă. Remarc talia înaltă a „goangei", așa cum singură își spunea, în momentele ei de umor. Firește, pe atunci corsetul era nelipsit și rectifica în bună măsură natura, mai ales că era foarte înalt și făcut din lame flexibile de balenă (sau în imitație!). Mîna dreaptă a bunicii e lăsată în jos cu indexul și el lăsat, ca și cum s-ar pregăti de poruncă. Fizionomia bunicii nu este surîzătoare. Se vede că poza de mireasă trebuia să fie „pansivă", iar nu expansivă. Ea privește parcă rumegînd gînduri de dominație." Ș. Cioculescu, *Amintiri*.

Desinența Este particula folosită pentru a arăta genul, numărul, cazul la substantive, la adjective, la numerale-substantive și la pronume, iar la verbe, numărul și persoana. Vezi **declinarea și conjugarea.**

Diateza Este forma pe care o ia verbul spre a arăta că subiectul îndeplinește acțiunea, că o suferă fără a o îndeplini el însuși sau că este într-o anumită măsură și în anumite condiții angajat în acțiune.

Diatezele sînt în număr de trei în limba română: **activă, pasivă și reflexivă.**

Diateza activă Prin diateza activă, *verbul arată că subiectul face acțiunea, chiar dacă ea nu se răsfrînge asupra altor lucruri sau ființe*, de ex.: *Inginerul* nu sosise *încă; Bibliotecarul* ne sfătuia *prietenește; Are mama două fete.*

Diatezei active îi aparțin și verbe care nu au în mod obișnuit subiect, ca *ninge, plouă, viscolește* etc., fiindcă acțiunea înfățișată de ele se poate gîndi și ca fiind efectuată de un lucru ori o ființă, de ex.: *anii ninseseră peste el.*

La diateza activă sînt atît verbele tranzitive, cît și cele intranzitive.

Diateza pasivă În cadrul diatezei pasive, *subiectul suferă acțiunea fără a o face el însuși*, de ex.: *Cartea* fusese așezată *în raft, la locul ei; Istorioara ne*-a fost povestită *de un moșneag sfătos; Lia* a fost criticată *pentru indisciplină.*

Diateză pasivă au numai verbele tranzitive. Ea se formează cu verbul *a fi* în calitate de auxiliar. Modurile și timpurile lui *a fi* sînt și modurile și timpurile verbelor la diateza pasivă, de ex.:

i n d i c a t i v

prezent	imperfect
(eu) *sînt căutat*	(eu) *eram căutat*
(tu) *ești căutat* etc.	(tu) *erai căutat* etc.
perfect compus	mai-mult-ca-perfect
(eu) *am fost căutat*	(eu) *fusesem căutat*
(tu) *ai fost căutat* etc.	(tu) *fuseseși căutat* etc.

c o n d i ț i o n a l

prezent	trecut
(eu) *aș fi căutat*	(eu) *să fiu căutat*
(tu) *ai fi căutat* etc.	(tu) *să fii căutat* etc.

(Vezi **conjugarea**)

Deosebiri de înțeles între diateza activă și diateza pasivă. Între o construcție cu verbul la diateza activă și una cu verbul la diateza pasivă nu sînt mari deosebiri de înțeles. Astfel, propozițiile: *Vîntul* a deschis *fereastra* și *Fereastra* a fost deschisă *de vînt* comunică același fapt. Dar prima pune în lumină subiectul care f a c e acțiunea, pe cînd a doua pune în lumină r e z u l t a t u l, subliniind consecința pentru subiect a acțiunii întreprinse de altcineva sau de altceva. Dintr-o asemenea deosebire decurge și utilizarea diatezei pasive în locul celei active, mai ales în situațiile în care:

1) Cel ce face lucrarea este necunoscut, nu poate să fie precizat sau nu dorim să-l precizăm, de ex.: *Cartea* este scrisă *frumos*. (Este scrisă de cineva, dar nu știm,

nu vrem sau nu este nevoie s-o (mai) spunem); *Satul este aşezat pe o colină mănoasă.* (Nu ştim de cine a fost aşezat acolo).

2) Se consideră mai important pentru comunicare starea subiectului, de ex.: *Drumul* era acoperit *de zăpadă; Fratele meu* a fost internat *în spital.*

3) Ajută la realizarea unei variaţii a felului în care se combină ideile, de ex.: *M. Sadoveanu* a scris *Fraţii Jderi.* Este *o carte frumos* scrisă (în loc de: *El* a scris-o *frumos)* etc.

Construcţii cu aspect de diateză pasivă, dar cu înţeles activ. În propoziţii ca: *Dinu* a fost plecat *la ţară; Mama* era dusă *după cumpărături;* Sînt *toţi* sosiţi *şi* gata de lucru avem verbe intranzitive construite ca şi cum ar fi la diateza pasivă. În realitate, *plecat, dusă* şi *sosiţi* sînt participii cu rol de adjectiv, iar predicatele nu se află la pasiv, fiindcă nu există o persoană deosebită de subiect care să facă acţiunea, ci o îndeplineşte subiectul însuşi.

Diateza reflexivă Cu ajutorul ei *se exprimă diverse raporturi dintre subiect şi acţiunea verbului — chiar şi unele din diateza pasivă.*

Aceste raporturi sînt:

1) r e f l e x i v - o b i e c t i v. Subiectul îndeplineşte acţiunea şi este totodată obiectul ei direct; de ex.: *Peştii* se zvîrcoleau *în năvod;* Se înălţase *soarele de trei suliţe pe cer; Cine* se teme *de apă, să nu* se suie *în corabie.*

2) r e f l e x i v - p a s i v Acţiunea o îndeplineşte altcineva decît subiectul gramatical, de ex.: *În oraşul nostru* se construiesc *cartiere întregi de locuinţe; Piesele de rezistenţă* se fabrică *din oţel; Ni* s-a cerut *o situaţie statistică la zi.*
Cel care face în realitate acţiunea — agentul — apare uneori în propoziţiile cu verbul la diateza reflexiv-pasivă introdus prin *de* sau *de către:* S-a *mai* spus *asta de (către) unii.*

3) r e f l e x i v - r e c i p r o c Două sau mai multe subiecte îndeplinesc acţiunea care se răsfrînge în egală măsură asupra lor, de ex.: *Două vrăbii* se ciorovăiau *pentru cîteva grăunţe; La ieşirea din sala de spectacol,* ne-am ciocnit *piept în piept. Parcă* ne cunoaştem *de un veac.*

4) r e f l e x i v - i m p e r s o n a l Subiectul nu este şi, de obicei, nici nu poate să fie exprimat din cauza caracterului lui general, de ex.: Se călătoreşte *bine pe această linie şi cu clasa a II-a; Rugăm să nu* se scrie *cu creionul!*

Verbele impersonale ca *plouă, ninge* indică acelaşi raport ca şi reflexivul impersonal; dar, pe de o parte, nu cu ajutorul pronumelui reflexiv, iar pe de altă parte, nu au posibilitatea de a exprima şi altfel de relaţii.

Un verb la reflexiv are înţelesul determinat nu numai de ceea ce înseamnă el la diateza activă sau la cea pasivă, ci şi de faptul că stabileşte un anumit raport între subiect şi acţiune. Astfel, *a lăsa,* la reflexiv: *a se lăsa* indică participarea intensivă ca şi *a (se) şti* faţă de *a şti: ştii că nu eşti vinovat* şi *nu te ştii vinovat.* Uneori, ea adaugă o semnificaţie nouă, de ex.: *a se bărbieri* conţine şi ideea de f a c t i t i v în comparaţie cu *a bărbieri,* ca şi *a se tunde* — în comparaţie cu *a tunde* (pe cineva); *a se coafa* — în comparaţie cu *a coafa* (pe cineva) etc.

Diateza reflexivă se foloseşte cînd:

1) se subliniază participarea dinamică, intensă, a subiectului, chiar dacă el nu este numit în mod special: Nu mă liniştesc, *pînă nu-i spun totul în faţă; Dacă* nu te crezi *capabil, renunţă!*

2) se insistă asupra acţiunii, de ex.: *Bolnavului* i se va aplica *tratamentul prescris; Se impune* să se procedeze *cu mare atenţie.*

3) cel care face lucrarea nu este cunoscut sau nu este importantă indicarea lui, de ex.: Se pare *că nu mai plouă;* Se spunea *că fusese un om voinic.*

4) este necesar un limbaj sobru şi impersonal (în acte publice, documente oficiale etc.).

5) pentru variaţie — este util să se evite repetarea persoanei gramaticale (I plural şi a II-a singular), de ex.: *Alegem cîteva roşii bine coapte. Le scoatem miezul.* Se pregăteşte *din timp o umplutură*... etc.

6) verbul are numai diateză reflexivă:

Verbele cel mai des întrebuinţate numai la diateza reflexivă sînt:

a se aciua	*a se ciorovăi*	*a se îmbulzi*	*a se pripăşi*
a se abţine	*a se codi*	*a se împletici*	*a se răsti*
a se acomoda	*a se cruci*	*a se îndeletnici*	*a se război*
a se balona	*a se făli*	*a se îngîmfa*	*a se sfii*
a se baza	*a se fuduli*	*a se întîmpla*	*a se teme*
a se bălăbăni	*a se gudura*	*a se lăcomi*	*a se tolăni*
a se bizui	*a se hîrjoni*	*a se opinti*	*a se zbate*
a se căi	*a se hlizi*	*a se pocăi*	*a se zgribuli*
a se căzni	*a se iţi*	*a se posomorî*	*a se zvîrcoli*
a se ciondăni	*a se ivi*	*a se poticni*	

Falsa diateză reflexivă În propoziţiile de mai jos, verbele exprimă raporturi foarte asemănătoare cu cele din diateza reflexivă: Îmi astîmpăr *setea cu apă de izvor; El* îşi susţine *punctul de vedere;* Vă *mai* amintiţi *de colegii noştri din şcoală?;* Ne-am scris *multă vreme, cu regularitate.*

Ele nu fac însă parte din diateza reflexivă, pentru că:

a) au un obiect direct d i f e r i t de subiect: *Eu* (subiect) *îmi astîmpăr setea* (obiect direct)...; *Noi* (subiect) *ne-am scris* (scrisori) (obiect direct)...

b) pronumele în dativ arată că subiectul ia parte cu intensitate la acţiune, dar nu şi ca obiect, ci pentru că de cele mai multe ori obiectul direct îi aparţine lui, de ex.:

Şi-a agăţat *pălăria în cuier.*	(subînţeles: *a lui* sau *a ei)*
Îţi alini *suferinţa.*	*(subînţeles: a ta)*
Îmi amăgesc *foamea.*	(subînţeles: *a mea)*
Ne astîmpărăm *setea.*	(subînţeles: *a noastră)*
Vă apăraţi *părerea*	*(subînţeles: a voastră)*
Îşi îndoaie *genunchii.*	(subînţeles: *ai lui* sau *ai lor)*

Sînt însă construcţii ca *îmi (îţi, işi) propun, pretind, cer, spun, impun etc., mie însumi (însămi), ţie însuţi, lui însuşi (ei înseşi)* etc. — cu schimbarea corespunzătoare a persoanelor şi a numărului — care par la reflexiv, pentru că acţiunea exprimată angajează subiectul într-un mod asemănător cu cel de la diateza reflexivă. În realitate, aceste construcţii au totdeauna un obiect direct — altul decît subiectul — deşi el nu este exprimat: Îmi propun (ceva) *mie însumi*; Îmi citesc (o poezie) *mie însumi.*

De aici rezultă că se insistă într-adevăr asupra persoanei arătate prin repetarea pronumelui *(îmi... mie... însumi)*, dar nu în acelaşi fel ca în diateza reflexivă.

O propoziţie ca: *Eu îmi citesc o poezie mie însumi* (sau *mie însămi)* este — din punctul de vedere al legăturilor dintre subiect şi acţiune — la fel cu *Eu* îţi citesc *o poezie ţie însuţi* (sau *ţie însăţi)*, adică se insistă asupra persoanei indicate de pronume, care poate să fie şi alta decît subiectul. În *Eu* îmi citesc *mie însumi* (sau *mie însămi)*, înţelesul este de „Eu citesc numai pentru mine", iar acest înţeles nu intră în diateza reflexivă.

Discursul Desemnează în stilistica din ultima vreme de la noi modul de organizare a unei expuneri orale sau scrise. Acest înţeles se întîlneşte cu cel bine cunoscut de „cuvîntare", dar, în accepţia stilistică, discurs priveşte în primul rînd tehnica de alcătuire a expunerii, înlănţuirea ideilor, coerenţa, raportul dintre cuvinte şi gîndurile exprimate. Din acest punct de vedere, conceptul de discurs se suprapune cu cel de compunere, cînd prin aceasta din urmă înţelegem toate procedeele folosite la formularea ideilor. Avem *discurs* **narativ** care prezintă desfăşurarea unei naraţiuni, *discurs* **descriptiv** în care se face o descriere, *discurs* **expozitiv** prin care se comunică informaţii şi se formulează explicaţii şi *discurs* **argumentativ** care prezintă o demonstraţie cu argumente destinate să convingă pe ascultător asupra adevărului susţinut de cel ce face demonstraţia.

În compunerile complexe, mai ales în cele literar-artistice, se combină adesea mai multe tipuri, discursul narativ cu cel descriptiv, acesta din urmă cu cel expozitiv, argumentativ sau narativ, în aşa fel încît în nuvele, schiţe, romane, piese de teatru, poeme dezvoltate etc., ele se întrepătrund. Un monolog, de exemplu, poate fi narativ, expozitiv, descriptiv sau argumentativ şi să conţină chiar treceri de la un tip de discurs la altul.

Dintre cele patru tipuri, două, discursul expozitiv şi cel argumentativ, sînt utilizate de preferinţă în domeniul diverselor ştiinţe, de la cele generale pînă la cele foarte specializate.

Elementul predicativ suplimentar După unele gramatici româneşti ar exista în anumite propoziţii, pe lîngă predicatul exprimat prin verb, un fel de nume predicativ fără copulă, căruia i s-a spus element predicativ suplimentar. Spre a vedea cum stau lucrurile, să comparăm mai întîi următoarele două propoziţii: *Băieţii noştri se hîrjoneau* prieteneşte cu *Băieţii noştri se hîrjoneau* veseli.

În prima propoziţie, *prieteneşte* reprezintă fără îndoială un complement circumstanţial de mod. În propoziţia a doua *veseli* nu poate fi aşa ceva, fiindcă el arată, nu cum se hîrjoneau, ci cum erau băieţii noştri cînd se hîrjoneau. *Veseli* pare aşadar un nume predicativ, propoziţia a doua putînd fi uşor transformată în *Băieţii noştri* (erau) vesel *(şi) se hîrjoneau*. Transformarea ei în propoziţia *Băieţii noştri* veseli *se hîrjoneau* nu este potrivită, căci ar însemna altceva decît propoziţia a doua de la care am pornit. Ea ar spune că *se hîrjoneau* numai aceia dintre băieţii noştri care *erau veseli*, pe cînd propoziţia a doua spune că t o ţ i *băieţii noştri se hîrjoneau*. De aici se vede limpede că *veseli* nu lămureşte pe *se hîrjoneau*, ci pe *băieţii noştri*. Aşadar, *veseli* este un atribut al subiectului *băieţii (noştri)*, dar un atribut avînd înţelesul unei propoziţii atributive explicative întregi, adică: *Băieţii noştri* — care erau veseli — *se hîrjoneau*. Aşezarea lui *veseli* la sfîrşitul primului enunţ se datorează faptului că, dacă ar fi apărut după *băieţii noştri*, s-ar fi putut înţelege că numai *cei veseli* dintre ei *se hîrjoneau*.

Propoziţii asemănătoare sînt: *Tinerii ieşeau* zgomotoşi *de la petrecere; Nora zîmbi* fericită *şi* încrezătoare; Nepăsătoare, *vremea trecu peste ei; Din acel accident au scăpat* teferi; *Omul ne privi* semeţ; *Bine, zise femeia acum* liniştită etc.

Altă categorie de propoziţii în care se consideră că avem un element predicativ suplimentar se ilustrează prin: *L-am încadrat la noi* ca merceolog; *Se recomandă tuturor* ca şef

Atît în primul exemplu cît şi în cel de-al doilea *ca* înseamnă „în calitate de", „avînd calitatea de". Propoziţiile acestea au înţelesul unor propoziţii concentrate din altele ca: *L-am încadrat la noi* ca şi cum ar fi (fost) merceolog; *Se recomandă tuturor* ca şi cum ar fi (fost) şef sau din *L-am încadrat la noi* ca merceolog, cum şi este (merceolog); *Se recomandă tuturor* ca şef, cum şi este (şef). Deci *merceolog* şi *şef* sînt complemente circumstanţiale de mod.

Uneori *ca* nu face decît să insiste asupra calităţii, de exemplu în propoziţia *Fusese consultat un specialist* ca dermatolog. *Dermatolog* reprezintă în mod clar un atribut pe lîngă *specialist*.

A treia categorie de propoziţii conţinînd aşa-numitul element predicativ suplimentar este aceea în care apare un gerunziu în afară de predicatul verbal, de ex.: *O puteai vedea zilnic* plimbîndu-şi *copilul; Niţă*, zvîrlind *cu bolovani după păsări, a spart un geam.*

Gerunziul poate fi foarte uşor dezvoltat într-o propoziţie. Atunci prima propoziţie devine: *O puteai vedea zilnic* în timp ce (sau *pe cînd)* îşi plimba copilul, iar cea de-a doua: *Niţă*, care zvîrlea *cu bolovani după păsări, a spart un geam.*

Prin urmare, *plimbîndu-şi* este o propoziţie de timp contrasă într-un circumstanţial de timp, iar *zvîrlind* este o propoziţie atributivă contrasă într-un gerunziu.

Şi participiul pare cîteodată element predicativ suplimentar, de ex. în *Cocoşat de greutatea poverii din spinare, omul de abia dacă mai sufla*, care corespunde cu: *(Fiind) cocoşat de...*

În concluzie, aşa-numitul element predicativ suplimentar este, în realitate fie un circumstanţial de mod, fie o atributivă contrasă într-un atribut, fie un nume predicativ fără copulă, fie un circumstanţial de timp exprimat printr-un gerunziu, fie, în sfîrşit, un atribut exprimat printr-un gerunziu. Vezi **predicatul**.

Elipsa Numeşte de obicei absenţa părţilor principale din propoziţie — subiectul şi predicatul — a uneia dintre ele sau amîndurora. În înţelesul mai larg, se consideră elipsă şi absenţa unuia ori a mai multor cuvinte cu alte funcţii decît cea de predicat sau de subiect, dar care sînt necesare pentru mai buna înţelegere a ideilor.

Elipsa are multe cauze. Cea mai importantă dintre ele este emoţia, atît cea datorată unui fapt trăit, cît şi cea care se iveşte într-o naraţiune, cînd povestitorul încearcă să transmită celorlalţi bucuria, supărarea, spaima, uluirea, mirarea ş.a.m.d. Altă cauză este economia în vorbire. Unele cuvinte nu se mai rostesc, fiindcă sînt ori par de la sine înţelese. Cine răspunde, de ex. la o întrebare ca — *Aţi spus ceva?* prin — *Nu, nimic!* nu mai are de ce să repete verbul din întrebare şi să zică: — *Nu, n-am spus nimic!* dar nici nu este împiedicat s-o facă. După cum se vede, elipsa atrage după sine şi o interpretare a propoziţiilor sau a frazelor în care o întîlnim. Să se compare răspunsurile de mai sus cu unul ca: — *Eu n-am spus nimic!* sau cu unul ca — *Nu, n-am spus nimic eu!* ori cu — *Nu, n-am spus eu nimic!* şi se va înţelege astfel că într-un răspuns eliptic de felul celui de mai sus sînt cuprinse mai multe posibilităţi.

Elipsa subiectului se produce ori de cîte ori subiectul a fost sugerat mai înainte într-un fel sau altul, de ex. din *Cui plac eu nu-mi place mie* lipseşte subiectul *acela (ăla)* sau *aceea (aia)*, dar îl ghicim fără greutate, fiindcă în mintea noastră o formă a comunicării poate fi: *Acela* (sau *aceea) căruia* (sau *cărei) îi plac eu, nu-mi place (el* sau *ea) mie*, iar alta: *Cui plac eu, acela (aceea) nu-mi place mie.* Chiar cea mai simplă analiză sintactică duce la această concluzie, căci propoziţia principală şi regentă totodată *nu-mi place mie* ar trebui să aibă drept completare o subordonată-obiect direct (completivă directă), dar o subordonată de acest fel nu se introduce prin *cui*, pentru că obiectul direct însuşi nu este niciodată în dativ. Dacă însă, în locul subiectului lipsă, punem pe *acela (aceea)*, propoziţia *cui plac eu* îşi arată calitatea ei adevărată, aceea de atributivă.

Pe acelaşi tipar sînt construite şi unele proverbe, de ex.: *Pe cine nu laşi să moară, nu te lasă să trăieşti.* Propoziţia regentă nu are subiect exprimat. El ar trebui să fie *acela, ăla, aceea, aia nu te lasă să trăieşti*, gîndirea din proverb fiind *acela (ăla* sau *aia) pe care nu-l (nu o) laşi să moară, acela (ăla, aceea* sau *aia) nu te lasă să trăieşti*, deci şi propoziţia cu care începe proverbul este o atributivă, nu o subiectivă. (Vezi **subiectul, propoziţia subiect sau subiectiva.)**

Subiectul absent este gîndit adesea ca un pronume cu înţeles general *(asta*, de ex.) pe care-l bănuim în a doua propoziţie din fraza următoare:

„*Ileana cîntă frumos, e ştiut; dar acum căldura cîntecului este deosebită, glasul ei arde.*"
I.L. Caragiale, *Păcat.*

unde, în loc de *(asta) e ştiut*, se poate spune şi *e (lucru, fapt) ştiut (de toată lumea).*

Subiectul nu apare nici în expresii ca: *Fie zis între noi; Ajunge!* și nici înaintea sau în urma unor predicate cu un subiect exprimat o singură dată, de ex.: *Omul, fără să se grăbească (omul), se ridică, (omul) își luă pălăria și (omul) plecă dînd bună seara tuturor.*

Elipsa predicatului Predicatul verbal nu se mai spune de obicei în partea a doua a unei comparații: *Rodica aleargă mai repede decît (aleargă) Maria, Cum e turcul, și pistolul* (= *așa este* și pistolul). Cînd termenul al doilea al comparației este un pronume personal, deși predicatul continuă a fi gîndit, el nu mai apare, căci *ca* și *decît* cer acuzativul, de ex. *cîntă la fel de bine ca tine, ca el, ca ea, ca noi* etc. sau *cîntă mai frumos decît mine, decît tine* etc. Cînd predicatul conținut în gîndirea care a dus la asemenea construcții trebuie totuși exprimat, propoziția se transformă luînd forma: *cîntă la fel (tot așa) de bine cum cînți și tu, cum cîntă el, ea* etc. sau *cîntă mai bine decît cînți tu, decît cîntă el, ea* etc. Se poate însă ca al doilea predicat să nu fie chiar același ca primul, ci să intre numai în aceeași sferă de înțeles, de ex. *cînt mai bine decît mormăi tu!* și atunci, el nu poate fi omis. În schimb, el este adesea omis din partea a doua a unei fraze făcute pe modelul *Nu... numai..., ci și*, de ex.: *Nu plouă numai ziua, ci și în timpul nopții (= ci plouă și în timpul nopții); Citea nu numai multă poezie, ci (citea) și studii de informatică.*

Pentru ca elipsa predicatului să fie corectă, trebuie ca în amîndouă părțile frazei subiectul să fie același.

Din predicatul nominal poate să lipsească verbul copulă *a fi* — ceea ce se și întîmplă foarte des — de ex. din *Vorbă lungă, sărăcia omului* lipsește *este* dinaintea numelui predicativ *sărăcia*. Tot *este* lipsește din predicatul nominal exprimat de primul cuvînt din versurile lui Gr. Alexandrescu din *Satira duhului meu:*

„*Nebun cine te-o crede; vrei să te rugăm poate / Astăzi chiar și copiii știu jocurile toate.*"

La fel, *este* trebuie presupus după *mare*, numele predicativ de la începutul frazei:

„*Noroc mare, că nu ne pune să le și cîntăm, c-ar fi și mai rău de capul nostru cel hodorogit.*" I. Creangă, *Amintiri din copilărie.*

El este absent și din propoziții ca următoarele:

„*Orzu Margareta lîngă taică-său, gătită, cu flori în coade, încălțată. Eu, jerpelit, desculț, gălbejit, cu unghiile mari și negre, la mîini, la picioare, cu răni sîngerînde la degetele piciorului bolnav.*" Zaharia Stancu, *Desculț*, cap. XV, *Leacuri.*

Nu lipsește însă de aici numai verbul-copulă *a fi*, ci și *a fi* ca predicativ care trebuie presupus — în calitate de predicat — înainte de *cu flori, cu unghiile, cu răni.*

Uneori numele predicativ nu are legătură directă cu restul frazei ca *o floare* din următorul fragment:

„*Vezi tu? Păpușoii au și împărăteasă, Patrocle. O floare mare și mîndră: bunica zice că o cheamă Sora-Soarelui*". M. Sadoveanu, *Dumbrava minunată.*

După cuvîntul *Patrocle*, gîndirea pare să fi fost: *(Împărăteasa lor) e o floare... (pe care) bunica zice că o cheamă Sora-Soarelui.*

În strigătura:

„*Eu la joc, / Mîndra la joc, / Și oala curge în foc*",

din primele două versuri lipsește *a fi*, dar de data aceasta în calitate de verb predicativ, adică *Eu (sînt* = mă aflu) la joc, / *Mîndra (este* = se află) *la joc*... Din altă strigătură:

„*Tot pe roate, pe schimbate, / Și cu stîngul mai departe, / Cu dreptul mai înapoi, / C-așa-i chipul pe la noi!*"

se vede că cel care a făcut strigătura avea în minte o întreagă propoziție, cu predicatul *jucați (Tot pe roate...)* în care se include și subiectul *voi.*

Predicatul este eliptic și în alte producții din poezia populară, nu numai în strigături. Astfel, înaintea versurilor de mai jos dintr-o doină ardelenească, trebuie să presupunem fie pe *rău îmi pare*, fie pe *sînt amărît*, fie ideea dintr-un verb cult ca *regret:*

„Că nu curge ceea vale, / Să mă pot spăla de jale; / Că nu curge cel izvor, / Să mă pot spăla de dor.“ Iarník-Bîrseanul, *Doine și strigături din Ardeal*

Elipsa subiectului și a predicatului În răspunsuri scurte, în care se spune numai *da*, *nu*, *nicidecum*, *numaidecît*, *imediat*, *acum*, *îndată* etc., nu există nici subiect, nici predicat exprimat, dar cuvinte ca acelea de mai sus pot fi considerate propoziții. La fel sînt unele formule de salutare, urări, îndemnuri, dedicații etc. ca *Bună ziua! La mulți ani! Sărbători fericite! Călătorie plăcută!* sau: *Soldaților căzuți în luptă, patria recunoscătoare!* În expresii fixe ca: *Fiecăruia, după meritele sale!* elipsa predicatului și a subiectului a rezultat dintr-o concentrare foarte puternică a unei gîndiri de felul următor: *Fiecăruia să i se dea ceea ce se cuvine după cum are merite.*

Elipsa unor elemente de legătură (conectori) În formule foarte des întîlnite, cum sînt: *Șoseaua București—Ploiești; meciul de fotbal România—Spania, zona de nord est a Capitalei*, lipsesc prepoziții sau conjuncții. Cu ele, exemplele de mai sus ar arăta în felul următor: *Șoseaua* dintre *București și Ploiești; meciul de fotbal* dintre *România și Spania; zona de la nord* spre *est a Capitalei* etc.

În poezie se întîlnesc de foarte multe ori elipse asemănătoare. Astfel, în ultimele două versuri ale strofei de mai jos din *Nunta Zamfirei* de G. Coșbuc lipsește fie locuțiunea *cu cîte*, fie un gerunziu, foarte probabil *avînd*, fie într-o exprimare mai explicită, predicatul *erau*, iar din ultimul vers poate și adverbul *chiar* (pe care le-am pus între paranteze). Strofa este:

„De cum a dat în fapt de zori / Veneau, cu fete și feciori, / Trosnind rădvanele de crai / Pe netede poteci de plai, / La tot rădvanul patru cai, / Ba patru sori“,

adică: *(Avînd) La tot rădvanul (au) patru cai, / Ba (erau chiar) patru sori.*

Construcții eliptice obișnuite sînt și acelea în care un *de* ca prepoziție este urmat de un substantiv denumind o fază a vieții: *de copil, de tînăr, de fecior, de elev (a început să...).* Ele sînt de fapt scurtări din propoziții ca: *de cînd era (fusese, a fost etc.) copil, tînăr, fecior, elev* etc.

Absența unor elemente de legătură duce cîteodată la îngreunarea înțelegerii unor poezii. Astfel, în prima strofă din *Cînele din Pompei* de Lucian Blaga, din versul al doilea a fost lăsat deoparte un *cum* după așa:

„Văzui în Pompei acel cîne roman / Așa ni-l voiră zeițele sorții / mulaj conservat în materia morții / să nu-l putrezească nici ploaie, nici an a fost lăsat deoparte.“

Lipsește de asemenea și un *ca* dinainte de *mulaj conservat.*

Importanța elipsei Recunoașterea elipsei are o dublă însemnătate. Pe de o parte, dîndu-ne seama de ceea ce nu a fost spus în propoziții și fraze, descoperim laturi noi ale gîndirii cuprinse în acele propoziții și fraze, pe de altă parte, putem reface și înțelege mai bine stările sufletești care au dus la elipse. Emoția produce construcții eliptice. Faptul este folosit de arta literară. Părțile din scrierile cu multe elipse fac pe cititor să trăiască neliniștile pe care autorul a vrut să i le comunice, iar elipsele din dialog fac pe cititor să i se pară că are chiar în fața lui pe cei ce discută. Pe scurt așadar, a recunoaște elipsele înseamnă a pătrunde mai adînc în înțelesul lecturilor noastre.

Epitetul Este un cuvînt sau un grup de cuvinte cu înțeles unitar avînd rolul de a pune în lumină însușiri d e o s e b i t e ale lucrurilor, ființelor, împrejurărilor și ideilor despre care este vorba. În fraza următoare, adjectivul *dulci* de pe lîngă *glasuri* arată că glasurile copiilor din povestire sînt deosebit de plăcute, sînt ca mierea, ca zahărul etc.:

„În fiecare seară cei trei țînci, doi băieți și o fetiță, după ce se întorc de la masă, se cuibăresc în paturi și încep să se roage cu glasuri dulci și subțirele: — Bunică, spune povestea!" M. Sadoveanu, *Făt-Frumos Măzărean.*

În fragmentul de mai jos din *Pseudokinegheticos* de Al. Odobescu, adjectivele *veselul și priceputul* (staroste), *largile* sale (pîntece), *iscusitul* (moș Vlad), (ochi) *de vulpe*, (creștetul) *delicat*, *bietul* (Gheorghe Geantă), (carabină) *ghintuită* sînt tot epitete, cum sînt și *rugină* (de pușcă) și chiar *nemernicul* din construcția *(pe mine) nemernicul:*

„Eu n-am uitat nici pe răposatul Caraiman, veselul și priceputul staroste al vînătorilor tămădăieni, carele putea să înghită în largile sale pîntece atîtea vedre cît și o butie de Dealul Mare, nici pe iscusitul moș Vlad, în căruța căruia ai adormit tu adesea, pe cînd el, cu ochi de vulpe, zărea creștetul delicat al dropiei mișcînd printre fulgii coliliei, nici pe bietul Gheorghe Geantă, cel care, cu o rugină de pușcă pe care orice vînător ar fi azvîrlit-o în gunoi, nemerea mai bine decît altul cu o carabină ghintuită și care pe mine, nemernicul, m-a adus, de multe ori, cu vînat la conacul de amiazi."

Ca părți de vorbire, epitetele pot fi adjective și substantive, ca părți de propoziție, ele pot fi atribute, inclusiv apoziții, și circumstanțiale de mod. Epitetele se exprimă deseori și prin adverbe sau locuțiuni adverbiale, de ex. în a *privi (pe cineva) dulce*, *dulce* este adverb și complement de mod, cum este, deși ceva mai greu de observat, și *bolnav* din versurile:

„O lampă-ntinde limba-avară și subțire, / Sfîrîind în aer bolnav." M. Eminescu, *Înger și demon.*

Bolnav din versul al doilea arată cum sfîrîie limba, subînțeles „de lumină" a lămpii. El este adverb, complement de mod și în același timp o comparație prescurtată, însemnînd „ca un bolnav", ceea ce face ca tot versul să fie de fapt o metaforă.

Cîteodată, în creațiile literare apar adevărate cascade de epitete, de felul celei subliniate mai jos în *Despre amor și ură iarăși* de Anton Pann:

„O văduvă-n vîrstă, bătrînă, zbîrcită, / Cu doi dinți în gură, barba ascuțită, / Nas cît pătlăgeaua, la vorbă-nțepată, / Cu ochii ceacîră, gură lăbărțată, / Fruntea-i cucuiată, fața mohorîtă, / Peste tot negoasă și posomorîtă, / Umbla-ntunecată și tot înorată, / Nu o vedea nimeni să rîză vreodată, / N-o puteai cunoaște cînd e mulțumită, / Că ea-n toată vremea era necăjită."

În versurile următoare din poezia lui Tudor Arghezi, *Vînt de toamnă*, epitetele *rece*, *fragilă*, *nouă*, *virginală* pentru *lumină* sînt, de fapt, caracteristice persoanelor (afară de *nouă*, poate) și au chiar rostul de a personifica lumina care „duce omenirea-n poală", deci, la baza lor se află o metaforă:

„Rece, fragilă, nouă, virginală, / Lumina duce omenirea-n poală, / Și pipăitu-i netede, de atlaz / Pune găteli la suflet și grumaz."

Dintr-o metaforă au rezultat și cele doua grupuri de cuvinte, amîndouă apoziții și totodată epitete, de după *Venere* din versul:

„Venere, marmură caldă, ochi de piatră ce scînteie." M. Eminescu, *Venere și madonă.*

Epitetul *caldă* contravine la prima vedere calităților știute ale marmurei, care este de obicei rece, iar propoziția *ce scînteie*, care îndeplinește rol de epitet, contravine însușirilor obișnuite ale pietrei din *ochi de piatră*. În fapt, amîndouă vor să arate pe de o parte frumusețea femeii care seamănă cu o statuie de marmură, dar e *vie*, *caldă*, pe de alta, atracția ce o exercită *ochiul* (= privirea ei) care, deși de piatră, de vreme ce femeia este ca o statuie de marmură, *scînteie* totuși.

Epitetul este aşadar purtător de figuri de stil. De aceea, el trebuie înţeles şi interpretat şi din acest punct de vedere, pe lîngă acela referitor la calitatea părţilor de vorbire şi al părţilor de propoziţie prin care este exprimat.

Eufonia înseamnă aşezarea cuvintelor în propoziţii şi în fraze în aşa fel încît sunetele lor să facă plăcere, să încînte auzul cînd se rostesc propoziţiile şi frazele astfel alcătuite.

Sunetele oricărei limbi, luate în parte, nu sînt nici frumoase, nici urîte, nici atrăgătoare şi nici respingătoare. Numai înlănţuirea lor prin cuvintele folosite în fraze şi propoziţii poate să dea naştere unei rostiri atrăgătoare. De aceea, toate limbile au regulile lor de eufonie. Iată cîteva exemple din limba română.

Dintre formele de dativ ale pronumelor personale, cele fără *î* apar totdeauna înaintea timpurilor verbale care încep cu o vocală, pe cînd cele cu *î* apar atît înaintea timpurilor verbale care încep cu o vocală, cît şi a celor care încep cu o consoană, dar formele fără *î* nu se folosesc niciodată înaintea timpurilor verbale care încep cu o consoană. Să se compare *mi-aduc*, *ţi-aduc*, *i-aduc*, şi *îmi aduc*, *îţi aduc*, *îi aduc* etc., cu *îmi*, *îţi*, *îi*, *îşi bate (dă*, *lasă*, *mănîncă*, *trece)* etc., la care nu se admite folosirea formelor fără *î*. Aceasta este o regulă eufonică a limbii române.

Tot unei asemenea reguli i se datorează şi prezenţa vocalei *-u* după gerunziu cînd el este urmat imediat de un pronume în formă scurtă fără *î*, ca în: *arătîndu-mi*, *arătîndu-ţi*, *arătîndu-şi*, *văzîndu-l*, *văzîndu-vă* etc. Acelaşi *-u* asigură şi pronunţarea participiului din formele verbale compuse cînd ele sînt urmate de pronume personale scurte. Compară pe *mi-a spus*, *ţi-a cerut*, *i-a povestit*, *ne-aţi scris* etc. cu *spusu-mi-a*, *cerutu-ţi-a*, *povestitu-i-a*, *scrisu-ne-aţi* etc. Un *-u* apare şi după alte cuvinte care s-ar pronunţa cu greutate cînd ar avea după ele pronume în formă scurtă fără *î*, de ex.: la *rîndu-mi*, *rîndu-ţi*, *rîndu-i*, unde *-u* a luat de fapt rolul articolului enclitic *l*, vezi la *rîndul meu* (*tău*, *lui)* etc.

Şi formele scurte de prezent ale verbului *a fi*, la indicativ, sînt sprijinite de un *-u* în cuvinte ca cele de mai sus, dar, de data aceasta, formele verbului amintit pot fi şi cele cu *î*, fără a mai fi nevoie de un *-u* înainte, ca în: *Vrabia-i pui*, *de nu ştii de cîndu-i* sau *de cînd îi*. Dacă însă este vorba de un substantiv articulat, avem din nou pe *-u*, ca în *ciocu-i (este) mare şi vîrtos*. Dacă substantivul se termină în consoană şi este urmat de o formă scurtă a prezentului indicativ al lui *a fi*, aceasta este totdeauna cu *î*, de ex.: *trandafir îi bade-al meu*. Dacă însă cuvîntul acela nu este substantiv, se pot folosi *-s* sau *-i* după cuvîntul în cauză dezvoltat printr-un *-u* iar, dacă nu este astfel dezvoltat, reapar *îs*, *îi*, de ex.: *(pre)cumu-s (pre)cumu-i*, dar *(pre)cum îs*, *(pre)cum îi* etc., *cîndu-s*, faţă de *cînd îs*, *cîndu-i*, faţă de *cînd îi* etc.

Înfrumuseţare a rostirii este şi cea din *bade-al meu*, dar şi spre a se respecta numărul de silabe din versurile: *Trandafir îi bade-al meu*, / *Scînteiuţă mi-oi fi eu*.

În poezie, armonia sunetelor se împleteşte cu regulile prozodiei, care reprezintă însă cu totul alt capitol al studiului expresiei.

False nume predicative În unele propoziţii se întîlnesc substantive ori adjective care par nume predicative, dar, cînd le cercetăm mai îndeaproape, observăm că ele nu pot îndeplini un asemenea rol sintactic. Sînt patru situaţii mai importante de acest fel. Una în care falsul nume predicativ e un substantiv cu prepoziţie, două situaţii în care el face parte dintr-o comparaţie şi a patra, în care este ascuns de un genitiv.

1) În propoziţii-tip: *Această statuie este* de bronz; *Antena este* de televizor; *Coada lopeţii fusese* de fag etc., după verbul copulă urmează substantive cu prepoziţie. Ele nu sînt nume predicative, căci stau în acuzativ. Pe de altă parte, *a fi* din propoziţiile date aici drept model nu se poate socoti verb predicativ, fiindcă nu are cum să însemne „a exista", „a se afla", „a se găsi". Prin urmare, substantivele cu prepoziţie nu sînt nume predicative, iar *a fi* nu este predicat verbal. Rezultă că numele predicativ propriu-zis lipseşte. Dacă ar fi spus, el ar fi acelaşi cuvînt ca subiectul, dar fără articolul hotărît, adică: *Această statuie este* statuie *de bronz*; *Antena este* antenă *de televizor; Coada lopeţii fusese* coadă *de fag*.

După ce am descoperit adevăratul nume predicativ, e simplu să vedem că *de bronz*, *de televizor*, *de fag* etc. sînt atribute ale acestui nume predicativ eliptic.

2) Într-o propoziţie-tip cum este *Clasa noastră e ca un pahar curat*, elipsa numelui predicativ priveşte un adjectiv, identic în conţinut cu atributul din partea a doua a propoziţiei (*curat*). Completată cu el, propoziţia devine: *Clasa noastră e* curată *ca un pahar curat* sau, într-o formă lărgită în frază: *Clasa noastră e* curată *(aşa) cum e curat un pahar*.

3) Propoziţia-tip: *Ochii ei erau ca două luminiţe* nu are în ea un adjectiv care să poată fi nume predicativ, dar el se subînţelege prin *luminoşi*, *sclipitori*, *strălucitori* etc. Introducînd pe unul dintre ele, propoziţia discutată aici devine: *Ochii ei erau strălucitori (sclipitori* sau *luminoşi* etc.) *ca două luminiţe*. În forma iniţială, propoziţia era eliptică.

4) În propoziţia-tip: *Volumul* era al lui Viorel (sau al *Oanei)*. Genitivul *al lui Viorel (al Oanei)*, ca grup de cuvinte, nu poate fi nume predicativ. Între cuvintele din grup este însă unul, *al*, care reia subiectul exact ca un pronume. Aşadar, *Volumul era* al lui Viorel *(al Oanei)* devine prin înlocuirea lui *al* cu substantivul pe care-l reprezintă: *Volumul era* volumul *lui Viorel* (sau volumul *Oanei)*, ceea ce dovedeşte că numele predicativ trebuie să fie numai *al* din grupul genitivului, nu genitivul ca atare, *al* însuşi nefiind în genitiv.

(a) **Fi ca auxiliar şi predicativ** Între formele lui *a fi* ca auxiliar şi ca predicativ nu există deosebiri. El are însă următoarele forme neregulate:

a fi — sînt — fui — fost

Indicativ

	prezent	imperfect	perfect simplu 1	perfect simplu 2
(eu)	*sînt, -s, îs*	*eram*	*fui*	*fusei*
(tu)	*eşti*	*erai*	*fuşi*	*fuseşi*
(el, ea)	*este, e, i, îi*	*era*	*fu*	*fuse*
(noi)	*sîntem*	*eram*	*fúrăm*	*fuserăm*
(voi)	*sînteţi*	*eraţi*	*furăţi*	*fuserăţi*
(ei, ele)	*sînt*	*erau*	*fúră*	*fuseră*

Pentru persoana I singular şi a III-a plural se foloseşte uneori şi (eu) *sunt*, (ei, ele) *sunt*.

Mai-mult-ca-perfectul se formează de la perfectul simplu 2:

(eu)	*fusesem*	(tu)	*fuseseşi*	(el, ea)	*fusese*
(noi)	*fuserăm / fusesem*	(voi)	*fuseserăţi / fuseseţi*	(ei, ele)	*fuseră / fuseseră*

Perfectul compus: (eu) *am fost*, (tu) *ai fost*, (el, ea) *a fost* etc.

Conjunctiv	prezent	perfect	**Condiţional**	prezent	perfect
(eu)	*să fiu*	*să fi fost*	(eu)	*aş fi*	*aş fi fost*
(tu)	*să fii*	*să fi fost*	(tu)	*ai fi*	*ai fi fost*
(el, ea)	*să fie*	*să fi fost*	(el, ea)	*ar fi*	*ar fi fost*
(noi)	*să fim*	*să fi fost*	(noi)	*am fi*	*am fi fost*
(voi)	*să fiţi*	*să fi fost*	(voi)	*aţi fi*	*aţi fi fost*
(ei, ele)	*să fie*	*să fi fost*	(ei, ele)	*ar fi*	*ar fi fost*

Imperativ	prezent pozitiv	prezent negativ
	(tu) *fii!*	*nu fi!*
	(voi) *fiţi!*	*nu fiţi!*
Infinitiv	prezent *a fi*	perfect *a fi fost*
Gerunziu	*fiind*	
Participiu	*fost*	
Supin	*(de) fost*	

Figurile de stil Sînt mijloacele de exprimare prin care se arată că lucrurile şi fiinţele pot să aibă însuşirile dorite de noi şi să se poarte ca şi cum le-ar avea într-adevăr sau prin care se pun în evidenţă părţile din expunerile scrise ori vorbite destinate să impresioneze în mod deosebit pe ascultători sau pe cititori.

Cînd, de exemplu, cocoşul din povestirea binecunoscută a lui Ion Creangă strigă întîia oară: *Cucurigu boieri mari, daţi punguţa cu doi bani!* el capătă, printr-o figură de stil, însuşirea omenească de a vorbi. Invers, cînd noi înşine ne adresăm obiectelor neînsufleţite ca în versurile:

„Plugule, cin' te-a născocit / Ca să frămînţi a şesurilor coaje?...“ T. Arghezi, *Plugul*.

sau cînd răspundem la o întrebare pe care parcă ne-ar fi adresat-o nouă lucrurile:

„Am răspuns: „Pădure dragă, / Ea nu vine, nu mai vine! / Singuri voi, stejari, rămîneţi / De visaţi la ochii vineţi / Ce luciră pentru mine Vara-ntreagă." M. Eminescu, *Freamăt de codru.*

se produce de asemenea o figură de stil, de acelaşi fel cu cea din versurile populare de mai jos în care se porunceşte dorului:

„Du-te, dor, pe cel izvor / Şi despică molidul, / Nu-mi despica sufletul, / Şi despică cetina, / Nu-mi despica inima!"

Un poet poate chiar să spună despre sine:

„Tare sînt singur, Doamne, şi pieziş, / Copac pribeag uitat în cîmpie." T. Arghezi, *Psalm.*

ca şi cînd el ar fi copac şi ar fi în stare să arate ce ar simţi dacă ar fi copac.

Datorită nenumăratelor posibilităţi de a da lucrurilor şi fiinţelor înfăţişări noi, atribuindu-le însuşirile dorite şi, în acelaşi timp a obligaţiei ca, de îndată ce un lucru ori o fiinţă au fost imaginate într-un anume fel, ele să şi facă ce se potriveşte cu însuşirile acordate, se creează lumi noi, mai mult ori mai puţin asemănătoare cu lumea de toate zilele.

În basme, caii mănîncă jăratec (printr-o exagerare care vrea să arate cît sînt de deosebiţi de caii de rînd), oamenii se transformă în animale sau în lucruri, apoi iarăşi în oameni: unii sînt înzestraţi cu puteri nemaipomenite: apucă luna cu mîinile, mănîncă zeci de cuptoare de pîine şi beau zeci de buţi de vin şi tot nu se satură etc. Obiectele capătă însuşiri excepţionale: o oglindă arată ce fac cei apropiaţi sufleteşte de personajul care priveşte în ea şi este departe de ai săi, pe o năframă se văd pete de sînge cînd celor iubiţi li se întîmplă o nenorocire, morţii înşişi sînt înviaţi cu „apă vie", o perie aruncată îndărăt opreşte un timp pe urmăritorii cei răi făcîndu-se pădure deasă; dintr-un bob de piper care nu stă locului se naşte un Pipăruş Viteazul ş.a.m.d.

În literatura cultă de imaginaţie, în care se întîlnesc mai rar situaţii cum sînt cele din basme, apar totuşi unele similare, cum este cea din poezia *Fîntîna* de Alexandru Macedonski:

„Cunosc o fîntînă pe valea umbrită: / Un grangur de aur cîntînd m-a-ndemnat / S-adorm între frunze de plop şi răchită, / Să uit oraşul în care-am oftat.
Pe valea umbrită cunosc o fîntînă: / O mierlă cu care de vorbă am stat, / Aflînd că durerea o sufăr stăpînă, / A rîs cît se poate, iar eu am oftat."

„Conversaţia" dintre poet, grangur şi mierlă este bineînţeles închipuită, dar nu pentru că poetul ar vrea ca noi să ne minunăm că el „discută" cu cele două păsări, ci pentru că doreşte să aflăm că, pe cînd la oraş suferă, în liniştea naturii găseşte înţelegere şi prietenie.

Mijloacele prin care se atrage atenţia asupra unei idei, scoţînd-o în relief, sînt şi ele figuri de stil, de cele mai multe ori combinate cu cele din categoria anterioară, ca în versurile din *Înger şi demon*, în care Eminescu pune puternic în lumină deosebirile de caracter şi temperament dintre personajele poemului:

„Ea un înger ce se roagă — El un demon ce visează; / Ea o inimă de aur — El un suflet apostat; / El în umbra lui fatală stă-ndărătnic rezemat — / La picioarele Madonei, tristă, sfîntă, Ea veghează."

Punerea în evidenţă a unui fapt se face, între altele, prin aşezarea cuvintelor în aşa fel, încît cele care au sau trebuie să aibă o semnificaţie deosebită să nu poată să fie trecute cu vederea, ca în versurile următoare din *Lacul* lui Eminescu:

„Lacul codrilor albastru / Nuferi galbeni îl încarcă; / Tresărind în cercuri albe / El cutremură o barcă."

Fiind despărţit de cuvîntul *lacul* şi aşezat la sfîrşitul versului, adjectivul *albastru* se află într-o poziţie avantajată şi de aceea ne oprim întîi la el, apoi la celelalte culori din strofă.

Unui scop similar de fixare a atenţiei îi serveşte şi repetiţia, nu numai aceea de cuvinte sau de grupuri de cuvinte, ci şi aceea a unor sunete destinate să imite diferite ritmuri sau zgomote, de exemplu ritmul unui joc ţărănesc:

„Iar Ipate, de cuvînt; se prinde în joc lîngă o fată care chiteşte că i-ar cam veni la socoteală (...). Şi tropai, tropai, ropai, ropai! i se aprind călcîile lui Ipate al nostru!“ I. Creangă, *Povestea lui Stan Păţitul*.

Sau ca în pasajul din Hagi Tudose al lui Barbu Ştefănescu-Delavrancea, unde se sugerează molfăitul unei măsline de un bătrîn fără dinţi, zgîrcitul Hagi Tudose:

„Dar nu l-aţi văzut cum mişună prin cîrciumi şi băcănii? (...). Intră într-una, ia binişor o măslină, o aduce la gură ş-o strecoară printre gingii. Fol, fol, fol o mestecă (...).“

Exemplele de mai înainte vor numai să ilustreze ideea de figură de stil. Numărul, varietatea şi importanţa lor nu se pot formula nici în sute de pagini, dar cele care trebuie neapărat cunoscute pot fi înfăţişate într-un spaţiu mai restrîns.

Multe dintre ele, în primul rînd cele prin care se urmăreşte reliefarea unei idei, nu se înţeleg însă cum se cuvine fără cunoaşterea gramaticii. Şi mai important este faptul că, acolo unde apar, ele se condiţionează unele pe altele, în aşa fel încît formează o reţea. Ca să pătrundem adevărata semnificaţie a unui poem, a unei bucăţi în proză sau a unei piese de teatru trebuie să descoperim această reţea. Ea seamănă cu aceea formată de elementele gramaticale propriu-zise, se supune unor reguli de acelaşi tip ca şi regulile din reţeaua gramaticală şi duce, împreună cu aceasta, la construirea de expuneri organizate. Ambele nu sînt de fapt decît ceea ce numim structură.

De aceea, numai cine cercetează legăturile dintre figurile de stil odată cu cele dintre elementele gramaticale, dar fără a uita că ultimele sînt subordonate şi servesc pe cele dintîi, numai acela ajunge să aprofundeze ce citeşte sau ascultă şi, eventual, să compună el însuşi texte bine formulate şi atrăgătoare.

Fraza Este asocierea într-un tot sintactic nou a cel puţin două propoziţii legate prin înţeles, dintre care una — sau mai multe — trebuie să fie principale.

Frazele *alcătuite numai din propoziţii principale* se numesc *fraze formate prin coordonare*. Cele *în care figurează chiar numai o propoziţie secundară sînt formate prin subordonare*, fiindcă orice secundară depinde de o principală regentă. Cînd într-o frază sînt propoziţii secundare identice (atributive, completive, circumstanţiale, subiective, predicative) şi depind de aceeaşi propoziţie, care poate să fie ea însăşi secundară, acele secundare sînt coordonate între ele.

Sînt formate prin coordonare numai din propoziţii principale fraze ca: *Iarna vine, vara trece, / N-am cu cine mai petrece; Trăznetul sperie, ploaia pune pe fugă; Vîntul adună norii şi tot el îi risipeşte. Una e a făgădui, alta e a împlini* (făgăduiala); *Înţeleptul tace şi face; Nici nu ninge, nici nu plouă.*

Unele pot fi foarte dezvoltate, de ex:

„Codrul clocoti de zgomot şi de arme şi de bucium, / Iar la poala lui cea verde mii de capete pletoase, / Mii de coifuri lucitoare ies din umbra-ntunecoasă; / Călăreţii împlu cîmpul şi roiesc după un semn / Şi în caii lor sălbateci bat cu scările de lemn, / Pe copite iau în fugă faţa negrului pămînt, / Lănci scînteie lungi în soare; arcuri se întind în vînt, / Şi ca nouri de aramă şi ca ropotul de grindeni, / Orizontu-ntunecîndu-l, vin săgeţi de pretutindeni, / Vîjîind ca vijelia şi ca plesnetul de ploaie...“ M. Eminescu, *Scrisoarea III*.

Fraza de mai sus a lui M. Eminescu are nouă propoziţii principale.

Sînt formate dintr-o propoziţie principală şi una secundară, deci prin subordonare, fraze ca: *Pe unde e drumul bătut, trec uşor carele; Cînd doi se ceartă, al treilea cîştigă; Cum îţi vei aşterne, aşa vei dormi; Nu e pentru cine crezi, ci e pentru cine vezi.* Frazele formate prin subordonare pot fi şi ele dezvoltate. Un exemplu mai simplu este următorul:

„*Ar fi trebuit să aibă şi el picioare, să meargă fără roate, să alerge, să fugă, să muncească, să nu ceară, să nu-l scuipe, să nu-l bată, să nu-i fie ruşine, să nu întindă talerul, să nu cînte cu vioara...*" Barbu Ştefănescu-Delavrancea, *Milogul.*

Pentru exemple mai complicate, vezi **fraza formată prin subordonare.**

Fraza formată prin coordonare Frazele formate din propoziţii principale coordonate exprimă una dintre următoarele posibilităţi:

1) Asociază sau despart ideile din propoziţiile care le compun, ca în exemplele următoare: *Face din alb negru* şi *din negru face alb; Astăzi plec*, iar *mîine mă înapoiez;* Nici *usturoi n-a mîncat*, nici *gura nu-i miroase.*

Aceasta este coordonarea **copulativă.**

2) Exprimă două posibilităţi, dintre care numai una se realizează, de ex.: *Aţi citit cartea aceasta* sau *doar aţi frunzărit-o?* Sau *te-apuci de lucru cumsecade*, sau, *mai bine, lasă-te păgubaş;* Ori *îmi dai pace*, ori *te spun mamei Omul ăsta* cînd *îi cicăleşte pe toţi*, cînd *bodogăneşte de unul singur;* Ba *vrea-n căruţă*, ba *vrea-n teleguţă.*

Aceasta este coordonarea **disjunctivă.**

3) Pun în opoziţie două activităţi, două acţiuni, ca în: *Calul ăsta o fi el bun* dar *are nărav; Prieteni noi să-ţi faci*, însă *pe cei vechi să-i păstrezi; Dimineaţa ploua*, şi *după amiaza dădea soarele; Nu te opri*, ci *spune mai departe.*

Aceasta este coordonarea **adversativă.**

4) Exprimă, de obicei în partea a doua, rezultatul, consecinţa primei părţi a acţiunii dinainte, de ex.: *A mîncat cu poftă*, deci *s-a însănătoşit; A luat o hotărîre bună*, prin urmare *va izbuti; Atunci dormeam*, aşadar *nu am auzit zgomotul; Îl priveşte ţintă, este* deci *atent* (sau: deci *este atent).*

Aceasta este coordonarea **conclusivă.**

Fraza formată prin subordonare Are, în general, tipare mai complicate, pentru că ele conţin de multe ori şi coordonarea. Astfel, *El pretinde că tu ai ştiut şi n-ai spus*, are trei propoziţii din care ultimele două coordonate între ele şi în acelaşi timp subordonate primei.

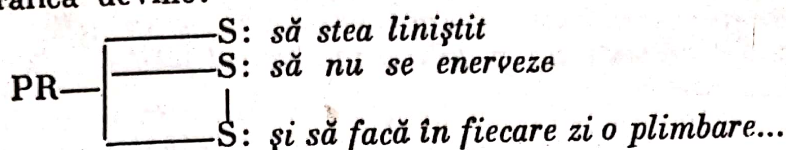
Fraze cu o regentă şi o singură subordonată. În asemenea fraze, principala este în mod obligatoriu şi regentă. Tiparele frazelor de acest fel sînt determinate de calitatea subordonatei: A plecat *să se plimbe.* O regentă poate fi urmată sau precedată de una sau mai multe secundare sau de una sau mai multe secundare regente ele înseşi.

P = propoziţia principală PR = propoziţie principală şi regentă
S = propoziţie secundară subordonată SR = propoziţie secundară regentă.

Fraze cu o singură regentă (principală) şi două sau mai multe subordonate. În fraza: Doctorul i-a recomandat *să stea liniştit, să nu se enerveze, să facă în fiecare zi o plimbare pe jos de o oră* de prima propoziţie, care este principală şi regentă, depind cele trei secundare; adică, în reprezentare grafică:

```
    ┌──────S: să stea liniştit
PR──┼──────S: să nu se enerveze
    └──────S: să facă în fiecare zi o plimbare
```

Într-o frază ca aceasta, coordonarea se introduce foarte uşor prin legarea cu un *şi* sau cu altă conjuncţie potrivită a ultimei secundare de cea dinaintea ei, iar reprezentarea grafică devine:

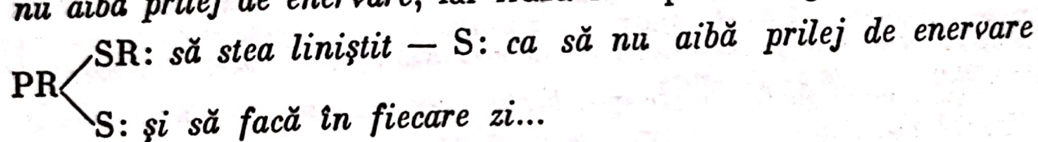
Fraze cu o singură regentă (principală) şi cu două sau mai multe subordonate, dintre care una regentă. În fraza: *A aflat că şi tu te pregăteşti să participi la concurs* prima propoziţie, principală şi regentă, este urmată de subordonata *că şi tu te pregăteşti*, regentă pentru ultima, care este numai subordonată: *să participi la concurs.*

Grafic, această subordonare ia forma: PR — SR — S.

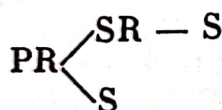
Într-o frază oarecare, tiparul acesta se poate combina cu cel dinainte, de ex.:

Doctorul i-a recomandat *să stea liniştit ca să nu aibă prilej de enervare şi să facă în fiecare zi o plimbare de o oră pe jos.*

Propoziţia subordonată *să stea liniştit* a devenit regentă pentru propoziţia *ca să nu aibă prilej de enervare*, iar fraza se reprezintă grafic astfel:

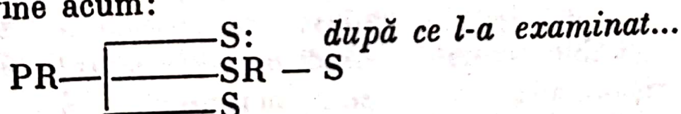
deci:

Dacă se introduce încă o subordonată, de exemplu, una de timp, obţinem:

Doctorul *după ce l-a examinat îndelung*, i-a recomandat *să stea liniştit ca să nu aibă prilej de enervare şi să facă în fiecare zi o plimbare de o oră pe jos.*

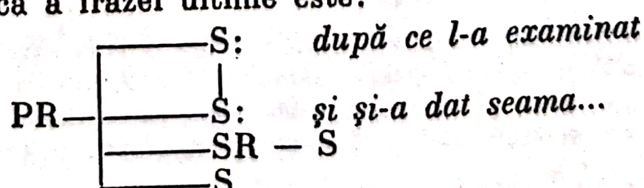
Schema grafică devine acum:

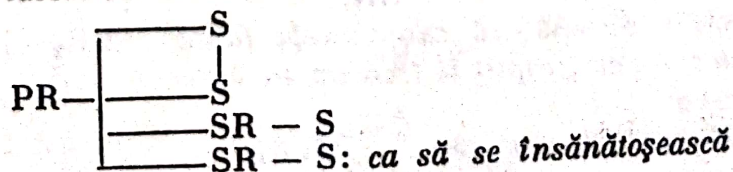
Precizarea adusă prin circumstanţiala de timp se poate şi ea dezvolta, adăugîndu-se, de exemplu, încă o propoziţie de acelaşi fel, coordonată cu cealaltă, adică:

Doctorul *după ce l-a examinat îndelung şi şi-a dat seama de gravitatea bolii*, i-a recomandat *să stea liniştit ca să nu aibă prilej de enervare şi să facă în fiecare zi o plimbare de o oră pe jos.*

Reprezentarea grafică a frazei ultime este:

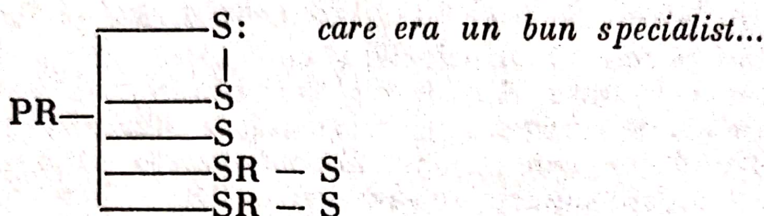

Dezvoltarea unei fraze de felul celei pe care o avem în vedere este posibilă în continuare, introducînd în ultima parte încă o propoziţie subordonată, de ex.: *ca să se însănătoşească.* În acest caz, reprezentarea grafică devine:

S-ar putea, în sfîrşit, să mai apară şi o subordonată de tip adjectival (o atributivă), adică:

Doctorul *care era un bun specialist în cardiologie, după ce l-a examinat îndelung şi şi-a dat seama de gravitatea bolii*, i-a recomandat *să stea liniştit ca să nu aibă prilej de enervare şi să facă în fiecare zi o plimbare de o oră pe jos, că să se însănătoşească.* Schema arată acum astfel:

Fraza cu o singură principală regentă construită pe baza unei perechi de conjuncţii corelative are simetrie. Părţile introduse de cîte unul din termenii perechii răspund unul alteia ca în:

„Precum este greu să se mai întîlnească două picături de apă o dată ce au apucat să intre fiecare după soarta ei în largul mării, aşa ar fi şi pentru două persoane să se mai găsească în învălmăşeala Moşilor, dacă n-ar fi cuminţi să-şi hotărască mai dinainte locul şi momentul de întîlnire.“ I.L. Caragiale, *Nuvele şi povestiri*

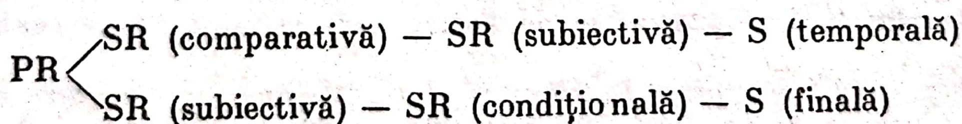
Partea I a frazei care începe cu *precum* conţine:

o circumstanţială comparativă: *precum este greu* SR
o subiectivă: *să se mai întîlnească* SR
o temporală: *o dată ce au apucat...* S
să intre

Partea a II-a care începe cu *aşa* conţine:

o principală regentă: *aşa ar fi şi pentru două persoane* PR
o subiectivă: *să se mai găsească...* SR
o condiţională a subiectivei: *dacă n-ar fi cuminţi* SR
o finală a condiţionalei: *să-şi hotărască...* S

Schematic, lucrurile arată astfel:

Tot simetric în două părţi cu o singură principală regentă se prezintă şi fraza de mai jos, dar fără conjuncţii corelative.

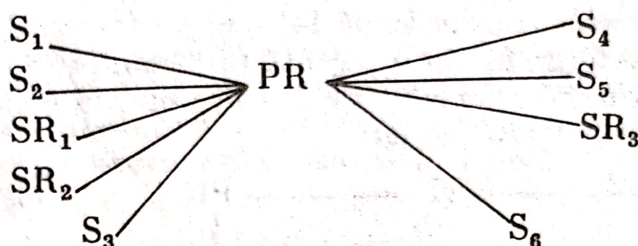
„Şi cînd mă gîndesc bine, cînd judec cu mintea de acum, cînd caut să adun unele fapte pe care atunci, copil, le treceam cu vederea, găsesc cu mirare că Domnu era un om foarte necăjit, hărţuit de administraţie că, cu greu îşi ducea gospodăria lui, că venea de multe ori amărît, ca să ne dea cu dragoste învăţătura de toate zilele.“ M. Sadoveanu, *Domnu' Trandafir*

Ea conţine în partea I trei temporale:

cînd mă gîndesc bine S_1
cînd judec cu mintea de-acum S_2
cînd caut SR_1
o completivă obiectivă directă: *să adun unele fapte* SR_2
o atributivă: *pe care atunci, copil, le treceam cu vederea* S_3

În partea a II-a, are
o principală regentă: *găsesc cu mirare* PR

trei completive obiective directe:
că Domnu' era un om foarte necăjit, hărţuit de administraţie S_4
că cu greu îşi ducea gospodăria lui S_5
că venea de multe ori amărît SR_3
o propoziţie finală:
să ne dea învăţătura de toate zilele S_6
Schematic, ea se prezintă astfel:

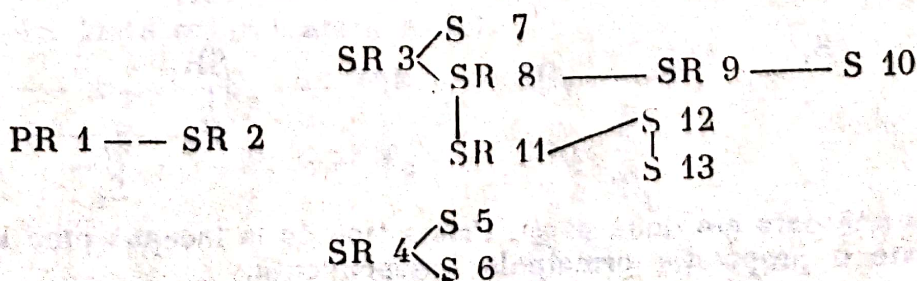

Am fi putut lua pe *caut să adun* şi ca un predicat complex, potrivit cu sensul care este „încerc să adun". Substantivul *copil* dintre virgule l-am considerat complement comparativ, nu propoziţie circumstanţială de timp sau cauzală eliptică şi nici nume predicativ suplimentar.

Unele fraze cu o singură principală regentă se desfăşoară într-o simetrie mai complicată, de ex.:

„Unul din ei apucă spre păduri, să vadă de n-ar putea trebălui ceva şi pe-acolo, doar a face pe vreun om să bîrfească împotriva lui Dumnezeu, pe altul să-şi chinuiască boii, altuia să-i rupă vreun capăt sau altceva de la car, altuia să-i schilodească vrun bou, pe alţii să-i facă să se bată pînă s-or ucide, şi cîte alte bazaconii şi năzbîtii de care iscodeşte şi vrăjeşte dracul." I. Creangă, *Povestea lui Stan Păţitul.*

În această frază sînt 13 propoziţii:
Unul din ei apucă spre păduri, principală regentă, PR_1
să vadă, subordonată circumstanţială de scop, regentă, SR_2
de n-ar putea trebălui ceva şi pe-acolo, subordonată, obiectivă, directă regentă SR_3
doar a face pe vreun om... subordonată obiectivă directă, regentă SR_4
să bîrfească împotriva lui Dumnezeu, subordonată, obiectivă directă, regentă SR_5
pe altul să-şi chinuiască boii, subordonată obiectivă directă S_6
altuia să-i rupă vreun capăt sau altceva de la car, subordonată obiectivă directă S_7
pe alţii să-i facă, subordonată obiectivă directă, regentă SR_8
să se bată, subordonată, obiectivă directă, regentă SR_9
pînă s-or ucide, subordonată circumstanţială comparativă S_{10}
şi (să facă) cîte alte bazaconii şi năzbîtii, subordonată obiectivă directă SR_{11}
de care iscodeşte, subordonată atributivă S_{12}
şi vrăjeşte dracul, subordonată atributivă S_{13}
Schema grafică a acestei fraze este:

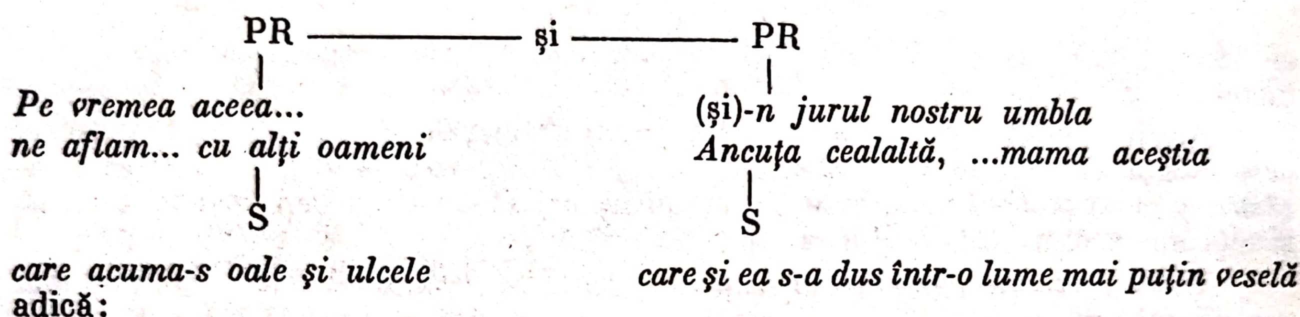

Fraza cu mai multe principale (regente) şi mai multe secundare (regente sau subordonate) Fraza:

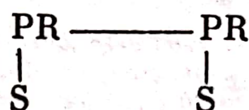
„Pe vremea aceea, tot în acest loc, ne aflam în prejma focurilor şi a cănilor cu must, cu alţi oameni care acuma-s oale şi ulcele / şi-n jurul nostru umbla Ancuţa cealaltă, mama aceştia, care şi ea s-a dus într-o lume mai puţin veselă.“ M. Sadoveanu, *Hanul Ancuţei.*

este constituită din două părţi:
I: *Pe vremea aceea* (pînă la) *acuma-s oale şi ulcele;*
II: *şi-n jurul nostru umbla Ancuţa* (pînă la) *mai puţin veselă.*

Prima parte este formată din o regentă principală şi o subordonată; a doua, tot dintr-o regentă şi o subordonată. Cele două regente sînt în coordonare copulativă, deci schema se prezintă astfel:

adică:

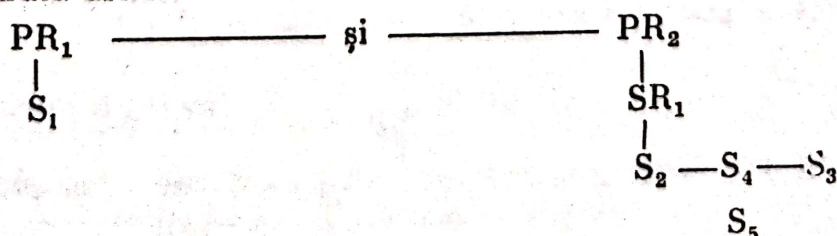
În fraza următoare sînt 8 propoziţii, două principale regente, două subordonate regente şi patru subordonate simple.

„Muzicalitatea flaşnetei a rămas ca nişte voci de tinichele aruncate, de sticle ce se sparg, de amnare scăpărătoare, de chei multe, de scîrţîiri de uşi — şi toate aceste glasuri împărecheate se urzesc unele cu altele, într-o armonie la ale căreia semitonuri strîmbe se adaugă tonuri noi care nu aparţin nici unei game vii şi par suvenirea ultraterestră a unor fiinţe de mult defuncte, schelete imateriale ale unor vibraţiuni dispărute din zgomotul lumii, unde totuşi, de la veac la veac, trecute de pe o vioară pe alta, cîntecele se menţin şi se păstrează ca nişte diamante exacte.“ T. Arghezi, *Flaşnetarul*

Propoziţiile sînt:

Muzicalitatea flaşnetei a rămas (pînă la) *de uşi*, principală regentă — PR_1
(sticle) *ce se sparg...*, subordonată atributivă — S_1
(şi) *toate aceste glasuri* (pînă la) *într-o armonie*, principală regentă — PR_2
la ale căreia semitonuri (pînă la) *se adaugă tonuri noi*, subordonată atributivă regentă — SR_1
care nu aparţin niciunei game vii, subordonată atributivă — S_2
şi *(care) par* (pînă la) *zgomotul lumii*, subordonată atributivă — SR_3
unde (pînă la) *cîntecele se menţin*, subordonată atributivă — S_4
şi se păstrează (pînă la) *exacte*, subordonată atributivă — S_5

Schema frazei arată astfel:

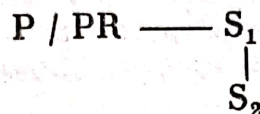

Fraza următoare are două părţi. Prima ţine de la început pînă la cele două puncte şi este o propoziţie principală independentă.

A doua, de la cele două puncte pînă la sfîrşit, conţine două subordonate obiective directe şi o principală care le subordonează.

„Orice călătorie, afară de cea pe jos, e după mine o călătorie pe picioare străine; a avea la îndemînă cupeaua unui tren, roatele unei trăsuri sau picioarele unui cal înseamnă a merge şăzînd şi a vedea numai ceea ce ţi se dă, nu însă şi tot ce ai voi.“ Calistrat Hogaş, *În Munţii Neamţului.*

Propoziţiile sînt:
Orice călătorie, afară de cea pe jos, e după mine o călătorie pe picioare străine, propoziţie principală, P
a avea la îndemînă cupeaua unui tren roatele unei trăsuri sau picioarele unui cal înseamnă a merge şăzînd şi a vedea, propoziţie principală regentă, PR
numai ceea ce ţi se dă, subordonată obiectivă directă, S_1
nu însă şi tot ce ai voi, subordonată obiectivă directă, S_2
Schema ei grafică este:

O frază cu două părţi poate avea însă o structură mai complexă, cu slăbirea simetriei. În situaţia aceasta este fraza:

„Chiar basme d-ar fi cîte povesteşte vînătorul şi cîte zugrăveşte artistul, tot pare că te scuturi la ideea că omul se joacă aşa lesne cu viaţa sa pentru un simplu gust de vînător; dar cînd citeşti sau priveşti, mult nu trece şi afli sau cel puţin ghiceşti că fiara cea primejdioasă este mai în pericol decît omul, că ea are să fie învinsă de al ei prigonitor şi atunci încrederea, bucuria se deşteaptă în inima-ţi acum liniştită şi mîngîiată.“ Al. Odobescu. *Pseudokinegetikos.*

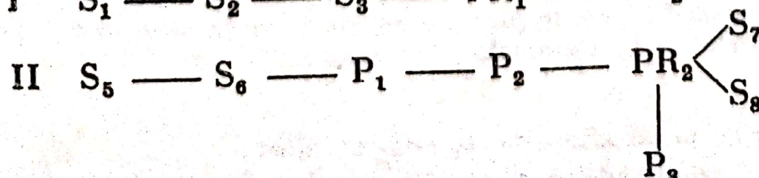
În ciuda lungimii, ea nu are decît două părţi:
I: *Chiar basme d-ar fi* (pînă la) *gust de vînător;*
II: *dar cînd citeşti* (pînă la) *liniştită şi mîngîiată.*

În prima parte sînt următoarele propoziţii:
Chiar basme d-ar fi, concesivă S_1
cît povesteşte vînătorul, predicativă S_2
şi cîte zugrăveşte artistul, predicativă S_3
tot pare, propoziţie principală regentă PR_1
că te scuturi la ideea, subiectivă regentă SR_1
că omul se joacă aşa lesne cu viaţa sa pentru un simplu gust de vînător, atributivă S_4

iar în a doua parte, următoarele:
cînd citeşti, temporală S_5
sau priveşti, temporală S_6
dar... mult nu trece, principală P_1
şi afli, principală P_2
sau ghiceşti, principală regentă PR_2
că fiara este mai în pericol decît omul, obiectivă directă S_7
că ea are să fie învinsă, obiectivă directă S_8
şi atunci încrederea... se deşteaptă în inima-ţi..., principală directă P_3

Schema părţilor luate separat arată astfel:

Legătura dintre regentă din partea I (PR_1) şi cea din partea a II-a (PR_2) se face prin coordonare adversativă: *tot pare... dar mult nu trece...* Această legătură se poate reprezenta printr-o linie punctată între PR_1 şi PR_2.

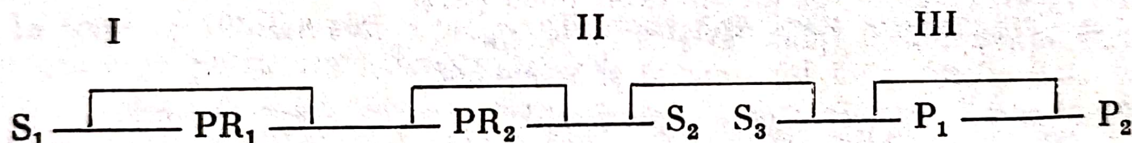
O frază poate fi alcătuită şi din trei părţi, cu simetrie, ca cea de mai jos.

„Cine n-ar cunoaşte bine pe d. Anghelache, şi-ar explica tonul şi manierele acestea violente prin numărul paharelor de bere consumate; însă camarazii îl cunosc destul ca să caute o altă explicaţie; pe cînd o caută în zadar, d. Anghelache înghite pe nerăsuflate încă un pahar şi urmează din ce în ce mai cu căldură.“ I.L. Caragiale, *Inspecţiune.*

Partea I: *Cine n-ar cunoaşte bine... consumate;*
Partea a II-a: *însă camarazii îl cunosc... să caute altă explicaţie;*
Partea a III-a: *pe cînd o caută... din ce în ce mai cu căldură.*

Propoziţiile sînt în prima parte:
Cine n-ar cunoaşte bine pe d. Anghelache, subiectivă S_1
şi-ar explica tonul şi manierele acestea violente prin numărul paharelor de bere consumate, principală regentă PR_1
în a doua parte:
însă camarazii îl cunosc destul, principală regentă PR_2
ca să caute altă explicaţie, consecutivă S_2
în a treia parte:
pe cînd o caută în zadar, temporală S_3
d. Anghelache înghite pe nerăsuflate încă un pahar, principală P_1
şi urmează din ce în ce mai cu căldură, principală P_2

Schema frazei arată astfel:

Cele trei părţi sînt, fiecare cu regentele şi subordonatele lor, în raporturi de coordonare şi de juxtapunere. Prima şi a doua în coordonare adversativă, a doua cu a treia în juxtapunere, căci propoziţia *d. Anghelache înghite pe nerăsuflate încă un pahar* nu este legată de o conjuncţie cu principala din partea dinainte (a II-a). Legătura se stabileşte prin înţelesul şi repetarea predicatului *caută* şi a obiectului direct *altă explicaţie*, reluat în partea a treia prin o din propoziţia temporală.

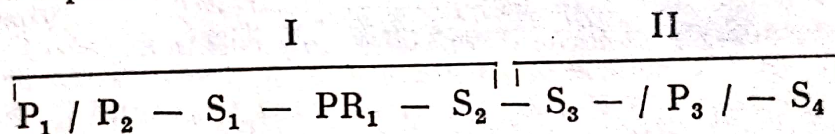
Fiecare din cele trei părţi poate constitui ea singură o frază aparte. O asemenea restructurare ar schimba însă starea de spirit, atmosfera expunerii, căci înşiruirea de propoziţii existentă cere ca fraza să fie parcursă cu pauze mai mici decît cele care ar apărea în trei fraze deosebite.

Tiparul unei fraze se complică şi prin intercalări, prin momente de suspensie, interjecţii, schimbări de persoană a verbului ca în exemplul de mai jos în care trebuie să se ţină seamă că de la „că, fără copila asta“ pînă la sfîrşit s-a trecut de la vorbirea directă la cea indirectă liberă (vezi **Vorbirea directă, vorbirea indirectă**). De aceea, ea are întreruperi şi lipsă de legătură în unele locuri, anume făcute spre a se arăta emoţia celui ce vorbeşte.

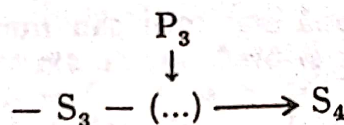
„Eu sînt sărac, bei-mu (adică prinţul meu), n-am să-ţi dăruiesc nimica de preţ; dar numai Dumnezeu şi sufletul meu ştiu cît îţi sînt de recunoscător! că dacă se prăpădea fetica, eu — uite, vezi hangerul ăsta?... pînă în prăsele mi-l băgam în piept!... că, fără copila asta, ce s-ar fi făcut Manoli, sărmanul, sărmanul Manoli.“ I.L. Caragiale, *Kir Ianulea.*

Fraza are două părţi.
Partea I începe la *Eu sînt sărac* şi se sfîrşeşte la *recunoscător!*
Partea a II-a începe la *că, dacă se prăpădea*, şi se sfîrşeşte la *sărmanul Manoli.*

În partea I sînt următoarele propoziţii:
Eu sînt sărac, bei (adică prinţul meu), principală P_1
n-am, principală P_2
să-ţi dăruiesc nimica de preţ, obiectivă directă S_1
dar numai Dumnezeu şi sufletul meu ştiu, principală regentă PR_1
cît îţi sînt de recunoscător, obiectivă directă S_2
În partea a doua sînt următoarele propoziţii:
că... eu... pînă-n prăsele mi-l băgam în piept, cauzală S_3
uite, vezi hangerul ăsta, principală P_3
că, fără copila asta, ce s-ar fi făcut Manoli, sărmanul Manoli? cauzală S_4
Schema grafică reproducînd această situaţie arată astfel:

Organizarea sintactică deosebită a părţii a doua poate fi reprezentată grafic şi astfel:

Din înfăţişarea traseului grafic al unor fraze de genul celor analizate aici rezultă că deşi înşirarea cuvintelor se face numai în linie dreaptă în orice fel de frază, legăturile dintre diversele propoziţii arată că gîndirea exprimată prin ele nu se desfăşoară totdeauna în linie dreaptă. În consecinţă, legăturile amintite mai sus pot să provoace în mintea cititorului întreruperi şi apoi asocieri sau reveniri care se suprapun uneori, şi chiar se întretaie cu altele dinaintea lor. De acest fapt trebuie să se ţină seama nu numai cînd se analizează sintactic o frază, ci şi cînd se interpretează înţelesul ei, fiindcă legătura cu ceea ce a fost înainte sau cu ce urmează este de obicei determinată de aceste asocieri sau reveniri.

Generarea (producerea) propozițiilor și a frazelor Orice propoziție și orice frază au la baza lor o gîndire închegată. Această gîndire trece adesea de la forma cea mai simplă la una din ce în ce mai complexă după împrejurările în care vorbim ori scriem. Gîndirea de la care am pornit se completează și se dezvoltă adăugîndu-i-se amănunte de care vorbitorul crede că are nevoie spre a se face mai bine înțeles, spre a preciza cînd, unde, cum sau de ce are loc sau se întîmplă ceva.

Un vorbitor poate să spună mai întîi sau numai să gîndească o propoziție simplă-tip formată din subiect și predicat, de ex.:

Mama tricotează.

El poate în continuare să se întrebe, ca și cînd altcineva ar fi spus această propoziție, despre care mamă este vorba și să adauge pentru lămurire un atribut pe lîngă subiect, adică:

Mama *mea* tricotează.

Dar ce anume tricotează? Să zicem că tricotează un fular, deci:

Mama *mea* tricotează *un fular.*

Ce fel de fular? Un fular de lînă, așadar:

Mama *mea* tricotează *un fular de lînă.*

Pentru ce sau pentru cine? Pentru mine!

Mama *mea* tricotează *un fular de lînă pentru mine.*

De ce-mi trebuie mie fular? Ca să-l port iarna! deci:

Mama *mea* tricotează *un fular de lînă pentru mine, ca să-l port iarna.*

De ce iarna sau cînd iarna? Cînd bate vîntul și e ger, prin urmare:

Mama *mea* tricotează *un fular de lînă pentru mine, ca să-l port iarna cînd bate vîntul și e ger.*

De ce? Fiindcă sînt cam friguros! și atunci:

Mama *mea* tricotează *un fular de lînă pentru mine, ca să-l port iarna cînd bate vîntul și e ger, căci sînt cam friguros.*

Dacă mama mea însă este foarte ocupată la serviciu și lucrul acesta trebuie spus, atunci fraza poate deveni:

Deși este foarte ocupată la serviciu, mama *mea* tricotează *totuși pentru mine un fular de lînă, ca să-l port iarna cînd bate vîntul și e ger, căci de felul meu sînt cam friguros.*

Schema pe care am construit această frază ilustrativă se întîlnește des. O avem, de exemplu, în următoarea formulare:

Un vînător povestea *oricui întîmplări de nimeni visate.*

care poate deveni:

Un vînător, *care lua cu dînsul la vînătoare pe slujitorul său,* povestea *la întoarcere fel de fel de întîmplări, de nimeni visate.*

cu amănunte noi:

A fost odată un vînător *care avea obiceiul să ia cu dînsul la vînătoare pe slujitorul său și cînd se întorcea* povestea *fel de fel de întîmplări, de nimeni visate.*

O asemenea schemă de generare a stat — probabil — și la baza frazei alcătuite de Al. Odobescu în *Pseudokinegetikos*, unde ea arată astfel:

„A fost odată un vînător, care de cîte ori mergea la vînătoare avea obiceiul să ia cu dînsul pe slujitorul său, iar cînd se întorcea înapoi, povestea cui vrea să-l asculte o mulțime de întîmplări minunate care de cînd lumea nu trecuse nimănui prin vis."

Două sau mai multe propoziții se pot combina așadar în diverse feluri, dacă ele urmează neabătut un fir conducător, datorat unei intenții limpezi. Combinarea depinde de această intenție. Din fraza lui Odobescu se vede că prozatorul a vrut să ordoneze amănunte în așa fel încît noi să reținem obiceiul vînătorului de a lua cu el pe slujitorul lui cînd mergea la vînătoare, precum și faptul că avea o înclinație deosebită de a povesti întîmplări extraordinare, pentru că — după cum se știe din povestire — slujitorul încearcă de la o vreme — chiar în urma rugăminții vînătorului — să-l lecuiască de năravul exagerărilor vînătorești.

Genitivul Este cazul gramatical în care stau substantivele și echivalentele lor, cu excepția pronumelui posesiv și al altor cîteva pronume, arătînd al cui, ai cui, a cui sau ale cui sînt lucrurile și ființele numite de substantiv și de echivalentele lui, adică: posesiunea, apartenența și atribuirea. (Vezi și **pronumele.**)

Posesia: *un (acest, acel, oricare etc.) cîine* al acestui *vînător (cîine al vînătorului)* *o (această, acea, fiecare etc.) geantă* a acestui *vînător* (Cîinele și geanta le are vînătorul, sînt în posesia lui)

Apartenența: *un (acest, acel, orice etc.) mușchi* al acestui *animal (mușchi al animalului)* *o (această, acea, oricare) blană* a acestui *animal (blană a animalului)*; adică mușchiul și blana țin de animal.

Atribuirea: *oricîte (cîteva, multe etc.) zgomote* ale unei mașini; *zgomote* ale mașinii; adică zgomotele provin de la mașină

Genitivul nu are desinențe pentru substantivele masculine și neutre. Forma de singular fără articol enclitic al substantivelor feminine este identică cu forma de plural a acestor substantive, afară de cele terminate în *-uri.*

nominativ		genitiv
singular (această)	plural (aceste)	singular și plural (acestei, acestor)
casă	*case*	*case*
față	*fețe*	*fețe*
ușă	*uși*	*uși*
stradă	*străzi*	*străzi*
vulpe	*vulpi*	*vulpi*
vînătoare	*vînători*	*vînători*
pafta	*paftale*	*paftale*
stea	*stele*	*stele*

Genitivul femininelor fără plural. Feminine ca *fiere, foame, lene, miere, sare,* care nu au plural, nu au nici formă de genitiv singular nearticulat. Feminine ca *ceartă, favoare, lipsă, onoare* și încă vreo cîteva ca ele, deși au plural (în *-uri*), nu intră în mecanismul de mai sus. Genitivul lor singular nearticulat enclitic este analogic: *(unei) certe, lipse, favori* iar, în cazul substantivului *onoare*, el nu există.

Genitivul numelor proprii de persoană masculine. Numele proprii de persoană de genul masculin ca: *Andrei, Anton, Alexandru, Barbu, Constantin, Dragu, Eftimie, Florea, George, Horia, Ilie, Lascăr, Marin* etc. nu au formă de genitiv. În schimb *Luca, Toma, Ieremia* etc. pot avea formă aparte de genitiv, dar numai cu articol

enclitic: *Lucăi*, *Tomei* / *Tomii*, *Ieremiei*, la fel şi unele nume proprii de persoană feminine. Cînd însă sînt asimilate după înţeles cu masculinele, nu mai primesc articol enclitic, ci proclitic: *lui Luca* etc.

Genitivul numelor proprii de persoană feminine Numele de persoană feminine se împart din punctul de vedere al formelor de genitiv în trei categorii: a) cele *terminate* la nominativ *în* **-a:** *Dina*, *Elena*, *Gheorghiţa*, *Ioana*, *Maria*, *Paraschiva*, *Sevastiţa*, *Tudora*, *Tudoriţa*, *Violeta*, *Zina* etc.; b) cele *terminate* la nominativ *în* **-ca, -ga:** *Anca*, *Stanca*, *Olga* etc. şi c) cele *terminate* la nominativ *în* **-i:** *Lili*, *Mimi*, *Tili*, *Zizi* sau *în* **-e:** *Rene*.

Cele din prima categorie pot avea formă de genitiv fără articol enclitic, de ex.: *(unei) Elene*, *Gheorghiţe*, *Ioane* etc., dar nu şi *(unei) Dine*.

Cele din a doua categorie nu au formă distinctă pentru genitivul fără articol enclitic, dar au în cazul genitivului cu articol enclitic: *Auricăi*, *Domnicăi*, *Iulicăi*, *Olgăi*, *Vioricăi* etc.

Cele din categoria a treia nu au formă proprie de genitiv. Ele pot primi numai articolul hotărît proclitic lui. de ex:. *lui Lili*, *lui Mimi*.

Genitivul adjectivelor (pronominale ,determinative) şi al pronumelor personale are forme proprii. Ele sînt:

La adjectivele (pronominale, determinative):

masculine şi neutre

singular		plural	
înaintea substantivului	după substantiv	înaintea substantivului	după substantiv
acestui	*acestuia**	*acestor*	*acestora**
acelui	*aceluia**	*acelor*	*acelora**
celui	*celuia*	*celor*	*celora*
unui	—	*unor*	—
vreunui	—	*vreunor*	—
altui	—	*altor*	—
cărui	—	*căror*	—
fiecărui	—	*fiecăror*	—
oricărui	—	*oricăror*	—

Cele cu* sînt cerute de normele literare. Ele sînt evitate însă adesea în favoarea formei de nominativ, deci, în loc de *mintea omului* acestuia, găsim *mintea omului* acesta, în loc de *mintea oamenilor* acestora, găsim *mintea oamenilor* aceştia; la feminine fenomenul se întîlneşte doar la plural: *glasul femeilor* acestea.

f e m i n i n e

singular		plural	
înaintea substantivului	după substantiv	înaintea substantivului	după substantiv
acestei	*acesteia*	*acestor*	*acestora*
acelei	*aceleia*	*acelor*	*acelora*
celei	*celeia*	*celor*	*celora*
unei	—	*unor*	—
vreunei	—	*vreunor*	—
altei	—	*vreunor*	—
cărei	—	*căror*	—
fiecărei	—	*fiecăror*	—
oricărei	—	*oricăror*	—

La pronumele personale şi la cele reflexive:

Persoana I şi a II-a şi pronumele reflexiv nu au forme de genitiv, la pronumele personale, persoana a III-a singular, masculin şi neutru, *el* este *lui*, *i*, iar la feminin: *ei*, *i;* la plural, pentru toate genurile, este *lor*.

Masculinul, neutrul şi femininul *i* se foloseşte ca genitiv numai rareori, în special în limbajul poetic şi atunci fiind totdeauna enclitic, de ex.: *pasu-i* „pasul lui" sau „pasul ei", *braţu-i* „braţul lui" sau „braţul ei", *fruntea-i* „fruntea lui" sau fruntea ei". El se adaugă la forma articulată enclitic a substantivului, care în *pasu-i* şi *braţu-i* este reprezentată prin *-u*.

Funcţiile genitivului în propoziţie Genitivul are totdeauna funcţia de atribut. În această calitate, el poate să fie:

1) subiectiv semănînd cu un subiect, căci arată cine face acţiunea exprimată sau numai sugerată de celălalt substantiv, de ex.: *Profitînd de zăpăceala* inamicilor, *i-a atacat frontal (Inamicii* erau cei zăpăciţi, ei erau în stare de zăpăceală); *Rezultatele bune* ale colegilor *noştri ne bucurau (Colegii* noştri sînt cei ce au obţinut rezultate bune).

2) al autorului, cînd indică pe autorul unei cărţi, al unei invenţii, descoperiri etc., de ex.: *Poeziile lui Eminescu; Gramofonul* lui Edison, *Trompa* lui Eustache; *Celulele* lui Malpighi; *Lampa* lui Teclu.

3) obiectiv, cînd corespunde unui obiect direct, de ex.: *Planul de îmbunătăţire a* industriei *(Industria* urmează a fi îmbunătăţită); *Prezentarea* hotărîrilor *noastre* (Se prezintă *hotărîrile).*

4) apozitiv, cînd are rol similar cu cel al unei apoziţii, de ex.: *Cetatea* Branului, faţă de *Cetatea Bran; Republica* Franţei, faţă de *Republica Franţa; Regatul* Olandei, faţă de *Regatul Olanda.*

5) locativ, cînd indică locul unde se află sau de unde provine un lucru ori o fiinţă, de ex.: *Valea* Morii (unde a fost sau este o moară); *Calea robilor* (calea pe unde se credea că au mers robii); *Vadul* oilor (locul pe unde oile trec o apă sau unde sînt adăpate de obicei); *Căţelul* pămîntului (căţelul din pămînt, „cîrtiţa"); *Uşa cămării* (uşa de la cămară).

Genul gramatical Este acea calitate a substantivelor, adjectivelor, pronumelor, articolului şi în parte a numeralului care face ca aceste părţi de vorbire să se grupeze în clase de gen şi să se schimbe în cursul vorbirii după număr[ul şi c]azul gramatical.

Genul la substantive Între genul gramatical şi sexul fiinţelor sînt foarte multe legături, dar fiinţele au sau sex feminin sau sex masculin, în timp ce genurile gramaticale sînt trei: masculin, feminin şi neutru, iar numele de lucruri neînsufleţite sînt atît masculine şi feminine cît şi neutre, cu toate că foarte puţine nume de fiinţe pot fi neutre.

Sînt **masculine**, cele mai multe dintre substantivele care numesc bărbaţi, ocupaţii ale bărbaţilor, bărbătuşi ai animalelor, de ex.: *acrobat*, *bondar*, *cavalerist*, *detectiv*, *episcop*, *frate*, *gazetar*, *haiduc*, *iaurtgiu*, *jaguar*, *lacheu*, *moş*, *unchi*, *vizitiu*, *vîrcolac* etc.

Masculine sînt şi multe nume de lucruri ca: *alun*, *boboc*, *cartof*, *decembrie*, *dinte*, *ganglion*, *hormon*, *idol*, *kilovat*, *nasture*, *obraz* etc.

Sînt **feminine**, cele mai multe nume de femei, de ocupaţii femeieşti şi de femeiuşti ale animalelor, de ex.: *babă*, *capră*, *eroină*, *femeie*, *gospodină*, *iapă*, *mamă*, *nevastă*, *oaie*, *raţă*, *soră*, *tanti*, *verişoară* etc.

Feminine sînt însă şi multe nume de lucruri ca: *acetonă*, *blană*, *curea*, *dragoste*, *epopee*, *fabrică*, *glandă*, *herghelie*, *ieşire*, *jertfă*, *linie*, *modă*, *naţiune*, *ortografie*, *pedeapsă*, *reclamaţie*, *sărbătoare* etc.

De genul **neutru** sînt aproape toate substantivele care numesc lucruri, de ex.: *ac*, *bacşiş*, *cadou*, *dulap*, *ecran*, *farmec*, *ghem*, *hotar*, *jaz*, *lanţ*, *model*, *oblon*, *pavaj*, *radio*, *schi*, *taxi*, *teatru* etc. Foarte rar se întîlnesc printre neutre substantive care să arate fiinţe sau persoane, eventual lucruri personificate, cum este *duh*, cu înţeles de fiinţă imaginară supranaturală, sau cum este *personaj*.

După cum se vede din cele spuse mai sus nu se poate şti totdeauna numai după terminaţie ce gen au substantivele, căci *frate*, de exemplu, seamănă foarte bine cu *spate*, dar *frate* este masculin, iar *spate* este neutru; *obraz* se termină în *-az* ca şi *pervaz*, dar *obraz* este masculin, iar *pervaz*, neutru. *Mamă*, care se termină în *-ă* este feminin, dar *tată* este masculin. Cu toate acestea, există cîteva reguli de recunoaştere a *genului gramatical după* terminaţia *substantivelor*.

Regula 1. Nici un substantiv feminin nu se termină în consoană.

Regula 2. Afară de *tată*, *popă*, *papă*, *vodă*, *vlădică* (dintre cele mai des întrebuinţate), care sînt masculine, celelalte substantive comune terminate în *-ă* sînt feminine.

Regula 3. Toate substantivele terminate în *-are*, *-ere*, *-ire*, *-îre* (şi ca infinitive lungi) sînt feminine: *adunare*, *chemare*, *vedere*, *petrecere*, *plîngere*, *iubire*, *tîrîre* etc.

Regula 4. Toate substantivele (şi adjectivele) terminate în *-ie* sînt feminine: *argintărie*, *apăraie*, *băcănie*, *cheie*, *dulgherie*, *epitropie*, *farmacie*, *gălăgie*, *hărnicie*, *idioţie* etc.

Regula 5. Toate substantivele terminate în *-á*, *-eá*, *-iá* sînt feminine: *pafta*, *saca*, *sofa*, *curea*, *stea*, *viţea*, *boia*, *nuia*, *raia* etc.

Regula 6. Toate substantivele care se termină în *-giu* (cu *i* accentuat) sînt de genul masculin: *boiangiu*, *camionagiu*, *geamgiu*, *lefegiu*, *reclamagiu*, *tinichigiu* etc.

Regula 7. Toate substantivele care se termină în *-aj* sînt de genul neutru: *angrenaj*, *baraj*, *camuflaj*, *personaj*, *sondaj*, *şantaj*, *parcaj*, *tiraj*, *utilaj*, *viraj* etc.

Regula 8. Toate substantivele care se termină în *-ment* sau în *-mînt* sînt de genul neutru: *armament*, *branşament*, *compliment*, *detaşament*, *eveniment*, *firmament*, *harnaşament*, *parlament*, *randament*, *sentiment* etc.; *acoperămînt*, *deznodămînt*, *învăţămînt*, *jurămînt*, *legămînt*, *mormînt*, *pămînt*, *zăcămînt* etc.

Regula 9. Toate substantivele care se termină în *-i*, *-ó*, *-óu* sînt de genul neutru: *schi*, *taxi*, *potpuri*, *radio*, *recto*, *verso*, *zero; domino*, *şevro; birou*, *cadou*, *carou*, *depou*, *ecou*, *ferodou*, *mantou*, *metrou*, *ou*, *tricou* etc.

Regula 10. Toate substantivele care se termină în *-giu* (cu accentul pe rădăcină) sînt de genul neutru: *adagiu*, *arpegiu*, *cartilagiu*, *sufragiu*, *solfegiu*, *vestigiu* etc.

Cunoaşterea genului gramatical după înţelesul *unor categorii de substantive* Se pot stabili patru reguli de recunoaştere a genului după înţelesul substantivelor.

Regula 1. Numele zilelor săptămînii sînt de genul feminin.

Regula 2. Numele lunilor anului sînt de genul masculin.

Regula 3. Numele literelor şi ale cifrelor sînt de genul masculin *(un a, doi a*, *un haş*, *doi haş; un trei*, *doi trei; un patru*, *doi patru etc.)*.

Regula 4. Toate substantivele provenite din supin sînt neutre *(un plîns*, *două plînsete; un tuns*, *două tunsuri; un ras*, *două rasuri* etc.).

Substantive cu două genuri gramaticale Au două genuri cu acelaşi înţeles substantive ca *beretă-berete* (feminin) faţă de *beret-berete* (neutru), *acumulator-acumulatoare* (neutru), *acumulator-acumulatori* (masculin), *bob-bobi* (masculin), *boabă-boabe* (feminin).

Următoarele substantive mai des utilizate au două genuri, dar cu înțeles deosebit:

masculin	neutru
cap-capi „conducător".	*cap-capete* „extremitate a unui corp"; *cap-capuri* „promontoriu"
corn-corni „nume de arbore".	*corn-coarne* „concrescență pe capul animalelor cornute"; *corn-cornuri* „pîinișoară sau produs de patiserie în formă de semilună".
colț-colți „dinte canin"	*colț-colțuri* „ungherul unei încăperi, vîrful unui obiect (cutie, ladă, tablou etc.)".
cot-coți „veche măsură de lungime".	*cot-coate* „îndoitura exterioară a brațului omenesc"; *cot-coturi* „îndoitura în formă de unghi a unei țevi, a unui burlan"; „meandră a unui curs de apă, sau a unui lac, a unei bălți".
difuzor-difuzori „persoană care difuzează publicații (periodice)".	*difuzor-difuzoare* „parte dintr-un aparat de difuzare a vorbirii prin radio".
element-elemenți „unul din părțile producătoare de electricitate dintr-o baterie sau dintr-un generator electric".	*element-elemente* „corp chimic"; „individ ca parte a unei colectivități".
muc-muci „scurgere mucoasă din nas".	*muc-mucuri* „vîrful de sfoară al unei luminări"; „rămășiță de luminare sau de țigară".
ochi-ochi „organul vederii"	*ochi-ochiuri* „ou întreg prăjit în tigaie"; „nod al unei împletituri"; „porțiunea dintre noduri a unei plase".
pas-pași „spațiu călcat cu o singură mișcare a picioarelor".	*pas-pasuri* „trecătoare în munte".
rîs-rîși „linx".	*rîs-rîsete* „faptul de a rîde".
segment-segmenți „piesă care fragmentează un spațiu de mișcare dintr-un mecanism".	*segment-segmente* „fragment, parte sau porțiune dintr-un întreg".
timp-timpi „unitate de măsurat timpul".	*timp-timpuri* „vreme".
tranzistor-tranzistori „elemente electronice cu rol de lămpi de radio".	*tranzistor-tranzistoare* „aparate de radiorecepție cu tranzistori".

Genul personal sau al numelor de persoană La numele de persoană proprii sau comune, regulile stabilite mai înainte nu se respectă totdeauna. Genul gramatical al unora dintre cele proprii se deosebește foarte clar, de ex.: *Alexandru-Alexandra*, *Dinu-Dina*, *Gabriel-Gabriela*, *Silviu-Silvia*, *Tudor-Tudora* etc. Altele, deși sînt nume de persoane feminine nu au formă de feminin, de ex.: *Carmen*, *Irinel*, *Mimicel*, *Lenuș*, iar altele au înfățișare de nume feminine, dar denumesc persoane masculine: *Aurică*, *Fănică*, *Nică*, *Petrică*, *Vasilică*, *Ilie*, *Ieremia*, *Luca*, *Toma* etc. Pentru persoane feminine, acestea din urmă iau forma *Aurica*, *Fănica*, *Nica*, *Petrica*, *Vasilica* etc. Tot astfel, diminutive ca *Dumitriță*, *Gheorghiță*, *Tudorică* sînt masculine, iar ca feminine ele iau înfățișarea *Dumitrița*, *Gheorghița*, *Dobrița* etc. În sfîrșit, sînt prenume care pot fi folosite atît pentru

persoane masculine, cît și pentru persoane feminine, de ex.: *Dorinel*, *Dosi*, *Gabi*, *Gigi*, *Rene* etc.

Adesea, unele nume de animale sînt trecute asupra persoanelor, de ex.: *cîinele de vătaf* „un vătaf cu purtare (sau cu suflet) de cîine". Alteori, adjective transformate în substantive se asociază în mod asemănător cu un nume propriu sau cu unul comun, de ex.: *prostul de X*, *netotul meu de nepot* ș.a.m.d. În asemenea combinații, substantive de felul celor citate (*cîine*, *netot*, *prost*) se comportă ca și cum ar fi nume de persoană, de ex.: *a întîlnit pe cîinele de vătaf*, *a certat pe netotul meu de nepot* etc., cu prepoziția *pe* ca în *a întîlnit pe Ion*. Din această cauză, se consideră că ele fac parte în limba română dintr-un subgen gramatical aparte, subgenul numelor proprii și comune care denumesc persoane, subgen folosit numai pentru masculine și feminine. Acestui subgen (pentru persoane și pentru alte ființe personificate, sau chiar pentru lucruri personificate) i s-a dat numele de gen personal. El nu este al patrulea gen gramatical în limba română, ci numai un mod de utilizare a numelor proprii și comune de persoană.

Genul personal a fost caracterizat prin următoarele **patru trăsături:**

1) Genitiv-dativul lor se formează cu articolul proclitic *lui* la numele proprii masculine: *lui Andrei*, *lui Constantin*, *lui Dumitru* etc.;

2) Vocativul primește desinența *-ule* la acele nume de animale folosite batjocoritor la adresa unor persoane: *boule! măgarule! dobitocule!* etc.;

3) Acuzativul se formează cu prepoziția *pe*, atît pentru substantive ca cele de sub 1), cît și pentru substantive ca cele de sub 2) — pentru acestea din urmă, numai cînd sînt asimilate cu numele de persoană. De exemplu: *A întîlnit pe dobitocul de X.*

4) Se întrebuințează prepoziția *de*, precedată de *al* (*alde*) înaintea numelor proprii de persoană: *alde Vasile*, *alde Ionescu* sau, singură, în construcții ca *dobitocul de X*, *prostul de Ion*, *deșteptul de ispravnic*, *istețul de copil* etc.

Trăsăturile de mai sus se explică însă și prin declinare, în general. De aceea, genul personal nu constituie — după părerea noastră — o categorie gramaticală suficient de bine deosebită de masculinul și femininul substantivelor care denumesc persoane sau ființe privite ca persoane.

Genul la adjective Adjectivele au și cele trei genuri. Multe dintre **adjectivele calificative** au patru forme: **cîte două de singular și cîte două de plural**, una pentru masculin și neutru, de ex. *alb*, *blînd*, *cald*, *mîndru*, *rușinos* etc. și a doua pentru feminin: *albă*, *blîndă*, *caldă*, *rușinoasă etc.* — toate singular. Cele două forme de plural ale acestor adjective sînt altfel distribuite. Una servește numai pentru masculin: *albi*, *blînzi*, *calzi*, *mîndri*, *rușinoși*, *cealaltă* — pentru feminin și neutru: *albe*, *calde*, *rușinoase*.

Alte adjective calificative au doar **trei** forme: **două pentru singular** — de ex. *viu* (masculin și neutru), *vie* (feminin) și **una singură pentru plural:** *vii* (masculin, feminin și neutru).

În sfîrșit, altele au numai **două** forme: **una pentru singular,** toate genurile — de ex. *mare*, *tare*, *verde;* și **a doua pentru plural,** toate genurile — *mari*, *tari*, *verzi*.

Nu intră în discuție *adjectivele calificative indeclinabile* ca: *bordo*, *gri*, *maro* etc. (Vezi **adjectivul.**)

Adjectivele determinative au în linii mari aceeași situație, afară de cele demonstrative, care au **opt** forme: **patru de singular și patru de plural,** respectiv: *acest* (înainte de substantiv), *acesta* (după substantiv) la masculin și neutru: *acest*

prieten, *prietenul acesta*, *acest birou*, *biroul acesta*, *această* (înainte de substantiv); *aceasta* (după substantiv) la feminin: *această lampă*, *lampa aceasta*, pentru singular şi: *aceşti* (înainte de substantiv), *aceştia* (după substantiv) la masculin: *aceşti prieteni*, *prietenii aceştia; aceste* (înainte de substantiv), *acestea* (după substantiv) la feminin şi neutru: *aceste lămpi*, *lămpile acestea*, *aceste birouri*, *birourile acestea*, pentru plural.

Opt forme are şi *adjectivul demonstrativ de depărtare: acel cal*, *calul acela; acel rîu*, *rîul acela; acel dicţionar*, *dicţionarul acela; acea carte*, *cartea aceea; acei cai*, *caii aceia; acele cărţi*, *dicţionare; dicţionarele*, *cărţile acelea.*

Formele populare nu sînt întru totul în aceeaşi situaţie. Astfel, pe cînd *ăsta* şi *asta* apar foarte des după substantiv, *ăst* şi *astă* se întîlnesc rar înainte de substantiv, fiind mai degrabă regionale — vezi, de exemplu, *ăst om*, *ăst fier*, *astă suliţă*. În schimb, *asta*, care a devenit literar, se aşază totdeauna ca adjectiv după substantiv: *clădirea asta*, *marfa asta*, *maşina asta*, *ideea asta* etc.

Adjectivele demonstrative populare de depărtare au **patru forme de singular,** dar cea de masculin şi neutru *ăl*, care se aşază înainte de substantiv, se întrebuinţează din ce în ce mai rar *(ăl om*, *ăl băţ)*, pe cînd forma *ăla*, care se aşază după substantiv, este mult mai răspîndită: *omul ăla*, *băţul ăla* etc. Şi mai rar se întîlneşte *ăi* înainte de substantiv, pe cînd *ăia* este obişnuit: *pomii ăia*, *zmeii ăia* etc. La feminin, demonstrativul de depărtare care se aşază înaintea substantivului este *a: a fată*, *a muiere*, *a casă* etc. El nu se întrebuinţează însă decît foarte rar. În schimb, *aia* e obişnuit: *fata aia*, *muierea aia*, *casa aia* etc.

Dintre celelalte adjective determinative, numai *care şi compusele lui* atrag atenţia, fiindcă ele au **o singură formă pentru toate genurile, atît la singular cît şi la plural, dar numai pentru nominativ. La genitiv-dativ singular apar deosebiri pe genuri,** de ex.: *cărui pom*, *cărei femei*, *fiecărui pom*, *fiecărei femei*, *cărui picior*, *oricărui picior etc.* **La plural** nu **avem** însă decît **o formă:** *căror pomi*, *oricăror pomi*, *căror braţe*, *oricăror braţe*, *căror femei*, *oricăror femei* etc.

Genul la numerale

Numeralele care servesc şi ca adjective au **două forme de gen,** una pentru masculin şi neutru, a doua pentru feminin.

Cele cardinale **au forme de gen** numai **pentru primele două din seria de pînă la zece** şi pentru **doisprezece, douăsprezece din seria de pînă la douăzeci.**

Numeralele ordinale au **genul indicat de articolul adjectival** *(al*, *a)* **şi de articolul enclitic** *(-lea; -a): al doilea*, *a doua*, *al opt(u)sprezecelea*, *a opt(u)sprezecea* etc. — fără plural.

Numeralele substantive sînt **de gen feminin** *(o sută*, *o mie)* sau **neutru** *(un milion*, *un miliard)*.

Genul la pronume

Pronumele personale au forme deosebite de gen numai pentru persoana a III-a: *el* (masculin şi neutru), *ea* (feminin); *ei* (masculin), *ele* (feminin şi neutru). Cînd sînt întărite prin *însumi*, *însămi* ş.a.m.d., acesta din urmă marchează genul şi la persoana I şi a II-a *(eu însumi*, *tu însuţi*, *eu însămi*, *tu însăţi* etc.).

Pronumele posesive au forme deosebite de gen pentru lucrurile şi fiinţele posedate: *al meu*, *al tău* etc.; spun atît bărbaţii, cît şi femeile — de ex. propoziţia *Aceşti ochelari sînt ai mei* poate fi spusă de un vorbitor masculin sau de unul feminin. Tot astfel, *ale mele* — din propoziţia *Aceste cărţi sînt ale mele* nu arată genul posesorului, ci al lucrului posedat.

La persoana a III-a, datorită deosebirii dintre masculin şi feminin de la pronumele personale, genitiv-dativul acestora serveşte, alături de *său*, *sa* **şi ca să arate**

genul gramatical al posesorului — de ex.: *al lui* și *a lui*, *ai lui* și *ale lui* fiind numai pentru un posesor feminin sau neutru pe cînd *al ei* și *a ei*, *ai ei* și *ale ei* fiind pentru un posesor feminin sau neutru plural. Genul obiectului posedat îl arată articolul genitival. Pluralul lor *(al, ai, a, ale lor)* nu mai distinge genul posesorului.

Pronumele demonstrative nu mai au ca adjectivele de același fel patru forme de singular, ci **numai două:** *acesta*, *acela*, *ăsta*, *ăla* pentru masculin și neutru, *aceasta*, *aceea*, *aia* pentru feminin, cu pluralul *aceștia*, *aceia*, *ăștia*, *ăia* pentru masculin și *acestea*, *acelea*, *alea* pentru feminin și neutru.

Gerunziul Arată că acțiunea verbului se desfășoară paralel cu alta sau cu altele, fără a avea nici număr gramatical, nici timpuri, nici persoană. El este un mod nepersonal.

Cînd acțiunea unui verb la un mod personal este la prezent, gerunziul capătă și el înțeles de prezent: Lucrînd *de mult împreună*, *se cunosc bine (lucrînd* = pentru că lucrează); *Ca să nu se sufoce peștele în baltă*, *iarna se sparge din loc în loc gheața*, făcîndu-se *răsuflători (făcîndu-se* = se fac).

Cînd acțiunea unui verb la un mod personal este la trecut, gerunziul capătă și el înțeles de trecut: Revăzînd *clasa*, *băncile*, *catedra din clasa în care învățase*, *a fost cuprins de duioșie (revăzînd* = pentru că a revăzut sau: în timp ce revedea...); *Dorise să-și viziteze prietenul* gîndindu-se *că-l va face să-și schimbe părerea (gîndindu-se* = (fiindcă) se gîndea...; sau: se gîndise...).

Cînd acțiunea unui verb la un mod personal este la viitor, gerunziul capătă și el înțeles de viitor: *Va pleca*, *poate*, bombănind *(bombănind* = (în acest timp)... va bombăni);

Cînd se referă la un substantiv, gerunziul poate să fie echivalentul unei propoziții atributive calificative: *Se vedea luna* strălucind *pe cer (strălucind* = care strălucea); *Se auzea un pîrîu* susurînd *în apropiere (susurînd* = care susura).

Gerunziul se comportă în general ca un adverb. De aceea el nu se acordă cu substantivul la care se referă. Astfel, cînd spunem: Revăzînd *clasa*... etc., gerunziul se referă la predicatul *a fost cuprins* (de duioșie), ca un adverb care ar exprima ideea „pe cînd (o persoană masculină ori feminină) revedea".

În propozițiile atributive nu este totdeauna ușor să stabilim cu exactitate la ce se referă gerunziul: la substantiv sau la verb? De ex.: *Cîinele*, simțind *primejdia*, *lătra cu disperare (simțind* poate să fie echivalentul unei atributive „care simțea", sau al unei cauzale: „fiindcă simțea").

Și în alte categorii de subordonate, gerunziul poate avea două semnificații.

1) Întîlnindu-*l*, *l-am recunoscut imediat*. Aici gerunziul poate fi interpretat drept circumstanțial de cauză *(din cauză că* l-am întîlnit...) sau circumstanțial de timp *(de îndată ce* l-am întîlnit...).

2) Respirînd *corect*, *un înotător bun nu obosește repede*. Aici gerunziul poate fi interpretat drept circumstanțială de cauză contrasă *(fiindcă* respiră corect...) sau circumstanțială condițională contrasă *(dacă* respiră corect...).

3) *Prietenul adevărat e ca vinul care*, învechindu-se, *se bea mai cu gust*. Aici putem considera gerunziul sau circumstanțială de cauză contrasă (... *din cauză că* se învechește) sau (circumstanțială de timp contrasă (... *după ce* se învechește).

4) Fiind *legal constituită*, *adunarea se declară deschisă*. Aici putem interpreta gerunziul fie drept circumstanțială de cauză contrasă *(deoarece* este legal constituită...), fie drept temporală *(după ce* este legal constituită...).

5) *Scurtăm drumul* mergînd *pe potecă*. Putem interpreta aici gerunziul ca circumstanţială condiţională contrasă (... *dacă* merge pe potecă) sau ca temporală (... *cînd* mergem pe potecă).

6) *Chiar* nefiind *sigur de rezultat, tot trebuie să încerci*. Aici putem interpreta gerunziul ca circumstanţială concesivă contrasă *(deşi* nu eşti sigur de rezultat... sau cauzală *(fiindcă* nu este sigur de rezultat).

Spre a decide, e necesar să se judece fiecare situaţie în raport cu restul comunicării, cu împrejurarea concretă, cu intenţia vorbitorilor şi cu tipul de text. Luată astfel, decizia nu mai este o simplă chestiune de denumire, ci atrage după sine aprofundarea ideilor dintr-o comunicare, de orice fel ar fi ea.

Perifraze cu înţeles de timp gramatical formate cu gerunziul Uneori, gerunziul apare după auxiliarul *a fi* formînd cu el perifraze cu înţeles de imperfect, perfect compus, mai-mult-ca-perfect şi viitor, astfel:

Indicativ

imperfect:

(eu) *eram adunînd* = „adunam"

(tu) *erai adunînd*

(el, ea) *era adunînd* ş.a.m.d.

perfectul compus:

am fost adunînd = „am adunat", „adunasem"

ai fost adunînd

(el, ea) *a fost adunînd*

viitor:

(eu) *voi fi adunînd* = „voi aduna"

(tu) *vei fi adunînd* = ş.a.m.d.

Conjunctiv prezent: *să se fi ştiind*.

Condiţional prezent: *s-ar fi aflînd*.

Aceste perifraze — foarte rar întrebuinţate dealtminteri (cu excepţia viitorului, care este popular şi are înţeles de prezumptiv) — nu sînt constituite în structuri compacte, ceea ce se vede şi din faptul că între auxiliar şi gerunziu se pot introduce uneori adverbe sau grupuri de cuvinte, de ex.: Am fost *multă vreme după ce ne-am întîlnit adunînd ciuperci în pădure*.

Gramatica Este în primul rînd mulţimea ordonată de reguli din mintea tuturor celor care folosesc o limbă spre a spune ceva. Cînd vorbim ori scriem în limba noastră maternă, aceste reguli se pun în mişcare fără să ne dăm seama în fiecare clipă de ele. Foarte multe dintre reguli nu pot fi ocolite niciodată. Aşa este, de exemplu, regula ca orice substantiv să aibă în limba română gen, număr şi caz, sau ca orice verb să aibă formă pentru persoană, chiar dacă numai pentru una singură, pentru persoana a treia. Dar cum regula aceasta din urmă atinge şi verbe care nu au formă decît pentru persoana a treia, ca *plouă*, *ninge*, *a se cuveni* etc., trebuie să ştim la ce verbe se aplică ea, ca să nu încurcăm pe unele cu celelalte. Se întîmplă însă ca şi atunci cînd o regulă acoperă toate cuvintele de acelaşi fel să apară lucruri neaşteptate la prima vedere. Cînd spunem, de exemplu, că orice substantiv trebuie să aibă număr, nu înţelegem prin aceasta că fiecare substantiv are neapărat două forme, una pentru singular şi una pentru plural, căci în *(parcă e) un făcut*, de exemplu, substantivul *făcut* nu poate fi pus la plural, iar altele ca *meninge*, bunăoară, au o singură formă pentru singular şi plural.

O construcţie ca *îmi vine să cînt*, ca să luăm un exemplu de pronume, este ceva foarte obişnuit, ca şi *îţi vine să cînţi*, *îi vine să cînte* etc., la fel de obişnuită

este şi construcţia cu repetarea pronumelui: *mie îmi vine să cînt*, *ţie îţi vine să cînţi*, *lui* sau *ei îi vine să cînte* etc. Dar dacă cineva ar sări peste *îmi*, *îţi*, *îi* sub motiv că a rostit o dată pronumele şi ar spune **mie vine să cînt*, **ţie vine să cînţi* etc., ne-am da seama numaidecît că limba lui maternă nu este româna. Repetarea pronumelor în construcţii ca cea de mai sus este aşadar şi ea o regulă care nu poate fi niciodată încălcată.

Numărul de reguli dintr-o gramatică este foarte mare. Unii stăpînesc bine doar o parte, de obicei regulile întrebuinţate în viaţa de fiecare zi, dar nu şi pe cele necesare în vorbirea şi scrierea cerute de ştiinţă, de arte, de tehnică, de literatură.

Prin gramatică se mai înţelege şi însuşi studiul regulilor limbii, studiu făcut spre a descoperi toate situaţiile posibile şi totodată spre a învăţa regulile şi a putea astfel să vorbim şi să scriem fără greutate, simplu, limpede şi atrăgător.

Gramaticile înseşi sînt de mai multe feluri. După cum se cercetează exprimarea la un moment dat, într-o perioadă de timp oarecare, gramaticile se împart în două tipuri fundamentale. Unul este gramatica **descriptivă**, iar celălalt gramatica **normativă**.

Gramatica descriptivă | *Descrie tot ce apare în vorbirea şi scrierea pin limba analizată. Ea înfăţişează faptele aşa cum sînt, fără să respingă abaterile sau construcţiile rare ori foarte rare, pe care însă le explică.*

Gramatica normativă | *Se ocupă numai de regulile considerate corecte pentru exprimarea cultă, literară, respingînd şi condamnînd pe celelalte ca nefiind norme ale limbii îngrijite.*

Aceste două tipuri se combină cu alte categorii de gramatici, cum sînt:

Gramatica comparată | *Înfăţişează regulile gramaticale a cel puţin două limbi, comparîndu-le fie ca într-o gramatică descriptivă, fie ca într-una normativă. Cînd comparaţia priveşte normele, gramatica comparată are drept scop învăţarea unei limbi străine.*

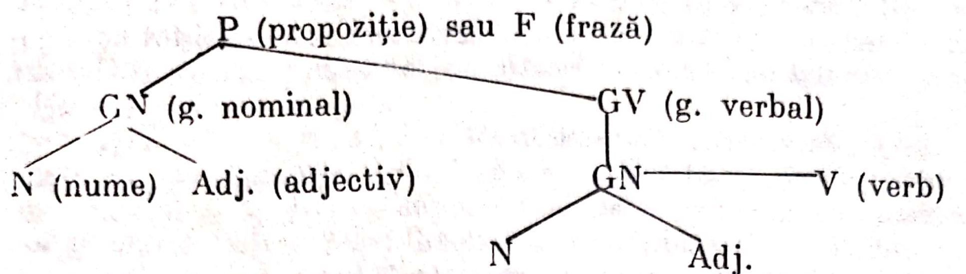
Gramatica contrastivă | *Este o gramatică comparată, dar în care sînt puse în lumină mai ales deosebirile dintre două sau mai multe limbi, trecîndu-se pe planul al doilea regulile identice.*

Gramatica generativă | *Descrie regulile prin care iau naştere (se generează) propoziţiile şi frazele. Ea porneşte de la ideea că orice propoziţie sau frază-tip are doi termeni: subiect — cu toate completările lui — şi predicat — cu toate completările lui.*

O propoziţie sau o frază-tip se împarte întîi într-un grup în care se află şi subiectul sau chiar numai subiectul, **grup** numit **nominal**, fiindcă în principiu subiectul este un nume (de obicei substantiv) sau un substitut al numelui (pronume, infinitiv scurt ori lung etc.) şi un grup în care se află predicatul (de obicei un verb), la nevoie cu toate completările lui. Acestui grup i se zice **grup verbal**. Grupul nominal se notează GN, iar cel verbal, GV.

După această primă împărţire, fiecare grup se împarte în continuare, dar numai grupul verbal poate avea înlăuntrul său un grup nominal, din care, de data aceasta, subiectul poate lipsi. Prin împărţiri succesive se ajunge în cele din urmă la termeni care nu mai pot fi împărţiţi: la cuvinte, prefixe, sufixe etc.

Schema grafică a modelului după care se pot produce (genera) oricît de multe fraze sau propoziţii-tip arată ca un arbore cu ramurile în jos şi este chiar numit *arbore*. Iată această schemă:

La nume se poate continua prin: N — substantiv / articol

La verb, prin: V — verb / auxiliar dacă, bineînţeles, verbul este la un timp compus.

Cînd o propoziţie întreagă este subiect, atribut sau complement de orice fel, ea este cuprinsă în schemă întîi ca GN sau GV şi după aceea despărţită în continuare potrivit cu principiile schemei.

Gramatica transformaţională *Este tot o gramatică generativă, dar care cercetează în primul rînd regulile de transformare a propoziţiilor şi frazelor dintr-unele într-altele.* Spre exemplu, trecerea unei propoziţii cum este *Gheorghe a deschis poarta* în *Poarta a fost deschisă de Gheorghe* este o transformare de la activ la pasiv: *a deschis* → *a fost deschisă*. Tot transformare este şi trecerea propoziţiei *În staţiile de metrou este interzis aruncatul hîrtiilor* în *Este interzis să se arunce hîrtii în staţiile de metrou*. Cum se vede, *aruncatul* → *să se arunce*.

Transformările au reguli stricte, stabilite de gramatica în discuţie, căci ele produc schimbări de înţeles care trebuie studiate cu grijă.

Gramatica istorică Toate gramaticile despre care am vorbit pînă aici se ocupă de un anumit stadiu de limbă, de obicei de cel contemporan. Gramatica istorică cercetează altceva. *Ea urmăreşte cum s-au schimbat formele limbii în decursul vremurilor.* Explicînd, de exemplu, cum de la forma *(eu) era* — fără *-m*! — formă obişnuită în limba română de acum patru-cinci sute de ani, s-a ajuns la *(eu) eram*. Ea constată — între altele — că, la începutul secolului nostru, — *stradă* avea două forme de plural, *strade* şi *străzi* şi că astăzi s-a impus *străzi* etc.

Grupul nominal Se numeşte grup nominal asocierea de substantive şi de adjective în jurul unui substantiv care deţine rolul de centru al grupului. Asocierea se face direct sau prin cuvintele de legătură obişnuite. Grupul se comportă în propoziţie ca un substantiv, fiind deci, de la caz la caz, subiect, obiect, predicat nominal, circumstanţial.

Tipurile de grupuri nominale În româneşte avem trei tipuri fundamentale de grup nominal, unul alcătuit din *substantiv şi adjectiv*, altul din *substantiv şi substantiv*, dintre care de obicei ultimul în genitiv, şi al treilea din *două substantive legate cu*

ajutorul unei prepoziții. Fiecare are variante în interiorul său și fiecare se combină cu celelalte două dînd naștere la grupuri nominale complexe.

Tipul 1 (substantiv — adjectiv; adjectiv—substantiv): *pom* înalt, *pisică* blîndă, *caiet* gros; înalt *pom*, blîndă *pisică*, gros *caiet*.

Dacă adjectivul nu este calificativ, cum sînt cele de mai sus, înfățișarea grupului depinde de felul adjectivului determinativ, astfel (a se vedea prezența și absența articolului enclitic):

omul acesta, *pisica* aceasta, *caietul* acesta
acest *pom*, această *pisică*, acest *caiet*
pomul tău, *pisica* ta, *caietul* meu
orice *pom*, fiecare *pisică*, alt *caiet*.

Unele adjective determinative nu se pot așeza decît înaintea substantivului. Categoria formată din orice *pom*, fiecare *pisică*, alt *caiet* nu permite deci inversiunea; pe cînd *acest*, *acesta* etc. permite așezarea liberă a determinativului. Varianta cu posesiv (*pomul* tău etc.) se află în situația lui *pom* înalt, putînd inversa termenii, dar numai într-un limbaj poetic: al tău *pom*, a ta *pisică*, al meu *caiet*, cu încărcătura expresivă atît de puternică, încît este permisă în principiu numai în versuri.

Nici tipul cu adjectivul calificativ înainte nu este prea des utilizat în această formă, el este sprijinit de obicei de un determinativ mai ales de demonstrativ: *acest înalt pom*, *acel înalt pom*, *această blîndă pisică* etc.

Tipul 2 (substantiv — substantiv în genitiv): *înălțimea* pomului, *blîndețea* pisicii, *grosimea* caietului.

Substantivul în genitiv se substituie adesea prin pronume: *înălțimea* lui (*acestuia*, *aceluia*, *fiecăruia*); *blîndețea* ei (*aceleia*, *fiecăreia*); *grosimea* lui, (*acestuia*, *aceluia*, *fiecăruia* etc.) și la plural: *înălțimea* lor (*acestora* etc.).

Inversiunea este rară în proză, dar frecventă în limbajul poetic în versuri.

Tipul 3 (substantiv — prepoziție — substantiv): *om* de nădejde, *lampă* cu mercur, *capot* fără mîneci.

Substantivul precedat de prepoziție este în exemplele de față atribut. El stă după substantivul determinat. Inversarea, extrem de rar , apare numai în limbajul poetic.

Grupurile nominale complexe se nasc din aceste trei tipuri prin diverse combinări. Iată cîteva dintre cele mai frecvent întîlnite:

a) Tipul 1 + tipul 2. Tipul 1 (umbră *răcoroasă*) se combină în mod obișnuit cu tipul 2 (umbra *castanilor*, dînd: umbra *răcoroasă a castanilor*.

La fel sînt: apa *limpede a izvoarelor;* mama *vitregă a lui Grigoriță;* frunzișul *verde al pădurii; (un)* secret *subtil al naturii;* malul *stîng al Dunării;* vîrsta *fragedă a copilăriei;* valorificarea *superioară a lemnului* etc.

În fiecare din aceste grupuri trebuie să presupunem că substantivul determinat este gîndit a doua oară înaintea genitivului, fără a mai fi însă exprimat. El este indicat de *al*, *ai; a; ale*.

b) Tipul 1 + tipul 2 + tipul 1. În principiu, oricare din grupurile de sus de sub a) poate fi continuat cu un grup de tipul 1, de ex.: umbra *răcoroasă a castanilor înfloriți*.

Adjectivul *înfloriți* se adaptează bineînțeles la cazul gramatical al substantivului determinat (*castanilor*).

Chiar dacă am considera că *înfloriți* se adaugă pur și simplu la grupul anterior (umbra *răcoroasă a castanilor*), tipul 1 (*castani înfloriți*) tot s-ar constitui în mintea noastră, exprimîndu-se însă numai prin adjectivul *înfloriți*, deoarece substantivul determinat se află în grup.

La fel sînt: *(o)* rezolvare *grabnică a problemelor curente;* ramura *agricolă a economiei naționale;* concepția *modernă a dezvoltării industriale;* forța *excepțională*

a științei contemporane; gospodărirea *atentă a energiei electrice;* valorificarea *superioară a masei lemnoase* etc.

c) Tipul 1 + tipul 3. Un grup de tipul 1 *(zi noroasă)* se combină cu unul de tipul 3 (zi *de primăvară)*, dînd: zi *noroasă de primăvară.*

La fel sînt: *(o)* bîrnă *groasă de stejar; (un)* acoperiș *nou de tinichea; (un)* motor *bun cu ardere internă; (un)* strigăt *teribil de spaimă;* sunete *moi de tălăngi;* pățaniile *mele cu pescuitul.*

d) Tipul 1 + tipul 3 + tipul 1. După oricare din grupurile complexe anterioare se poate adăuga tipul 1, de ex.: *(O)* bîrnă *groasă de stejar bătrîn.*

La fel sînt: *(un)* acoperiș *nou de tinichea galvanizată; (un)* șarpe *veninos din ținuturile calde; (un)* bărbat *iscusit din tagma vînătorească* etc.

e) Tipul 1 + tipul 2 + tipul 3. Combinarea celor trei tipuri în această ordine este foarte obișnuită, de ex.: rezultatul *final al concursului de admitere.*

La fel putem avea: marginea *albă a hîrtiei de scris;* bătăile *regulate ale ceasului cu pendul;* hotarul *imaginar al unei împărății de basm* etc.

f) Tipul 2 + tipul 1. Un grup de tipul 2 (malul *Dunării)* se combină ușor cu un grup de tipul 1 *(Dunărea) înspumată,* dînd: malul *Dunării înspumate.*

La fel mai sînt, de ex.: „Balada *chiriașului grăbit"; forța *unor idei juste;* folosirea *modelării matematice;* perfecționarea *tehnologiilor existente;* răsunetul *cîntărilor populare;* utilizarea *energiei solare;* părerile *oamenilor pricepuți* etc.

g) Tipul 2 + tipul 1 + tipul 1. Ca și în alte cazuri din cele mai înainte enumerate, și grupurile de sub f) pot fi continuate cu încă unul de tipul 1: răsunetul *cîntecelor populare românești.*

Aceeași situație avem și în: dezvoltarea *cercetărilor științifice moderne;* succesul *sportivilor olimpici români* etc.

h) Tipul 2 + tipul 2. Tipul 2 se combină cu sine însuși: cîștigătoarea *Cupei României* (cîștigătoarea *Cupei + Cupa României).*

La fel: *interesele cauzei revoluției; culoarea petalelor trandafirului;* prelungirea *duratei vieții* etc.

i) Tipul 2 + tipul 3. Grupurile de tipul 2 se combină ușor cu cele de tipul 3, de ex.: înălțimea *caselor din sat.*

La fel sînt și: condițiile *procesului de dezvoltare;* fabricarea *plăcilor de beton;* modernizarea *mijloacelor de transport;* numărul *elevilor de serviciu;* seria *bolilor de inimă;* structura *unei molecule de apă* etc.

j) Tipul 2 + tipul 3 + tipul 1. Multe din grupurile anterioare de sub i) se dezvoltă prin adăugarea la sfîrșitul lor a încă unui grup de tipul 1: condițiile *procesului de dezarmare atomică.*

La fel sînt și: fabricarea *plăcilor de beton armat;* modernizarea *mijloacelor de transport public;* reducerea *consumului de energie electrică;* stadiul *lucrărilor de întreținere curentă* etc.

k) Tipul 3 + tipul 1. Combinarea tipului 3 cu tipul 1 o avem mai sus în: plăci *de beton armat.*

Ca și în: mijloace *de transport public;* lucrări *de întreținere curentă;* sau în: berbec *cu coarne întoarse;* foi *de salată verde;* om *fără griji importante* etc.

l) Tipul 3 + tipul 2. Cele două tipuri se combină în mod frecvent ca în: lucirile *de aur* + (lucirile) *asfințitului,* dînd: lucirile *de aur ale asfințitului.*

La fel sînt: pătura *de aer a globului;* șirurile *de plopi ai drumului;* Răscoala *de la 1907 a țăranilor;* măsurile *de grăbire a lucrărilor;* dovada *de efectuare a operației;* om *fără tăria convingerilor* etc.

m) Tipul 3 + tipul 2 + tipul 1. Cele mai multe din grupurile de sub litera l) se pot continua cu tipul 1, de ex.: pătura *de aer a globului pămîntesc.*

Sau: Răscoala *de la 1907 a țăranilor moldoveni;* măsurile *de grăbire a lucrărilor agricole;* dovada *de efectuare a operației cerute;* om *fără tăria convingerilor sale* etc.

n) Tipul 3 + tipul 3. Combinarea grupului de tip 3 cu un grup de același tip este și ea des întîlnită, de ex.: numărul *de elevi de serviciu.*

La fel și în: seria *de boli de inimă; (o)* sticlă *de vin de Cotnari;* miez *de cozonac cu stafide;* cafea *cu lapte cu frișcă;* varză *cu carne de porc* etc.

Combinările enumerate de la a) la n) reprezintă numai o parte dintre posibilitățile de realizare a celor trei grupuri de bază, și anume, numai pînă la combinarea de trei asemenea grupuri. Ele pot fi însă și mai dezvoltate, de ex.:

Cu 4 grupuri-tip: micșorarea *costului acțiunilor de combinare a dăunătorilor* (2 + 2 + 3 + 2); sau: „hotar *înalt cu două lumi pe poale*" (Arghezi, *Testament)* (1 + 3 + 1 + 3).

Cu 5 grupuri-tip: decernarea *premiilor concursului internațional de muzică ușoară* (2 + 2 + 1 + 3 + 1); sau: „îndreptățirea *ramurei obscure ieșită la lumină din pădure*" (Arghezi, *Testament)* (2 + 1 + 1 + 3 + 3); „urcioare *cu vin îngroșat în fundul lor de lut*" (Arghezi, *Niciodată toamna)* (3 + 1 + 3 + 1 + 3).

Cu 6 grupuri-tip: măsurile *necesare pentru intensificarea ritmului lucrărilor de întreținere a culturilor* (1 + 3 + 2 + 2 + 3 + 2).

Cu 7 și mai mult de 7 grupuri-tip: măsurile *necesare pentru intensificarea ritmului lucrărilor de întreținere a culturilor agricole* (1 + 3 + 2 + 2 + 3 + 2 + 1); sau: tipurile *de ambalaje optime pentru fiecare specie de plantă luată în studiu* (3 + 1 + + 3 + 1 + 3 + 1 + 3); *o* suită *de spectacole cu caracter folcloric selecționate din străvechea creație artistică a poporului indian* (3 + 3 + 1 + 1 + 3 + 1 + 1 + + 2 + 1); solemnitatea *depunerii unor coroane de flori în memoria ostașilor români căzuți în luptele pentru libertate* (2 + 2 + 3 + 3 + 2 + 1 + 1 + 3 + 3).

Coerența grupurilor nominale *Elementele constitutive ale grupurilor nominale sînt legate între ele mai mult ori mai puțin strîns. Ele au deci grade de coerență.* Pentru a le determina, pornim de la principiul că un grup este cu atît mai strîns unit, cu cît este mai greu să introducem un cuvînt sau mai multe între termenii lui de bază.

Astfel, un grup de tipul 1: *păr aspru, vreme ploioasă, sunet prelung* prezintă gradul cel mai mare de coerență.

Cînd în grupul 1, între substantiv și adjectiv, este introdus un grup de tipul 2 sau 3, unitatea grupului 1 se sparge; de ex.: *păr* aspru *de lup* devine: *păr de lup*, aspru sau *părul de lup*, aspru; *vreme* ploioasă *de toamnă* devine: *vreme de toamnă*, ploioasă, sau *vremea de toamnă*, ploioasă; *sunete* prelungi *de ecou* devine: *sunete de ecou*, prelungi etc. În asemenea construcții, dacă nu se produce un echivoc *(lup aspru*, în loc de *păr aspru; toamnă ploioasă*, în loc de *vreme ploioasă)* se produce oricum o modificare, căci în *sunete de ecou, prelungi*, de ex., între *ecou* și *prelungi* se ivește o pauză. Ea apare și mai clar cînd, din diferite motive, întîlnim *păr de lup — aspru*, căci *păr de lup* este mai puțin unitar decît *păr aspru.*

Între termenii unui grup de tipul 1 apar frecvent adjective demonstrative și posesive, de ex.: *părul* acesta *aspru; părul* tău *aspru*, dar formează cu substantivul grupuri separate de tipul 1: *părul* acesta, *părul* tău, cu toate că între adjectivele demonstrative și cele posesive introduse în grup există o deosebire importantă.

Adjectivele posesive pot să fie urmate de un demonstrativ, demonstrativele nu pot fi însă urmate de un posesiv, adică: *părul* tău cel *aspru* (numai în această formă), care nu se poate așeza decît după grupul de tipul 1, adică *părul* cel aspru *al tău*, ceea ce duce la un grup complex (tipul 1 + tipul 2).

Introducerea unui grup de tipul 2 în interiorul grupului de tipul 1 dă naștere la construcții ca: *părul lupului*, aspru; *vremea toamnei*, ploioasă; *sunetele*

ecoului, prelungi, Se observă că și de data aceasta unitatea grupului de tipul 1 este spartă, că se nasc echivocuri, că este nevoie de pauză în unele cazuri *(vremea toamnei* — ploioasă, *sunetele ecoului* — prelungi), deci că grupul de tipul 1 are termenii strîns uniți între ei, de vreme ce orice deplasare a lor provoacă modificări ,cum sînt cele arătate.

Grupurile de tipul 2 *(largul mării*, *frunzele copacilor)* au termenii mai puțin legați, fiindcă ei pot fi deplasați ușor de un grup de tipul 1 sau de tipul 1 și 3, de ex.: *largul* îmbietor *al mării*, *largul* luminat de lună *al mării*, *largul* îmbietor și luminat de lună *al mării* etc.; *frunzele* îngălbenite *ale copacilor*, *frunzele* îngălbenite de arșiță *ale copacilor* etc. Perturbări apar numai cînd în interiorul grupurilor de tipul 2 apare încă un grup de tipul 2, de ex.: *frunzele* îngălbenite *d e a r ș i ț a v e r i i ale copacilor*. Grupul rezultat este mai greu de cuprins decît celelalte. În practică, el trebuie modificat în *frunzele copacilor* îngălbenite *d e a r ș i ț a v e r i i*, adică prin combinarea tipului 2, nu cu el însuși, ci cu tipul 1, urmat de tipul 3.

Grupurile de tipul 3 *(păr de cămilă*, *dovezi de imaginație*, *motor cu explozie)* sînt mai puțin coerente decît tipul 1, căci ele devin ușor: *păr* moale *de cămilă*, *dovezi* clare *de imaginație* (mai rar *motor cu explozie*, care este o unitate stabilită prin uz).

În concluzie, în ordinea descrescîndă a coerenței avem: tipul 1, tipul 3 și tipul 2.

Grupul verbal Se numește grup verbal asocierea de obiecte directe, indirecte și circumstanțiale (adesea simple adverbe) în jurul unui verb. Verbul formează centrul grupului. El poate să fie sau nu predicat.

Tipurile de grupuri verbale În română avem trei tipuri fundamentale de grupuri verbale:

Tipul 1 (verb-adverb): *lucrează* repede, *ajungînd* undeva, *veniți* mîine.

Adverbul însoțește un verb numai cînd este nevoie să se arate în ce împrejurări sau cum se petrece acțiunea. El are o funcție de determinare asemănătoare cu aceea a adjectivului față de substantivul pe care-l lămurește. Datorită ei, adverbul este de obicei un circumstanțial, iar adjectivul, un atribut. Dar, spre deosebire de atributul adjectival care cere adesea ca substantivul la care se referă să fie articulat, adverbul, în calitatea lui de circumstanțial, nu modifică în nici un fel forma verbului, ci numai înțelesul lui.

Adverbul nu stă neapărat l î n g ă verb. Astfel, *înțelege* repede devine fără greutate: *înțelege totul* repede sau *înțelege lucrurile mai importante* foarte repede etc.

Adverbul stă mai des d u p ă verb, dar nu rareori apare și î n a i n t e; în orice caz, mult mai des decît apare adjectivul înaintea substantivului.

Tipul 2 (verb — obiect direct sau indirect): *a învăța* carte; *laudă* pe poet; *vorbește* despre sport.

Obiectul direct și cel indirect stau în general d u p ă verb, dar nu și atunci cînd sînt exprimate prin pronume personale. (Vezi **pronumele.**) Unor reguli speciale li se supun cele două obiecte și atunci cînd, din diferite motive, sînt așezate î n a i n t e a verbului.

Cînd un grup verbal conține amîndouă obiectele gramaticale, ordinea așteptată este: **verb—obiect direct—obiect indirect,** de ex.: *dacă-i* dai nas *lui Ivan (el se suie pe divan)*; *spunea cîte* o vorbă *bună fiecăruia; dă* pinteni *calului*.

Aproape la fel de des apare însă și ordinea: **verb—obiect indirect — obiect direct** de ex.: *va dărui domnului Goe o* beretă; *spunînd copiilor* basme *cu feți frumoși; dă cuvintelor întrebuințate* înțeles *clar; acordăm prietenilor noștri* tot ajutorul.

Adoptarea uneia dintre aceste ordine de așezare depinde de intenția de a sublinia unul din cele două obiecte sau de dorința de a evita confuzii care s-ar putea naște la unele exprimări. Astfel, în construcția *înapoiază cartea prietenului dumitale*, înțelesul poate să fie „înapoiază cuiva cartea care aparține prietenului dumitale", dar și „înapoiază prietenului dumitale cartea despre care a fost vorba (pe care el ți-a împrumutat-o)". Pentru a arăta că *prietenului (dumitale)* este obiect indirect în dativ, îl așezăm imediat după sau imediat înainte de verb.

Tipul 3 (verb — circumstanțial, (dar nu adverb)): *lunecă* pe gheață; *sosind* într-o clipă; *amînă* din zi în zi.

Circumstanțialul, care nu este adverb, stă de obicei după verb, dar, ca și adverbul din grupurile de tipul 1, el apare des și înainte, fiind de multe ori un grup-nominal, cum se vede chiar din exemplele de mai sus. Prin urmare, tipul 3 seamănă în această privință cu tipul 2.

Grupuri verbale complexe rezultă din combinarea a cel puțin două dintre cele trei tipuri simple.

Tipul 1 + tipul 2. Prin această combinare se obține un grup cu 12 posibilități mai des utilizate:

1) Obiectul direct sau cel indirect este așezat după grupul verbal de tipul 1:

a) *analizați imediat* rezultatele	a) *imediat analizați* rezultatele
b) *se gîndesc acum* la joacă	b) *acum se gîndesc* la joacă

2) Obiectul direct sau cel indirect este așezat între verb și adverb:

a) *analizați* rezultatele *imediat.*	a) *imediat* rezultatele *analizațile*
b) *se gîndesc* la joacă *acum*	b) *acum* la joacă *se gîndesc.*

3) Obiectul direct sau cel indirect este așezat înaintea verbului:

a) rezultatele *analizați-le imediat*	a) rezultatele *imediat analizați-le*
b) la joacă *acum se gîndesc*	b) la joacă *se gîndesc acum.*

Tipul 1 + tipul 3. Tipul 1 se combină foarte des cu tipul 3, de ex.: *O sanie alunecă ușor pe gheață.*

Posibilitățile care rezultă din această combinare sînt:

1) Grupul circumstanțial se așază după tipul 1:
a) *răspund prompt* la orice oră
b) *prompt răspund* la orice oră
2) Grupul circumstanțial se așază între verb și adverb:
a) *răspund* la orice oră *prompt.*
b) *prompt* la orice oră *răspund.*
3) Grupul circumstanțial se așază înaintea tipului 1.
a) la orice oră *răspund prompt*
b) la orice oră *prompt răspund.*

Din aceste șase posibilități, cel mai des întîlnite sînt 1 a), 2 a), 3 a).

Tipul 2 + tipul 3. Și aceste două tipuri se combină ușor, de ex.: *cumpărînd legume* de la piață; sau *deschideți cărțile* la pagina 67; *se acordă burse* în fiecare semestru.

Locul elementelor din asemenea grupuri complexe depinde de așezarea obiectului înainte sau după verb. Cînd obiectul stă după verb, grupul circumstanțial este pus în continuare după obiect ca în exemplele de mai sus, după întregul grup 2.

Circumstanțialul poate să apară și înaintea întregului grup 2, adică: de la piață *cumpărînd legume;* la pagina 67 *deschideți cărțile;* în fiecare semestru *se acordă burse.*

Circumstanțialul poate să apară și în interiorul grupului de tipul 2: *cumpărînd* de la piață *legume; deschideți* la pagina 67 *cărțile; se acordă* în fiecare semestru *burse.*

În această poziţie este subliniat obiectul, datorită faptului că locul lui aşteptat este imediat după verb, iar despărţirea lui de verb dă naştere la o surpriză. În acelaşi timp, această aşezare dă impresia că grupul ar trebui continuat, de ex.: *cumpărînd* de la piaţă *legume (p r o a s p e t e); deschideţi* la pagina 67 *cărţile (d e a s t r o n o m i e); se acordă* în fiecare semestru *burse studenţilor (m e r i t u o ş i).*

Însuşi acest fapt face ca atenţia să se îndrepte către partea finală a grupului.

Coerenţa grupurilor verbale Grupurile verbale au o coerenţă mai slabă decît cele nominale. Faptul acesta se datorează calităţilor verbului şi cu deosebire menţinerii formei lui neschimbate în grupul în care este inclus, indiferent de ce se întîmplă cu ceilalţi constituenţi ai grupului, afară bineînţeles de situaţiile în care adverbul ar contrazice timpul, modul sau alte caracteristici ale elementelor din diferitele tipuri de grupuri verbale.

Locul grupurilor nominale şi verbale în propoziţie Atît grupurile verbale, cît şi cele nominale pot să fie plasate în diverse locuri din propoziţie, cu condiţia obţinerii unei idei mai precise. Pentru exemplificare luăm o propoziţie în care grupul verbal este alcătuit din predicat şi două circumstanţiale, amîndouă reprezentînd cîte un grup nominal: *Trenul expres 303* pleacă *peste cinci minute de la linia a treia.*

Cu aceleaşi cuvinte şi fără transformări, ideea se poate exprima şi astfel: *Peste cinci minute, de la linia a treia,* pleacă *trenul expres 303, De la linia a treia* pleacă *peste cinci minute trenul expres 303, De la linia a treia, peste cinci minute,* pleacă *trenul expres 303, Peste cinci minute, trenul expres 303* pleacă *de la linia a treia,* Pleacă *peste cinci minute de la linia a treia trenul expres 303,* Pleacă *de la linia a treia trenul expres 303 peste cinci minute* etc.

Aşezarea în propoziţie a grupurilor depinde şi de gradul lor de coerenţă. Astfel în propoziţia:

„Dumbrava rămase iar tăcută în fumul ei de lumină ca într-un vis." M. Sadoveanu, *Dumbrava minunată.*

avem un subiect *(dumbrava)* şi un grup verbal (al predicatului) constituit din restul propoziţiei. În grupul predicatului se disting foarte clar trei unităţi: un grup verbal propriu-zis: *rămase iar tăcută* şi două grupuri nominale: *în fumul ei de lumină* şi *ca într-un vis.* (Vezi şi p. 122.)

Dintre ele, grupul verbal propriu-zis poate lua şi înfăţişările: *rămase tăcută iar; iar rămase tăcută; tăcută rămase iar, tăcută iar rămase,* după cum poate primi în interiorul său unul din cele două grupuri nominale, de ex.: *Dumbrava* rămase iar, *în fumul ei de lumină,* tăcută *ca un vis,* sau *Dumbrava* rămase *ca un vis,* tăcută iar, *în fumul ei de lumină.*

Se înţelege de la sine că ordinea poate fi schimbată prin inversare simplă: *Ca într-un vis, în fumul ei de lumină, dumbrava* rămase iar tăcută.

Hiperbatul Este întreruperea ordinei obişnuite dintr-un grup de cuvinte, mai ales dintr-un grup nominal, prin introducerea între părţile lui a unui cuvînt sau a mai multora, în aşa fel încît atributul nu se mai află imediat lîngă substantiv, la locul aşteptat. De aceea, hiperbatul se numeşte şi **dislocare**. El este un procedeu de punere în valoare a părţii îndepărtate de la locul său. Hiperbatul apare, mai rar, şi în interiorul grupurilor verbale.

Pentru a scoate în evidenţă naivitatea şi tinereţea fetei din *Crăiasa din poveşti*, M. Eminescu a despărţit grupurile nominale *trandafiri roşii* şi *trandafiri tineri* prin verbul *aruncă:*

„Dîndu-şi trestia-ntr-o parte, / Stă copila lin plecată, / Trandafiri aruncă roşii / Peste unda/ fermecată. // Ca să iasă chipu-n faţă, / Trandafiri aruncă tineri, / Căci vrăjiţi sînt trandafirii/ De-un cuvînt al Sfintei Vineri.“

T. Arghezi a dislocat în poezia *Nepăsare* grupul *treizeci de boabe de mei* în felul următor:

„Le strig tare ca la şcoală: / Porţia e cîte trei / Zeci de boabe-n cioc de mei.“

Uneori, hiperbatul este mai greu de observat, din cauză că este combinat cu altceva, de exemplu cu o elipsă, ca în versurile din *Satan* de T. Arghezi:

„Privea la luntrea-mi albă pe unde cum se duce / Tîrîtă de vîrteje, — picior peste picior.“

Sfîrşitul versului al doilea — *picior peste picior* — presupune verbul *stînd* deci *Privea la luntrea-mi...* (stînd) *picior peste picior*, ceea ce arată că, de fapt numai absenţa gerunziului *stînd* creează aici un hiperbat.

În fraza următoare din *Amintiri din copilărie*, I. Creangă a despărţit prin locuţiunea adverbială *pe dinafară* grupul nominal *glasurile de biserică:*

„Ştia şi el glasurile pe dinafară de biserică, dar clămpănea de bătrîn ce era...“

Hiperbola Este o exagerare în direcţia măririi sau micşorării dimensiunii obiectelor, a intensificării sau slăbirii însuşirii ori acţiunii lor. Ea se întîlneşte foarte des în poezia şi proza populară, mai cu seamă în basme şi balade. De exemplu:

„Cu cealmaua capului (un fel de căciulă de altă dată) */ Cît rotila plugului, / Cu gura cît baldia, Cu trupul cît butia, / Deşte ca resteie, / Mîini ca putineie.“*

sau în poezia populară lirică:

„Fată mare, / Cu cosiţa pe spinare / Strălucind / Ca sfîntul soare.“

şi:

„Dorul meu... / E mai repede ca vîntul, / Ca fulgerul şi ca gîndul.“

M. Eminescu pune pe Baiazid în *Scrisoarea III* să numească asaltul turcilor împotriva Europei „uraganul ridicat de semilună", iar G. Coşbuc, descriind festinul din *Nunta Zamfirei* vorbeşte de un „rîu de vin",

„Iar la ospăţ! Un rîu de vin! / Mai un hotar tot a fost plin / De mese, şi tot oaspeţi rari."

adăugînd şi hiperbola „hotarului plin de mese".

În sfîrşit, în afirmaţia lui Galaction din nuvela *În pădurea Cotoşmanei* că:

„Turburarea lui Iordache, însă, fu năprasnică şi răbufni pînă în cer, ca un butoi de spirt care a luat foc."

manifestarea furiei personajului este exagerată în mod clar, căci ea nu avea cum „să răbufnească pînă la cer".

Şi în fraza următoare din *Răscoala* de L. Rebreanu, compararea vorbirii repezi şi înfuriate cu „o vîltoare de scîntei" conţine o hiperbolă:

„Cuvintele se revărsau ca o vîltoare de scîntei gata să aprindă tot ce întîlneşte în cale."

Hiperbola se poate exprima prin comparaţie, metaforă, metonimie sau sinecdocă, dar şi fără a fi însoţită de o asemenea figură de stil.

Imperativul Este modul prin care se dau ordine, se poruncește și se fac rugăminți, modul prin care vorbitorul încearcă să-și impună voința celui căruia i se adresează.

Imperativul are numai prezent, *pozitiv* sau *negativ*: —*Ospătar*, adu *o sticlă de borviz!* — Vino *peste o săptămînă!* — Terminați *cu gluma și zbenguiala!* — Nu te lăsa, *măi băiete!*

Ordinul este întărit sau slăbit prin diverse intercalări între vocativ (cînd acesta este exprimat) și imperativ, sau între imperativ și altă parte a propoziției.

S l ă b i t: —*Ospătar*, adu t e r o g, *o sticlă de borviz!*

—*Ospătar*, adu, *d a c ă e ș t i b u n*, *o sticlă de borviz!*

— Vino *(ș i) d u m n e a t a* *peste o săptămînă!*

Î n t ă r i t:

— Terminați *i m e d i a t* *cu gluma și zbenguiala!*

— Nu te lăsa, *î n n i c i u n c a z*, *măi băiete!*

Imperativul are două variante: una pozitivă și una negativă. Cea negativă indică interdicția de a face ceva: Nu bea *apă așa rece*! Între ele este o mare deosebire formală. Să se compare, de ex.:

Apropie-te!	*Nu te apropia!*
Îndrăznește!	*Nu îndrăzni!*
Încetează!	*Nu înceta!*

Sînt neregulate formele de imperativ a cîtorva verbe:

adu!	dar *aduceți!*	*du-te!*	dar *duceți-vă!*
condu! (pe cineva)	dar *conduceți!* (pe cineva)	*fă!*	dar *faceți!*
		vino!	dar *veniți!*

Imperfectul Timp al indicativului, arată că acțiunea se desfășoară în trecut, de-a lungul unei perioade, fără a fi încheiată, și în paralel cu altă acțiune, de ex.: *Cățelul se lăsa să fie mîngîiat*; *Pe cînd se potcovea puricele cu 99 de ocale de fier și tot sărea pînă-n slava cerului.*

Sufixul caracteristic imperfectului este **-a-** pentru verbele terminate la infinitiv în *-a*, *-ia*, *-chea*, *-ghea* și pentru cele în *-î*. Pentru celelalte verbe, sufixul este **-(e)a-**.

Desinențele sînt: (eu)	*-m*,	(tu)*-i*,	(el, ea)	*-ø*.
(noi)	*-m*,	(voi)*-ți*,	(ei, ele)	*-u*

Structura imperfectului (Radical + sufix + desinențe)

La verbele cu infinitivul în *-a*, *-ia*, *-chea*, *-ghea* și *-î*

(eu)	*adunam*	*purtam*	*apropiam*	*coboram*
(tu)	*adunai*	*purtai*	*apropiai*	*coborai*
(el, ea)	*aduna*	*purta*	*apropia*	*cobora*

(noi)	*adunam*	*purtam*	*apropiam*	*coboram*
(voi)	*adunați*	*purtați*	*apropiați*	*coborați*
(ei, ele)	*adunau*	*purtau*	*apropiau*	*coborau*

La toate celelalte verbe regulate

(eu)	*beam*	*cădeam*	*plăceam*	*aduceam*	*doream*	*auzeam*
(tu)	*beai*	*cădeai*	*plăceai*	*aduceai*	*doreai*	*auzeai*
(el, ea)	*bea*	*cădea*	*plăcea*	*aducea*	*dorea*	*auzea*
(noi)	*beam*	*cădeam*	*plăceam*	*aduceam*	*doream*	*auzeam*
(voi)	*beați*	*cădeați*	*plăceați*	*aduceați*	*doreați*	*auzeați*
(ei, ele)	*beau*	*cădeau*	*plăceau*	*aduceau*	*doreau*	*auzeau*

La verbele *a da* și *a sta*

Ele au la acest timp o serie completă cu reduplicare a radicalului și cîteva forme fără reduplicare, utilizate mai ales în vorbire și familiar.

(eu)	*dădeam*	*dam*	*stăteam*	*stam*
(tu)	*dădeai*	—	*stăteai*	—
(el, ea)	*dădea*	*da*	*stătea*	*sta*
(noi)	*dădeam*	*dam*	*stăteam*	*stam*
(voi)	*dădeați*	—	*stăteați*	—
(ei, ele)	*dădeau*	—	*stăteau*	—

Indicativul Exprimă ideea că acțiunea verbului este considerată ca sigură, de ex. *Copiii noștri* au *o purtare exemplară;* Vom întări *disciplina; Iarna aceea* fusese *blîndă; Ochii* clipiră *iute, mîinile* se ridicară *către cer.*

Datorită faptului că acțiunea pe care o indică este considerată sigură, indicativul poate fi utilizat și pentru a se da și porunci, ordine sau dispoziții, de ex.: Veți lua *de urgență măsurile cuvenite;* Se va dezvolta *producția de bunuri de consum.* De asemenea, mai ales la prezent, el apare și atunci cînd este vorba de o acțiune care are caracter permanent, de ex.: *Dunărea* se varsă *în Marea Neagră; Munții noștri* formează *o coroană în mijlocul țării; Bradul* crește *mai repede decît nucul.*

Și cînd este folosit în întrebări directe, el își păstrează calitatea de bază, fiindcă multe întrebări au în vedere un lucru sigur, cu toate că este necunoscut de cel care pune întrebarea, de ex.: *Trenul acesta* oprește *la Fierbinți?* Se știe că trenul în discuție oprește în multe gări, dar nu dacă oprește și la Fierbinți.

În unele enunțuri, indicativul pare că arată nesiguranța, de ex.: *Dacă* mă-ntrebai, *aflai*, dar aceasta se întîmplă numai cînd el este însoțit de o parte de vorbire ca *dacă*, *poate* etc., exprimată sau subînțeleasă. Această parte de vorbire introduce ideea de îndoială.

Indicativul are 7 timpuri, *4 dintre ele sînt simple:* prezentul, imperfectul, perfectul simplu și mai-mult-ca-perfectul, *iar 3 sînt compuse:* perfectul compus, viitorul și viitorul anterior. Se poate introduce încă un timp, tot compus, al optulea, viitorul în trecut.

Prezentul arată că:

1) acțiunea are loc chiar în momentul vorbirii: Citim *aceste rînduri care au legătură cu modul indicativ;*

2) acțiunea se desfășoară în mod obișnuit: *Programul* începe *la ora 8 dimineața; După cîțiva kilometri, șoseaua* șerpuiește *printre dealuri.*

3) se exprimă un adevăr general recunoscut: *Cantitatea de informație* se măsoară *în biți: Cît* fac *(de) opt ori nouă?*

4) acțiunea a început cîndva și se petrece și în momentul vorbirii: *Știe că* nu sînt *acasă dimineața; Am aflat că* mă cauți;

5) acţiunea, petrecută cîndva în trecut, este transpusă în prezent, ca şi cum s-ar desfăşura în faţa ochilor noştri (aşa-numitul prezent istoric, prezent dramatic sau prezent al naraţiunii): *Decebal* se înţelege *cu bastarnii ca aceştia* să atace *pe romani în Sciţia mică; Aristotel* formulează *principalele reguli ale silogismului.*

6) acţiunea fiind iminentă, se va întîmpla într-un viitor mai mult ori mai puţin apropiat: *Grăbiţi-vă*, *că* pierdeţi *trenul! Peste două-trei săptămîni* plecăm *la mare.*

Imperfectul exprimă faptul că:

1) o acţiune se petrece înaintea prezentului, de obicei paralel cu alta: Se ocupa *de ani de zile cu studiul antichităţii daco-romane*; Împlinea *17 ani şi* se pregătea *să iasă calfă.*

2) o acţiune se repetă cînd verbul aflat la acest timp face parte din cele momentane, iterative sau din altă categorie (dar atunci cu sprijinul unui adverb corespunzător): *Un mînz abia născut* se poticnea *la fiecare pas; Crengile înflorite* se legănau *în bătaia boarei de primăvară; O biată rîmă* se zvîrcolea *în cîrligul undiţei.*

Datorită acestei posibilităţi, imperfectul este timpul obişnuit al naraţiunii. De aceea, el serveşte şi ca semn al trecerii de la realitate la închipuire în jocurile copiilor: Ziceam *că tu erai învăţătoarea, şi noi* îţi spuneam *poezii.*

Perfectul simplu se foloseşte în limba literară pentru a arăta că:

1) acţiunea este încheiată în momentul vorbirii: *Uncheaşul* se îndepărtă *fără grabă;* Mă hotărîi *atunci să cer cîteva explicaţii; Luna* se ascunse *după un nor.*

2) că un personaj dintr-o naraţiune a terminat o replică: *— Bine, zise el. — Trebuia să ne fi gîndit*, răspunseră *cîţiva.*

În regiunile în care perfectul simplu este întrebuinţat în mod obişnuit, el exprimă faptul că acţiunea s-a încheiat cu cel mult 48 de ore înaintea expunerii.

Mai-mult-ca-perfectul arată că:

1) acţiunea s-a încheiat înaintea alteia din trecut: *Era limpede că* venise *iarna; Se spunea că Nero* dăduse *foc Romei.*

De obicei, mai-mult-ca-perfectul este în relaţie cu un imperfect, dar acţiunea trecută poate fi sugerată şi de:

— un infinitiv: *O dată cu* închiderea *sezonului*, îşi pusese *uneltele de pescuit la păstrare.*

— un gerunziu: Mergînd *alene*, nu observaseră *cum trecuse timpul.*

— un supin: De învăţat, învăţaseră, *dar parcă li se ştersese totul din minte.*

Perfectul compus arată că:

1) acţiunea este încheiată cînd se vorbeşte despre ea: Şi-a pierdut *ochelarii;* A ieşit *primul; Geamul* a fost spart *de o pietricică*

2) acţiunea s-a încheiat cîndva în trecut: *Lupta cu turcii* s-a dat *la Podul Înalt; Acum cîteva zile* a avut *o mare supărare.*

3) acţiunea trebuie să se încheie chiar în momentul vorbirii, deşi, în realitate, ea va avea loc după aceea: *Mă duc în grabă, zise el, şi nici nu număraţi pînă la zece că* m-am *şi* în poi t

Viitorul exprimă faptul că:

1) acţiunea se petrece după momentul vorbirii într-un timp ulterior nedeterminat: Vă veţi lăsa *voi de şotii cînd o face plopul mere.*

Nedeterminarea este mai puternică în formele populare ale acestui timp. Om trăi *şi* om vedea.

2) acţiunea este identificată în anumite împrejurări cu un imperativ, dat fiind că imperativul însuşi exprimă un fapt din perspectiva aducerii lui la împlinire după darea poruncii, de ex.: Vă veţi prezenta *urgent la serviciul sanitar.*

3) viitorul cu valoare de imperativ este slăbit, luînd forma unei cereri politicoase, în construcţii ca: *Îmi* veţi da *puţin stiloul dumneavoastră?*

Viitorul anterior plasează acțiunea după prezent și înainte de viitorul propriu-zis (de aceea i se și spune anterior, adică înainte de viitor). Este un timp rar întrebuințat în vorbire în forma în care auxiliarul își păstrează pe *v*-, dar mai des întîlnit ca: *oi fi spus*, *o fi făcut*, *om fi avut* etc., cînd conține o notă de incertitudine, ceea ce a și făcut să fie uneori socotit un timp al altui mod decît indicativul, un timp al prezumtivului, restrictivului sau al potențialului. *Cînd se va întuneca, voi fi și ajuns acasă.* Viitorul anterior se confundă uneori la singular cu viitorul propriu-zis de la diateza pasivă, astfel, de la un verb ca *mînca*, *adormi*, *plînge* etc., viitorul propriu-zis de la diateza pasivă este: *voi fi mîncat*, *vei fi mîncat*, *va fi mîncat* etc. Pentru a i se sublinia sensul pasiv, se cere de cele mai multe ori să se exprime complementul de agent, deci: *voi fi mîncat de griji*, *vei fi chemat de cei din jur* etc. La plural, însă, confuzia nu mai este cu putință, căci, la pasiv, participiul însuși este la plural: *vor fi mîncați de lupi*, față de viitorul anterior *vor fi mîncat cînd veți sosi la noi.*

Viitorul în trecut ar putea foarte bine să figureze între timpurile trecute ale indicativului pe care gramaticile noastre nu-l înregistrează. Este vorba de *aveam să spun*, *aveai să spui*, *avea să spună etc.* El arată că un fapt viitor s-a petrecut înainte de prezent, de ex.: *După ce a pierdut trenul* avea să afle *că se introdusese orarul de vară*, sau: *De abia după ce intrase în activitatea practică efectivă* avea să-și dea seama *de importanța aspectelor concrete ale muncii de zi cu zi; Ne vîrîse într-o încurcătură din* care nu aveam să ieșim *prea bine.*

Spre deosebire de viitorul anterior, care este un trecut în viitor, *aveam să spun (să știu, să lucrez* ș.a.m.d.) este un viitor în trecut, exprimînd totdeauna ceva ce se petrece înainte de prezent.

Viitorul în trecut apare des în povestiri de toate categoriile. Atunci înțelesul lui este legat de faptul că povestitorul (naratorul) poate să întrebuințeze și un prezent, dar un prezent „istoric", „de narațiune", nu cel pentru momentul vorbirii. De aceea, într-o frază ca următoarea: *Pășește în atelierul în care* avea să se formeze *ca specialist*, viitorul în trecut depinde de valoarea de prezent istoric a lui *pășește*. Dacă am renunța la acest prezent, ar trebui să punem în locul lui un gerunziu și să reconstruim fraza, de ex. astfel: *Pășind în atelierul în care* avea să se formeze *ca specialist, nu a fost prea impresionat.*

Viitorul în trecut se *construiește după modelul viitorului format din* am + + conjunctivul, dar cu imperfectul lui *avea*: *aveam să aflu*, *aveai să afli*, *avea să afle*, *aveam să aflăm*, *aveați să aflați*, *aveau să afle*.

Infinitivul Este modul nepersonal care înfățișează starea sau acțiunea numită de verb, fără nici un fel de alte precizări. Fiind modul de bază al oricăror verbe, el servește la gruparea lor în clase de flexiune numite conjugări. (Vezi conjugarea.)

Gruparea se face după sufixul caracteristic. Acesta este -*a*, -*e* la cele de conjugarea a treia, -*i* sau -*î* (acesta numai după *r* din radical) pentru conjugarea a patra.

Între verbele din cele patru conjugări sînt deosebiri de flexiune, dar sufixul caracteristic nu se pierde. El se poate însă adapta, de ex. un verb ca *tăia* (conjugarea I) are infinitivul lung *tăiere*. Schimbarea lui -*a* în -*e* se datorează pe de o parte lui -*i* dinaintea lui *a*, iar pe de alta, accentului care trece de pe -*a* din *tăia*, pe -*i*- în tăiere.

Infinitivul are două timpuri, un *prezent* și un *trecut (sau perfect).*

Prezentul arată că starea are loc sau acțiunea se petrece în orice moment, în funcție de verbul cu care prezentul infinitivului se asociază, de ex.: *(îndrăznesc,*

am îndrăznit, voi îndrăzni) a *spune că..., (dă, dădea, dăduse) a se înţelege că..., (se recomandă, se recomandase, se va recomanda) a studia..., (avem, am avut, aş fi avut plăcerea) de a asista la...*

În expresii ca: *a se păstra la rece!; a se scutura bine înainte de întrebuinţare!; a nu se apleca în afară!; a se clăti în apă rece!* etc. infinitivul prezent a căpătat înţeles de imperativ slăbit. Aceste expresii provin din construcţii mai dezvoltate, în care, înaintea infinitivului, figura un verb la reflexiv impersonal ca: *(se recomandă, se impune; se cere* etc.) *a se păstra la rece, a se scutura bine înainte de întrebuinţare* etc.

Prezentul *are* două *forme*, una *scurtă:* (a) *asculta*, (a) *bea*, (a) *cerceta*, (a) *dori*, (a) *scădea*, (a) *strînge*, (a) *vîrî* etc. şi una *lungă* : *ascultare, bere, cercetare, scădere, strîngere, vîrîre.*

Forma scurtă are atît înţeles de verb, cît şi de substantiv.

Datorită faptului că şi-a păstrat mai bine înţelesul d e v e r b, forma scurtă intră ca partea a doua în structura viitorului: *voi apăra, vei cere, va intra* etc. şi ca partea a doua a condiţionalului prezent: *aş ieşi, ai întreprinde, ar lămuri, am mînca* etc.

Ca s u b s t a n t i v, ea este însă totdeauna precedată de prepoziţia *a* şi adesea are înaintea lui *a* şi pe *de*, de ex.: *ce înseamnă* a *studia?;* faptul de a *studia* etc.

Cînd forma scurtă este echivalată cu un substantiv, ea poate îndeplini toate funcţiile acestuia (subiect, predicat nominal, atribut, complement etc.), de ex.: *A strînge recolta la timp reprezintă principala obligaţie a noastră* (= *faptul* de a strînge recolta...; *iată ce înseamnă* a strînge recolta...; *s-au gîndit* a strînge recolta...). Ea poate avea şi completări circumstanţiale, de ex.: *a scoate pe cineva d i n î n c u r c ă t u r ă; a tăcea c a m u t u l* etc.

Forma lungă are în primul rînd înţeles de substantiv, de ex.: *apărare* (de la *a apăra*), *cerere* (de la *a cere*), *intrare* (de la *a intra*), *ieşire* (de la *a ieşi*), *întreprindere* (de la *a întreprinde*), *lămurire* (de la *a lămuri*), *mîncare* (de la *a mînca*), *tăcere* (de la *a tăcea*), *vedere* (de la *a vedea*) etc.

Şi forma lungă are înţeles de verb, de ex.: *intrarea în casă, plecarea în grabă, sosirea astăzi* etc.

Perfectul arată că acţiunea sau starea s-a desfăşurat într-un timp nedeterminat, dar înainte de prezent, de ex.: *Aceasta înseamnă* a fi studiat *la timpul său; S-a obişnuit* a fi răsfăţat; *Se prefăcea* a fi lămurit etc.

El se formează din *infinitivul* lui *a fi* urmat de *participiul verbului de conjugat.*

Interjecţia Reproduce prin sunete articulate un strigăt, un zgomot, o chemare, o impresie plăcută, o senzaţie de satisfacţie, de plăcere, de durere etc., de ex.: Cuţu, cuţu! Na, *Grivei*, ! *Mămăligă, dacă vrei!;* Hait! *Am uitat cheile!;* Au, *mă doare!; Ş-atunci, iepurele,* ţuşti, *într-un tufiş,;* Ptii! *da frumos mai cîntă păsărelele astea!*

Interjecţiile se deosebesc de celelalte părţi de vorbire prin aceea că ne fac să ne gîndim la împrejurările şi la cauzele întrebuinţării lor, deşi ele nu exprimă nici aceste împrejurări, nici cauzele lor. *Cuţu-cuţu*, de exemplu, nu este numele unui căţel, ci un fel de a chema un căţel. Prin *hait!* nu se numeşte cauza pentru care se întrebuinţează această interjecţie, dar se înţelege că cine o spune, o face pentru că a constatat că s-a petrecut ceva cu urmări neplăcute. *Au!* este un strigăt de durere, care poate fi provocat de nenumărate cauze; *ţuşti!* imită zgomotul produs de un mic animal cînd se aruncă în tufiş sau o ia la goană etc.

Interjecţiile *se pot grupa în trei categorii:*

a) cele prin care se evocă senzaţii, impresii ori strigăte ale omului adresate altor oameni sau animalelor, de exemplu: *ah!; au!; brr!; eh!; hai!; haide!; hait!;*

na!; o!; pfu!; ptiu!; ptruu!; sanchi!; ţă-ţă!; ţi! ţi!; ura! sau *bă!; cîţ!; cuţu! cuţu!; dii!; fă!; hăis!; cea!; hi(i)!; hopa!; mă!; niee!; pis-pis!; ţibă!; ţuric!; (h)uo!*

b) cele prin care se imită strigătele sau chemările animalelor: *beee!; behehe!; clonc!; cirip-cirip!; cotcodac!; cucu!; cucurigu!; ga-ga!; ham-ham!; hu-hu-hu!; miau!; mîrr!; mor-mor!; muuu!*

c) cele prin care se imită diferite zgomote: *bîldîbîc!; bîzzz!; balang-balang!; buf!; fleaşc!; fîs!; fol-fol!; hapciu!; hîrşt(i)!; huşti!; lipa-lipa!; pic-pic!; pîş-pîş!; pleosc!; plici!; poc!; tic-tac!; tic-tic!; tranc!; trosc!; scîrţ!; sfîrrr!; sst!; şşt; şontîc-şontîc!; ţîşti!; ţuşti!; zdreanc!; zurrr!; zvîrrr!*

Funcţiile interjecţiei Interjecţia ca atare nu are funcţie sintactică. Numai cînd este echivalentul unui substantiv sau al unui verb, ea poate să fie subiect şi, respectiv, predicat. Ea este predicat cînd ţine loc de verb în mod accidental, ca în: *Na*, Grivei! sau ca în *Ţuşti!*

Interjecţia *haide!* a fost privită ca un verb. De aceea i s-au ataşat desinenţe pentru persoana I şi a II-a plural: *haidem, haideţi*, dar numai acestea două. Nu trebuie deci să se confunde *haide!* cu verbele formate de la interjecţii, cum sînt: *behăi, hămăi, gîgîi, mîrîi* etc. care au toate timpurile, modurile, numerele şi persoanele.

Inversiunea înseamnă răsturnarea ordinei obişnuite a cuvintelor din grupuri de cuvinte, a părţilor de propoziţie din propoziţii şi a propoziţiilor înseşi din fraze, avînd drept scop să atragă atenţia asupra a tot ceea ce a fost aşezat în alt loc decît în cel în care ne aşteptam. Astfel, la o întrebare ca *Mănîncă mere?* se poate răspunde cu Nu mănîncă *mere!* respectîndu-se ordinea aşteptată a cuvintelor sau cu *Mere* nu mănîcă! inversîndu-se ordinea aşteptată. Scopul a fost de a insista, în ultima propoziţie, asupra cuvîntului *mere*.

Cu cît inversiunea este mai îndrăzneaţă, cu atît şi atenţia se îndreaptă mai mult către cuvintele aflate într-un loc nemaiîntîlnit sau rar întîlnit. Într-o propoziţie ca *Ceasul tău* rămîne *puţin* în urmă avem ordinea aşteptată şi de aceea toate cuvintele sînt pe acelaşi plan. În schimb, în Rămîne *puţin* în urmă *ceasul tău*, se vede că ne-am oprit asupra primei părţi a propoziţiei în ordine inversată *(Rămîne puţin în urmă)*. Dacă am fi spus Puţin *rămîne în urmă ceasul tău*, s-ar fi văzut că vrem să arătăm că *puţin* este ceea ce ne interesează în mod deosebit. În sfîrşit, dacă am fi spus *Al tău ceas* rămîne puţin în urmă, răsturnînd numai primele două cuvinte din propoziţia în care aveam mai înainte ordinea aşteptată, ar produce mirare pentru că această aşezare a cuvintelor este foarte rar întrebuinţată în vorbirea obişnuită. Se mai poate face şi combinaţia, tot foarte rară, Rămîne al tău ceas puţin în urmă. De fiecare dată, inversiunea este însoţită şi de o schimbare a intonaţiei, iar acest fapt îngăduie poeţilor, adesea şi prozatorilor, să obţină prin reaşezarea cuvintelor nu numai rimă şi ritm, ci şi scoaterea în primul plan a cuvintelor sau propoziţiilor, precum şi a părţilor de propoziţie pe care ei le socotesc importante în ce spun.

Astfel, Grigore Alexandrescu, în poezia *Umbra lui Mircea (La Cozia)*, aşază atributele subiectelor înaintea acestora, lăsînd însă celelalte atribute la locul lor *(ţărmul dimpotrivă* = ţărmul din faţă; zidul vechi):

„Ale turnurilor umbre peste unde stau culcate / Către ţărmul dimpotrivă se întind, se prelungesc, / Ş-ale valurilor mîndre generaţii spumegate / Zidul vechi al mănăstirii în cadenţă îl izbesc".

În *Bulboana lui Vălinaş*, M. Sadoveanu, spre a arăta că personajul pe care-l descrie era puţin cam caraghios, începe fraza următoare cu un complement indirect pe care-l repetă la mică distanţă:

„Cu stînga îi întindea paharul într-un gest teatral, cu dreapta îşi smulgea din cap pălăria lată-n boruri şi zvîrlea cîteva note de bariton răguşit, într-o limbă pocită, de se stricau de rîs ceilalţi tovarăşi."

În versurile următoare din poezia lui G. Coşbuc, *În miezul verii*, o frază care ar fi avut în mod obişnuit înfăţişarea: *Calea rătăcită printre holde pare o fîşie nesfîrşită dintr-o pînză*, devine:

„O fîşie nesfîrşită / Dintr-o pînză pare calea, / Printre holde rătăcită, / Toată culmea-i adormită, / Toată valea."

În afară de asigurarea rimei *calea* / *valea*, inversiunea vrea să dea imaginea *holdelor* şi *a cărării* ca şi cum cititorul ar avea în faţă o pictură.

În strofa de mai jos din poemul *1907* de T. Arghezi, subiectul propoziţiei, cuvîntul *văpaia*, este pus la sfîrşit, la distanţă de aproape două versuri de predicatul său:

„În anii nouă sute şapte / Ca din senin, în marte, într-o noapte, / S-a ridicat spre cer din Hodivoaia / Şi din Flămînzi, şi Stănileşti, văpaia."

Acest loc a fost ales anume spre a ne face să aşteptăm sfîrşitul strofei şi pentru ca accentul să cadă pe *văpaia*, metaforă pentru Răscoala din 1907.

Ironia Este un mod de a critica sau de a lua în rîs pe cineva prefăcîndu-ne că-l lăudăm fiindcă are defecte, fiindcă nu reuşeşte să realizeze ceva cum se cuvine etc. sau invers, un mod de a admira pe cineva prefăcîndu-ne că-l criticăm sau îl mustrăm pentru calităţile ori reuşitele lui.

Cea mai simplă formă de ironie constă din a adresa cuiva un cuvînt de laudă şi imediat contrariul lui, ca în expresia populară *e deştept... ca oaia (pe zăduf)* sau ca în formulele din strigături: *(ea) înaltă... cît un dop*, *(el) mititel... cît un plop*. Efectul ironiei este transformarea laudei în luarea în rîs, iar a mustrării sau a criticii în laudă sau în admiraţie.

În *Povestea ăluia* de A. Pann, doi prieteni prăpădiţi şi lihniţi de foame se întîlnesc în piaţă. Unul se apucă să-l felicite pe celălalt, pentru că:

„Ba te văz cu faţa vie / Şi de deochi să nu-ţi fie / Eşti la piele ca curcanul, / Galben de gras ca şofranul, / Dar ce mănînci de ţi-e bine / Şi eşti numai os şi vine?"

Nu de felicitare era însă vorba, ci de o luare în rîs, prietenească însă, fiindcă cei doi sînt la fel de amărîţi şi fac haz de necaz, cum se zice în popor.

Şi I. Creangă în *Povestea porcului* este ironic înfăţişînd bucuria şi purtarea de grijă a babei pentru un purceluş răpănos pe care i-l adusese moşul ei să le fie copil:

„Apoi, sprintenă ca o copilă, face degrabă leşie, pregăteşte de scăldătoare, şi fiincă ştia bine treaba moşitului, ia purcelul (îl spală pe cap), *îl scaldă, îl trage frumuşel cu untură de opaiţ pe la toate încheieturile, îl strînge de nas şi-l sumuţă, ca să nu se deoache odorul."*

Care „odor" este numai un biet purcel jigărit!

Ironie, rezultînd dintr-o mustrare, întîlnim şi la G. Topîrceanu în *Balada unei stele mici*, în strofele care reproduc vorbirea stelei:

„Zicea: — Mă mir că te-ai gîndit / Să-mi cînţi o odă. / De cînd poeţii s-au prostit / Amorul nu mai e la modă... / Şi nu există-n univers / Mai mare crimă / Decît la coada unui vers / Să pui o rimă..."

Cu o ironie aspră, care nu reiese însă de la început, prezintă Gr. Alexandrescu făgăduielile unui candidat la deputăție în *O profesiune de credință*:

„Dup-aceste dar cuvinte, frați români ce mă-nțelegeți,
Puteți fără de sfială la Divan să mă alegeți,
Căci să nu fiți la-ndoială, vă voi face treabă bună,
Și-mi veți mulțumi odată, dacă-mi veți cădea pe mînă.“

Expresia *dacă-mi veți cădea pe mînă* dezvăluie adevăratele intenții ale candidatului necinstit: a folosi puterea nu pentru, ci împotriva alegătorilor săi.

Ironia ascunde adesea o mare dezamăgire. E cazul replicii lui Tipătescu privitoare la Agamiță Dandanache:

„Unde ești, Cațavencule, să te vezi răzbunat! Unde ești, să-ți cer iertare că ți-am preferit pe onestul d. Agamiță, pe admirabilul, pe sublimul, pe neicusorul, pe puicusorul Dandanache...“
I.L. Caragiale, *O scrisoare pierdută*,

Laudele aduse lui Dandanache sînt la fel de critice ca și imitarea ticurilor lui verbale *(neicusor, puicusor)*, dar din întreaga replică se degajă o cruntă dezamăgire.

În *High Life* I.L. Caragiale a imitat în bătaie de joc felul de a scrie al unor gazetari cu pretenții, al căror stil bombastic era apreciat de ziarele de altădată și căutat pentru cronicile mondene (Să se observe cum este scris numele Grigorașcu!):

„Onorurile balului le-a făcut comitetul damelor, sub președenția tinerei doamne Athenaïs Grégoraschko, soția subprefectului. S-a petrecut pînă la șapte dimineața, cînd aurora cu degetele ei de roză a venit să bată la ușa orizontului și să stingă cu privirile ei lumina petroleului, amintind infatigabililor dănțuitori că trebuie cu regret să se despartă.“

Atît numele „tinerei doamne“, cît și „aurora cu degetele ei de roză“ care „a bătut la ușa orizontului“ (!) și a venit „să stingă cu privirile ei (!) lumina (!) petroleului“ reprezintă o luare în rîs, fiind pur și simplu o ridiculizare.

Uneori ironia se combină cu jocul de cuvinte ca în *Odă cătră Bahlui* de V. Alecsandri:

„O! dar atunci în pieptu-mi simt inima că saltă,
Ca la un glas de frate iubit și așteptat,
Căci gingașele broaște sînt dulci poeți de baltă,
Precum mulți poeți gingași sînt broaște de uscat.“

Prefăcîndu-se încîntat de concertul broaștelor și declarînd în mod ironic că glasul lor este „de frate iubit și așteptat“, în ultimul vers autorul răstoarnă lucrurile și, părăsind ironia, îi face pe unii poeți „gingași“ „broaște de uscat“.

Juxtapunerea în frază Este unirea a două sau mai multe propoziţii fără să se folosească vreo conjuncţie, de ex.: *Unul face, altul trage; Din vînt a venit, în vînt s-a dus; Copii mici, griji mici, copii mari, griji mari*, sau:

„Caută chibriturile pe bîjbîite, caut eu încolo; caută cocoana-ncoace — ne-am întîlnit piept în piept în întunerie.“ I.L. Caragiale, *La hanul lui Mînjoală*

Înţelesul frazei formate prin juxtapunere nu este tot atît de simplu pe cît este construcţia ei. Pentru a ajunge la el, trebuie să presupunem fel de fel de completări, de exemplu, în fraza: *Unul face, altul trage*, după *face* s-ar putea spune: *o prostie, o nerozie, o gafă, o greşeală* sau: *mai multe prostii, nerozii* etc., iar după *trage* s-ar putea spune: *necazul, supărarea, ponoasele, consecinţele* etc. Deci: *(În timp ce* sau *pe cînd) Unul face (o prostie...* etc.), *altul trage (ponoasele...* etc.) sau *(fiindcă) Unul face (o prostie...* etc.), *altul trage (ponoasele...* etc.); în sfîrşit: *(deşi) unul face (o prostie...* etc.), *altul trage (ponoasele...* etc.).

Şi în fraza a treia se pot face în minte diverse completări; de ex.: *(Unde sînt) copii mici, (acolo sînt) griji mici, (iar unde sînt) copii mari, (acolo sînt) griji mari; (cînd ai) copii mici, ai griji mici, (iar cînd ai) copii mari, (ai) griji mari* sau *(Dacă ai) copii mici, (atunci ai) griji mici, (iar dacă ai) copii mari, (ai) griji mari* ori *(Fiindcă ai) copii mici, (ai) griji mici, (dar dacă ai) copii mari, (ai) griji mari* şi, în sfîrşit, *(Cum ai) copii mici, (ai) griji mici, (cum ai) copii mari, (ai) griji mari*, etc.

Frazele formate prin juxtapunere nu permit însă orice fel de completări. Fraza *Unul face, altul trage*, de ex., nu poate fi gîndită ca şi cînd ar conţine o circumstanţială comparativă sau una consecutivă; fraza din Caragiale nu poate fi gîndită ca şi cum ar conţine o concesivă etc.

Mai-mult-ca-perfectul Timp al indicativului, exprimă faptul că acţiunea indicată prin el s-a petrecut în trecut înaintea alteia tot din trecut, de ex.: *Ne-am dat seama că trenul* plecase *de mult; De la începutul studiilor îi* plăcuse *literatura; Discutînd despre una şi alta, vremea* trecuse *repede; După analizele medicale se* speriaseră. (Vezi şi pag. 132.)

Structura mai-mult-ca-perfectului Mai-mult-ca-perfectul se formează de la perfectul simplu cu sufixul -se pentru toate tipurile de verbe.

La verbele cu infinitivul în *-a*, *-ia*, *-chea*, *-ghea* avem:

Radical + sufixul *-se* { + desinenţele de singular: *-m*, *-şi*, - ∅
desinenţele de plural: *-răm*, *-răţi*, *-ră*

(eu)	*adunasem*	*întîrziasem*	*încheiasem*	*supravegheasem*
(tu)	*adunaseşi*	*întîrziaseşi*	*încheiaseşi*	*supravegheaseşi*
(el, ea)	*adunase*	*întîrziase*	*încheiase*	*supraveghease*
(noi)	*adunaserăm*	*întîrziaserăm*	*încheiaserăm*	*supravegheaserăm*
(voi)	*adunaserăţi*	*întîrziaserăţi*	*încheiaserăţi*	*supravegheaserăţi*
(ei, ele)	*adunaseră*	*întîrziaseră*	*încheiaseră*	*supravegheaseră*

La verbele cu infinitivul în *-ea* sau în *-e* avem:

Radicalul şi sufixele sînt cele de mai sus.

(eu)	*văzusem*	*făcusem*	*mersesem*	*zisesem*
(tu)	*văzuseşi*	*făcuseşi*	*merseseşi*	*ziseseşi*
(el, ea)	*văzuse*	*făcuse*	*mersese*	*zisese*
(noi)	*văzuserăm*	*făcuserăm*	*merseserăm*	*ziseserăm*
(voi)	*văzuserăţi*	*făcuserăţi*	*merseserăţi*	*ziseserăţi*
(ei, ele)	*văzuseră*	*făcuseră*	*merseseră*	*ziseseră*

La verbele cu infinitivul în *-i* sau în *-î* avem:

(eu)	*fugisem*	*potolisem*	*dorisem*	*tîrîsem*
(tu)	*fugiseşi*	*potoliseşi*	*doriseşi*	*tîrîseşi*
(el, ea)	*fugise*	*potolise*	*dorise*	*tîrîse*
(noi)	*fugiserăm*	*potoliserăm*	*doriserăm*	*tîrîserăm*
(voi)	*fugiserăţi*	*potoliserăţi*	*doriserăţi*	*tîrîserăţi*
(ei, ele)	*fugiseră*	*potoliseră*	*doriseră*	*tîrîseră*

La verbele *a da* şi *a sta* avem:

Radicalul + reduplicarea + sufixul şi desinenţele de mai sus.

(eu)	*dădusem*	*stătusem*	(noi)	*dăduserăm*	*stătuserăm*
(tu)	*dăduseşi*	*stătuseşi*	(voi)	*dăduserăţi*	*stătuserăţi*
(el, ea)	*dăduse*	*stătuse*	(ei, ele)	*dăduseră*	*stătuseră*

Uneori, în special în limba română mai veche, persoana I şi a II-a plural se întîlneşte fără *-ră:* (noi) *adunasem, întîrziasem, încheiasem, văzusem, făcusem* etc. (voi) *adunaseţi, întîrziaseţi, încheiaseţi, văzuseţi, făcuseţi* etc.

Metafora Este identificarea a două obiecte diferite (lucruri, fiinţe, persoane) prin numele lor, pe baza unei asemănări dintre ele.

Pentru ca o fată, de exemplu, să fie numită floare, cum se face în următoarele versuri populare,

„Pîn' veneai, bade, la noi. / Eram floarea florilor, / Drăguţa feciorilor (...)",

trebuie ca între fată şi floare să ne închipuim ceva comun, bunăoară frumuseţea sau gingăşia.

De o însuşire comună ne folosim şi în comparaţii, dar nu identificăm obiectele comparate unele cu altele. De exemplu, cînd se spune că frunzele de păpuşoi se mişcă şi sună ca nişte săbii, ştim că ele nu sînt, ci numai par săbii, pe cînd în versul lui Eminescu:

„Lună, tu, stăpîna mării, peste-a lumii boltă luneci",

luna este în imaginaţia care a dus pe poet la tabloul din *Scrisoarea I* chiar stăpîna mării, altă stăpînă a mării nu există pentru el. Dacă ar fi fost comparată, spunîndu-se ca stăpîna mării ori ca o stăpînă a mării, ea ar fi putut să fie şi altceva sau numai una din stăpînele mării.

La fel în versurile lui Arghezi:

„Pămîntul e una cu cerul, / Oraşele-s bulgări şi gheme (...) / Şi aerul — rece ca fierul." Cenuşa visărilor,

pentru poet oraşele sînt într-adevăr „bulgări" şi „gheme" şi nu bulgări şi gheme care seamănă cu oraşele.

Două obiecte diferite sînt aşadar identificate unul cu altul, prin metaforă, deşi nu se arată ce însuşire comună au, şi obiectele nu seamănă de la prima vedere. În închipuirea celui care face metafora însuşirea şi asemănarea există însă.

Identificarea se realizează adesea cu ajutorul verbului a fi sau a unui verb asemănător, de ex. a face, ca în:

„Face-m-aş privighetoare / De-aş cînta noaptea-n răcoare / Doina cea dezmierdătoare!" V. Alecsandri, *Doina.*

Metafora este mai puternică atunci cînd unul din termenii ei nu se exprimă şi trebuie descoperit, de ex. în versurile:

„Dulce-a făclie / Argintie / În Alhambra deştepta / Mii de umbre nevăzute / Şi tăcute (...)" V. Alecsandri, *O noapte la Alhambra*,

unde nu se spune ce este „dulcea făclie argintie a nopţilor", dar din calităţile ei se deduce uşor că este luna. Tot luna, însă ca un crai tăcut al nopţii, „se înalţă" în versurile din *Doina* lui Şt. O. Iosif:

„Sus peste plai, / Tăcutul crai / Al nopţii reci, / Umbrind poteci, / Se-nalţă-n zări".

După cum sînt exprimaţi amîndoi termenii ei sau numai unul, metaforele se împart în două mari categorii:

1) cele în care apar amîndouă numele obiectelor identificate *(metafore explicite);*

2) cele în care numele unuia din obiectele identificate este trecut sub tăcere *(metafore implicite)*. Acestea seamănă cu ghicitorile. E ca şi cum am întreb, de ex.: *sus peste plai, un crai, tăcut al nopţii reci umbreşte poteci;* ghici, ce e?

Descoperirea obiectului neexprimat se face uneori cu destulă uşurinţă. Din fraza de mai jos rezultă foarte repede că Tudor Vladimirescu a fost identificat cu un astru, pentru că despre el se spune că a răsărit şi a apus:

„Tudor Vladimirescu răsărise din noaptea codrilor Olteniei ... şi apusese între Goleşti şi Tîrgovişte în zarea însîngerată a trădării." G. Galaction, *Lîngă apa Vodislavei*

Chiar şi în versurile lui L. Blaga:

„Pe-o nicovală, pitpalacul / îşi bate cîntecul fierbinte." (Prier)

sînt indici suficienţi că pitpalacul este un meşter fierar, după cum în *Cărăbuşul de aramă* de acelaşi poet se vede că „turnătoria verii" închipuie atelierul în care vara „toarnă", coace, într-un cuptor cărăbuşi de aramă (de fapt, cărăbuşi care au, cum ştim, culoarea arămie):

„Din belşugul de verdeaţă / cărăbuşul de aramă / vine din turnătoria / verii, să-l luăm seamă."

Cîteodată este însă nevoie de un oarecare efort spre a descoperi termenul absent. Astfel, numai spre sfîrşitul fragmentului următor şi numai dacă ne întoarcem la săgeata albă de la început, ne dăm seama că ea este o fîşie de raze a soarelui de abia răsărit reflectată în apă:

„Brusc, apa îşi schimbă faţa, străpunsă de o săgeată albă; şi Nunuţa, fără să vrea, întoarse capul spre răsărit. Acolo, pe deal, în zarea depărtată, ţîşniră, ca două coarne fantastice, mănunchiuri de raze fine, şi chiar pe zare lame subţiri de nouri ardeau, pătrunse ca de un foc subteran. Curînd, toate se înecară într-o lumină mare, şi la linia orizontului apăru fruntea soarelui, fulgerînd lumea." M. Sadoveanu, *Dimineţi de iulie*

Ce să fie însă văpaia din noroi pe care armăsarii din poezia lui T. Arghezi, *Potcovarii*, vor căuta s-o scapere cu colţii pătraţi ai potcoavelor lor de curînd puse?

„De-acum şi armăsarii-n povară, cîte doi, / Vor căuta cu sete văpaia din noroi,/ S-o scapere pe cremene cu colţi pătraţi şi noi."

Ea nu poate fi decît frumuseţea ascunsă într-o materie neatrăgătoare, în noroiul din care cu îndîrjire (cu sete) armăsarii vor s-o scoată, făcînd-o să iasă ca o strălucire din lovirea cremenei cu noile lor potcoave, devenite pentru poet instrumente ale căutării acelei frumuseţi ascunse. Se înţelege că în felul acesta armăsarii înşişi închipuie altfel de fiinţe, ei închipuie pe cei pasionaţi de căutarea frumuseţii.

Metafore şi comparaţii asociate Adesea, în proza artistică şi mai ales în poezie, metafora şi comparaţia nu stau izolate, ci una dă naştere alteia sau altora, în lanţ, servind împreună imaginea voită de scriitor. Astfel în *Pădurea spînzuraţilor*, L. Rebreanu spune:

„În inima lui Bologa desperarea rodea ca pecinginea. Preţul vieţii e viitorul şi viitorul lui i se părea ca o poartă de fier în care şi-a zdrobit pumnii bătînd zadarnic. Neputinţa de a face faţă vieţii acuma mai mult îl îngrozea decît îl revolta. Conştiinţa că toate năzuinţele şi strădaniile lui sînt tot atît de neputincioase ca şi zvîrcolirile unei rîme îi năpădea din ce în ce sufletul împreună cu constatarea amară că viaţa omului este insuportabilă dacă n-are un reazim solid, care să fie veşnic dreaptă cumpăna între lumea dinlăuntru şi cea din afară..."

Pentru a caracteriza disperarea lui Bologa, romancierul a recurs la: o comparaţie: *rodea ca o pecingine;* o metaforă: *preţul vieţii e viitorul;* o nouă compa-

rație legată de unul din elementele metaforei anterioare: *(viitorul... zăvorît) ca o poartă de fier;* o metaforă izvorîtă din comparația precedentă: *(în poarta de fier...) și-a zdrobit pumnii bătînd zadarnic:* o nouă comparație: *(toate năzuințele...) sînt tot așa de neputincioase ca zvîrcolirile unei rîme.*

În *De-a v-ați ascuns...*, T. Arghezi vorbește de un joc ciudat, un de-a v-ați ascunsa aparte:

„Dragii mei, o să mă joc odată / Cu voi, de-a ceva ciudat. / Nu știu cînd o să fie asta, tată, / Dar, hotărît, o să ne jucăm odată, / Odată, poate, după scăpătat. // E un joc viclean de bătrîni / Cu copii, ca voi, cu fetițe ca tine, / Joc de slugi și de stăpîni, / Joc de păsări, de flori și de cîni, / Și fiecare îl joacă bine."

De metafora *o să ne jucăm odată, odată, poate, după scăpătat* (adică după trecerea zilei!) se leagă ca și cum ar vrea să explice ceva *un joc viclean de bătrîni* (scăpătatul de mai înainte era deci o metaforă pentru *bătrînețe).* Urmează metaforele din *joc de slugi și de stăpîni, joc de păsări, de flori și de cîini,* eveniment universal, căci *fiecare îl joacă bine* cu înțelesul că „nimeni nu-l greșește!" Acest joc este moartea. Ca și alte metafore din restul poemului, cele enumerate sînt dezvoltări ale ideii că, pentru a pregăti pe „copii ca voi" cu trista, dar inevitabila dispariție pentru totdeauna a tatălui, e bine ca el să-i facă să creadă că moartea e un fel de-a v-ați ascunsa, în care însă găsirea celor ascunși „jucîndu-se" nu mai e posibilă.

În *Eu nu strivesc corola de minuni a lumii,* asemănînd pe creatorul de poezie cu luna, L. Blaga introduce două metafore simetrice în schema unei comparații: *luna mărește taina nopții, poetul îmbogățește arta cu fiori de sfînt mister:*

„Și-ntocmai cum cu razele ei albe luna / Nu micșorează, ci tremurătoare / mărește și mai tare aina nopții, / așa îmbogățesc și eu întunecata zare / cu largi fiori de sfînt mister."

Deci luna și poetul schimbă, fiecare în felul său, *taina nopții* și *zarea întunecată,* dar amîndoi, prin mărirea tainei și a misterului, puse intenționat în simetrie; prima ca domeniu al „lucrării" lunii, cealaltă ca domeniu al „creației" poetului.

O metaforă poate să apară între mai multe comparații, apropiindu-se în așa măsură de acestea din urmă, încît nu mai iese bine în evidență. În fragmentul de mai jos din *Pe drumuri de munte* de Calistrat Hogaș, identificarea prin metaforă *a capului tovarășului de călătorie* cu *o lămîie* se pierde în ansamblul comparațiilor, datorită desigur și specificărilor numeroase din text:

„Ieșirăm din beciurile mînăstirii ca din niște adevărate catacombe, unde răceala ne supsese tot sîngele din față și rămăsesem palizi ca niște morți; cel puțin pe Grigoriță nu-l mai cunoscui cînd scăpătarăm la lumină; în loc de cap avea între umeri o enormă alămîie cu păr și cu ochi, și numai vîrful nasului ascuțit și vînăt mai închipuia o mică pată mohorîtă pe o întindere gălbie."

Nașterea metaforei dintr-o comparație și invers depinde de semnificația întregului. Construirea succesiunii de metafore și comparații se face cîteodată cu o vizibilă insistență. În *Noaptea de noiemvrie,* Al. Macedonski subordonează toate versurile următoare ideii că, la vremea cînd scrie el, cîștigul imoral și ilegal este stăpîn peste o lume fermecată de atracția aurului, care i se închină umilită, supunîndu-i-se, distrugîndu-și elanul și înaltele aspirații ale sufletului:

„Cîștigul, ce-n picioare călcînd virtute, lege, / Trufaș înaintează spre tronul său de rege, / Și-n templul Bogăției intrînd triumfător, / În hohotul monedei sub bolte se așază, / Iar galben ca metalul din care se formează / Apas-asupra lumii ș-o ține sub picior.

Mulțimea, fermecată de falșa maiestate, / Se-nchină umilită l-această zeitate,/Iar sufletul în care pătrunde — ars — și trist, / Din cerurile nalte, trăznit e prin noroaie, / Căci aripa-i semeață deodată se-ncovoaie."

Metafora principală se află în formularea din versul al doilea, căci cîștigul, înaintînd spre tronul său de rege, e rege! Din ea decurg apoi toate celelalte.

Metafora nu este destinată numai să înfrumusețeze (cînd exprimarea este într-adevăr artistică), ci și să transmită idei, adesea foarte profunde, la care trebuie să se ajungă printr-o lectură atentă și prin descifrarea semnificațiilor ascunse. În *Zăpadă*, de exemplu, T. Arghezi pare că insistă inițial mai ales asupra efortului naturii de a face *iernii salbă* prin *ființa albă* a zăpezii, și doar sfîrșitul poeziei ridică totul la un alt nivel, cel al meditației filozofice, zăpada, pentru care *azurul se încheagă* și vine la noi de sus, *cu steaua și cu luna*, nu semnifică doar *ființa albă*, ci și ceva pur care nu rezistă la condițiile din lumea de jos unde ajunge.

„Azurul se încheagă / Să facă iernii salbă. / E o trudă-n bolta-ntreagă / Să-și facă ființa albă. / Dar ajungînd la noi, / Cu steaua și cu luna, / Tu treci întotdeauna / Și lași în lut noroi."

Metonimia și sinecdoca Sînt două figuri de stil atît de asemănătoare încît de multe ori se și confundă. Amîndouă constau din trecerea numelui unui obiect asupra altuia, dacă între ele există o legătură explicabilă, dar, pe cînd în cazul metonimiei, această legătură se face în funcție de calitatea obiectelor, în cazul sinecdocii, ea se face în funcție de cantitate.

Se consideră drept relație de calitate care poate da naștere metonimiei:

1) orice legătură explicabilă dintre un lucru și o persoană. Cînd o persoană este inventatorul, posesorul sau utilizatorul obișnuit al unui lucru, numele acestuia poate fi folosit în locul numelui persoanei (și invers), de exemplu *pană* din tableta lui T. Arghezi intitulată *Pentru Caragiale* denumește de fapt pe orice scriitor, fiindcă odinioară pana de gîscă se întrebuința la scrisul cu cerneală:

„De la moartea lui încoace... n-a fost pană care să nu arunce cîteva lacrimi de cerneală pe marmura treptelor umbrite (...)",

lacrimile de cerneală fiind, rîndurile scrise în memoria celui dispărut, iar *marmura treptelor umbrite*, piatra funerară a mormîntului. Prin metonimii de acest fel au apărut și substantive comune de la nume proprii ca: *amper*, *culomb*, *wat* etc.

2) orice legătură explicabilă dintre conținutul și lucrul, vasul, persoana, o zonă geografică etc. în care se află acel conținut sau care îl cuprind, ceea ce permite întrebuințarea numelui conținutului pentru locul, vasul etc. care-l conțin sau îl cuprind (și invers) ca în versurile populare:

„Eu la joc, / Mîndra la joc, / Și oala curge în foc!"

unde se înțelege că în foc nu curge vasul (oala), ci ceea ce se fierbe în el, deși se întrebuințează numele vasului.

În versurile:

„Tu te lauzi că Apusul înainte ți s-a pus? / Ce-i mîna pe ei în luptă, ce-au voit acel Apus?" (M. Eminescu, *Scrisoarea III*)

Apusul reprezintă zona din Europa în care trăiesc unele popoare, dar, la Eminescu, el înseamnă chiar lumea (oamenii) din Europa occidentală, ale cărei oști s-au ciocnit cu turcii lui Baiazid.

Cînd I. Creangă spune în *Soacra cu trei nurori*:

„Într-o bună dimineață, feciorul mamei îi și aduce o noră pe cuptior."

prin *pe cuptior* el înțelege de fapt în casă, în locuință, în gospodărie, cuptorul fiind locul cel mai important din casele țărănești de odinioară, după cum vatra se consideră locuință cînd se spune, de ex.: *a fost lăsat la vatră* (un soldat).

3) orice legătură explicabilă între o cauză şi una din consecinţele sau efectele, urmările ei, ceea ce permite întrebuinţarea numelui cauzei cu înţeles de consecinţă (şi invers), de ex. în:

„Uitarea îi vindecă uşor rana care-i sîngerase şi lui sufletul.“ (E. Gîrleanu, *Nucul lui Odobac*)

rana este cauză a unei suferinţe, dar la Gîrleanu înseamnă chiar suferinţa.

În versurile lui Topîrceanu:

„Spre apusul de jăratic, / Cu livezi scăldate-n aur, / Trece un nour singuratic, / Alb şi mare cît un taur.“ (*Aeroplanul*),

apusul este *de jăratic* pentru că cerul devine roşu cînd apune soarele, deci cam de aceeaşi culoare ca jăraticul, iar *livezile* sînt *scăldate în aur* ca urmare a faptului că frunzele îngălbenite sugerează culoarea aurului.

4) orice legătură explicabilă între un lucru abstract şi unul concret, ceea ce permite întrebuinţarea numelui unuia cu înţelesul celuilalt, ca în:

„Către acel an, aproape toţi boierii erau întorşi în Moldova, plecîndu-se la mila lui Ştefan Voievod.“ (M. Sadoveanu, *Viaţa lui Ştefan cel Mare*)

Boierii se plecau în realitate lui Ştefan cel Mare, sperînd că-l vor face să fie milos faţă de ei, dar, prin metonimie, se poate spune că *se plecau la mila lui*, adică unui sentiment, care este abstract, pe cînd persoana domnitorului este ceva concret.

În *Clăcaşii* de Octavian Goga se vorbeşte de o *înşiruire lungă înaintînd gîrbovită*, dar poetul nu se gîndeşte atît la înşiruire, termen abstract, cît la oamenii care înaintau în şir şi erau gîrboviţi, căci o înşiruire nu poate fi gîrbovită decît dacă ne referim la fiinţele care o formează.

În *Povestea teiului* de M. Eminescu, *ochi* înseamnă „priviri“, deci un termen concret pentru un înţeles abstract:

„Nu au grija nimănuia / Şi de dragi unul altuia, / Ei din ochi se prăpădesc.“

5) orice legătură explicabilă produsă între un semn cu valoare de simbol şi ceea ce simbolizează el, ca în:

„Mureşan scutură lanţul cu-a lui voce ruginită.“ (M. Eminescu, *Epigonii*)

unde *lanţul* simbolizează robia, servitutea, lipsa de libertate sau ca în *Scrisoarea III*:

„Tot ce stă în umbra crucii, împăraţi şi regi s-adună / Să dea piept cu uraganul ridicat de semilună“,

unde *crucea* simbolizează creştinătatea, iar *semiluna*, imperiul turcesc.

Se consideră relaţie de cantitate care poate da naştere la sinecdocă:

6) orice legătură explicabilă în care sînt implicate partea şi întregul, ale căror nume se pot întrebuinţa unul în locul altuia, de ex.:

„Mai trăi-voi primăveri / Să-mi văd turmele şi cînii?“ (C. Goşbuc, *Dragostea păcurărească*)

unde *primăveri* înseamnă ani; sau în versurile lui Minulescu din *Marină estivală*,

„În port nici un vapor / Şi-n larg, / Nici fum, nici pînză, nici catarg.“

unde *pînză*, *catarg*, *fum* desemnează corăbii (printr-o parte a lor: pînze sau catarge) şi vase de mare cu aburi (prin fum).

7) orice legătură explicabilă între singular şi plural, ceea ce permite întrebuinţarea unui cuvînt la singular pentru plural şi invers, de ex. în:

„Raţa sălbatică era pe-atunci idealul meu cinegetic şi aveam despre ea păreri foarte ciudate. Mai întîi eram încredinţat că mă pot prezenta în marginea luncii şi-n faţa bălţii cu puşca întinsă şi raţele mă vor privi fără bănuială (...)“. (M. Sadoveanu, *Cocostîrcul albastru*)

E vorba bineînţeles de raţe sălbatice, nu de una singură, cum rezultă şi din continuarea ideii.

8) orice legătură explicabilă între gen şi specie, ceea ce permite întrebuinţarea numelui genului pentru specie sau invers, ca în:

„Icoana stelei ce-a murit / Încet pe cer se suie." (M. Eminescu, *La steaua*)

unde *icoana* nu este un tablou pe care sînt zugrăvite figuri de sfinţi, ci o imagine, o reprezentare mentală. S-a trecut aşadar de la specie (tablou cu figuri de sfinţi zugrăviţi) la gen (orice fel de imagine, de reprezentare).

De asemenea în:

„A ieşit Bujor în ţeară ! / Bate, pradă, nu omoară, / Pe ciocoi îi bagă-n fiară." *Bujor* la V. Alecsandri, în *Poezii populare*

unde *fiară* (fiare) este genul pentru o specie de obiecte de fier, de ex. pentru „lanţuri" sau „cătuşe".

Metonimii, metafore şi comparaţii asociate După cum metaforele nu stau izolate în text, nici metonimiile nu stau izolate, ci se asociază cu celelalte figuri şi între ele. Astfel, în versurile de mai jos ale lui Topîrceanu, din poezia *Singuri*, metafora din ochi de jăratic este întărită de comparaţia cu o piatră de rubin:

„Iar acuma numai ochiul de jăratic din cămin / Licăreşte-n umbra dulce ca o piatră de rubin."

În *Post mortem*, poetul M. Beniuc începe cu o metonimie urmată de două comparaţii care, fiind izvorîte din prima figură de stil, completează şi adîncesc ideea:

„Cînd rîndul mi-o veni să-nopt, / Poate-oi cădea ca mărul copt / Ori poate m-oi înălţa ca luna / Pe ceruri pentru totdeauna."

Înopta constituie o metonimie pentru „muri", în relaţie de cauză — efect cu semnificaţia sa. Ea pune în valoare comparaţiile care o urmează indicînd alternativa ca poetul să aibă soarta celui care şi-a îndeplinit misiunea şi cade ca un fruct ajuns la maturitate sau să aibă soarta marilor artişti, rămaşi pentru totdeauna în amintirea semenilor lor ca astrul nopţii pe bolta cerească.

Metafora, metonimia şi comparaţia sînt foarte strîns asociate şi în versurile următoare:

„Sună dealul, valea sună, / Stă văzduhul să se spargă / De tălăngi nenumărate /, Ce izbesc în bolta largă, / Căci coboară de la munte / Oile — şi curg puhoi, / Cu un greu potop de ceaţă / Înainte şi-napoi." (Şt.O. Iosif, *Icoane din Carpaţi*)

Văzduhul care stă să se spargă este o metaforă pentru aerul încărcat de sunetele de talangă; *bolta largă în care izbesc tălăngile*, o metonimie pentru cer, căci forma de cupolă (boltă) a cerului se ia drept cerul însuşi, iar *oile care curg puhoi* o comparaţie din care lipseşte specificarea: *curg ca un puhoi*. În sfîrşit, *potopul de ceaţă* dinaintea şi din urma turmelor care coboară de la munte este o hiperbolă (vezi această figură).

Înlănţuirea dintre metafore, metonimii şi comparaţii are în unele cazuri o concentrare mai mare şi atunci cere ca dezlegarea semnificaţiei întregului să se facă atent şi treptat.

Aceasta este, de ex., situaţia în fragmentul următor din poemul lui L. Blaga, *Inima*:

„O, inimă; nebună, cînd se zbate-n joc sălbatic, / atunci, / atunci îmi spune că din lutul ei / a fost făcut pe vremuri vasul / în care Prometeu a coborît din cer / aprinsul jar, ce l-a furat din vatra zeilor, / în timp ce zorile se ridicau peste Olimp / şi-şi ascundeau în poală stelele, / ca un zgîrcit comoara sa de aur."

Incepînd de la *inimă*, metonimia pentru „simţire", continuînd cu *se zbate-n joc sălbatic*, metaforă pentru intensitatea acestei simţiri şi *apoi* cum *îmi spune* (ca şi cum inima ar vorbi), seria se completează cu metonimia din *lutul* (pentru materia) inimii, încheindu-se cu metafora zorilor care-şi ascund în poală stelele şi cu comparaţia ca un zgîrcit.

Cele cinci figuri de stil trebuie judecate împreună, căci numai aşa pun în evidenţă profunda semnificaţie a textului, faptul că poetul este pătruns de ideea că inima lui este făcută din acelaşi material ca vasul în care Prometeu a adus focul pe pămînt, furîndu-l pentru oameni de la zeii Olimpului care-l păstrau cu străşnicie numai pentru ei (de aici imaginea din comparaţia finală). Poetul este deci o părticică din tot ce se creează în lume, căci oamenii nu au ieşit din starea de sălbăticie decît după ce au învăţat să facă foc, dăruit lor, după mitologia greacă de Prometeu, şi adus pe pămînt într-un vas făcut — cum zice Blaga — din „lutul" inimii de poet.

Modele sau tipare de frază Oricît de multe fraze s-ar construi, ele se fac pe anumite tipare sau scheme, iar acestea sînt în număr limitat. Astfel în: *Pomul se cunoaşte după roade, şi omul (se cunoaşte) după fapte; Boii ară, şi caii mănîncă; Ţara piere de tătari, şi el bea cu lăutari*, folosim acelaşi tipar, căci fiecare din frazele de mai sus are ca idee de bază opoziţia dintre prima propoziţie şi a doua, fiecare are cîte două principale coordonate şi o organizare foarte asemănătoare a propoziţiilor: *subiect* + *predicat* (+ o *completare*).

Pe un singur tipar sînt construite şi frazele de mai jos, cu toate că seamănă mai puţin între ele decît cele dinainte: *Soarele, că e soare, şi tot nu poate încălzi toată lumea deodată*, sau:

> *„Eu babei mele — că merge pe douăzeci şi patru de ani de cînd m-am luat cu dînsa — şi tot nu i-am spus."* (I. Creangă, *Poveşti*)

Amîndouă conţin o opoziţie concesivă în acelaşi loc. Deosebirea constă în aceea că în *Soarele, că e soare...*, ceea ce ar fi putut împiedica realizarea ideii din regentă priveşte o acţiune a subiectului, pe cînd în fraza din I. Creangă ea priveşte şi obiectul indirect.

Spre a descoperi tiparul sau modelul unei fraze, este necesar să ştim dacă fraza este formată *prin* **juxtapunere,** *prin* **coordonare** sau *prin* **subordonare.** Aceste modalităţi de construire reprezintă şi cele trei tipare sau modele sintactice fundamentale.

Modul gramatical Este forma prin care înţelesul general al oricărui verb trece într-unul sau mai multe înţelesuri particulare privind felul de realizare a acţiunii. Astfel, din *a scrie* se desprinde *scrieţi* (voi)! care arată cum anume se petrece acţiunea: ca poruncă, de a îndeplini ceea ce spune verbul, pe cînd *să scriu* exprimă nehotărîrea sau posibilitatea de a duce la îndeplinire acţiunea de *a scrie*.

În limba română sînt 8 moduri:

indicativul pentru acţiuni sigure sau considerate sigure;
conjunctivul sau **subjonctivul** pentru acţiuni nesigure, probabile, posibile;
condiţionalul sau **optativul** pentru acţiuni condiţionate, nădăjduite sau dorite;
imperativul pentru porunci, îndemnuri, sfaturi etc.;
infinitivul pentru a numi acţiunea în sine;
gerunziul pentru acţiunea care se petrece paralel cu alta, dar fără referire la persoană, la număr şi, uneori, la timp;
participiul pentru a exprima faptul că acţiunea este încheiată, dar fără referire la persoană;

supinul pentru a exprima mai ales scopul, destinația căreia îi servește acțiunea, fără referire la persoană și la număr.

Pe lîngă acestea, în unele gramatici, se vorbește și de **modul prezumtiv** *restrictiv* sau *potențial* a cărui acțiune s-ar caracteriza prin aceea că este simultan posibilă și condiționată (vezi **viitorul**).

Dintre cele opt moduri, primele patru exprimă acțiunea în funcție de persoana care o execută, iar celelalte patru, fără referire la persoană. *Primelor patru* li se spune **personale**, iar *celorlalte* **nepersonale**.

Morfologia este partea gramaticii în care se arată cum sînt alcătuite cuvintele și cum se modifică ele legîndu-se unele cu altele spre a alcătui propoziții și fraze. Felul în care sînt alcătuite cuvintele se numește **structură**. În structura lor intră întîi o parte de bază, **rădăcina** sau **radicalul**, care se păstrează cu mici schimbări în toate îmbinările dintre un cuvînt și celelalte cuvinte. Din structura lui mai face parte o particulă numită **sufix** și una numită **desinență**. Radicalul sau rădăcina se notează pe scurt cu R, sufixul, cu S, iar desinența, cu D. Un cuvînt trebuie să aibă totdeauna un R(adical).

Părțile de vorbire flexibile au în mod obligatoriu un radical și o desinență Ele pot avea însă și un sufix sau două. Formula-tip a structurii lor este așadar: R — S — D, de ex.: (eu, noi) *ascultăm* = R: *ascult* — S: *-a*, — D: *-m*. Dar nu toate formele aceluiași cuvînt conțin și pe S și pe D, de ex.: (eu) *ascult* pare a fi numai R. Cum însă verbul (a) *asculta* ar fi trebuit să aibă o desinență pentru persoana I singular de indicativ prezent, căci alte verbe din aceeași conjugare cu el o au, de ex. (a) *intra* este la persoana I singular de indicativ prezent (eu) *intru*, cu desinență *-u*, s-a considerat că și în (eu) *ascult* există o desinență, dar neapărînd, i s-a spus desinență zero și a fost notată cu ø. Prin urmare, (eu) *ascult* are structura R — D (ø). În schimb, gerunziul *ascultînd* este alcătuit din R *(ascult)* și S *(-înd)*, fiindcă gerunziul nu are desinențe. Participiul *ascultat* are structura R *(ascult-)* — S *(-a-)* pentru timpul perfect și *-t*, pentru participiu) fiindcă nici acest mod nu are desinențe. În schimb, *ascultați* ca adjectiv, de ex. în *(martorii) ascultați* are structura: R *(ascult-)* — S *-a*, ca sufix al perfectului și *-t*, ca sufix al participiului transformat în *ț* din cauza desinenței de plural *-i* și a trecerii participiului printre adjective — D(*-i*), fiindcă pluralul se formează totdeauna cu desinențe.

Cu unele mici excepții, părțile de vorbire neflexibile au numai radical (R). Prepozițiile *către*, *cu*, *de*, *de la*, *din*, *fără*, *în*, *într- (un, o)*, *la*, *pe*, *prin*, *spre* etc., conjuncțiile *că*, *ci*, *dacă*, *dar*, *iar*, *însă*, *sau*, *să*, *și* etc., adverbe cum sînt *cam*, *doar*, *foarte*, *mai*, *nu*, *prea*, *iată* etc. au numai radical. În schimb, prepoziții ca *înaintea*, *dinaintea*, *înapoia*, *dinapoia*, *dedesubtul*, *împrejurul*, *îndărătul*, reprezentînd de fapt adverbe care au primit articol, sînt într-o situație aparte. La radicalul lor ar trebui să considerăm că s-a adăugat un sufix zero care le-a substantivat, făcînd cu putință apoi adăugarea articolului hotărît.

Cît privește adverbele, unele au sufixe proprii, de ex. *-ește*: *bărbătește*, *cîinește*, *femeiește*, *golănește*, *popește*, *țărănește* etc. adăugate la substantive, altele ca *actualmente*, *literalmente*, *moralmente*, *realmente* etc. sînt formate cu sufixul *-mente* din adjective. Nici unele, nici celelalte nu au însă flexiune, după cum nu au nici adjectivele fără sufix folosite ca adverbe, de ex.: (el, ea, ei, ele *se poartă) cuviincios*, (el *scrie*, ei *scriu) frumos*, (el, ea, ei, ele *lucrează) minunat*, (el, ea *răspunde*, ei, ele *răspund) obraznic* etc. Primele vor fi deci încadrate în formula R — S, iar cele cu aceeași formă ca adjectivele, în formula R — S (ø).

Morfologia rădăcinii Rădăcina (radicalul) suferă adesea modificări în vocalele şi consoanele ei. Aceste modificări se numesc alternanţe. Iată cîteva exemple ilustrative:

Alternanţe vocalice: **-a-** trece în (sau alternează cu) **-ă-**: *carte-cărţi*, *scară-scări*, *talpă-tălpi*, *rabd-răbdăm*, *cad-cădem*, *apar-apărem*, *care-cărui* etc.; **-a-** trece în (sau alternează cu) **-e-**: *băiat-băieţi*, *fată-fete*, *masă-mese*; **-ă-** trece în (sau alternează cu) **-e-**: *măr-mere*, *păr-peri*, *vară-veri*, *văd-vezi* etc.; **-e-** trece în (sau alternează cu) **-ea-**: *frec-freacă*, *leg-leagă*, *plec-pleacă*, *sec-seacă*, *grec-greacă* etc.; **-ea-** trece în (sau alternează cu) **-e-**: *ceată-cete*, *ceartă-certuri*, *seară-seri*, *pleacă-plecăm* etc.; **-ia-** trece în (sau alternează cu) **-ie-**: *iapă-iepe*, *iarnă-ierni*; **-o-** trece în (sau alternează cu) **-oa-**: *cot-coate*, *gustos-gustoasă*, *scot-scoate* etc.; **-oa-** trece în (sau alternează cu) **-o-**: *coajă-coji*, *moale-moi*, *sfoară-sfori*, *soare-sori* etc.

Alternanţe consonantice: **-t-** trece la (sau alternează cu) **-ţ-**: *cumnat-cumnaţi*, *frunte-frunţi*, *munte-munţi*, *scot-scoţi*, *ascut-ascuţi* etc.; **-d-** trece la (sau alternează cu) **-z-**: *corvoadă-corvezi*, *ladă-lăzi*, *pradă-prăzi*, *văd-vezi*, *rabd-rabzi*, *scad-scazi* etc.; **-s-** trece la (sau alternează cu) **-ş-**: *as-aşi*, *cais-caişi*, *pas-paşi*, *acest-aceşti*, *nostru-noştri* etc.; **-c-** trece la (sau alternează cu) **č** (scris **ce, ci**): *sac-saci*, *focă-foce*, *rocă-roci*, *frec-freci*, *zic-zici-zice* etc.; **-g-** trece la (sau alternează cu) **ğ** (scris **ge, gi**): *briceag-bricege*, *fag-fagi*, *talangă-talăngi*, *strig-strigi*, *plîng-plîngi-plînge* etc.

Alternanţele pot avea doi termeni ca cele mai multe din exemplele de mai sus sau trei termeni, ca: *port-poartă-purtăm*, *rog-roagă-rugăm*, *scol-scoală-sculăm*, adică **-o-/-oa-/-u-**.

Ele se stabilesc după o serie de reguli. Două sînt cele mai importante:

1) se porneşte totdeauna de la o formă de bază (nominativ singular, indicativ prezent, conjunctiv prezent, gradul pozitiv) şi se urmăreşte schimbarea la plural, la persoana 1, a II-a şi a III-a, fără a se lua în consideraţie sufixele. Astfel, nu se poate spune că *-g* sau *-ge*, *-gi* alternează cu *-s-* în verbe ca *merge*, *sparge* etc., fiindcă la perfectul simplu şi la mai-mult-ca-perfect apar *mersei*, *spărsei*, *mersesem*, *spărsesem* etc., căci *-s-* la aceste timpuri este sufix;

2) nu orice sunet poate fi în alternanţă cu orice sunet. Astfel, dacă forma de bază are *-u-* sau *-i-*, aceasta nu se modifică — vezi *mură-mure*, *scurt-scurţi*; *cumpăr-cumperi-cumpărai* etc.

Sînt şi cuvinte — puţine la număr — care au două sau mai multe radicale. Astfel sînt pronumele *eu — mie — mine*, *tu — ţie — ţi*; *său*, *sa — şie — sine*; *noi — nouă — ne*, *ni*; *voi — vouă — vă*, *vi*; *cine — cui*; verbul: *sînt — eram —* (am) *fost*.

Narațiunea Este felul în care spunem cum se petrece ori s-a petrecut ceva. Povestirea unei singure întîmplări este o narațiune. Mai multe narațiuni legate între ele formează diverse bucăți literare în proză sau în versuri. Înșiruirile de narațiuni slujesc unei idei centrale. Ele fac parte din genul literar epic. Narațiuni se întîlnesc însă și în genul liric, în cel dramatic, în cel didactic etc. Le putem împărți mai întîi în două:

1) povestiri ale unor întîmplări văzute, dar în care nu am avut nici un rol;

2) povestiri de întîmplări în care am fost amestecați noi înșine într-un fel sau altul.

Un pădurar îi spune lui Mihail Sadoveanu ce a văzut el în Poiana Dumbravnicului, iar scriitorul, la rîndul său, ne spune nouă, păstrînd, cît a putut, felul de a vorbi al pădurarului, care e și povestitor:

— Acu eu stam aici, chiar astă-toamnă — la pîndă. Îmi am eu socotelile mele. După ce se strînge fînul, aici rămîne o singurătate... unde nu calcă picior de om. Și era ia așa, ca acu, la asfințitul soarelui; se vedea cum creștea umbra pe vale și cum lumina se ridică în răsărit și rămîne tot mai sus... Iaca, acuma și soarele s-a dus... ...

Da' atuncea, urmă pădurarul, cum s-a întins o leacă de întuneric, a ieșit și luna plină. Eu am auzit prea bine, în vale, pe coastă, mișcînd ceva. Repede m-am lăsat pe-o cărare — și cînd m-am oprit iar, aproape de fagi ... este acolo o răritură de fagi, bătrîni, am înțeles că sînt porci la jîr. Măi, mă gîndesc eu, să fie mistreți? Nu erau mistreți. Coasta era repede, fagii rari și bătea luna. Erau porcii lui Ieremia din vale, pădurarul de lîngă pîrău. Măi, cum de-au găsit ei drumul la jîr? Și poate Irimia îi caută. Erau șase mascuri mari și voinici. Și dăduseră ei de comoara asta — și mîncau. Uitaseră că se face sară și trebuie să se ducă acasă ...

Mă gîndeam: asta-i averea lui Irimia. Să-i iau de dinapoi și să-i mîn cătră vale? Ori să dau glas din corn lui Irimia? Cum să-i las eu așa? Are omul noroc cu mine. Poate să vie o dihanie și-i spintecă pe cel mai gras. Dihania cunoaște lucrul bun ș-acolo se zvîrle ...

Să cercetăm deocamdată aceste trei paragrafe. Din ele aflăm întîi u n d e și c î n d a avut loc întîmplarea (*aici*, *într-o mare singurătate*, *astă toamnă*, *noaptea la lumina lunii*). Aflăm apoi ce-și zice pădurarul lui însuși (*Mă gîndeam... să dau glas din corn lui Irimia. Poate să vie o dihanie* etc.).

În acest punct, curiozitatea noastră pentru ce s-ar putea ivi crește dintr-o dată. Iată și c e se întîmplă:

Cum stam eu așa în cumpănă, deodată simțesc ceva ... Simțesc că este aproape ceva. Nu știu — că eu am simțit ori am cunoscut la mascurii lui Irimia ... . I-am văzut cu capetele ridicate, cu urechile lor ascuțite ciulite, și întorcîndu-se cu sfîrlele boturile unul cătră altul ... Hm! Parcă vorbeau și se înțelegeau. Unul a grohăit încetișor, ceilalți i-au răspuns. Mișcau cîte o ureche numai, altfel erau crescuți din pămînt, așa de neclintiți stăteau.

Așteptam mirat. Îndată mi-am făcut socoteala. Martin nu poate să fie. Are el altă împărăție de ceea parte de munte, unde-i știam ghizunia. Trebuie să fie o bală de lup. Dihănii de acestea avem noi în pădure destule ... Numai bietele noastre ciute pot să spuie cît au suferit, și mărturie avem ciolanele lor albite pe toate ponoarele ...

Mă gîndeam eu așa. Și într-adevăr că lupul a fost. Porcii, grohăind iute și aspru, deodată s-au mișcat, și lupul, de unde, n-am văzut, s-arătat în rariște cu coada tîrîș. Era foarte grăbit, îi scînteiau ochii și rînjea. Simțise el că are de-a face cu porci de coteț. Și-n urma lui altul. Doi. Am tras repede oțelele puștii.

Probabil, ajungînd aici ne spunem că va urma împușcătura. Dar, dacă s-ar întîmpla așa, am fi puțin dezamăgiți, căci oricît de bine întorcea istorisirea pădurarul, împușcarea unui lup în aceste împrejurări nu era un lucru din cale-afară de rar. Continuarea aduce însă cu totul altceva:

Dar atunci am văzut un lucru de mirare și am uitat să mai ridic patul puștii la umăr.

Porcii clefăiau cu mare amenințare și stăteau cu rîtul în vînt, neînfricoșați deloc. Lupii i-au ocolit mai întîi puțin; s-au dat către un tufăriș des. Atunci, c-o iuțeală năprasnică, mascurii lui Irimia s-au repezit, nu buluc, ci împrăștiați puțin, ca și cum ar fi vrut să-i grămădească din toate părțile pe cei doi dușmani.

Măi, mare poznă! zic eu în gîndul meu. Ș-odată văd săltînd peste tufe una din bale, și chiar pe lîngă mine a dat năbusna și s-a mistuit în rîpă. Iar pe cealaltă nici nu știu cînd au grămădit-o porcii ș-au luat-o în sfîrle și cu colții au rupt-o ... Dar știi cum grohăiau și clefăiau și cît erau de mînioși porcii lui Irimia? Lucru mare! ...

Eu stam cu mîna pe pușcă încremenit. Iaca, mi-au vînat porcii lupu!... (M. Sadoveanu, *Într-o poiană*)

Să mai notăm deci cum povestitorul ne trezește interesul *(Dar atunci am văzut un lucru de mirare)*, apoi cum iau lucrurile o întorsătură cu totul nouă, surprinzătoare *(porci domestici vînează lupi în pădure!)*. Așteptările noastre au fost întrucîtva înșelate, căci nu a fost nici o împușcătură, dar nu se poate spune că această ușoară amăgire nu ne-a făcut plăcere.

A doua povestire, tot de Sadoveanu, se cheamă *Ursul*. Acum, cel care istorisește este părtaș. Ni se spune întîi că, împreună cu Pavel-baci, scriitorul plecase pe Valea Frumoasei la pescuit de păstrăvi, deodată:

Am auzit, ori ni s-a părut că auzim un strigăt în depărtare? Un strigăt foarte slab, pe care l-am confundat cu tăcerea. A fost strigăt omenesc? Boncăluitul juncii l-am auzit însă aproape deslușit.

Pavel-baci a stat atent, întorcînd urechea și ascultînd:

— Dumneata ai auzit ceva?

— Am auzit ceva vag, răspund eu.

— Dacă ai auzit, atunci trebuie să se fi întîmplat ceva; dacă a mugit vita, nici strigătul copilului n-a fost părere.

— Ce poate să se întîmple?

— Nu știu. Socot că avem să aflăm după ce ne coborîm de vale.

Într-adevăr, în fund, la margine de desimi și rîpă, se întîmplase o dramă. Strigătul copilului și mugetul izbucniseră în singurătate. Răsunetul lor plutise vag pînă la noi. În vale nu auzise nimeni.

Povestirea urmează alt drum decît cea dinainte. Ea se deschide cu o întrebare plină de îngrijorare, tocmai fiindcă, la început, strigătul copilului și mugetul vitei nu sînt prea deslușite, dar acolo, la margini de desimi și rîpă fusese *o dramă*. Iat-o desfășurîndu-se întîi prin cîteva schimburi de cuvinte pripite între povestitor care e ciobănașul Petrică și cei cărora el le spune întîmplarea:

Însă în jumătate de ceas s-a știut ce a fost. Petrică păstorul a nemerit la casa prietenilor noștri din Braniștea-Domnului, cu capul gol, cu părul vîlvoi și cu ochii rătăciți pe obraz u-i stropit de pistrui.

— A dat ursul la juncile noastre! a strigat el

— Cum? Ce spui tu? l-a întrebat cu uimire Berta, nevasta lui Petini paznicul.

— A dat ursul! A dat ursul! A ieșit din rîpă și a sărit peste Joiana noastră cea roșie. De-acum mă mustră și mă bate mama că a stricat dihania juninca noastră cea mai frumoasă.

— Cum se poate una ca asta? Ce spui tu, copile? A omorît-o?

Din răspunsurile lui Petrică şi din cele ce urmează, drama începe să semene cu o tragi-comedie:

— N-a omorît-o, strigă păstoraşul, că nu l-am lăsat eu. Dar de trăit nu cred să mai trăiască. Cînd am văzut că a apucat-o, m-am dus asupra lui cu bîta. Şi atunci ursul a vrut să mă mănînce pe mine! ...

— Cînd am ţipat [„aruncat" n.n.] *în el bîta, urmează Petrică, şi-am zbierat la el să lase pe Joiana pentru că-i a noastră, el a stat şi a întors capul către mine.*

— Cine a întors capul?

— D-apoi cine? dihania! A lăsat juninca şi ia aşa s-a uitat la mine. S-a uitat ţintă. Ce-a zis?

De aici încolo, povestirea copilului decurge într-un mod nou. Nu mai e grăbită. Petrică se ia la ceartă cu ursul:

(— Ce-a zis?)

— Dacă las juninca, musai să te îmbuc pe tine. A lăsat juninca şi a venit după mine. Eu am dat fuga la brad şi m-am suit în brad. Dar nu era chiar un brad; erau un brăduţ. De-acuma, îi zic eu în sinea mea, ai să mînci pe dracul; pe mine nu mă mai ajungi tu aici, în vîrf. Grăia şi ursul, mormăind. Nu ştiu ce spunea. Vine la brad şi prinde să-l scuture. — Scutură tu, că nici nu-mi pasă, zic eu. Dar pe urmă am văzut că el nu scutura. El se suia în brăduţ. Să ştii dumneata că ursul se suie în brad ca şi omul. Însă eu, atuncea, nu ştiam. Credeam că stă jos şi scutură. Cînd numai ce-l văd sub picioarele mele. Pînă atunci tăcusem şi mă strînsesem ghem şi vorbeam eu singur în gînd cu mine şi cu dînsul. Tăcuse şi el. Cînd am văzut că vrea să mă apuce cu laba, mi-am venit aşa o spaimă de la Dumnezeu şi am răcnit din rărunchi cît am putut eu de tare: „Văi, mamă!" Cît ce-am răcnit eu „văi, mamă!" ursul n-a mai fost sub mine. Şi-a dat drumul jos şi s-a dus la dracu!

Berta şi paznicii, şi domnii de la Branişte ascultau pe copil fără să-l creadă.

Sub puternica emoţie a certei cu ursul, Petrică se mişcă şi povesteşte ca într-o scenetă de teatru, iar întîmplarea ia o întorsătură neaşteptată, atît de neaşteptată, că cei din jur nici n-o cred. Dar cînd coboară la locul cu pricina lucrurile se dovedesc a fi adevărate, căci:

Iată urmele fiarei, în albia pîrăului. Iată brăduţul în care s-a căţărat Petrică păstorul. De către vîrf pînă la poale, trunchiul bradului e zdrelit de ghiarele ursului cînd s-a lăsat să cadă cu repeziciune la răcnetul neaşteptat. S-a dus în rîpă, sărind alternativ cu dinaintea şi dinapoia, şi fuge şi acuma. S-a temut de mama lui Petrică: se pare că-i aprigă muiere.

Nota de umor încheie jocul la sfîrşit, căci Pavel-baci îl sfătuieşte pe copil:

Cînd va fi să fie asupra ta primejdia astălaltă, cheamă şi tu ursul. Atunci are să fugă maică-ta. Iar tu vină iarăşi la pîrău şi-ţi vezi de treabă.

Naraţiunea şi cele 5 puncte ale ei

Din ce am văzut pînă aici, a reieşit că dintr-o naraţiune nu pot să lipsească locul şi momentul, adică unde şi cînd s-au întîmplat lucrurile povestite şi — se-nţelege de la sine — nici ce anume s-a petrecut *acolo* şi *atunci*. Pe lîngă acestea, apare, chiar de n-am vrea noi, şi cine a luat parte la întîmplare. Acel „cine" poate fi vîntul, pîrîul, ploaia, zăpada, ceaţa ş.a.m.d., dar de cele mai multe ori e o fiinţă.

O naraţiune mai trebuie să arate şi cum, de ce, în ce fel s-au desfăşurat faptele povestite. Ea trebuie aşadar să răspundă la următoarele cinci puncte:

1) c î n d s-au petrecut faptele; 2) u n d e s-au petrecut ele; 3) c e anume s-a petrecut; 4) c i n e a înfăptuit lucrurile povestite; 5) c u m, d e c e şi î n c e f e l au avut ele loc.

Cele cinci puncte se pot dezvolta chiar în ordinea în care le-am enumerat. Putem să începem însă şi cu unde, deci cu locul în care s-a petrecut întîmplarea, şi după aceea să trecem la momentul desfăşurării ei. Putem începe — ce-i drept, mai rar — şi cu c e s-a întîmplat, spunînd pe scurt esenţialul, cum face Petrică din povestirea *Ursul* cînd strigă: *„A dat ursul la juncile noastre!"* şi nu mult după aceea: *„A ieşit din rîpă şi a sărit peste Joiana noastră cea roşie"*.

Nu putem lua însă niciodată ca prim punct pe cel notat cu 5). El va apărea în povestirea noastră numai după ce am răspuns la ce și cu cine (s-a întîmplat). Punctul 5) e cel mai important, fiindcă din desfășurarea lui se înțelege în cele din urmă de ce povestirea aceasta e deosebită de alta, care e, la rîndul ei, deosebită de alta ș.a.m.d.

O povestire foarte scurtă ca următoarea: *Ieri după amiază, la școală, am jucat o partidă de oină* conține 4 din cele 5 puncte: *cînd*, *unde*, *ce* și *cine*, dar nu are pe al cincilea: *cum*. Dacă s-ar zice mai departe: *dar ce partidă*, *nemaipomenită!* s-ar stîrni numaidecît curiozitatea. În jurul punctului al cincilea e bine așadar să strîngem tot ce emoționează mai puternic și face ca evenimentele să devină mai vii.

Cu toate că de obicei o narațiune conține cele cinci puncte, basmele nu răspund la primele două, dar povestitorii de basme cunosc regula, căci, începînd cu *a fost odată ca niciodată*, ei vor să spună prin aceste cuvinte „odinioară", „cîndva", „de mult", „nu știu cînd în trecut", căci datorită celor ce se petrec în basme, altă lămurire nu e nici de folos, nici necesară. Locul sau locurile sînt și ele „undeva", peste nouă mări și nouă țări sau unde nici pasărea nu zboară.

Narațiunea în descriere În viața de toate zilele se întîlnesc fel de fel de narațiuni. Unul spune cum era să piardă trenul sau avionul, altul, cum și-a uitat fularul la garderoba unui teatru, altul cum a prins o știucă de un metru sau... aproape. Cineva povestește cum și-a cunoscut soția, altcineva ce i s-a întîmplat în război, într-o călătorie, într-o uzină etc. Unii fac și descrieri. De multe ori ele sînt binevenite. Despre însemnătatea lor în cursul povestirilor vom vorbi mai încolo. Deocamdată ne oprim la narațiunea introdusă într-o descriere.

Prezentînd pasărea numită *mărăcinar*, *pietroșel* sau *urzicar*, unul dintre cei mai buni specialiști, după ce înfățișează speciile de *Saxicola* din care face parte și mărăcinarul, scrie:

...Urzicarul, în apropierea căruia ne-am oprit, a prins a zbura de pe o plantă pe alta în jurul nostru, cam pe o rază de 20 m, fără însă a se depărta; după această comportare, am priceput că avea cuibul tot în acea rază. Am stat atunci locului liniștiți, iar urzicarul n-a întîrziat să se coboare în desișul ierbii gata de cosit, înaltă pînă la genunchi. Ne-am apropiat imediat de locul unde dispăruse, călăuziți de cicoarea pe care se lăsase și pe care revenise mereu în cursul tîrcoalelor ce ni le dăduse înainte de a ne fi oprit; am dat la o parte iarba, găsind imediat cuibul cu 6 puișori, care, înștiințați de țipătul de alarmă al mamei desigur, făceau pe morții și n-au mișcat nici cînd i-am atins cu pensa. (Mihai C. Băcescu, *Păsările în nomenclatura și viața poporului român*, București, 1961, pag. 307—308)

Naratinea sprijină în întregime descrierea dinainte, fiindcă, afară de purtarea păsărelei, „evenimentul" narativ principal, ca să spunem astfel, e că puișorii din cuib *făceau pe morții*.

Descrierea în narațiune Unul dintre cele cinci puncte ale narațiunii cere să se arate locul întîmplării. Oricît de scurtă, la nevoie numai în 2—3 propoziții, descrierea lui nu poate lipsi, mai ales cînd acel loc e mai aparte, mai puțin cunoscut sau, pur și simplu, necunoscut ascultătorilor ori cititorilor. Dar nu numai locul, ci și cei ce se mișcă în el trebuie descriși. Persoanele ori ființele despre care vorbim se cere să aibă în narațiune „fața", „chipul", „îmbrăcămintea", „ținuta" lor, în așa fel încît să le vedem, să le urmărim mișcările, gesturile, vorbele ș.a.m.d., deci pe de o parte o scenă, locul întîmplării, pe de alta, personaje pe această scenă.

Descrieri fără narațiune se pot face ușor, de exemplu cele de obiecte tehnice (scule, aparate, părți de mașini etc.), de plante, zăcăminte de diverse feluri, șiruri de munți, cursuri de apă, baraje etc., dar *narațiune fără descriere nu se poate*. Însăși istoria, unde narațiunea se află la largul ei, nu se lipsește de descrieri, fie ale locurilor de bătălie, fie ale armamentului, uniformelor sau altor amănunte militare și nici de prezentarea figurilor generalilor, ofițerilor și ostașilor care se disting prin ceva.

În narațiunile istorice, descrierea se așază cît mai aproape de evenimentul povestit. În cele care nu au caracter istoric și nu sînt deci legate de o anumită dată (an, zi, lună), descrierea poate să apară cu mult înainte de ceea ce se va întîmpla. Cînd însă un istoric, analizînd domnia lui Mihai Viteazul, ajunge, de exemplu, la 13 august 1595, el nu are cum să treacă peste luptele de la Călugăreni iar dacă vrea să înfățișeze și teatrul de bătaie, aici, și nu în altă parte, trebuie s-o facă, cum a și procedat A. D. Xenopol:

...Aflînd însă că turcii puseseră un corp din armata lor să treacă Dunărea mai sus, spre a-l apuca pe la spate, și temîndu-se a nu fi înconjurat, Mihai se retrage de la Dunăre în sus pe drumul dintre Giurgiu și București, și se oprește la Călugăreni, unde geniala lui privire descoperi de îndată locul cel mai potrivit pentru a susține cu puțini atacul celor mulți.

Și acum descrierea propriu-zisă a locului:

Drumul către București înainte de a ajunge la Călugăreni se restrînge între două dîmburi care, deși puțin înalte, opuneau o piedică dezvoltării frontului unei armate, fiind pe atunci acoperite cu păduri. Acele dîmburi se întind pe o lățime îndestul de mare spre a feri pe cei din dosul lor de o grabnică înconjurare. Pe partea nordică spre București, dîmburile se lasă iarăși într-un șes prin care curge aproape de piciorul lor pîrîul Neajlovul, care taie deci drumul către București, ce-l trece pe un pod, pe atunci destul de îngust. Apa Neajlovului în curgerea ei înceată formează tocmai aici niște bălți și mocirle care apără și ele așezarea acestui loc, de altfel cuprinse într-o cîmpie ce părea a nu putea oferi nici o poziție strategică. (*Istoria românilor din Dacia Traiană*, vol. V, ed. III, București, 1927, pag. 160–161)

Din povestiri obișnuite, fără caracter istoric, am dat exemple în capitolul **descrierea.**

Narațiunea se transformă însă cîteodată în descriere. În *Miorița*, de exemplu, uciderea ciobanului vrîncean e numai pomenită; nu se petrece sub ochii noștri, cel puțin în varianta cea mai frumoasă, aceea culeasă și prelucrată de Vasile Alecsandri. Dar firul narativ este însă acolo numai pentru a ne ajuta să înțelegem felul în care își închipuie păstorul că, prin moarte, el se contopește cu întregul univers.

Cu un gînd asemănător a compus și G. Topîrceanu *Balada morții*. Un „drumeț sărman, muncitor cu sapa" își dă sfîrșitul, căzînd la umbra unui stog de fîn. Atîta este toată narațiunea. Ea ține doar 3 din cele 12 strofe ale baladei. Restul e îmbrățișarea lentă a celui pierit de întreaga natură, cum se vede mai deslușit în strofele 5, 6, 10, 11, 12:

1. *Cobora pe Topolog*
Dintre munți, la vale...
Și la umbra unui stog
A căzut din cale.

2. *În ce vară? în ce an?*
Anii trec ca apa...
El era drumeț sărman
Muncitor cu sapa.

3. *Oamenii l-au îngropat*
Într-un loc aiurea,
Unde drumul către sat
Taie-n lung pădurea.

4. *Și de-atunci lîngă mormînt,*
Plopi cu frunza rară
S-au zbătut ușor în vînt,
Zile lungi de vară.

5. *Soarele spre asfințit*
Și-a urmat cărarea.
Zi de zi l-au troienit
Vremea și uitarea.

6. *Dimineața ca un fum*
Urcă pe coline.
Zvon de glasuri dinspre drum
Pînă-n preajmă-i vine.

7. *Peste vîrfuri lunecînd*
În argint condurii
Înfioară cînd și cînd
Liniștea pădurii...

8. *Numai colo-ntr-un frunzar*
Galben în lumină,
Stă pe-o creangă de arțar
Pasăre străină.

9. *Stă și-așteaptă fără glas*
Parcă — să măsoare
Cum se mută, ceas cu ceas,
Umbra după soare...

10. *Astfel, tot mai neștiut*
Spre adînc îl fură
Și-l îngroapă-n sînu-i mut
Veșnica Natură.

11. *Vara trece pe cărări,*
Frunza-n codru sună.
Trec cernite înserări
Nopți adînci cu lună.

12. *Iar norii-nvăluiesc*
Alba nopții Doamnă,
Peste groapa lui pornesc
Vînturi lungi de toamnă.

Firul conducător în narațiune. O narațiune conține o singură întîmplare povestită, dar în operele literare intîlnim de cele mai multe ori un șir întreg de povestiri. În nuvele, în romane, chiar în unele schițe, și, mai de mult, în poeme sau în epopei eroice ori eroi-comice, apar fel de fel de peripeții. Înlănțuirea lor are un scop, dar — de obicei — autorul nu-l mărturisește, ci îl lasă la înțelegerea cititorului. Astfel, cînd terminăm de citit unul dintre cele mai valoroase și mai tulburătoare romane din literatura noastră, *Răscoala* de Liviu Rebreanu, și după ce aflăm atîtea despre personajele care „fac" și „spun" fel de fel de lucruri, luînd parte direct sau doar ca martori la întîmplări foarte deosebite unele de altele, ne întrebăm nu de ce se cheamă așa romanul, ci de ce se povestesc în el cîteodată lucruri parcă fără legătură cu Răscoala din 1907. Numai după ce regîndim seria de întîmplări, ne dăm seama că ele au fost alese cu socoteală. Unele pentru că arată felul de a fi și de a trăi al boierilor, cu moșii mari, altele pentru că scot la iveală slugărnicia față de cei puternici, și pe de altă parte ura, cruzimea jandarmilor și a altor slujbași de atunci față de țărani. Alte întîmplări privesc lipsa de înțelegere și de voință a unor intelectuali, care șovăie să treacă cu adevărat de partea țăranilor. În sfîrșit, din narațiunile numai cu țărani, simțim suferința, mizeria, foamea, boala și moartea cu zile a unora dintre ei. Apăsați de toți, înfometați, batjocoriți, bătuți adesea pînă la sînge, ei ajung să creadă că numai punînd mîna pe ciomag, pe coasă, pe topor, dînd foc la conacele boierești se vor izbăvi. La ură, batjocură, răutate și omor răspund în același fel.

Una dintre cele mai frumoase opere literare ale omenirii este *Odiseea*, o epopee compusă acum aproape 2 800 de ani de poetul grec Homer. Ea reprezintă de fapt un șir de povestiri în versuri despre peripețiile lui Odiseu, zis și Ulise, unul dintre cei mai isteți conducători ai grecilor din timpul războiului troian.

Cu mult înainte de a compune Homer *Odiseea*, între grecii din Grecia europeană și grecii de la Troia, cetate mare, puternică și plină de bogății din Asia Mică, se purtase un greu și îndelungat război. El izbucnise din cauza lui Paris, un tînăr frumos din Troia, fiul lui Priam, conducătorul cetății care, ca oaspe al lui Menelau, conducătorul grecilor europeni, o amăgise pe Elena, soția gazdei sale, și fugise cu ea la Troia, necinstind casa lui Menelau și călcînd în picioare legile ospeției. Luptele durau de 10 ani, cu jertfe mari de ambele părți, iar Troia nu putea fi nicicum învinsă. În cele din urmă Ulise a reușit să ducă, prin viclenie, pe grecii europeni la victorie. El a născocit un cal uriaș de lemn pe care se scrisese că e închinat zeiței Atena de asediatori, care — se mai arăta în inscripția de pe cal — s-au hotărît să lase cetatea în pace și să se întoarcă acasă. Dar Ulise îi sfătuise să se prefacă numai că pleacă; în fapt să se întoarcă noaptea și să se ascundă cît mai bine prin jurul cetății. El și cîțiva războinici intră înarmați în calul de lemn. După îndelungate șovăieli, troienii trag calul în cetate. Noaptea, Ulise și ceilalți ies din cal, ucid gărzile și deschid porțile cetății. Grecii aflați la pîndă năvălesc înăuntru și distrug Troia.

Drept pedeapsă, zeii care protejau cetatea hotărăsc să-l împiedice pe Ulise și pe oamenii lui de a-și mai vedea vreodată patria. Alți zei îl vor ajuta însă.

Odiseea ne spune prin ce chinuri și suferințe a trecut Ulise pînă a reușit să debarce în insula Itaca, patria lui, și să-și reia locul cuvenit în țara și în casa lui. În traducerea românească, epopeea are 24 de cînturi și peste 16 000 de versuri. Ea începe arătîndu-ne ce se petrecea în Itaca în lipsa lui Ulise. Pe cînd se zbătea pe drumul de întoarcere, acasă ieșise zvonul că el murise. De aceea, mulți tineri nobili din împrejurimi veniseră s-o ceară în căsătorie pe soția lui Ulise, frumoasa și înțeleapta Penelopa. Ea îi refuză însă, fiindcă trăiește cu credința că soțul ei se va întoarce acasă viu și nevătămat. Dar pețitorii nu mai pleacă. Se apucă să benchetuiască în casa lui Ulise din hrana și vinurile lui spunînd că o vor ține tot

așa pînă ce Penelopa va lua pe unul dintre ei de bărbat. Și nu erau zece-douăzeci, ci peste o sută, fără a socoti sclavii care-i însoțeau și-i serveau. În ospețele lor prăpădeau zilnic zeci de porci, zeci de oi, de capre și de boi, zeci de burdufuri de vin, într-un dezmăț nerușinat.

Gîndul lor nemărturisit era să distrugă neamul lui Ulise. Odată măritată cu unul dintre ei, Penelopa s-ar fi dus în casa aceluia. Rămînea ca moștenitor al averii și al titlului de cîrmuitor al Itacăi tînărul fiu al lui Ulise, Telemah. Dar pe el, pețitorii hotărîseră în mare taină să-l ucidă cînd se va ivi prilejul nimerit și să-i ia domnia.

Pînă acum epopeea ne înfățișează două serii de întîmplări, una povestită mai în amănunt — cea cu pețitorii — a doua numai amintită, peripețiile lui Ulise. Urmează a treia. Sfătuit de Atena, care-l sprijină, Telemah face rost de o corabie și pornește în secret pe la vechii prieteni de arme ai lui Ulise, întorși de la Troia, să-i întrebe ce știu despre tatăl său. După ce-i vizitează, se întoarce acasă pe ascuns, fiindcă aflase că pețitorii îl pîndeau la țărmul unde avea de gînd să debarce ca să-l ucidă și se duce pe un drum știut de el la un bătrîn sclav credincios, care avea în grijă turmele lui de porci. Acolo dă peste un cerșetor în vîrstă, amărît, zdrențăros și flămînd, găzduit de porcari după credința oamenilor simpli de atunci că un străin și mai ales un milog putea să fie un zeu venit sub o asemenea înfățișare ca să încerce bunătatea oamenilor. Cerșetorul era însă Ulise, întors și el acasă tot pe ascuns și cu chipul schimbat ca să nu-l recunoască cineva. El se descoperă fiului său, dar deocamdată numai lui, și face cu el planul cum să se descotorosească pentru totdeauna de pețitorii vrăjmași, dar cu mare băgare de seamă, căci erau mulți și în stare de orice.

Telemah pornește spre palat. Însoțit de porcarul cel credincios, ajunge acolo și Ulise, pasă-mi-te să ceară de pomană. Dintre ai casei, nu-l recunoaște decît doica lui, dar Ulise îi poruncește cu strășnicie să nu spună nimănui cine e, nici măcar Penelopei. Printre servitori, el descoperă încă un om de încredere, un văcar. Acum sînt patru bărbați hotărîți să scape casa de jaful și obrăzniciile pețitorilor.

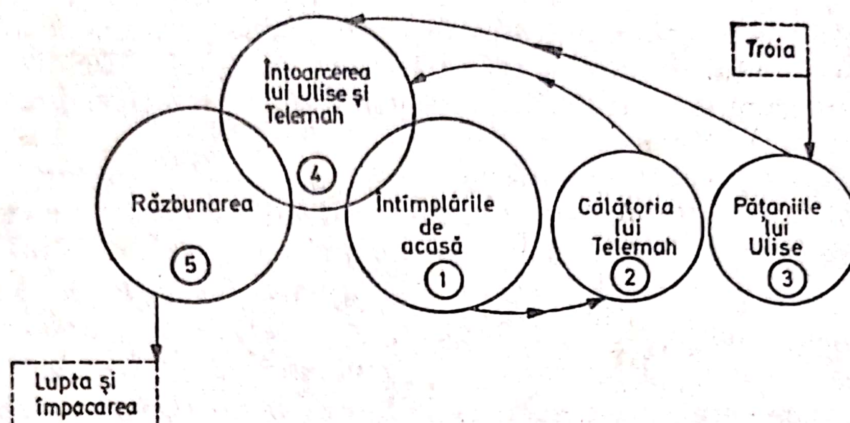
Penelopa care stătea de obicei în camera ei și țesea, apare pentru scurt timp în fața pețitorilor să le spună, după cum o povățuise zeița Atena, că s-a hotărît să ia de bărbat pe acela dintre ei care, cu arcul rămas de la Ulise, va nimeri o țintă trecînd săgeata prin urechile unor securi așezate în linie. Arcul lui Ulise este însă prea tare pentru puterile pețitorilor. Unul după altul se lasă păgubași. Cerșetorul se roagă să i se dea voie și lui să încerce. Toți sar cu gura pe el, îl batjocoresc în tot felul, îi cer lui Telemah și Penelopei să nu îngăduie așa ceva. Cei doi reușesc însă să-i potolească. Penelopa se întoarce în camera ei. La un semn tainic al lui Ulise, care luase în mînă arcul, slujitorii rămași credincioși, cărora între timp el le spusese cine este, scot armele care împodobeau sala banchetelor și baricadează ieșirile. Cerșetorul pipăie arcul, strunește coarda, îl întinde și lovește fără greș ținta făcînd să treacă săgeata prin urechile securilor. Apoi spune tuturor cine e de fapt el și ce-i așteaptă pe ei.

Cu săgețile aduse odată cu arcul, Ulise străpunge pe pețitori fără milă. Se încinge o luptă. Pețitorii sînt toți uciși de Ulise și Telemah. Sclavii trădători sînt puși să care morții afară, să spele locul și să-l afume cu pucioasă, iar ei sînt spînzurați.

Penelopa se bucură, dar nu vrea să creadă că cerșetorul este Ulise. Numai după ce el îi spune amănunte din viața lor, știute doar de ei doi, se convinge.

După o scurtă luptă cu părinții și rudele celor uciși, lucrurile se liniștesc.

Avem cinci rînduri de întîmplări: 1) cele din casa lui Ulise, 2) cele din călătoria lui Telemah, 3) peripeţiile lui Ulise pe mare, 4) întîmplările legate de întoarcerea eroului şi 5) răzbunarea lui, fără a socoti încheierea propriu-zisă. Care este firul lor conducător? El se vede limpede în schema de mai jos:

Nu am repovestit păţaniile din drumul de întoarcere în patrie a lui Ulise. Sînt multe şi grele, unele înspăimîntătoare. Din ele nu scapă cu viaţă decît el. Tovarăşii lui de arme pier toţi, unii fără vină, alţii fiindcă se poartă prosteşte, nu respectă regulile locurilor unde pun piciorul, se lasă păcăliţi de vicleniile unora şi altora sau sînt stăpîniţi de lăcomie. Astfel, în cîntul al X-lea, Eol, zeul vînturilor, îi dă lui Ulise un burduf mare unde vîrîse şi închisese toate vînturile aspre, afară de zefir, lăsat să-i împingă pe toţi lin către patrie. Tocmai cînd se zărea ţara părinţilor şi se desluşeau chiar focuri pe mal, soţii lui Ulise, crezînd că în burduf sînt comori, îl dezleagă. Pe loc, vînturile scăpate din strînsoare se dezlănţuie într-o furtună grozavă care-i împinge în largul mării, îndărăt în locul de unde plecaseră. Altădată, în ţara ciclopilor, Ulise cu doisprezece însoţitori pătrund din curiozitate în peştera uriaşului Polifem, o namilă cît un munte, cu un singur ochi, duşmănos şi rău, mîncător de oameni, deşi bogat în turme de oi. Acolo, în prima seară, după ce îi închide în peşteră, ciclopul înhaţă şi mănîncă doi însoţitori de-ai lui Ulise, a doua zi în zori, alţi doi, iar seara încă doi. Cei rămaşi, descoperind că Polifem nu ştia ce-i vinul, dar îi plăcea, îl îmbată cu vinul pe care-l aveau cu ei şi, pe cînd uriaşul dormea toropit de băutură, încing în foc un par şi i-l înfig în singurul lui ochi, orbindu-l. Apoi, dimineaţa, cînd Polifem ridică enorma stîncă de la intrarea în peşteră să scoată turma la păscut, cei rămaşi în viaţă, învăţaţi de Ulise, se prind cu mîinile pe lîna de pe burta oilor, care sînt şi ele uriaşe, şi izbutesc să scape cu viaţă.

Nu am repovestit nici întîmplările din călătoria lui Telemah. Ele ne-ar fi îndepărtat de firul conducător. Acest fir nu se deosebeşte de cel pe care-l întîlnim în romane, în nuvele mai dezvoltate sau în piese de teatru cu mai multe acte. De aceea i se şi zice adesea **intrigă**, nume aproape totdeauna folosit spre a numi firul conducător din piesele de teatru.

Punctul culminant al naraţiunii al unei povestiri sau al unei înlănţuiri de povestiri este momentul dinaintea deznodămîntului. Cînd o operă întemeiată pe naraţiune, deci o operă narativă, a fost bine alcătuită, părţile ei duc în cele din urmă către o încheiere în care evenimentele povestite îşi găsesc o rezolvare. Ele trebuie aşadar să facă pe cei ce le ascultă sau le citesc să se întrebe mereu ce va urma, cum se va descurca un personaj sau altul în cutare ori cutare împrejurare, ce va face el mai departe etc. Chiar atunci cînd se pare că ceea ce ni se spune nu are legătură cu ce s-a petrecut mai înainte în povestire, undeva trebuie totuşi să se găsească măcar un punct de legătură, fie că el priveşte un personaj, fie o idee.

Episoadele narațiunii. Într-o înlănțuire de narațiuni, episodul este părăsirea pentru cîtva timp a firului conducător, pentru ca, după ce se arată în el ceea ce era de arătat să ne întoarcem la firul conducător. Ocolul acesta are rostul de a întări înțelegerea a ceea ce va urma. În *Odiseea*, de exemplu, călătoria lui Telemah este un episod.

Tot un episod este și cel pe care-l vom cerceta mai îndeaproape în continuare.

După ce fusese rănit și stătuse în spital o vreme, Apostol Bologa, eroul romanului *Pădurea spînzuraților* al lui Liviu Rebreanu, primește un concediu medical și se duce bucuros să-l petreacă acasă, în satul Parva. Dar acasă nu-și găsește liniștea sufletească pe care o căuta de cînd începuse să se frămînte dacă poate el, român, dar ofițer în armata austro-ungară, să lupte împotriva fraților săi de sînge. Trece în continuare printr-o tulburare sufletească adîncă, rupe pe neașteptate și fără explicații logodna cu Marta. Tatăl fetei e jignit, Marta cu atît mai mult, iar mama lui Bologa nu pricepe ce se întîmplă cu fiul ei.

Primarul, prieten cu tatăl Martei, crede că e de datoria lui să se amestece. Trimite pe notar, care copilărise cu Bologa, să-l convingă pe acesta să nu rupă logodna. Notarul îi e însă nesuferit lui Bologa. Într-o criză de nervi, îl lovește și-l dă afară din casă. Prietenii familiei sînt uluiți. Mama lui Bologa, de asemenea. Unii cred că în Apostol Bologa s-a trezit ura împotriva ungurilor, fiindcă logodnica lui îl vizitase însoțită de un ofițer ungur, de altminteri coleg de arme cu Bologa.

Dar, spre uimirea tuturor, cu puțin înainte de a se întoarce în garnizoana de pe linia frontului, Bologa se schimbă pe neașteptate. Cere iertare Martei și tatălui ei, fără a reface însă logodna, se umilește în fața notarului cerîndu-i și lui scuze, se apropie sufletește de mama sa și pleacă pe front împăcat și totodată hotărît să nu lupte împotriva românilor, ci să treacă de partea lor.

Lucrurile care se petrec în acest episod nu sînt legate direct de front, cum sînt cele de pînă aici, dar exprimă frămîntările lui Bologa și îl fac să-și limpezească poziția. De aici încolo, și-a ales drumul. Rostul episodului, cu care se și încheie cartea a II-a din *Pădurea spînzuraților*, acesta și era: eliberarea sufletească a lui Bologa de tot ce-l trăgea în altă parte decît cea către care tindea sufletul său.

Înlănțuirea dintre două sau mai multe povestiri Cînd două sau mai multe întîmplări se petrec una după alta, le povestim firește în ordinea în care s-au petrecut. Cînd însă cel puțin două merg paralel, nu e cu putință nici să le spunem, nici să le scriem deodată, așa cum au ele loc în realitate. Atunci hotărîm cu care începem. E ușor să continuăm apoi cu a doua, zicînd: *în timp ce; pe cînd; tot atunci; totodată* sau: *în aceeași zi (dimineață, seară); în aceeași săptămînă (lună); în clipa aceea; în minutul acela* ș.a.m.d.

Cîteodată trebuie să întrerupem firul povestirii ca să arătăm ce se întîmplă cu vreunul dintre personajele pe care le-am pomenit mai înainte. Iată un exemplu la îndemîna oricui. În *Povestea lui Harap Alb*, tocmai cînd era la împărat „temeiul mesei“, cum zice Creangă, o pasăre vrăjită strigă la fereastră: „— Mîncați, beți și vă veseliți, dar la fata împăratului Roș nici nu gîndiți!“ Toți se sperie și se întristează. Spînul, văzînd „nu știu cum“ pe Harap Alb zîmbind, îi poruncește cu ură și mînie să-i aducă de unde va ști pe fata împăratului Roș. Ca de obicei, Harap Alb se plînge calului său, care-l îmbărbătează și pornește cu el prin înaltul cerului spre împăratul Roș. Aici Creangă se oprește ca să mai pună o dată în lumină inima de cîine a spînului. Trecerea de la începutul povestirii drumului lui Harap Alb la ce „bodrogănea“ spînul la masă, se face foarte simplu:

„*Dar ia să vedem* — zice Creangă — *ce se mai petrece la masă după ducerea lui Harap Alb.*
— „*Hei, hei! zise spînul în sine, tremurînd de ciudă, nu te-am știut eu că mi-ești de aceștia, că de mult îți făceam felul!*“

Deseori, cînd trebuie să se întoarcă la firul conducător, povestitorii populari spun: *(şi-) acum (să) ne întoarcem la...; (şi-) acum (să) povestim din urmă; să vedem acum ce-a mai făcut cutare; (şi-) acum să luăm firul de unde l-am lăsat* ş.a.m.d.

Trecerile de la o povestire la alta, fie înainte, fie înapoi, cer oarecare îndemînare la scris şi la istorisit. De aceea trebuie să le dăm aceeaşi atenţie pe care o dăm legăturilor dintre paragrafe. O compunere în care vrem să povestim mai multe fapte n-o putem începe fără un plan cît mai amănunţit şi fără să ne fi gîndit dinainte unde şi cum vom face trecerea, dacă va trebui să întrerupem vreuna din povestiri, şi în ce chip ne vom întoarce s-o continuăm. Să zicem, de exemplu, că vrem să istorisim viaţa bunicului, a bunicii, a tatălui ori a mamei, a unui unchi, unui frate mai mare sau a unui om drag. Viaţa oricui e plină de întîmplări şi multe se petrec în paralel. Firul conducător pe care ni l-am ales poate fi tăria de caracter şi lupta cuiva pentru o idee, poate fi dragostea şi spiritul de sacrificiu pentru ai săi, poate fi dragostea pentru natură etc. Dacă unul din aceste lucruri ne-a împins să istorisim viaţa unui om, alegem din ce ştim despre acel om faptele care îl servesc. În felul acesta şi trecerile de la povestirea unei întîmplări la povestirea alteia se fac mai uşor.

Dar cînd nu viaţa cuiva este subiectul compunerii, ci nişte isprăvi care ne plac, nu le vom înşira una după alta, cu speranţa că, de vreme ce le socotim frumoase, vor încînta şi pe alţii. Ne vom strădui să le înlănţuim găsind pentru ele ceva comun. Ne-am putea sluji în privinţa aceasta de una din seriile cele mai izbutite de „poveşti" din literatura română, cum le spune autorul lor, care le şi începe direct:

„Într-o toamnă aurie, zice el, am auzit multe poveşti la Hanu-Ancuţei. Dar asta s-a întîmplat într-o îndepărtată vreme, demult, în anul cînd au căzut de Sîntilie ploi năprasnice şi spuneau oamenii că ar fi văzut balaur negru în nori, deasupra puhoaielor Moldovei".

De aici înainte, autorul, Mihail Sadoveanu, e îndreptăţit să istorisească el totul, dar din cele nouă poveşti cîte are *Hanu-Ancuţei*, pe nici una nu o spune el. Le spun oaspeţii de la han, îndemnîndu-se unii pe alţii, mulţumiţi de voia bună de acolo şi de hangiţă, care-i şi cunoaşte pe unii, şi e gazdă grijulie, tînără şi vioaie.

Cele nouă povestiri nu au legătură între ele. Cinci sînt istorii de dragoste pătimaşă, una de necredinţă a unei neveste şi de batjocorire a soţului ei, ţăran sărac, cu sfîrşit cumplit de răzbunare *(Judeţ al sărmanilor)*. Celelalte trei au alte teme. Prima, cea care deschide întreaga serie, e o anecdotă a unui răzeş, Ioniţă comisul, care, căutîndu-şi dreptate pentru o moştenire a sa, ajunge cu jalba pînă la vodă, fără să ştie dinainte că vodă nu era altul decît acel boier care făcuse un scurt popas la han şi primise să cinstească o oală de vin cu Ioniţă comisul, aflînd de la acesta ce-o să-i spună el lui vodă dacă nici el nu-i va da dreptate. Alta, care se cheamă *Negustor lipscan*, e istorisirea a ceea ce văzuse un negustor moldovean prin ţara muscalilor, pe la Liov şi prin ţara nemţească, iar ultima dintre cele trei, intitulată *Orb sărac*, e o povestire despre vremea Ducăi-vodă.

Cu toate acestea, ele au fost puse împreună şi, citindu-le, vedem că sînt totuşi legate între ele, deşi sînt spuse fiecare de altcineva, fiindcă, pe lîngă cei ce povestesc, care parcă intră pe o scenă şi ies pe rînd din ea, mai e un personaj mut, dar, într-un fel sau altul, de la el porneşte, pe la el trece sau de la el pleacă totul. El se află nemişcat pe locul acela dinaintea Ancuţei, de pe vremea cînd trăia *Cealaltă Ancuţă*, cum se şi intitulează una din povestiri, mama celei de acum. Personajul mut şi statornic este hanul însuşi. El face legătura între cele nouă povestiri. Autorul şi Ancuţa sînt doar sprijinitorii lui. Comisul Ioniţă, deschizătorul seriei de poveşti şi cel ce se pregăteşte mereu de altă istorie „pe care de mult voiam să v-o spun", dar sau dă rînd celorlalţi sau nu apucă să înceapă fiindcă apar oameni noi la han, ar putea fi socotit al treilea sprijin, un fel de animator, alături de autor şi de Ancuţa.

Cît despre autor, el poate fi asemuit cu un regizor şi un scenarist. El introduce în scenă povestitorii; iată-l, de exemplu, pe călugărul Gherman:

„Atunci cu mare dragoste şi plăcere s-a ridicat din colţul lui călugărul cel care venea de la munte şi, cumpănindu-şi oala de vin în dreptul bărbii, a slobozit cuvînt. Pînă într-acea clipă tăcuse şi se îndeletnicise cu oala şi mai nu-l vedeam din barbă. Acum ne întoarserăm cu mirare către el.“

sau pe Leonte Zodierul cînd acesta îşi începe istorisirea:

„...Deci am ascultat pe părintele Gherman, care iar s-a învălit întru întristarea sa şi tace. Ci eu nu ştiu, comise Ioniţă, dacă ai să ne poţi arăta ceva mai înfricoşat. Vă spun drept că numai o dată, de cînd sînt, mi-am simţit aşa inima, ca potîrnichea în căngile şoimului.
Hangiţa a întors spre bătrîn ochii ei aprigi, c-un glas pripit:
— Cînd ai văzut întăi balaurul, moş-Leonte?
— Da, încuviinţă bătrînul, cînd am văzut întăi balaurul.“

după care Leonte Zodierul îşi deapănă povestea lui.

În sfîrşit, iată şi cum ne prezintă un călător nou, care va fi şi el povestitor:

„Era om ajuns la cărunteţă, dar se ţinea drept şi sprinten pe cal. Purta ciubote de iuft cu turetci nalte ş-un ilic de postav civit albastru cu nasturi rotunzi de argint. Pe umeri ţinută numa-ntr-un lanţujel, atîrna o blăniţă cu guler de jder. Avea torbă de piele galbănă la şold şi pistoale la coburi. Obrazu-i smad cu mustăcioară tunsă şi barbă rotunjită, cu nas vulturesc şi sprîncene întunecoase, arăta încă frumuseţă şi bărbăţie, deşi ochiul drept stins şi închis îi dădea ceva trist şi straniu.“

E portretul lui Neculai Isac, căpitan de mazîli, care va istorisi drama trăită de el nu departe de han în tinereţele sale.

Nominativul Este cazul gramatical în care stau substantivele şi echivalentele lor cînd arată cine este fiinţa sau ce este lucrul aflat într-o anumită stare sau mişcare şi cum este fiinţa sau lucrul pentru care am construit propoziţia, de ex.: Nelu *doarme dus;* El *este obosit:* Mama *îl trezeşte; A sunat* telefonul? Aspirina *conţine acid salicilic;* Reprezentanţi *ai opiniei publice au făcut un schimb util de păreri.* (Pentru desinenţele nominativului, vezi **numărul** — singular-plural.)

Funcţiile nominativului în propoziţie Nominativul are trei funcţii, şi anume:

— subiect (în primele trei exemple de mai sus, ca şi *aspirina* din al cincilea şi reprezentanţi din al şaselea);
— nume predicativ *(acid* din al cincilea exemplu);
— apoziţie, ca în: *Automobilul,* o Dacie, *depăşise viteza legală; Ancuţei,* hangiţa din povestirile lui Sadoveanu, *îi părea totdeauna bine de oaspeţi.*

Numărul (singular şi plural) Formele luate de cuvînt pentru a arăta cînd este vorba despre un singur obiect, o singură totalitate, însuşire etc. şi cînd este vorba despre mai multe constituie categoria gramaticală a numărului. Ea este alcătuită în limba română din singular şi din plural.

Numărul este condiţionat pe de o parte de gen, pe de altă parte de el însuşi, pluralul fiind dependent de singular, dar uneori şi invers.

Numărul la substantive

Desinenţele de număr Singularul şi pluralul au desinenţe diferite.

Pentru **singular** substantivele masculine au următoarele desinenţe:
-e: *burete, castravete, complice, frate, ginere, purice* etc.
-u: *băieţandru, bou, codru, maestru, ministru, sihastru* etc.

desinența zero masculinele care se termină în consoană ca și cele care se termină în *-i: boboc, covrig, sac, pantof, rotar, suedez, tătar, vițel* etc., dar și *ardei, baboi, ciocoi, licurici, ochi, pițigoi, văduvoi* etc.

Neutrele au la singular aceleași desinențe ca și masculinele: *pîntece, spate, roi, registru, cadou, consiliu, dulap, accident* etc.

Femininele au la singular desinențele:
-ă: *albină, bunică, ceară, dungă, elevă, veveriță* etc.
-e: *carte, directoare, minge, pace, baie, femeie, militărie* etc.
-á: *baclava, ciulama, iofca, mucava, saca* etc.;
-eá: (și în forma *-ia): acadea, bidinea, boccea, canapea, lichea, stea, vițea, vîlcea, nuia, raia* etc.;
-i: *zi.*

Pentru **plural** limba română are trei desinențe principale și trei secundare.
Desinențele p r i n c i p a l e sînt:
-e (pentru feminine): *albine, ciorbe, fete, gimnaste* etc.
-i (pentru masculine): *cărți, băi, covrigi, furnici, dungi* etc.
-uri (pentru feminine și neutre): *certuri, cenacluri, dulapuri, roiuri* etc.
-e pentru neutre: *cuie, comutatoare, sate.*

Desinențele s e c u n d a r e care apar numai la feminine sînt:
-(a)le: *baclavale, mucavale, sarmale* etc.
-(e)le: *caramele, stele, nuiele* etc.
-le: *zile*

Singularul are 8 desinențe (împreună cu desinența zero), pe cînd pluralul are numai 6, dintre care 3 secundare. Acestea din urmă sînt de fapt variante ale uneia singure, a lui *-le*, în formele *-(a)le* și *-(e)le.*

Pentru a forma pluralul, cele 8 desinențe de singular se înlocuiesc cu una dintre cele 3 desinențe principale cu: *-le.*

Pluralul masculinelor.

Toate masculinele formează pluralul cu desinența *-i*, indiferent de desinența de singular, deci:

1) cele terminate la singular în *-e, -i* sau *-u* înlocuiesc pe *-e, -i* sau *-u* cu *-i:*

brusture	*brusturi*	*rățoi*	*rățoi*	*frate*	*frați*	*leu*	*lei*
burete	*bureți*	*scai*	*scai*	*mărăcine*	*mărăcini*	*ministru*	*miniștri*
cîine	*cîini*	*tei*	*tei*	*purice*	*purici*	*socru*	*socri*
custode	*custozi*	*cedru*	*cedri*	*tutore*	*tutori*	*tigru*	*tigri* etc.
				buhai	*buhai*		

2) cele terminate în *-iu* fac pluralul în *-ii:*

boiangiu	*boiangii*	*lefegiu*	*lefegii*
camionagiu	*camionagii*	*muftiu*	*muftii*
geamgiu	*geamgii*	*vizitiu*	*vizitii* etc.

3) cele terminate în consoană fac pluralul prin adăugarea desinenței *-i* după consoană, pe care o modifică dacă este cazul; de ex. (în ordinea consoanei finale):

corb	*corbi*	*crap*	*crapi*	*cal*	*cai*	*prinț*	*prinți*
drac	*draci*	*pas*	*pași*	*monah*	*monahi*	*mînz*	*mînji*
brad	*brazi*	*biceps*	*bicepși*	*general*	*generali*	*nerv*	*nervi*
mag	*magi*	*sfinx*	*sfincși*	*bizon*	*bizoni*	*bonz*	*bonzi* etc.

4) Masculinele terminate în *-ă: papă, pașă, popă, tată, vlădică* fac de asemenea pluralul în *-i: papi, popi, tați, vlădici* (*vodă* nu are plural).

5) Au plural neregulat: *om-oameni*, *oaspe-oaspeţi*, *tată* are şi o formă arhaică de plural: *tătîni*, iar *frate* una analogică, rară: *fraţini*.

Pluralul femininelor. Femininele formează pluralul cu desinenţele principale: -*e*, şi -*i*, mai rar cu -*uri* şi cu desinenţele secundare -*ale*, *ele*, -*le*.

1) Majoritatea femininelor care denumesc fiinţe şi au la singular terminaţia -*ă* sau -*e* fac pluralul în -*e*:

babă	*babe*	*bulgăroaică*	*bulgăroaice*
fată	*fete*	*leoaică*	*leoaice*
soacră	*soacre*	*cănăriţă*	*cănăriţe*
chimistă	*chimiste*	*lăptăreasă*	*lăptărese*
moldoveancă	*moldovence*	*doctoriţă*	*doctoriţe*
orăşeancă	*orăşence*	*bobinatoare*	*bobinatoare*
rusoaică	*rusoaice*	*învăţătoare*	*învăţătoare*
suedeză	*suedeze*	*ţesătoare*	*ţesătoare* etc.

Sînt e x c e p ţ i i, avînd pluralul în -*i*, feminine ca:

bunică	*bunici*	*pisică*	*pisici*	*mătuşă*	*mătuşi*	*muiere*	*muieri*
mămică	*mămici*	*vacă*	*vaci*	*nurcă*	*nurci*	*vulpe*	*vulpi* etc.

Sînt, de asemenea, e x c e p ţ i i: *noră* şi *soră*, al căror plural este neregulat: *nurori* şi *surori*; *mamă*, *mumă* au şi un plural neregulat, rar: *mămîni*, *mumîni*, alături de cel obişnuit: *mame*, *mume*

2) Majoritatea femininelor care denumesc lucruri şi au la singular terminaţia -*că* sau -*gă* fac pluralul în -*i*:

armonică	*armonici*	*creangă*	*crengi*	*halcă*	*hălci*	*strungă*	*strungi*
fabrică	*fabrici*	*fragă*	*fragi*	*luncă*	*lunci*	*targă*	*tărgi*
duminică	*duminici*	*pungă*	*pungi*	*muncă*	*munci*	*vargă*	*vergi* etc.

Fac e x c e p ţ i e: *băltoacă-băltoace*, *bărdacă-bărdace*, *răstoacă-răstoarce*, *stănoagă-stănoage*, *oră-ore*, *vîrtoapă-vîrtoape* etc.

3) Femininele terminate în -*ie* aflat după o vocală fac pluralul într-un singur -*i*:

baie	*băi*	*gaie*	*găi*	*femeie*	*femei*	*scînteie*	*scîntei*
cheie	*chei*	*odaie*	*odăi*	*foaie*	*foi*	*tigaie*	*tigăi* etc.

Fac e x c e p ţ i i de la această regulă numai femininele cu sufixul: -*oaie*, indiferent de genul substantivului de la care sînt derivate. De ex.: *cuţitoaie*, *scăunoaie*, *lădoaie*, *tălpoaie*, *zgripţoroaie* etc. al căror plural este tot în -*oaie*.

4) Femininele terminate în -*ie* aflat după o consoană fac pluralul în -*ii*:

anemie	*anemii*	*granulaţie*	*granulaţii*
bacterie	*bacterii*	*magazie*	*magazii*
bestie	*bestii*	*unghie*	*unghii*
constelaţie	*constelaţii*	*pălărie*	*pălării*
economie	*economii*	*vrabie*	*vrăbii* etc.

5) Femininele cu singularul în -*e* care denumesc obiecte neînsufleţite şi noţiuni abstracte formează pluralul cu -*i*:

altitudine	*altidudini*	*pădure*	*păduri*
cange	*căngi*	*pereche*	*perechi*
lume	*lumi*	*rugăciune*	*rugăciuni*
mare	*mări*	*tocilărie*	*tocilării*
misiune	*misiuni*	*urbe*	*urbi*
nădejde	*nădejdi*	*vale*	*văi* etc.

6) Femininele diminutive terminate în *-ică* au pluralul în *-ele* (uneori au și un singular în *-ea*, ca: *mărgea*, *pietricea*, *rămurea*, *turturea*)

bombonică	*bombonele*	*pietricică*	*pietricele*
bucățică	*bucățele*	*rămurică*	*rămurele*
ciuboțică	*ciuboțele*	*scîndurică*	*scîndurele*
mărgică	*mărgele*	*scrisorică*	*scrisorele*
măturică	*măturele*	*turturică*	*turturele* etc.

Substantivul *rîndunică* are pluralul normal *rîndunele:* uneori, însă, și *rîndunici* — dar acesta din urmă trebuie evitat.

7) Femininele în *-á* fac pluralul în *-ále:*

aba	*abale*	*saca*	*sacale*
basma	*basmale*	*sofa*	*sofale*
raia	*raiale*	*tarla*	*tarlale* etc.

Excepție face *șa* cu pl. *șăi*.

8) Femininele în *-eá*, *-iá* fac pluralul în *-ele: nuia — nuiele*

acadea	*acadele*	*pătlăgea*	*pătlăgele*	*cățea*	*cățele*	*vergea*	*vergele*
cafea	*cafele*	*turturea*	*turturele*	*curea*	*curele*	*zorea*	*zorele* etc.

9) Singularul feminin terminat în *-i*, *zi* face pluralul în *-le: zile.*

10) Desinența *-uri* apare la pluralul unor feminine ca: *ceartă — certuri*, *ceață — cețuri*, *favoare — favoruri*, *lipsă — lipsuri*, *onoare — onoruri*, *stambă — stămburi*, *vreme — vremuri* și la o parte dintre cele care denumesc materii: *făină — făinuri*, *sare — săruri.*

Pluralul neutrelor. Neutrele dispun de trei desinențe de plural: *-e*, *-i* și *-uri*, care se distribuie după cum urmează:

1) Neutrele care se termină la singular în *-e* fac pluralul tot în *-e*: *nume-nume*, *prenume-prenume*, *pîntece-pîntece* etc.

2) Neutrele care denumesc instrumente și au la singular una din terminațiile *-ar*, *-er*, *-or*, *-sor*, *-tor*, *-xor* fac pluralul în *-e:*

dicționar	*dicționare*	*bătător*	*bătătoare*
fermoar	*fermoare*	*crucișător*	*crucișătoare*
minutar	*minutare*	*ascensor*	*ascensoare*
spătar	*spătare*	*malaxor*	*malaxoare*
vocabular	*vocabulare*	*motor*	*motoare*
frigider	*frigidere*	*tractor*	*tractoare* etc.

3) Neutrele terminate la singular în *-ent*, *-ment* au pluralul în *-ente* sau *-mente*; iar cele în *-mînt* fac pluralul în *-minte:*

accent	*accente*	*acompaniament*	*acompaniamente*
curent	*curente*	*departament*	*departamente*
incident	*incidente*	*eveniment*	*evenimente*
moment	*momente*	*instrument*	*instrumente*
procent	*procente*	*așezămînt*	*așezăminte*
talent	*talente*	*zăcămînt*	*zăcăminte* etc.

4) Marea majoritate a substantivelor neutre terminate la singular în *-aj* fac pluralul în *-e:*

abataj	*abataje*	*personaj*	*personaje*	*grilaj*	*grilaje*	*tonaj*	*sondaje*
bagaj	*bagaje*	*reportaj*	*reportaje*	*marcaj*	*marcaje*	*tricotaj*	*tricotaje*
demaraj	*demaraje*	*sondaj*	*sondaje*	*pavaj*	*pavaje*	*voltaj*	*voltaje* etc.

Sînt e x c e p ţ i i: *menaj*, *fuselaj* care are pluralul în *-e*, dar şi în *-uri*.

5) Neutrele cu singularul în *-ăt* şi *-et* fac pluralul de asemenea în *-e:*

capăt	*capete*	*bocet*	*bocete*	*strigăt*	*strigăte*	*sunet*	*sunete*
geamăt	*gemete*	*cornet*	*cornete*	*ţipăt*	*ţipete*	*trăsnet*	*trăsnete*
lacăt	*lacăte*	*foşnet*	*foşnete*	*zbierăt*	*zbierete*	*urlet*	*urlete* etc.

6) Neutrele terminate la singular în *-u* precedat de un grup de două consoane, a doua fiind *-r*, fac pluralul în *-e*, cu e x c e p ţ i a substantivului *lucru* — pl. *lucruri:*

barometru	*barometre*	*membru*	*membre*
cadavru	*cadavre*	*registru*	*registre*
cadru	*cadre*	*semestru*	*semestre*
centru	*centre*	*teatru*	*teatre*
filtru	*filtre*	*timbru*	*timbre*

7) Neutrele terminate în *-ism* fac pluralul în *-e:*

chimism	*chimisme*	*liberalism*	*liberalisme*
ermetism	*ermetisme*	*reumatism*	*reumatisme*
fariseism	*fariseisme*	*turism*	*turisme*

8) Majoritatea neutrelor terminate la singular în *-iu* fac pluralul în *-ii:*

acvariu	*acvarii*	*deceniu*	*decenii*
concediu	*concedii*	*gimnaziu*	*gimnazii*
consiliu	*consilii*	*indiciu*	*indicii*
crematoriu	*crematorii*	*spaţiu*	*spaţii*
criteriu	*criterii*	*teritoriu*	*teritorii*

Sînt e x c e p ţ i i: *burghiu* — pl. *burghie (burghiuri)*, *chipiu* — pl. *chipie (chipiuri)*; *sicriu* — pl. *sicrie*; *demiu* — pl. *demiuri*; *interviu* — pl. *interviuri*; *pariu* — pl. *pariuri*; *pustiu* — pl. *pustiuri*; *şasiu* — pl. *şasiuri* ş.a.

9) Neutrele cu terminaţiile *-o*, *-ó*, *-ou*, *-ú*, *-í* fac pluralul în *-uri:*

radio	*radiouri*	*ecou*	*ecouri*	*atu*	*atuuri*
zero	*zerouri*	*metrou*	*metrouri*	*taxi*	*taxiuri*
apropou	*apropouri*	*reşou*	*reşouri*	*schi*	*schiuri* etc.
birou	*birouri*	*sacou*	*sacouri*		

Face e x c e p ţ i e *ou*, cu pl. *ouă*. *Atu* are şi pluralul vechi, astăzi neîntrebuinţat: *atale*.

10) Neutrele terminate la singular în *-u* precedat de un grup de două consoane, a doua fiind *-l*, fac pluralul în *-uri:*

ansamblu	*ansambluri*	*maslu*	*masluri*	*ciclu*	*cicluri*	*suflu*	*sufluri*
cenaclu	*cenacluri*	*soclu*	*socluri*	*diblu*	*dibluri*	*titlu*	*titluri* etc.

Fac e x c e p ţ i e: *exemplu* — pl. *exemple; templu* — pl. *temple*.

11) Neutrele provenite dintr-un supin fac pluralul în *-uri:*

avut	*avuturi*	*miorlăit*	*miorlăituri*
croncănit	*croncănituri*	*plîns*	*plînsuri*
cules	*culesuri*	*pufăit*	*pufăituri*
dres	*dresuri*	*răpăit*	*răpăituri*
fîlfîit	*fîlfîituri*	*ras*	*rasuri*
fîşîit	*fîşîituri*	*schelălăit*	*schelălăituri* etc.
grohăit	*grohăituri*		

Fac e x c e p ţ i e neutrele din această categorie cînd se află în expresii ca: *din auzite*, *pe alese*, *pe furate*, *din pomenite* etc.

Neutrele din categoria 11 se recunosc la plural prin accent, care stă totdeauna pe silaba dinaintea lui *-uri*. În felul acesta, *drésuri*, de ex., nu poate fi decît pluralul de la *dres*, pe cînd *dresúri* este pluralul femininului *dresură*.

12) Foarte multe neutre monosilabice fac pluralul în *-uri*:

arc	*arcuri*	*loc*	*locuri*	*salt*	*salturi*
bal	*baluri*	*mat*	*maturi*	*toc*	*tocuri*
cer	*ceruri*	*must*	*musturi*	*truc*	*trucuri*
dar	*daruri*	*nas*	*nasuri*	*ţoi*	*ţoiuri*
foc	*focuri*	*nud*	*nuduri*	*vad*	*vaduri*
fus	*fusuri*	*pat*	*paturi*	*zar*	*zaruri*
gît	*gîturi*	*port*	*porturi*	*zid*	*ziduri*
lac	*lacuri*	*rit*	*rituri* etc.		

Numărul de e x c e p ţ i i este însă important; de ex.: *ac-ace*, *act-acte*, *bici-bice*, *gaz-gaze*, *grad-grade*, *lemn-lemne*, *os-oase*, *rod-roade semn-semne* etc.

Substantivul *cap* are pluralul neregulat: *capete*, dar *cap* „promontoriu" are pluralul *capuri*.

Modalităţile de formare a pluralului neutrelor nu sînt epuizate prin descrierea de mai sus. Astfel, pluralul unui substantiv neutru terminat *în consoană* sau *în -i* şi neîncadrat în categoriile enumerate nu poate fi determinat prin reguli formale: *atlas*, de ex., seamănă foarte bine cu *popas*, dar primul are pluralul *atlase*, pe cînd al doilea, *popasuri; temei* şi *condei* seamănă şi ele foarte mult, dar au pluralul: *temeiuri* şi, respectiv, *condeie*.

Cu toate acestea, regulile stabilite mai sus restrîng în mod simţitor numărul neutrelor al căror plural trebuie învăţat pentru fiecare în parte.

Pluralul substantivelor compuse. Din punctul de vedere al raportului dintre singular şi plural, substantivele compuse alcătuiesc 5 categorii:

1) compuse ca: *autocamion*, *botgros*, *codobatură* care au pluralul ca şi cum ar fi substantive simple: *autocamioane*, *botgroşi*, *codobaturi;*

2) compuse ca: *făt-frumos*, *burete bălos*, *ardei gras* etc. care fac pluralul la ambii termeni: *feţi-frumoşi*, *bureţi băloşi*, *ardei graşi* etc.

3) compuse ca: *bou de baltă*, *crin de pădure*, *şarpe de casă*, *viperă cu corn*, *vagon cisternă* etc. care fac pluralul numai la primul substantiv din compus: *boi de baltă*, *crini de pădure*, *şerpi de casă*, *vipere cu corn*, *vagoane cisternă* etc.

4) compuse ca: *brînca ursului*, *ceapa ciorii*, *ciuboţica cucului*, *floarea soarelui*, *osul iepurelui* care *nu au plural;*

5) compuse ca: *papă-lapte*, *pierde-vară*, *zgîrie-brînză*, *ducă-se-pe-pustii*, *du-te-vino* etc., care, de asemenea, *nu au plural.*

Pentru a arăta, totuşi, că un compus din categoria 4) sau 5) este întrebuinţat cu înţeles de plural se folosesc determinative; de ex.: *aceste ciuboţica cucului*, *unii papă-lapte*, *nişte gură-cască* etc.

Substantive cu două forme de plural Unele substantive au două forme de plural, iar altele par să aibă chiar trei. Pentru a hotărî cîte forme de plural ţin de un substantiv, pornim mai întîi de la faptul că genul gramatical este mai puternic decît numărul. Cînd întîlnim aşadar o formă oarecare de singular, de exemplu *cap*, şi diverse forme de plural cum sînt: *capi*, *capete*, *capuri*, trebuie să cercetăm care sînt de acelaşi gen. În cazul lui *cap* avem:

un cuvînt masculin *cap-capi* un cuvînt neutru *cap-capete*

Pluralul *capuri* este ca și *cap-capete* de genul neutru, dar nu are nici o legătură de înțeles cu celelalte două, căci el înseamnă „promontoriu". Este deci un cuvînt deosebit și de *cap-capi* și de *cap-capete*.

După cum se vede, am aplicat unul după altul criteriile predominării genului asupra numărului și înțelesului.

Substantivul *cot* are formele: *cot-coți* / *cot-coate* / *cot-coturi*.

Prima pereche constituie substantivul masculin *cot-coți* (de pînză); a doua și a treia pereche constituie substantivul neutru *cot*, cu pluralul *coate* (pentru partea exterioară a încheieturii brațului) și cu al doilea plural, *coturi* (pentru îndoitura unui burlan, a unei țevi sau a unui tub). Legătura de înțeles dintre *coate* și *coturi* fiind foarte limpede, cele două plurale aparțin aceluiași neutru. Avem deci două cuvinte *cot:* unul masculin și altul neutru, ultimul cu două plurale.

Procedînd în modul arătat mai sus, constatăm că în limba română nu vom găsi niciodată mai mult de două plurale pentru același substantiv.

Feminine cu două plurale care au același înțeles. Dintre cele două forme de plural de mai jos, una este curentă, a doua este considerată arhaică, regională sau poetică:

aripă	*aripi*	*aripe*	*rană*	*răni*	*rane*
boală	*boli*	*boale*	*roată*	*roți*	*roate*
coadă	*cozi*	*coade*	*stradă*	*străzi*	*strade*
coală	*coli*	*coale*	*școală*	*școli*	*școale*
datină	*datini*	*datine*	*talpă*	*tălpi*	*talpe*
lampă	*lămpi*	*lampe*	*vioară*	*viori*	*vioare*
			vreme	*vremi*	*vremuri*

În schimb, la feminine cum sînt *copertă*, *cravată*, *limonadă*, *înghețată*, *salată*, *țărancă*, *țigancă*, *uliță*, se consideră literare formele de plural: *cravate*, *limonade*, *înghețate*, *salate*, *țărance*, *țigance* și *ulițe*, iar cele în *-i*, neliterare.

Aceeași este și situația unor feminine ca *rîndunică*, al căror plural este în *-ele;* dar, uneori, se tolerează și *rîndunici*.

Feminine cu două forme de plural care au înțelesuri deosebite.

bandă — bande	„ceată, grup de persoane asociate cu diverse scopuri, de obicei rele"
bandă-benzi	„fișii, panglici"
blană-blăni	„scînduri"
blană-blănuri	„piei de animale cu părul păstrat"
dată-date	„zi, lună, an (anumite)"
dată-dăți	„ori" în: *mai multe dăți*

Neutre cu două plurale care au același înțeles. La neutre, pluralele duble sînt mai numeroase, în special la cele care pot primi fie desinența *-e*, fie desinența *-uri*. Iată numai cîteva exemple din cele mai des întîlnite, al doilea plural fiind cel recomandabil.

bici	*bice*	*biciuri*	*vis*	*vise*	*visuri*
blestem	*blesteme*	*blestemuri*	*obicei*	*obiceiuri*	*obiceie*
ghem	*gheme*	*ghemuri*	*chibrit*	*chibrituri*	*chibrite*
mormînt	*morminte*	*mormînturi*	*simbol*	*simboluri*	*simboale*
rod	*roade*	*roduri*			

În terminologia tehnică se manifestă încă de mai multă vreme tendința de a trece unele neutre la masculin, de ex.: *generatori*, *indicatori*, *numitori*, *robineți*, *segmenți*, *timpi* etc.

Neutre cu două forme de plural care au înțelesuri deosebite:

ciubuc-ciubuce	„ornamente arhitectonice“
ciubuc-ciubucuri	„bacșișuri“, „capătul narghilelei“
cor-coarne	„excrescențe cornoase pe capul unor animale“
corn-cornuri	„produse de patiserie, pîinișoare în formă de semilună“
cot-coate	„părțile din afară ale încheieturii dintre braț și antebraț“
cot-coturi	„îndoiturile unor țevi, tuburi, burlane întoarse în diverse unghiuri“; „meandre ale unui rîu, lac etc.“
divan-divane	„mobile de dormit, de odihnit“
divan-divanuri	„consfătuiri, consilii, sfaturi voievodale“
ghiveci-ghivece	„oală de pămînt pentru flori“
ghiveci-ghiveciuri	„un fel de mîncare“
minut-minute	„șaizecimea unei ore“
minut-minuturi	„mîncare pregătită la minut în restaurante“
moț-moțuri	„smocuri de păr, vîrfuri, flori ale anumitor plante“
moț-moațe	„bigudiuri (pentru păr)“ etc.

Substantive numai cu formă de plural. Cîteva substantive: *bale*, *cîlți*, *icre*, *încălțăminte* nu au singular. Alte cîteva și-au făcut un singular, dar forma literară este cea de plural: *ochelari* (singular nou: *ochelar*), *pantaloni* (singular nou: *pantalon*); *foarfeci* (singular nou: *foarfecă*).

Substantive numai cu formă de singular. Mult mai multe substantive nu au în mod obișnuit plural. Iată cîteva dintre ele: *argint*, *aur*, *brînză*, *bumbac*, *cînepă*, *cositor*, *făină*, *fier*, *fîn*, *fontă*, *griș*, *iarbă*, *in*, *mălai*, *miere*, *piper*, *sare*, *scorțișoară*, *sunătoare*, *tutun*, *vodă* etc.

Cînd de la unele dintre ele se formează totuși un plural, acesta are un înțeles particular, fie de „obiecte sau bucăți de...“ fie „soiuri, feluri de...“; de ex.:

ape	„rîuri, bălți, lacuri“; cantități de apă folosite la spălat: „clătit în două ape“
alămuri	„instrumente muzicale de alamă“
arginți	„monede de argint, bani“
dulcețuri	„feluri de dulceață“
fiare	„bucăți, obiecte de fier“
făinuri	„feluri de făină“
ierburi	„fel de fel de plante ierboase (de leac)“
mălaiuri	„soiuri de mălai“
oveze } *ovăzuri*	„lanuri sau soiuri de ovăz“
porumburi	„lanuri sau soiuri de porumb“
săruri	„diverse feluri de sare chimică“
stămburi	„diverse feluri de stambă“
tutunuri	„soiuri de tutun“
verdețuri	„diverse feluri de zarzavat“

În aceeași categorie intră și trei plurale formate după modelul de mai sus din necesitatea de a exprima o idee asemănătoare: *brînzeturi* (brînză), *lîneturi* (lînă), *pînzeturi* (pînză) — probabil, după *cofeturi*, *șireturi*, *șerbeturi*.

Ca regulă generală, se poate spune că orice plural de la un nume de materie nu arată ca la celelalte substantive „mai multe exemplare“ sau „mai multe colectivități“, ci „feluri, soiuri, bucăți, cantități“ din materia indicată prin singular.

Numărul la adjective Adjectivele au aceleași desinențe de număr ca și substantivele, afară de *-uri*, care lipsește de la adjective. Astfel avem adjective:

masculine și neutre			feminine		
bun	la fel ca subst. *perciun*	și *ceaun*	*bună*	la fel ca subst. *lînă*	și *veveriță*
rece	la fel ca subst. *purice*	și *pîntece*	*eficace*	la fel ca subst. *pace*	
greu	la fel ca subst. *leu*	și *nucleu*	*grea*	la fel ca subst. *rîndea*	și *saltea*

Numărul la numerale La singular, numeralele au aceleași desinențe ca și substantivele: și la ele lipsește *-uri* de la plural (vezi **Numeralul**).

Numărul la articol Articolul nehotărît are aceeași desinență ca adjectivul corespunzător, fiind *un* pentru masculine și neutre și *o* pentru feminine. Articolul adjectival are desinențe identice cu ale adjectivului. La fel au articolul genitival și cel posesiv.

Numărul la pronume Pronumele personal are forme care conțin desinențe identice cu ale adjectivului, de ex.:

masculine și neutre	feminine
el și *acel* ca și *mititel*	*ea* și *acea* ca și *grea*
ei și *acei* ca și *mititei*	*ele* și *acele* ca și *grele*

Celelalte pronume au aceleași desinențe ca și cele personale. (Vezi **Pronumele.**)

Numărul la verbe Verbele au desinențe de număr proprii. Ele sînt în funcție și de persoana verbului. (Vezi **verbul.**)

Numeralul Este cuvîntul sau grupul de cuvinte care arată: a) cîte unități sau subunități se află în lucruri sau ființe; b) în ce ordine pot fi așezate unitățile c) orice calcule făcute cu ele.

Numeralele dintre *unu* și *zece* sînt formate din cuvinte simple. Sînt de asemenea cuvinte simple *sută*, *mie*, *milion*, *miliard* și altele, de ex. *bilion*, *trilion*, dar acestea din urmă rar întrebuințate. De la *zece* pînă la *nouăsprezece* și, în continuare, de la *douăzeci*, *treizeci* pînă la *nouăzeci*, numeralul cardinal este exprimat prin cuvinte compuse: *unu-spre-* („peste, deasura") *zece* etc. De la *două-zeci* la *nouă-zeci*, primul termen al compusului numără zecile despre care este vorba.

În *douăzeci și unu*, *treizeci și doi* etc., numeralul este un grup de cuvinte unit prin *și*.

Cînd arată cîte unități sînt în lucruri sau în ființe, numeralul este numit **cardinal,** fiindcă servește ca bază pentru toate celelalte feluri de numerale, după cum punctele cardinale servesc drept bază pentru orientarea în spațiu. *Un*, *o*, *doi*, *două*, *trei... zece*, *sută*, *mie*, *milion*, *miliard* ș.a.m.d. sînt numerale cardinale.

Cînd arată ordinea unităților, numeralului i se zice **ordinal.** *Primul*, *prima*, *întîi*, *al doilea*, *a doua*, *al treilea*, *a treia... al zecelea*, *a zecea... al o sutălea*, *a o sută*,... *al o miilea*, *a o mia* etc. sînt numerale ordinale. Numeralele ordinale servesc și la exprimarea ideii de scădere, de ex.: *a cincea parte* (din zece este doi); *a mia parte* (dintr-un milion este o mie) ș.a.m.d.

Cînd numeşte părţile dintr-un întreg prin fracţii zecimale sau prin fracţii ordinare, numeralului i se zice **fracţionar.** *Unime, doime, treime, pătrime... zecime, sutime, miime* etc. sînt numerale fracţionare.

Cînd serveşte la înmulţire, el se numeşte **multiplicativ (al multiplicării).** *De două ori, de trei ori, ... de o sută de ori ..., de mii de ori* etc. sînt numerale multiplicative.

Cînd arată în cîte unităţi se grupează lucrurile sau fiinţele, numeralului i se zice **distributiv.** *Cîte unul, cîte una, cîte doi, cîte cincizeci* ş.a.m.d. sînt numerale distributive.

Cînd arată că mai multe lucruri sau fiinţe formează un tot, indicîndu-se şi cîte dintre ele se cuprind în acel tot, numeralul este **colectiv.** Numeralul colectiv are numai 6—7 termeni: *amîndoi, amîndouă, tustrei, tuspatru, tuscinci, tusşase* şi, rar, *tusşapte.* El este compus de la *tustrei* mai departe din *toţi + trei, toţi + patru, toţi + cinci, toţi + şase, toţi + şapte.*

Numeralul cardinal dintre *unu* şi *nouăsprezece*, ca şi *compusele* lui care conţin pe 1—19 se aşază în mod obişnuit înainte de substantiv, ca şi unele adjective determinative. Numeralele cu desinenţă de gen gramatical *(unu, una, o, doi, două, doisprezece, douăsprezece)* se folosesc înaintea substantivelor care au acelaşi gen, ceea ce dovedeşte că numeralele în cauză au regim de adjectiv. Aceasta se vede şi din faptul că atît ele, cît şi toate numerele cardinale dintre 1 şi 19, nu au nevoie de prepoziţia *de* ca să facă legătura cu substantivul, de ex.: *doi cetăţeni, o sută doi cetăţeni, două lame, o mie patrusprezeci lame, zece mii şaisprezece creioane* ş.a.m.d.

Numeralul cardinal dintre 1—19, dintre 101—110, 1001—1019, 2001— 2019 etc. este prin urmare *echivalent cu un* adjectiv determinativ *dintre cele care se folosesc înaintea substantivului.*

De la *douăzeci* înainte pînă la *100*, de la *120* pînă la *1 000*, de la *1 020* pînă la *2 000* ş.a.m.d., numeralul cardinal cere prepoziţia *de* înaintea substantivului, adică: zeci *de cetăţeni*, cincizeci *de kilograme*, o mie douăzeci şi cinci *de ţevi*, sute *de caiete*, nn miliard cinci sute de mii şaptezeci şi opt *de locuitori*, la fel ca *(o)* grămadă *de mere*, *(un)* lan *de grîu*, *(un)* căţel *de soi* etc.

Şirurile mai sus arătate au aşadar regim de substantiv. *Numeralele corespunzătoare sînt prin urmare echivalente ale substantivelor.* Sută, mie, milion, miliard *sînt chiar substantive.*

Zece este însă adjectiv determinativ la singular: *zece lei*, dar substantiv la plural: *douăzeci* sau *zeci de lei.*

Calitatea numeralului cardinal de a fi echivalent al substantivului explică şi o serie de construcţii ca *douăzeci de mii de kilograme de grîu*, unde *douăzeci* ca substantiv cere prepoziţia *de* înainte de *mii*, care fiind şi el substantiv, cere — la rîndul lui — ca substantivul înaintea căruia se află să fie precedat de prepoziţia *de*, deci: *mii de kilograme.* Dacă am fi avut *douăzeci de mii nouăsprezece, kilograme* nu ar mai fi primit înainte prepoziţia *de.*

Datorită faptului că numeralul cardinal este cînd echivalent al unui adjectiv determinativ proclitic, cînd al unui substantiv, el poate să ţină locul acestora, adică *să îndeplinească rolul* de pronume ca în: *Vasile a atins suta*, unde *suta* înseamnă „suta de ani".

Formele contrase ale numeralului cardinal. În vorbire, unele numerale cardinale se pronunţă prescurtat şi cu modificări, de ex.: *unşpe, paişpe, cinşpe, şaispe, şapşe* (şaptesprezece), *opşpe, treişdoi, cinzeşunu, şaişunu* (şaizeci şi unu) etc. Dintre acestea s-au generalizat, dar într-o formă mixtă, *şaisprezece*, al doilea, *paisprezece* şi el foarte des folosit, însă nu în aceeaşi măsură ca primul.

Numeralul ordinal Datorită faptului că acest numeral arată al cîtelea este un obiect dintr-o serie, el nu are plural. Cînd totuşi mai multe lucruri sau fiinţe se află în aceeaşi ordine şi pe acelaşi loc, recurgem la numeralul cardinal pe care îl asociem cu cel ordinal, adică: *două premii* întîi, *trei clase* a cincea, *două premii* al doilea sau introducem un substantiv care să redea ideea: *(cetăţenii de pe locul)* al patrusprezecelea *(de pe listă)*, *(cărţile din rîndurile)* al treilea *şi* al patrulea etc. Adesea, numeralul ordinal influenţează şi numărul gramatical al substantivului dinainte, de ex.: *(cărţile din) raftul* al patrulea *şi* al cincilea unde este vorba despre *două rafturi.*

Din aceste motive, numeralul ordinal este cîteodată înlocuit cu cel cardinal, de ex.: *(două) premii* doi, *(cărţile din rafturile)* patru *şi* cinci, *(cetăţenii de pe locul)* patrusprezece *(de pe listă* etc.). Înlocuirea nu este însă totdeauna cu putinţă, şi este de dorit s-o evităm.

Fiind precedat de *al* sau de *a*, numeralul ordinal are nevoie de sprijinul lui *cel* şi al lui *cea* ca să poată fi pus ca înţeles în genitiv-dativ, dar şi de prepoziţia *de* după *cel*, *cea* în genitiv-dativ, adică: *(deschiderea) c e l u i d e* al treisprezecelea *campionat mondial (începutul) c e l e i d e* a doua *comunicări.* După această formulare s-a refăcut şi un nominativ-acuzativ mai greoi: *c e l d e* al unsprezecelea *campionat*, pentru *al unsprezecelea campionat*, exprimare mai simplă şi mai elegantă. Cînd însă substantivul care se află înaintea numeralului ordinal este el însuşi în genitiv-dativ, avem două formule. Una, fără indicarea numărului obiectelor aflate pe *locul al...(n)-lea*, ca: *activitatea claselor* a unsprezecea, a doua cu indicarea numărului acestor obiecte prin numeralul cardinal precedat de *celor: activitatea c e l o r două (clase) a unsprezecea.*

Pentru *primul* şi *prima*, vezi şi **folosirea articolului enclitic la numerale.**

Numeralul fracţionar Fiind substantiv, are acelaşi regim ca substantivele formate cu sufixul *-ime*, deci: *o doime*, *două doimi*, *doimile*, *zecimile*, *sutimile* ş.a.m.d., ca şi *mărime*, *mulţime*, *înălţime* etc.

Numeralul multiplicativ şi cel **distributiv** Aceste două feluri de numerale sînt adverbe. Prin urmare au regimul adverbului, afară de posibilitatea comparaţiei.

Numeralul colectiv Primele două din seria numeralului colectiv se comportă ca pronumele şi adjectivele demonstrative avînd genitiv-dativul (bineînţeles plural): *amîndorura.* În schimb, *tustrei* se întîlneşte cîteodată la genitiv în forma *tustreilor.* Celelalte nu au flexiune.

Funcţiile numeralului în propoziţie Ca echivalent al substantivului, pronumelui, adjectivului şi adverbului, numeralul poate îndeplini în propoziţie următoarele funcţii:

1) subiect: Suta *este a zecea parte dintr-o mie;* Al doilea *a venit mai tîrziu.*
2) obiect direct: *Împărţiţi* o sutime *la doi;* *Primea* pe cîte trei.
3) obiect indirect: *Să scădem* dintr-o sută *pe cincizeci;* Celui dintîi *i s-a oferit un premiu.*
4) complement circumstanţial: *S-a dat* de trei ori *peste cap; Ne-am încolonat* cîte doi.
5) complement de agent: *Rîndurile erau formate* de cîte patru.
6) nume predicativ: *Ion a fost* al treilea.

Obiectul (complementul) direct şi propoziţia obiect (obiectivă sau completivă) directă

Substantivul, pronumele şi orice echivalent al substantivului în cazul acuzativ fără prepoziţie (cu excepţia lui pe şi a lui a dinaintea infinitivului scurt) sînt obiecte directe (numite şi complemente directe) ori de cîte ori completează înţelesul unor verbe tranzitive, de ex.: *Salutăm* apariţia *unei cărţi bune;* Pe dumneavoastră *vă iubeşte; Am ascultat cîteva* discuri *noi de muzică uşoară; Oana a luat* zece *la geologie; Vă rugăm a aproba* cererea *băieţilor*.

Obiectul direct cu prepoziţia pe Deşi ca obiect direct substantivele şi echivalentele lor nu sînt precedate de prepoziţie, totuşi, în limba română, unele se construiesc cu prepoziţia *pe*.

Construcţia, numită şi *acuzativul cu* pe, se foloseşte cînd obiectul direct este:

1) un nume propriu de persoană sau de animal: *A întîlnit* pe Ion (sau *pe Alexandru*, *pe Bogdan*, *pe Costache* etc.); *A lovit maşina* pe Joiana (*pe Bubico*, *pe Grivei* etc.);

2) un nume propriu de persoană, scriitor, om de ştiinţă, om politic etc. întrebuinţat în locul operei lui scrise: *Citeşte* pe Sadoveanu, *studiază* pe V. Conta, (pe Darwin, pe Newton etc.);

3) un nume propriu de persoană precedat de denumirea profesiunii, a activităţii sale obişnuite sau de titlul acelei persoane, de ex.: *A poftit* pe doctorul *Dumitru*, pe medicul *Constantin*, pe profesorul *Ionescu*, pe locotenentul *Cornel*, pe electricianul *Florea*, pe mecanicul *Sandu*, pe domnul *Stamate* etc.

4) un nume de rudenie: *A întrebat* pe mama, *(pe tata, pe frate-tău, pe soră-sa)* pe noru-*sa*, pe o soră *a lui*, pe o cumnată *a ta*, pe un văr *de-al nostru* etc.

5) un nume comun de persoană însoţit de un adjectiv pronominal: *Cunosc* pe acest om; *Cunosc* pe omul acesta; *Mai conta* pe cîţiva prieteni *din copilărie*.

6) un nume comun de persoană aşezat adesea înaintea verbului de care depinde: Pe copil *îl iubea*, pe bătrîn *îl respecta;* Pe soldaţi *îi încartiruise bine; Nu văzuse pînă acum* pe candidată. Întrebuinţarea fără *pe*, dar cu numele comun articulat enclitic nu este recomandabilă. Ea produce confuzie.

7) un pronume care ţine locul unui nume din categoria celor de mai sus: *Te caută* pe tine *îl caută* pe el, *ne caută* pe noi; *Vă caută* pe dumneavoastră, *o caută* pe aceasta, pe aceea; *Elevul pe care vi-l prezint*, *a văzut* pe cineva, *n-a văzut* pe nimeni, *a strigat* pe careva etc. ca şi înainte de *cel*, *cea* etc. urmate de adjectiv: *apără* pe cel mic, *răsplăteşti* pe cea cuminte etc.

Pronumele relativ se construieşte cu *pe* chiar şi atunci cînd ţine locul numelui unui obiect: *Ceasul* pe care *l-aţi reparat merge perfect; Aceasta este ideea* pe care *voia să o comunice.*

Pe este facultativ cînd obiectul direct reprezintă:

1) un nume comun de persoană, articulat cu articolul nehotărît (sau însoţit de *vreun, vreo): A solicitat (pe) o doctoriţă, (pe) un electrician, (pe) un lăcătuş, (pe) un mecanic, (pe) o manichiuristă, (pe) o textilistă, (pe) un vînzător* etc.

În multe din cazurile de felul celor de mai sus este mai bine să se întrebuinţeze prepoziţia. Să se compare în acest sens enunţurile: a) *A invitat* un bolnav *la el;* b) *A invitat* pe un bolnav *la el.*

Din a) se poate înţelege sau că „un bolnav a invitat pe cineva la el" sau că „cineva a chemat la el pe bolnav", pe cînd din b) reiese limpede că bolnavul este cel invitat, el fiind obiectul direct al propoziţiei.

2) un nume comun de persoană, nearticulat la plural: *Va chema (pe) beneficiari, (pe) colegi, (pe) colege, (pe) doctori, (pe) doctoriţe, (pe) farmacişti, (pe) farmaciste, (pe) electricieni, (pe) ofiţeri, (pe) profesori şi (pe) profesoare, (pe) ţărani şi (pe) ţărance, (pe) viticultori* etc.

Între construcţia *c u pe* şi cea *f ă r ă pe* există însă în această situaţie o mică deosebire. Într-o propoziţie ca: *Va chema* pe beneficiari *la discuţie*, obiectul direct *c u pe* exprimă ideea de categorie: „pe toţi cei care au calitatea de beneficiari", în timp ce într-o propoziţie *f ă r ă pe*, ca *Va chema* beneficiari *la discuţie*, obiectul direct înseamnă „(nişte) persoane din categoria beneficiarilor".

Deosebirea dintre construcţia *c u pe* şi cea *fără pe* apare şi mai clar cînd numele comun de persoană este însoţit de un adjectiv, de ex.: *Va chema* ofiţeri *p r i c e p u ţ i la discuţie*, pentru că această posibilitate nu are pereche decît într-o construcţie *c u pe*, în care obiectul direct trebuie determinat; de ex.: *Va chema* pe ofiţerii *p r i c e p u ţ i la o discuţie.*

3) un nume comun de fiinţă care nu este persoană: *Vulpea a păcălit* corbul (sau *un corb, acel corb*), faţă de *Vulpea a păcălit* pe corb (sau *pe un corb, pe acel corb*), dar şi *Nu deştepta* ursul *din somn* sau *Nu deştepta* pe urs *din somn.*

4) un nume de cifră sau de literă: *Scriu* 2 *şi ţin* 3, faţă de: *Scriu* pe 2 *şi ţin* pe 3; *Scrie* ş, *nu* s!; *Scrie* pe ş, *nu* pe s.

Obiectul direct cu prepoziţia la În vorbirea populară, ideea de cantitate mare se exprimă uneori printr-un substantiv precedat de prepoziţia *la* — construcţie care este obiect direct: *A băut* la apă, *de s-a săturat* (= A băut foarte multă apă); *Strică* la creioane *cu grămada* (= Strică foarte multe creioane).

Repetarea obiectului direct Obiectul direct trebuie repetat prin reluarea lui de către pronumele personal — forma scurtă — ori de cîte ori acest obiect este aşezat înainte de predicatul sau de verbul de care depinde, de ex.: *Apariţia unei* cărţi *bune* o *salutăm cu plăcere; Cele cîteva* discuri *noi de muzică uşoară, ascultîndu*-le *ieri, mi-au plăcut;* Pe tine te *cheamă Fănică?;* Pe ceilalţi îi *vom convoca altădată.*

Dacă propoziţia începe însă cu forma scurtă a pronumelui personal, repetarea este facultativă. Cînd se produce, ea are rolul de a sublinia, de a insista: Te *cheamă Fănică?* faţă de: Te *cheamă Fănică* pe tine?; Vă *iubeşte toată lumea* faţă de: Vă *iubeşte toată lumea* pe dumneavoastră.

Anticiparea obiectului direct Cînd obiectul direct (nume de persoană) exprimat printr-un substantiv sau un echivalent al acestuia se așază după verb (predicat sau nu), el poate fi repetat prin anticipare, astfel:

fără anticipare	cu anticipare	fără anticipare	cu anticipare
Nu cunoștea pe Dinu.	*Nu-l cunoștea* pe Dinu.	*Așteptați* pe Maria?	O *așteptați* pe Maria?
El asculta pe tata.	*El* îl *asculta* pe tata.	*Altădată vom convoca* pe ceilalți.	*Altădată* îi *vom convoca* pe ceilalți.
Ion a învins pe Cornel *la trîntă.*	*Ion* l-*a învins* pe Cornel *la trîntă.*		

Cînd obiectul direct este un nume de lucru, anticiparea nu se mai produce, de ex.: *Veți primi* cartea *la timp; Nu știa nici* tabla înmulțirii.

Obiectul direct și subiectul Obiectul direct dintr-o propoziție în care verbul tranzitiv se află la diateza activă, se transformă în subiect cînd verbul trece la diateza pasivă, de ex.:

Obiect direct: *(Ei) au semănat* orz *și* ovăz.
Subiect: *S-au semănat* orzul *și* ovăzul.

Această regulă este foarte utilă ca mijloc de control al calității de obiect direct al unui membru din propoziție. Astfel, în: *(El) a pierdut* cîteva ore *așteptîndu-te*, grupul de cuvinte *cîteva ore* este obiect direct, chiar dacă înțelesul său este de timp, fiindcă propoziția trecută la pasiv devine: Cîteva ore *au fost pierdute (de el) așteptîndu-te*, iar *cîteva ore* este acum subiect. În schimb, în propoziția *Ne-am plimbat* cîteva ore *așteptîndu-te*, același grup de cuvinte *(cîteva ore)* este circumstanțial de timp și nu se poate transforma în subiect.

Propoziția obiect direct (obiectivă sau completivă directă) Cînd este dezvoltat printr-un predicat, obiectul direct se transformă în propoziție subordonată, obiectivă sau completivă directă, de ex.:

obiect direct	propoziția corespunzătoare
Costel a învățat mecanica.	*Costel a învățat* ce i-a plăcut lui.
	Costel a învățat ce și-a propus.
	Costel a învățat să repare mașini.

Se înțelege de la sine că așezarea obiectului direct și a propoziției corespunzătoare depinde de intenția vorbitorului. El poate spune, de ex. Să repare mașini, *Costel a învățat de la mine* etc.

Obiectul (complementul) indirect și propoziția obiect (obiectivă sau completivă) indirectă Substantivul, pronumele și orice echivalent al unui substantiv în cazul dativ și care întregesc înțelesul unor verbe tranzitive, intranzitive și reflexive și al unor adjective sînt obiecte sau complemente indirecte. Denumirea de obiect a acestei părți secundare de propoziție se datorează faptului că unele verbe au nevoie atît de o completare prin acuzativ, cît și de una prin dativ, adică de două obiecte, de ex.: *Cineva a oferit* unui spectator *un bilet cu preț exagerat*. Luîndu-se ca punct de plecare completarea prin obiect direct *(un bilet)*, care, de cele mai multe ori, nu are nevoie de prepoziție și stă în acuzativ, completarea în dativ a fost numită

— prin opoziție — obiect indirect. Cum obiectul indirect se construiește însă foarte des cu prepoziții,' la calitatea și înțelesul lui obișnuit, se adaugă unele valori suplimentare, de exemplu cea de agent: *Totul a fost acoperit* de ceață. S-a considerat că acesta este un complement nou, complementul de agent, și a fost scos dintre obiectele indirecte, deși el devine subiect ărin transformare: Ceața *a acoperit totul* în același fel în care obiectul direct se transformă tot în subiect prin trecere de la activ la pasiv, de ex.: Pe dumneavoastră *vă iubește* devine: Dumneavoastră *sînteți iubit* (sau *iubită*).

Obiectul indirect în cazul dativ arată în avantajul sau în dezavantajul (în favoarea sau în defavoare) cui se petrece acțiunea verbului: *A făgăduit* colegilor *îmbunătățirea atitudinii sale; Nemulțumitului i se ia darul; Cui îi datorați acești bani?; Rudelor le-a mărturisit totul.* (Vezi **dativul.**)

Obiectul indirect construit cu prepoziții arată:

1) orientarea acțiunii (dar nu locul desfășurării ei): *Nu te uita* la haine, *ci* la cine *le poartă;*

2) în ce privință sau referitor la ce are loc acțiunea: *Vom reflecta* la sfaturile *tale; Era scump* la vorbă, *dar iute* la mine.

Acest înțeles este considerat de unele gramatici suficient de puternic spre a duce la scoaterea construcțiilor în discuție dintre obiectele indirecte și introducerea lor printre circumstanțiale sub numele de circumstanțiale de relație.

3) asocierea sau reciprocitatea într-o acțiune: *Se luptă* cu morile *de vînt; Oile ieșiseră* cu mieii *după ele;*

4) instrumentul acțiunii: *La pomul lăudat să nu te duci* cu sacul; *Nu se vede bine* fără ochelari; *Vă trimit știri* prin soțul *meu;*

5) adăugarea la o acțiune sau excepția de la o acțiune: Pe lîngă lemnul *uscat, arde și cel verde;* Afară de el, *ceilalți se bucurau.*

În unele situații grupul de cuvinte care îndeplinește în propoziție rolul de obiect indirect reprezintă ideea unei subordonate cu înțeles condițional sau concesiv, de ex.:

6) cu înțeles condițional: În locul tău, *aș fi procedat la fel.* (*în locul tău* = „dacă aș fi fost în locul tău");

7) cu înțeles concesiv: Cu toată boala, *a venit la slujbă (cu toată boala* = „cu toate că suferise de o boală"); Fără a fi nepriceput, *este totuși neîndemînatic (fără a fi nepriceput* = „deși nu este nepriceput").

Obiectele indirecte enumerate mai sus între 2) și 7) par circumstanțiale. Astfel, 3) ar fi circumstanțial sociativ, 4) circumstanțial instrumental, 5) circumstanțial cumulativ, și de excepție, 6) circumstanțial condițional, iar 7) circumstanțial concesiv.

Faptul că obiectul indirect poate să aibă înțelesuri atît de variate nu trebuie să surprindă, căci același lucru se întîmplă și cu alte părți de propoziție, de exemplu cu atributul.

Uneori este greu să se facă distincție între un obiect indirect și un circumstanțial. Astfel, în propoziția *Nu vinde tu castraveți* la grădinar, *la grădinar* este obiect indirect, pe cînd în *Nu duce tu castraveți la grădinar*, la grădinar, ar putea să fie obiect indirect, dar și circumstanțial de loc, de exemplu, dacă prin cuvintele *la grădinar* se înțelege „la grădinar acasă sau într-un loc în care se află el."

Repetarea obiectului indirect Cînd este în cazul dativ, obiectul indirect se repetă (prin pronume) ori de cîte ori se așază înaintea predicatului sau verbului de care depinde: Omului acestuia *îi datorăm recunoștință;* Văii *din fața voastră* i *se spune Valea-Rea;* Iezilor le *ardea de joacă;* Cămășii tale *lipsindu*-i *doi nasturi, îi voi coase eu;* Cui îi

trebuie o ascuţitoare? Îi *trebuie* cuiva *o ascuţitoare?*; Mie *unuia* mi-*au scos su fletul cu năzbîtiile lor.*

Anticiparea obiectului indirect

Obiectul indirect se anticipează prin pronume, forma scurtă, în mod facultativ cînd obiectul indirect exprimat printr-un substantiv, sau un echivalent al acestuia se află după verb (predicat sau nu):

fără anticipare	cu anticipare
Datorăm recunoştinţă omului *acestuia.*	Îi *datorăm recunoştinţă* omului *acestuia.*
Lipsesc doi nasturi cămăşii *tale.*	Îi *lipsesc doi nasturi* cămăşii *tale.*
O ascuţitoare trebuie cuiva?	*O ascuţitoare* îi *trebuie* cuiva?

Să se observe că a doua propoziţie, deşi posibilă, este evitată. Se zice mult mai des: *Lipsesc doi nasturi (de)* la *cămaşa ta* sau *(De)* la *cămaşa ta lipsesc doi nasturi*, ceea ce arată că între dativ şi construcţia cu *la* este o legătură foarte strînsă. (Vezi **dativul.**)

Obiectul indirect nume de lucru nu mai impune, de obicei, anticiparea, de ex.: *Cetăţeanul s-a adresat* conducerii *întreprinderii.*

Propoziţia obiect indirect (obiectivă sau completivă indirectă)

Obiectul indirect dezvoltat printr-un predicat se transformă în subordonată obiectivă sau completivă indirectă, de ex.:

obiect indirect	propoziţie corespunzătoare
Datorăm recunoştinţă omului *acestuia.*	*Datorăm recunoştinţă* oricui ne ajută.
Răspundeţi solicitantului *la timp.*	*Răspundeţi la timp* cui vă solicită. *Răspundeţi* la ce vă întreabă dumnealui. *Răspundeţi* la ce sînteţi întrebat.
Vă gîndiţi la o călătorie *cu avionul?*	*Vă gîndiţi* să cu călătoriţi avionul?
Mă tot gîndesc la tine.	*Mă tot gîndesc* la cel ce eşti departe.

Paragraful Propozițiile și frazele grupate în jurul unei idei formează un paragraf. Cu el se începe totdeauna un rînd nou.

Paragrafele sînt de lungimi diferite. Următorul sfîrșit dintr-o adeverință: *Drept care am eliberat prezenta spre a servi solicitantului la nevoie...* este un paragraf—clișeu de încheiere tipic administrativă, format, cum se vede, dintr-o singură propoziție dezvoltată. Înaintea lui s-a spus, fără îndoială, cine este solicitantul, ce profesie are, s-a indicat domiciliul lui și ce anume se adeverește.

Legile, actele publice, unele manuale și cărți de știință au chiar paragrafele numerotate. În compuneri, cum sînt povestirile sau descrierile obișnuite, în articole etc. nu se dau însă numere paragrafelor. Nu se notează de cele mai multe ori nici cele din expuneri științifice sau din argumentări.

În dialoguri, spusele personajelor, fie întrebări, fie răspunsuri, încep și ele la capăt de rînd. Aceasta nu înseamnă numaidecît că un *— Da!*, de exemplu, este paragraf. El devine însă paragraf dacă urmează o propoziție, două, o frază, ori chiar mai multe, conținînd însă o singură idee.

Iată mai jos două paragrafe dintr-o carte de botanică, fiecare exprimînd cîte o idee:

„Atît pămîntul, ca sol și conformație, cît și clima României sînt potrivite pentru cultura plantelor folositoare. Nu există ținut sterp decît puținele întinderi cu nisip ori sărături. Din Deltă, unde îngăduie toanele Dunării, pînă la o latitudine de 1 000 m se găsesc măcar ogoare restrînse cu cereale ori nutrețuri pentru vite (...).

Condițiile climatice îngăduie să se semene, pe lîngă plante corespunzătoare climei precumpănitoare (grîu) și cereale mai răspîndite în țările nordice (secara) ori alte plante proprii pentru o climă mai blîndă (orezul, bumbacul).“ (Ion Simionescu, *Flora României*, ed. IV, Ed. Albatros, 1973, pag. 279)

În primul paragraf se subliniază calitatea pămîntului și a climei României pentru agricultură. În al doilea, se arată ce plante mai răspîndite folositoare omului se pot cultiva în condițiile acestei clime.

În primul, după propoziția de început din care aflăm că pămîntul și clima României sînt favorabile cultivării plantelor utile, se dau cîteva amănunte despre sol (situația ținuturilor sterpe, întinderea ogoarelor cu cereale ori nutrețuri din Deltă pînă la înălțimi de 1 000 m). Ele întăresc cele spuse în prima propoziție prin adăugare de amănunte.

Amănuntele depind de intenția din propoziția sau fraza care poartă ideea principală. Astfel, dacă a venit vorba despre un spațiu interesant, el poate fi descris într-un paragraf, ca în rîndurile următoare:

„În anul 1933, l-am întîlnit din nou în redacția revistei „Rampa“. Ne încercam amîndoi condeiele în ziaristică. Această redacție se afla la Intrarea Zalomit, într-un soi de magazie sau de casă care semăna a magazie. O încăpere mare cu pereții de lemn acoperiți cu cîteva afișe de teatru, mobilată cu cîteva birouri zgîriate și murdare, luminată prost de un bec atîrnat de tavan. În fundul ei, o cușcă de sticlă în care se izola, superior și demn, primul redactor (...).“ (Lucia Demetrius, *Popas într-o „insulă de lumină“*, „Revista de istorie și teorie literară“, nr. 4/1986, pag. 88)

Un paragraf poate să aibă însă o întindere mai mare. Este cazul celui de mai jos, a cărui idee centrală o constituie regretul de a nu fi putut studia matematica și cauzele lui (relația cauză-efect):

„Aveam un manual de matematică raționată, cu care am făcut albe, incandescente! multe din nopțile adolescenței mele. De rușine, de frică, mai mult decît din ambiția ca să fiu printre cei dintîi, învățam la matematică în chip deosebit. Dar zadarnic! Ceea ce turnam în capul meu, turnam în butoiul Danaidelor. Manualul de matematică raționată era prea greu scris, prea înalt scris, prea concis scris, sau altceva, că nu era pentru noi. E adevărat că autorul lui ne făcea totdeauna lecția la tablă, cum s-ar zice explica lecția cea nouă. Dar iată cum: scotea la tablă cîțiva băieți mai buni și începea cu ei să facă lecția ce venea. Profesorul nostru nu atingea creta niciodată. Lăsa pe elevi s-o poarte și să se mînjească ei pe mînă. Scotea lecția din capul lor, din dibuirile lor, din ezitările lor, cu orice preț. Dacă ironia nu ajungea, profesorul îi lua și cu supărarea și cu răstelile. Așa dădea el lecție mai departe. Lecția lui era o dîră lungă de zigzaguri, de dibuiri, de poticneli din partea elevilor, iar din partea lui: de întrebări, de cîrneli, de ironie și de explozii. Făcea el bine ce făcea? Eu nu înțelegeam nimic din lecția astfel explicată. Pe mine mă interesa numai spectacolul extern al celor ce se zvîrcoleau la tablă, cum m-ar fi interesat spectacolul unor juncani prea tineri, puși să are țelină.“ (Gala Galaction, *Notions de mathématiques*, de Jules Tannery (1916), în *Opere alese*, II, 1961, pag. 10)

Reguli stricte privind lungimea paragrafelor nu există, dar mai importantă decît lungimea lor este claritatea ideii pe care o conțin.

Mijloace de dezvoltare a ideilor prin paragrafe Din exemplele de mai sus se vede că unul dintre aceste mijloace constă în a da amănuntele necesare spre a face înțeleasă ideea și a o concretiza. Amănuntele pot fi adesea puse spre a arăta desfășurarea faptelor în timp sau poziția unor lucruri în spațiu. Alteori, ele dezvoltă o idee prin comparație ca în paragraful de mai jos din schița satirică a lui I.L. Caragiale, *Smotocea și Cotocea:*

„Smotocea și Cotocea sînt oarecum băieți cu carte; ei știu din toate cîte nimic, ceea ce le dă dreptul a se crede enciclopediști. Smotocea este înalt la închipuire; Cotocea este adînc. Așa, dînșii iau parte cu cinste la toate discuțiile ce se ivesc în cafeneaua lor obișnuită: despre poezia epică ca și despre viitorul industriei, despre neajunsurile sistemei constituționale ca și despre unitatea metafizică, despre progresele telegrafiei electrice și despre teocrația egipteană.“

Pe scurt, un paragraf se poate dezvolta prin:

1) adăugare de amănunte la ideea generală de la care pornește paragraful, idee care poate fi chiar o definiție;

2) adăugare de amănunte privind desfășurarea faptelor în timp;

3) adăugare de amănunte despre un spațiu, un loc (o cameră, o sală de spectacole, o pajiște, un vîrf de munte etc.);

3) amănunte privind urmările unui fapt (cauză-efect);

4) comparație și contrast;

5) combinarea unuia sau mai multor procedee din cele de mai sus.

Legarea paragrafelor între ele Ideile din paragrafe, oricît de multe ar fi, trebuie să se potrivească armonios cu ideea de bază a compunerii. Adesea sîntem însă înclinați să dăm amănunte peste amănunte. Cînd simțim această primejdie, tăiem fără milă orice ne îndepărtează de la planul nostru inițial. Se poate să se mai ivească o primejdie. Deși sînt bine întocmite și bine așezate, paragrafele nu se leagă între ele. Luăm atunci dintr-unul de mai înainte un fapt, un amănunt, îl numim din nou printr-un sinonim sau prin mai multe cuvinte și-l dezvoltăm ca și cum dintr-o țesătură în lucru am trage un fir și am țese cu el mai departe, fără a strica restul. Așa a făcut și autorul *Florei României* cînd, după ce a arătat că pămîntul și clima României permit cultivarea plantelor folositoare, a început paragraful al doilea prin cuvintele: „*Condițiile climaterice îngăduie...; condițiile climaterice* nefiind decît alt mod de a spune *clima (României)*“.

Deşi aceasta este calea cea mai bună, ea nu poate fi urmată totdeauna. Adesea pentru legătură folosim cuvinte sau grupuri de cuvinte ca: *aşadar*, *deci*, *într-adevăr*, *prin urmare*, *ca urmare* sau *drept urmare*, *în afară de*, *afară de aceasta*, *pe lîngă aceasta*, *în schimb*, *pe lîngă (faptul) că*, *tot aşa*, *tot astfel*, *cum* sau *precum (am arătat ori se vede)*, *după cum*, *la fel (ca)* etc.

Participiul Este modul nepersonal care arată că acţiunea este încheiată. El serveşte la formarea timpurilor compuse de la verbul pe care-l conjugăm, afară de viitorul în trecut, de ex.: *a alergat*, *va fi alergat*, *să fi alergat*, *ar fi alergat*.

Participiul devine cu uşurinţă adjectiv, păstrînd însă înţelesul verbului din care s-a dezvoltat, de ex.: *lapte* bătut, *privire* deschisă, *pomi* înfloriţi, *struguri* stropiţi, *dulapuri* vopsite etc. În această calitate, el poate să aibă completări, de ex.: *frunză* bătutăde vînt *(pe care o bate* sau *a bătut-o vîntul)*, *pomi* sădiţi de noi (pe care *i-am sădit* sau *care au fost sădiţi de noi)*, *timpul* petrecut la şcoală etc.

Participii cu înţeles pasiv de la verbe active. Multe verbe de la diateza activă capătă înţeles pasiv la participiu, de ex.: *material* adunat (care *este* sau *a fost adunat de cineva)*, *copil* aflat (care *este* sau *a fost aflat (găsit) de...)*, *şuncă* afumată (care *este* sau *a fost afumată de...)*, *caz* încurcat (care *este* sau *a fost încurcat de...)*, *declaraţie* scrisă (care *este* sau *a fost scrisă de...)*.

Participii cu înţeles pasiv, paralel cu cel activ. La un număr de verbe, participiul poate să aibă fie înţeles pasiv, fie înţeles activ, de ex.: *vinul* băut (care *este* sau *a fost băut de...)*, *om* băut (care *a băut alcool şi este ameţit)*, *cîine* crescut (care *a crescut* sau *a fost crescut de...)*, *aluat* crescut (care *a crescut el însuşi)*, *sumă* scăzută (care *este* sau *a fost scăzută de...)*, *mîncare* scăzută (care *a scăzut prin fierbere)*.

Părţile de vorbire În vorbire şi în scris se folosesc mii de cuvinte. Deşi sînt diferite, ele au totuşi şi asemănări. Unele sînt nume de lucruri, de fiinţe, de însuşiri, altele de acţiuni, unele sînt numai cuvinte de legătură, unele stau totdeauna numai într-o anumită poziţie faţă de celelalte, altele îşi schimbă locul. Unele au multe forme, altele numai una. Pornind de la astfel de asemănări, ele au fost grupate în clase şi astfel, avem numai zece clase cu una sau mai multe trăsături comune. Acestor clase li s-a dat numele de **părţi de vorbire.**

În limba română, ele sînt următoarele:

1. Clasa substantivelor	sau	substantivul
2. Clasa adjectivelor	sau	adjectivul
3. Clasa numeralelor	sau	numeralul
4. Clasa pronumelor	sau	pronumele
5. Clasa articolelor	sau	articolul
6. Clasa verbelor	sau	verbul
7. Clasa adverbelor	sau	adverbul
8. Clasa prepoziţiilor	sau	prepoziţia
9. Clasa conjuncţiilor	sau	conjuncţia
10. Clasa interjecţiilor	sau	interjecţia.

Părţile de vorbire din clasele de la 1 pînă la 6 inclusiv îşi schimbă forma în cursul vorbirii şi al scrierii. Ele sînt părţi de vorbire **flexibile.** Părţile de vorbire din celelalte patru clase nu-şi schimbă forma. Ele sînt părţi de vorbire **neflexibile.**

Într-o situaţie puţin deosebită sînt adverbele (clasa 7), fiindcă unele dintre ele pot deveni diminutive, de ex. *binişor*, *repejor*, iar altele au grade de comparaţie, ca *aproape*, *departe*, *încoace*, *încolo*, *înăuntru* şi toate cele terminate în *-eşte*.

Perfectul Este timpul acțiunii terminate. El are patru forme la i n d i c a t i v, fiecare cu numele său: **perfect simplu, perfect compus, mai-mult-ca-perfect** și **viitor anterior**, căruia, deși i se zice viitor, este de fapt un trecut, dar care depinde de viitor, ca în *T e v o i l ă s a seara tîrziu, după ce* mă voi fi convins *că nu vei uita să stingi lumina electrică la culcare.*

Două dintre celelalte moduri personale, c o n j u n c t i v u l și c o n d i ț i o n a l u l, au cîte un singur perfect, totdeauna compus, la conjunctiv: *să fi lăsat* și la condițional: *ar fi lăsat.*

Dintre modurile nepersonale, numai i n f i n i t i v u l are perfect: *a fi fost lăsat*, p a r t i c i p i u l fiind prin el însuși, ca mod, un perfect.

Perfectul compus Arată că acțiunea verbului este încheiată cînd se vorbește despre ea. El se formează din indicativul prezent al auxiliarului a avea și din participiul verbului pe care-l conjugăm. Astfel:

(eu) am	*strigat, aflat*	(noi) am	*băut, văzut*
(tu) ai	*lucrat, certat*	(voi) ați	*strîns, plîns*
(el, ea) a	*tăiat, împăiat*	(ei, ele) au	*frînt, rupt*

Între auxiliar și participiu pot să apară adverbele *și*, *mai*, *tot*, de ex.:

(eu) *am și alergat,*	(noi) *am și petrecut,*
(tu) *ai mai văzut,*	(voi) *ați tot dorit*
(el, ea) *a tot rîs,*	(ei, ele) *au mai știut.*

Perfectul simplu Arată în limba literară (scrisă) că acțiunea s-a încheiat înaintea prezentului și a durat un moment foarte scurt. În limba populară, în regiunile unde se folosește, el indică o acțiune de scurtă durată petrecută puțin înainte de prezent (cu cel mult 48 de ore înainte de momentul vorbirii).

Exemple din limba literară scrisă:

„Moș Gheorghe, rosti domol bătrînul, am eu cu dînsul o socoteală...“ (M. Sadoveanu, *O umbră*)

„Fata, care știa că de făcut treabă nu mai cade coada nimărui, își suflecă mînecile, călcă lut și lipi cuptiorul, îl humui și-l griji, de-ți era mai mare dragul să-l privești. Apoi își spălă frumușel mînile de lut și porni iarăși la drum.“ (Ion Creangă, *Fata babei și fata moșneagului*)

Structura perfectului simplu

La verbele cu infinitivul în -a:

Radical + sufixul *-a* + { desinențele de singular: *-i*, *-și*, *-ă* ; desinențele de plural: *-răm*, *-răți*, *-ră* }

(Accentul nu se notează în scris)

(eu)	*spălai*	*călcai*	*suflecai*	*luai*	*chemai*
(tu)	*spălași*	*călcași*	*suflecași*	*luași*	*chemași*
(el, ea)	*spălă*	*călcă*	*suflecă*	*luă*	*chemă*
(noi)	*spălarăm*	*călcarăm*	*suflecarăm*	*luarăm*	*chemarăm*
(voi)	*spălarăți*	*călcarăți*	*suflecarăți*	*luarăți*	*chemarăți*
(ei, ele)	*spălară*	*călcară*	*suflecară*	*luară*	*chemară*

La *verbele cu infinitivul în* -ia, -chea, -ghea

Radical + sufixul *-a* + { desinențele de singular: *-i*, *-și*, *-e* ; desinențele de plural: *-răm*, *-răți*, *-ră* }

(eu)	*apropiai*	*încovoiai*	*încheiai*	*vegheai*
(tu)	*apropiași*	*încovoiași*	*încheiași*	*vegheași*

(el, ea)	*apropie*	*încovoie*	*încheie*	*veghe*
(noi)	*apropiarăm*	*încovoiarăm*	*încheiarăm*	*veghearăm*
(voi)	*apropiarăți*	*încovoiarăți*	*încheiarăți*	*veghearăți*
(ei, ele)	*apropiară*	*încovoiară*	*încheiară*	*veghearăm*

La *verbele cu infinitivul în* -ea *sau în* -e:

Radical + sufixul -*u* + { desinențele de singular: -*i*, -*și*, -*u*
desinențele de plural: -*răm*, -*răți*, -*ră* }

(eu)	*avui*	*băui*	*plăcui*	*făcui*	*trecui*
(tu)	*avuși*	*băuși*	*plăcuși*	*făcuși*	*trecuși*
(el, ea)	*avu*	*bău*	*plăcu*	*făcu*	*trecu*
(noi)	*avurăm*	*băurăm*	*plăcurăm*	*făcurăm*	*trecurăm*
(voi)	*avurăți*	*băurăți*	*plăcurăți*	*făcurăți*	*trecurăți*
(ei, ele)	*avură*	*băură*	*plăcură*	*făcură*	*trecură*

La *verbele cu infinitivul terminat în* -i *sau în* -î:

Radical+sufixul -*i* sau -*î*+ { desinențele de singular: -*i*, -*și*, -*i*/-*î*
desinențele de plural: -*răm*, -*răți*, -*ră* }

(eu)	*acoperii*	*dormii*	*iubii*	*auzii*	*doborîi*
(tu)	*acoperiși*	*dormiși*	*iubiși*	*auziși*	*doborîși*
(el, ea)	*acoperi*	*dormi*	*iubi*	*auzii*	*doborî*
(noi)	*acoperirăm*	*dormirăm*	*iubirăm*	*auzirăm*	*doborîrăm*
(voi)	*acoperirăți*	*dormirăți*	*iubirăți*	*auzirăți*	*doborîrăți*
(ei, ele)	*acoperiră*	*dormiră*	*iubiră*	*auziră*	*doborîră*

La *verbele sigmatice (cu infinitivul în* -e*):*

Radical+sufixul -*s(e)* + { desinențele de singular: -*i*, -*și*, -*e*
desinențele de plural: -*răm*, -*răți*, -*ră* }

(eu)	*copsei*	*fripsei*	*mersei*	*trăsei*	*spusei*
(tu)	*copseși*	*fripseși*	*merseși*	*trăseși*	*spuseși*
(el, ea)	*coapse*	*fripse*	*merse*	*trase*	*spuse*
(noi)	*coapserăm*	*fripserăm*	*merserăm*	*traserăm*	*spuserăm*
(voi)	*coapserăți*	*fripserăți*	*merserăți*	*traserăți*	*spuserăți*
(ei, ele)	*coapseră*	*fripseră*	*merseră*	*traseră*	*spuseră*

La verbele a da *și* a sta:

Radical + reduplicare + sufixul -*u* + { desinențele de singular: -*i*, -*și*, -*u*
cu desinențele de plural: -*răm*, -*răți*, -*ră* }

(eu)	*dădui*	*stătui*	(noi)	*dădurăm*	*stăturăm*
(tu)	*dăduși*	*stătuși*	(voi)	*dădurăți*	*stăturăți*
(el, ea)	*dădu*	*stătu*	(ei, ele)	*dădură*	*stătură*

Persoana gramaticală (impersonal, unipersonal) La pronume persoana este cuvîntul care, ținînd locul substantivului, arată dacă o acțiune o fac ori o suferă vorbitorul sau vorbitorii, dacă o fac ori o suferă cel sau cei cărora li se vorbește sau cel ori cei despre care se vorbește.

Vorbitorul sau vorbitorii sînt numiți persoana I *(eu, noi, mine* etc.)

Cel sau cei cărora ne adresăm sînt numiți persoana a II-a *(tu, voi, tine* etc.)

Cel sau cei despre care se vorbește sînt numiți persoana a III-a (*el, ea; ei, ele; sine* etc.).

La verbe, persoanele de mai sus sînt indicate prin forma verbului cu ajutorul desinențelor. Formele verbale fără desinență de persoană sînt numite **nepersonale**. Astfel sînt modurile nepersonale. (Vezi **modul.**)

Verbe unipersonale și verbe impersonale Cîteva verbe cum sînt; pe de o parte, *a trebui*, *a păsa*, pe de altă parte, *a fulgera*, *a ninge*, *a ploua*, *a trăzni*, *a vremui* au forme numai pentru persoana a III-a singular:

trebuie	*pasă*	*fulgeră*	*ninge*	*plouă*
trebuia	*păsa*	*fulgera*	*ningea*	*ploua*
a trebuit	*a păsat*	*a fulgerat*	*a nins*	*a plouat*
trebuise	*păsase*	*fulgerase*	*ninsese*	*plouase* etc.

Din prima categorie, *a trebui* poate avea subiect: *Calul* trebuie *să alerge*; *Copiii* trebuie *să se joace*. *A păsa* se construiește cu dativul și cu un complement de agent: *(Ție)* îți pasă *de carte* (cartea te face să-ți pese de ea, s-o iei în seamă), ceea ce arată că ideea de subiect există. Verbele din a doua categorie, adică *a bura*, *a fulgera*, *a ninge*, *a ploua*, *a trăzni*, *a vremui*, nu au subiect în mod obișnuit.

Verbelor cu o singură formă pentru persoana a III-a, și al căror subiect poate fi o ființă sau un lucru, le vom spune **unipersonale.**

Unele se află în situația aceasta numai accidental. Astfel, *a se cădea* și *a se cuveni* se comportă doar la diateza reflexivă ca unipersonale: *Asta* nu se cade!; *Asta nu se cuvine!* Dar pe cînd *a se cădea* are numai persoana a III-a singular, *a se cuveni* are și plural: *Lucrurile acestea nu* i (ți, li etc.) se cuvin.

Verbelor numai cu persoana a III-a, și care, în mod obișnuit nu au ca subiect nici ființe, nici lucruri, le spunem **impersonale.**

Personificarea înseamnă a face ca obiectelor neînsuflețite și ființelor necuvîntătoare să li se atribuie însușirea de a vorbi, de a gîndi, de a simți, de a se purta etc. ca oamenii, ca și cum ar fi persoane.

Comunicîndu-și, de exemplu, vestea năvălirii tătarilor, cei doi stejari bătrîni din *Dan, căpitan de plai* de Vasile Alecsandri joacă rolul unor personaje:

> *„Bătrînul Dan ascultă grăind doi vechi stejari (...) / O! frate, zice unul, un vînt de miez de noapte / Adusu-mi-a din vale lung vaiet, triste șoapte. / E sabie în țară! au năvălit tătarii! Ș-acum în bălți de sînge își joacă armăsarii."*

În *Balada unui greier mic* de G. Topîrceanu, un greieruș

> *„Negru, mic, muiat în tuș / Și pe-aripi pudrat cu brumă"*

se vaită ca un om pe care l-a prins iarna fără provizii:

> *„Cri-cri-cri / Toamnă gri / Nu credeam c-o să mai vii / Înainte de Crăciun, / Că puteam și eu s-adun / O grăunță cît de mică."*

În *Toamna țesătoare*, V. Alecsandri face ca toamna și iarna să lucreze și să aibă deprinderi ca două fete de la țară:

> *„Toamna grabnic le urzește, / Le-mpletește, nevedește, / Și cu toate la un loc / Ea-și lucreaz-o-nvelitoare / Ca să meargă-n șezătoare / Și să ia parte la joc. / Iat-o în cămeșe albă, / Cu lefți mari lucind în salbă, / Mari cît ochii săi căprii. / Trista iarnă-o pizmuiește / Și prin neguri o pîndește / Descîntînd vrăjitorii."*

În *Octombrie*, G. Topîrceanu spune în glumă că toamna este o domnișoară care intimidează o tufă de liliac:

> *„Întîrziată fără vreme! / Se plimbă Toamna prin grădini / Cu faldurile hlamidei plini / De crizanteme! (...) // Un liliac nedumerit (...) / De-alura ei de domnișoară / S-a-ngălbenit, s-a zăpăcit / Și de emoție-a-nflorit / A doua oară."*

Personificarea are la bază o metaforă. Astfel, toamna = domnişoară, fiindcă are „alură („ţinută, înfăţişare, fel de a fi") de domnişoară", iar liliacul = un tînăr, fiindcă „de emoţie" (însuşire umană) „a înflorit a doua oară".

Animalele care se poartă în fabule sau în basme ca oamenii sînt şi ele personificate.

Personificarea duce uneori la alegorie.

Predicatul şi propoziţia predicat sau predicativa Predicatul este un verb, un nume însoţit de un verb copulativ sau un grup format din două verbe strîns unite care arată ce se petrece cu lucrurile sau fiinţele numite de subiect prin substantiv sau printr-un echivalent al substantivului. În: *Norii* acopăr *soarele*, se spune ce se petrece cu *norii;* în: *Soarele* e acoperit *de nori*, se spune ce se întîmplă cu *soarele*; în: *Vulpea* are *coada stufoasă*, se spune ce are *vulpea* etc.

Predicatul verbal

Pentru a fi predicate, verbele trebuie să fie la unul din modurile personale (predicative), adică la indicativ, conjunctiv, condiţional-optativ, imperativ. (Regula aceasta are cîteva excepţii, vezi: **predicatul la modurile nepersonale.**)

Predicatul verbal complex În unele grupuri de cuvinte cu rol de predicat figurează două verbe, de ex.: *Omul* dădu să plece; *El* nu apucase să scoată *o vorbă;* Nu trebuia să mai stea *acolo;* N-avea *nimic* de făcut.

Astfel de combinaţii le numim predicate verbale complexe, în care pe locul întîi figurează numai anumite verbe. Pe locul al doilea se întîlnesc însă orice verbe, dacă sensul lor se potriveşte cu ce spunem. Verbele de pe locul al doilea sînt la conjunctiv sau, mai rar, la supin sau la infinitiv. Ele trebuie să aibă subiect propriu (exprimat sau subînţeles). Înţelesul g e n e r a l al combinaţiei îl dă primul verb care poate să arate:

1) Începutul unei acţiuni:

încep, *începi*, *începe* etc.;	*să cînt*, *să cînţi*, *să cînte* etc.
apuc, *apuci*, *apucă* etc.;	*să scriu*, *să scrii*, *să scrie* etc.;
prind, *prinzi*, *prinde* etc.	*să deretic*, *să deretici*, *să deretice* etc.;
	să visez, *să visezi*, *să viseze* etc.

2) Faptul că acţiunea era pe cale să se producă:

era	*să cînt*, *să scriu*, *să deretic*, *să visez*, *să plîng* etc.
dau, *dai*, *dă*, *dăm* etc.	*să cînt*, *să cînţi*, *să cînte* etc.;
	să intru, *să intri*, *să intre* etc.;
	să vorbesc, *să vorbeşti*, *să vorbească* etc.; *să plec*, *să pleci*, *să plecăm*, *să plecaţi;* *să mă reped*, *să te repezi*, *să se repeadă* etc.
stă, *stătea*	*să cad*, *să cazi*, *să cadă* etc.;
	să se prăbuşească, *să se ridice*, *să decoleze* etc.

3) Faptul că acţiunea trebuie să se producă:

trebuie, *trebuia*, *a trebuit*, *va trebui* etc.	*să cînt*, *să rîd*, *să plîng*, *să cînţi*, *să rîzi*, *să plîngi*, *să cînte*, *să rîdă*, *să plîngă* etc.
am, *ai*, *are*, *avem*, *aveţi*, *au;* *aveam*, *este*, *era*, *a fost*, *va fi etc. (ceva)*	*de citit*, *de scris*, *de mers*, *de vorbit*, *de zis* etc. *de scris*, *de lucrat*, *de făcut*, *de terminat*, *de sfîrşit* etc.

4) Dorința de îndeplinire a acțiunii:

vreau, *vrei*, *vrea*; *să cînt*, *să cînți*, *să cînte*,
am vrut, *ai vrut*, *a vrut*, *să scriu*, *să viu*, *să mor* etc.
vei vrea etc.
aş vrea, *ai vrea* etc.

5) Posibilitatea de îndeplinire a acțiunii:

pot, *poți*, *poate*, *putem*, *să cînt*, *să cînți*, *să cînte*, *să scriu*, *să dorm*, *să*
puteai, *putea*, *am putut*, *visez*, *să mă cert*, *să mă chinui* etc.
ai putut, *a putut*, *aş putea* etc.

Predicatul verbal complex este o unitate de înțeles. De aceea, el poate să aibă *în propoziție și în frază* rol de predicat unic. Se înțelege de la sine că, atunci cînd dorim să vedem cum este alcătuit și ce legătură este între verbele lui, îl desfacem în părțile din care este compus.

După felul în care sînt formate, aceste predicate se grupează în 3 categorii:

1) cele în care amîndouă verbele se modifică după număr și persoană;

2) cele în care primul verb are numai persoana a III-a singular *(era să cazi*, *era să cădem* etc., *trebuie să cînt*, *trebuie să cîntăm* etc.);

3) cele în care primul verb are numai persoana a III-a singular și se folosesc numai una, două din formele sale *(era să...*, *stă*, *stătea să...)*.

Verbe ca *era*, *pot*, *trebuie*, *(îmi) vine* au fost considerate **semiauxiliare** de mod. În aceeași categorie a fost introdus și *vreau* (vezi pag. 241).

Predicatul la modurile nepersonale

În anumite condiții, verbul poate fi predicat și cînd se află la un mod nepersonal. Astfel:

Infinitul scurt este predicat cînd:

1) urmează după o formă a verbului *(a) avea* în propoziții care încep cu: *ce*, *cine*, *cu ce*, *cu cine*, *(de) la cine*, *(de) la ce*, *despre cine*, *despre ce*, *pentru cine*, *pentru ce*, *cînd*, *unde*, *de unde*, *pe unde*, *încotro*, *cui*; de ex.: *N-ai* c e zice; *N-are* c i n e cînt ; *N-are* c u c i n e vorbi; *Avem* c e discuta; *Aveți* c u i spune; *Au avut* d e l a c i n e fi : *N-ai* c î n d închei *raportul*; *Am* u n d e merge; *N-am* u n d e trage *noaptea asta*; *Are* d e u n d e be *și* mînc ; *N-are* î n c o t r o (sau p e u n d e) fugi etc.;

2) urmează după *înainte de a*, *pînă a*, cu condiția obligatorie de a fi urmat de un subiect; de ex.: Î n a i n t e de a spune *el ceva*, *tu să nu spui nimic;* P î n ă a termina *tu treaba*, *el se întoarce*.

Gerunziul este predicat numai cînd un subiect e prezent în propoziție; de ex.: D e z b a t e r i l e sfîrșindu-se, *s-a trecut la vot; Să știți că*, răcindu-se v r e m e a, *vă trebuie îmbrăcăminte călduroasă.*

Participiul poate să fie considerat predicat numai în construcții eliptice, ca: Părăsit *de toți*, *cățelul începu să schiaune* (presupunem: „fiindcă a fost părăsit"); Premiat *la numeroase concursuri viticole*, *Cotnarul a ajuns celebru* (presupunem: „fiindcă a fost premiat").

Predicatul nume sau predicatul nominal

Substantivul, adjectivul, numeralul (cardinal, ordinal, fracționar) și pronumele pot fi predicate dacă și numai dacă sînt însoțite de un verb de legătură (verb copulă). Acestui predicat i se spune **nominal**, fiindcă primele trei părți de vorbire de mai sus sînt cuprinse într-o categorie mai largă, aceea de n u m e. În ea a fost inclus și pronumele în calitate de predicat.

Predicat nominal s u b s t a n t i v: *Albina* este insectă; *Tache* a ajuns locotenent; *Mamă-sa* rămăsese văduvă.

Predicat nominal **a d j e c t i v:** *Căprioarele* sînt gingaşe; *Hainele lui* erau modeste; *De spaimă*, *omul* se făcuse galben *la faţă*.

Predicat nominal **n u m e r a l :** *Ei* erau cinci; *Niculăiţă* a devenit al doilea.

Predicat nominal **p r o n u m e:** *Voi* cîţi sînteţi? *Aceştia* sîntem toţi; *Eu* nu sînt el *şi tu* nu eşti eu.

Vezi şi **false nume predicative.**

Propoziţia predicat sau predicativa Este ceea ce rezultă din transformarea unui nume predicativ în propoziţie, cu condiţia ca numele predicativ să fie substantiv sau adjectiv, de ex.: *Tache a devenit* ceea ce îşi propusese; *Universul este* ce se vede, *dar şi* ce nu se vede *cu ochiul*. (Numele predicativ a fost un substantiv.) *Totul este* cum aţi dorit; *Satul nu mai era* cum îl ştia el; *Vizitatorii nu erau* cîţi bănuiţi dumneavoastră (Numele predicativ a fost un adjectiv.)

Formula construirii propoziţiei predicative este: Subiect — verb copulă + *ceva*, *cineva*, *cumva*, *cît*, transformate în propoziţie.

Prepoziţia Este partea de vorbire care leagă un substantiv sau un echivalent al lui cu alte cuvinte din propoziţie.

Spre deosebire de conjuncţie, ea nu leagă niciodată două verbe (vezi **Conjuncţia**), de ex.: Cu *o floare nu se face primăvara; Vorbeşti* de *lup şi lupul e la uşă; A trecut* prin *Moldova; Coboară* pe *o scară în spirală.*

Substantivele şi echivalentele lor precedate de prepoziţie sînt în cazul acuzativ sau genitiv.

Sînt în acuzativ *toate substantivele, pronumele etc. construite cu una dintre prepoziţiile care nu are pereche un adverb*, de ex.: *(se laudă)* cu *tine*, *(păr)* de *lup*, *(creion)* fără *vîrf*, *(a venit)* la *el*, *(parcă e căzut)* din *lună*, *(stă)* în *vîrful (patului)* etc.

Prepoziţiile **simple** cel mai des utilizate *cu acuzativul* sînt: *a*, *către*, *cu*, *de*, *fără*, *la*, *lîngă*, *în*, *într-*, *între*, *pe*, *pentru*, *peste*, *pînă*, *spre*, *sub*.

Prepoziţiile **compuse** cel mai des utilizate *cu acuzativul sînt: de-a*, *de către*, *de la*, *de pe*, *dinspre*, *despre*, *din*, *dintr-*, *dintre*, *fără a*, *fără de*, *înspre*, *pe după*, *pe la*, *pînă a*, *pînă de*, *pînă la*, *pînă în*, *pînă într-*, *pînă între*, *pînă pe*, *pînă pe la*, *pînă prin*, *pînă printre*, *printre* etc.

Cer cazul genitiv toate *prepoziţiile care au pereche un adverb şi acesta apare ca şi cum ar fi substantiv cu articol enclitic* (uneori chiar a devenit substantiv): *dinaintea casei; dinapoia carului; dedesubtul cărţii; dinăuntrul sticlei*, *împotriva viscolului*, *înaintea lui Ion*, *înapoia plugului*, *împrejurul ogrăzii*, *îndărătul unui zid* etc.

Contra şi **deasupra** *se construiesc* de asemenea cu genitivul, *deşi nu au pereche cîte un adverb nearticulat.*

Prepoziţiile din această serie cer genitivul din cauză că au articol. Unele au devenit chiar substantive, căci *dedesubtul*, de exemplu, are şi plural: *dedesubturi*.

De remarcat şi faptul că prepoziţiile în discuţie se combină cu pronumele ca şi cînd ar fi substantive, de ex.: *dinaintea mea* faţă de *dinspre mine* ca şi *îndoiala mea*, *împotriva voastră*, *îndărătul tău* ca şi *în spatele tău.*

Prepoziţia **la** în aşa-numitul **dativ cu la**. Prepoziţia *la* urmată de un substantiv sau de un echivalent al lui, dă acestuia înţeles de dativ, de ex.: *Corb* la corb *nu scoate ochii;* La calul *nărăvit*, *pinten ascuţit (trebuie); Spune-mă* la cine *vrei*, deşi el însuşi nu are şi forma de dativ.

Asemenea construcții sînt relativ răspîndite, cu deosebire în limbajul vorbit de ex.: *Asta să n-o mai spui* la nimeni; *Dă* la mama *cuțitașul, puișor!; Spune-i să nu mai strige* la tine!

Punctul de plecare este ideea de loc existentă în prepoziția *la*, care se combină cu cea de direcție mai ales la verbele declarandi și la cele de mișcare. În felul acesta, înțelesul „local" al prepoziției *la* se transformă în „direcție", ceea ce nu se întîmplă însă decît dacă *la* stă înaintea unui substantiv sau a unui echivalent de substantiv care denumește ființe și îndeosebi persoane.

Prepoziții și adverbe Unele cuvinte sînt folosite atît ca adverbe, cît și ca prepoziții, de ex.:

prepoziții	adverbe
El a fost contra *aprobării.*	*El a fost* contra
S-a declarat împotriva *înțelegerii noastre.*	*S-a declarat* împotrivă.
Luați-o înaintea *coloanei.*	*Luați-o* înainte.
Iese deasupra *apei ca untdelemnul.*	*Iese* deasupra *ca untdelemnul.*

Deosebirea se face ușor dacă ținem seama de faptul că prepoziția se folosește totdeauna împreună cu substantivul, cu pronumele sau cu alt echivalent al substantivului pentru a-l lega de un substantiv sau de alt cuvînt din propoziție, pe cînd adverbul nu se folosește niciodată în acest fel. (Vezi **Adverbul.**)

Prepoziția și articolul Prepozițiile cer ca substantivul pe care-l preced să nu primească articolul: *coș* cu mere, *lapte* de vacă, *mergeți* fără grijă, *om* între oameni etc. Dacă însă el are articol din alte motive, prepoziția nu-l elimină: *coș* cu merele *cele mai frumoase din grădină*, *casă* cu etajul *întîi foarte înalt*, *umblați* fără grija *noastră* etc. (Vezi **Articolul.**)

Regimul special al unor prepoziții față de articol O prepoziție compusă, *de-a*, se construiește întotdeauna cu articolul enclitic: de-a *baba oarba* (de-a *berbeleacul*, de-a *uliii și porumbeii*, de-a *lungul*, de-a *latul*, de-a-*n-tregul*, de-a *rostogolul* etc.).

Prepoziția *cu*, la rîndul ei, impune folosirea articolului cînd:

1) substantivul care o urmează indică instrumentul, de ex.: *bate* cu *bățul (cu un băț)*, *scoate* cu *cleștele (cu un clește)*, *călătorește* cu *tramvaiul (cu un tramvai)*, *scrie* cu *creionul (cu un creion)*, cu *stiloul (cu un stilou)*, cu *pixul (cu un pix)*, *plouă* cu *găleata*, *lovește* cu *buzduganul* (cu *sabia*, cu *securea*, cu *spada* etc.), *taie* cu *cuțitul (cu lama*, cu *foarfecele*, cu *barda*, cu *toporul* etc.), *amenință* cu *bătaia (cu forța*, cu *mîna*, cu *pumnul* etc.).

2) substantivul are rol de complement de cantitate sau de măsură: *vinde* cu *kilogramul* (cu *metrul*, cu *cotul*, cu *banița*, cu *grămada*, cu *toptanul)*, *nu-l vede* cu *lunile* (cu *anii*, cu *săptămînile* etc.), *lucrează* cu *ziua* (cu *ora*, cu *minutul)*, *bea* cu *paharul (*cu *vadra*, cu *sticla*, cu *damigeana*, cu *oala* etc.), *trece* cu *timpul (*cu *vremea)* etc.

Dificultatea de a stabili cînd *cu* cere articol și cînd nu, constă în faptul că unele construcții seamănă cu cele înșirate mai sus, deși substantivul nu are aceeași funcție, de ex., *în plouă* cu *găleata* avem instrumentul, pe cînd în *plouă* cu *cenușă*, cu *broaște*, cu *grindină*, cu *cîrnați* etc., substantivele *cenușă*, *broaște*, *grindină*, *cîrnați* etc. nu indică instrumentul, ci „materia" cu care se produce acțiunea exprimată de verb.

Substantivele care au sensul de „materie" sau care pot indica materia nu primesc articolul cînd sînt construite cu prepoziția *cu* de ex.: *funcționează* cu *benzină* (cu *petrol*, cu *cărbuni*, cu *aburi*, cu *electricitate*, cu *gaz* etc.), este *acoperit* cu *pietriș* (cu *cenușă*, cu *nisip*, cu *piatră*, cu *asfalt*, cu *ciment* etc.), *se spală* cu *apă* (cu *detergent*, cu *ulei*, cu *sodă*, cu *spirt*, cu *săpun* etc.), *unge* cu *untură* (cu *ouă*, cu *sirop*, cu *mire*, cu *unt*, cu *seu*, cu *vopsea* etc.).

Deosebirea dintre instrument și materie sau specie reiese limpede din propoziții ca: *Obiectul acesta se va spăla* cu *peria* (instrument) *și* cu apă *fierbinte* (materia, specia); *Mobila se freacă* cu ceară (materia) *și se lustruiește* cu *cîrpa* (instrument).

Înțelesul de specie al unui substantiv poate să fie cuprins în el însuși, ca în: *scrie* cu *cerneală* sau să fie sugerat, ca în: *scrie* cu *creion roșu*, unde *creion roșu* indică o specie de creion (un creion roșu, nu orice fel de creion), și nu instrumentul ca atare.

Ca atribut, substantivul construit cu prepoziția *cu* nu se articulează, de ex.: *casă* cu *grădină*, *fată* cu *zestre*, *femeie* cu *bărbat*, *om* cu *mare vază* etc.

3) se indică asocierea (*se înțelege*, *se ceartă*, *se luptă*, *se bate* etc.) *cu oamenii* (cu *boala*, cu *moartea*, cu *jivinele*, cu *dușmanul*, cu *marea*, cu *întunericul*, cu *vîntul* etc).

În această ultimă situație, substantivul poate să nu primească articolul hotărît, dar trebuie să primească fie articol nehotărît, fie altă determinare asemănătoare, de ex.: (*a plecat*, *s-a dus*, *s-a întors*, *a petrecut*, *s-a certat* etc.) cu n i ș t e *colegi* (cu c î ț i v a *prieteni*, cu u n *cunoscut*, cu o *fată* etc.).

Numai în expresia cu + substantiv + cu tot, articolul este exclus: *a smuls un copac* cu *rădăcină* cu tot, *s-a răsturnat* cu *sanie* cu tot, *a fugit* cu *bani* cu tot etc.

Prepozițiile cu și de Folosindu-se adesea cu un nume de materie, prepoziția *de* servește spre a arăta c a n t i t a t e a, v o l u m u l, u n i t a t e a d e m ă s u r ă exprimată de substantivul anterior, de ex.: *o sticlă* de *cerneală*, *un vagon* de *grîu* etc. Din cauza asemănării de înțeles dintre construcțiile cu prepoziția *de* și cele cu prepoziția *cu*, se produce cîteodată înlocuirea lui *de* prin *cu*, de ex.: *sticlă* cu *cerneală*, *vagon* cu *porumb*.

Cu *nu poate să fie întrebuințat în locul lui* **de** *cînd:*

1) *de* împreună cu substantivul arată c i n e sau c e f o r m e a z ă, c o n s t i t u i e o cantitate, cum se vede, dealtfel din compararea singularului și pluralului construcțiilor de mai jos:

(o) ceată de *copii*	*(multe) cete* de *copii*
(o) clasă de *elevi*	*(multe) clase* de *elevi*
(un) pluton de *soldați*	*(multe) plutoane* de *soldați*
(o) turmă de *oi*	*(multe) turme* de *oi*
(un) hectolitru de *lapte*	*(mulți) hectolitri* de *lapte*
(un) fascicul de *raze*	*(multe) fascicule* de *raze*
(un) snop de *grîu*	*(mulți) snopi* de *grîu*
(o) tonă de *pește*	*(multe) tone* de *pește*

2) *de* împreună cu substantivul se referă la un recipient (vas, coș, ladă etc.) considerat ca unitate de măsură, chiar dacă nu se măsoară cu el în mod obișnuit, de ex.:

(un) bidon de *untură*	*(o) dublă* de *orz*
(un) coș de *mere*	*(o) găleată* de *lapte*
(o) cinzeacă de *țuică*	*(o) pungă* de *bomboane*
(o) sticlă de *vin*	

Întrebuinţarea lui *de* sau *cu* depinde şi de intenţia vorbitorului. Dacă, de ex., prin *o găleată* cu *nisip* se înţelege „o găleată în care este (mai mult ori mai puţin) nisip“, atunci întrebuinţarea lui *cu* este corectă. Dacă însă e vorba de „atîta nisip cît intră într-o găleată“, atunci trebuie *o găleată* de *nisip*.

Din cauză că unele construcţii ca: *(un) pahar* de *vin; (o) pungă* de *bomboane, (un) ghiveci* de *flori, (o) vază* de *flori* etc., sînt privite ca şi cînd ar însemna „(un) pahar p e n t r u vin, (o) pungă p e n t r u bomboane“ etc., ca să se arate că în pahar este vin, în pungă sînt bomboane ş.a.m.d., se foloseşte prepoziţia *cu*. În felul acesta, se pierde însă ideea că, de fapt, *(un) pahar* de *vin; (o) pungă* de *bomboane* etc. arată cantitatea.

Prepoziţiile de şi din Prepoziţia *de* se întrebuinţează, între altele, în grupuri de cuvinte formate din substantiv + de + substantiv spre a arăta f e l u l, s p e c i a obiectului indicat de primul substantiv de ex.: *apă* de *ploaie* = o specie de apă, în comparaţie cu apă de izvor, de fîntînă sau de cişmea, de trandafiri sau de plumb.

Cum felul, specia pot să fie exprimate şi prin substantive nume de materie: *cămaşă* de *nailon*, uneori *de* este înlocuit cu *din*, cu toate că este vorba tot despre un soi, un fel etc. Cînd în asemenea construcţii acesta este sensul se va folosi *de*, ca în:

ciorapi de *bumbac* (specia)	ca şi:	*ciorapi* de *lînă* (de *mătase*, de *damă* etc.)
contract de *închiriere*	ca şi:	*contract* de *vînzare* (de *cumpărare*, de *cercetare*, de *muncă* etc.)
dulap de *stejar*	ca şi:	*dulap* de *brad* (de *fag*, de *fier*, de *haine*, de *scule* etc.)
marfă de *import*	ca şi:	*marfă* de *export*
ulei de *in*	ca şi:	*ulei* de *floarea-soarelui* (de *dovleac*, de *rapiţă*, de *soia* etc.)

Înlocuirea lui *de* prin *din* se face uneori spre a se evita repetarea lui *de*. De ex.: *în căciulă* de *blană de miel*, *haină* de *piele de capră*, *gard* de *nuiele de răchită* etc., *primul de* cedează locul, de *obicei*, lui *din*.

Cînd este absolută nevoie să specifice din ce este confecţionat un obiect, se recomandă introducerea în construcţii cum sînt cele de mai sus a unui verb care să arate acest lucru, de ex.: *căciulă* făcut *din blană de iepure; scurtă* confecţionată *din blană de căprioară; coş* lucrat *din nuiele de răchită* etc.

Prepoziţiile de şi pentru Prepoziţia *de* arată împreună cu substantivul care o urmează nu numai specia, felul etc., ci şi d e s t i n a ţ i a, u t i l i z a r e a obiectului exprimat de primul substantiv din formula substantiv + de + substantiv. De ex.: *armă* de *foc*, *carte* de *vizită*, *faţă* de *pernă*, *lampă* de *miner*, *lingură* de *supă*, *sfeclă* de *zahăr* etc., precum şi în toate construcţiile în care este urmat de un supin: *gumă* de *şters*, *pensulă* de *vopsit* etc.

Datorită înţelesului de „destinaţie“, „utilizare“, *de* este înlocuit de multe ori în construcţii cum sînt cele de mai sus prin *pentru*, fără ca lucrul acesta să fie totdeauna necesar. Astfel, putem spune *bluză* de *vînt*, *cămaşă* de *vară* sau de *sport*, *lingură* de *supă*, *pînză* de *fierăstrău* ş.a.m.d., pentru că *de* are funcţia corespunzătoare, iar înlocuirea lui poate să dea naştere la alte neînţelegeri, dacă am face-o, de ex., *în bluză* de *vînt*.

Pentru apare în mod nejustificat şi înaintea unui obiect indirect cerut de unele verbe ca a *se preocupa* care trebuie folosit numai cu *de* şi ca infinitiv lung, de ex.: *preocuparea* de *a cerceta*, *preocuparea* de *îmbunătăţire a situaţiei* etc.

Prepoziţia pe Pentru *pe* înaintea obiectului direct, vezi **obiectul direct**.

Pe în alte situaţii. *Pe* se întrebuinţează şi ca prepoziţie de l o c, de t i m p, de scop etc., însoţind un circumstanţial. Ea nu are o situaţie deosebită de a celorlalte prepoziţii. Trebuie să i se stabilească însă limpede funcţia, de ex.:

— în circumstanţiale de loc: *A pus piciorul* pe *minge; Nu pune paie* pe *foc!; A aruncat o pătură* pe *cal; Pune mîna* pe *el!*

— în circumstanţiale de timp: *Vino* pe *joi; S-a întîmplat* pe *o vreme splendidă; Amînăm totul* pe *mîine dimineaţă.*

Prepoziţiile după şi de pe Prepoziţia *după* are înţelesul „în urma, înapoia, în spatele", de ex.: *Nu te mai ţine scai* după *el!*; După *război, mulţi viteji s-arată.*

În acelaşi timp, *după* mai înseamnă şi „potrivit cu un model, cu un exemplu", ca în: *A făcut (sau a copiat) teza* după *(teza lui) Gheorghiţă; A făcut* după *capul lui* (= după modelul pe care îl avea în cap).

Prepoziţia *de pe* arată un raport invers decît *pe: Ia piciorul* de pe *minge!; Ia mîna* de pe *mine!; Vrabia a zburat* de pe *o crenguţă* etc.

Dupe este o formă regională nerecomandabilă a lui *după.*

Prepoziţia pînă Apare singur numai înaintea adverbelor: *pînă azi*, *pînă cînd*, *pînă ieri*, *pînă mîine*, *pînă joi*, *pînă acasă*, *pînă aici*, *pînă acolo*, *pînă jos*, *pînă sus* etc.

În toate celelalte utilizări, *pînă* este însoţit fie de altă prepoziţie: *pînă în*, *pînă la*, *pînă spre*, *pînă unde* etc. fie de conjuncţia *să: pînă să.* Aşa se şi explică utilizarea ei în locuţiuni conjuncţionale care introduc propoziţii circumstanţiale de timp şi de loc. (Vezi **Conjuncţia.**)

Prezentul Arată că acţiunea verbului aflat la acest timp are loc în principiu chiar cînd o enunţăm. Toate modurile personale au prezent. Dintre cele nepersonale, îl are numai infinitivul. Gerunziul are înţeles temporal dependent de timpurile din propoziţiile în care apare. Ca timp al modurilor personale, în prezent găsim înţelesuri mai apropiate sau mai puţin apropiate de momentul în care se vorbeşte despre acţiunea exprimată de el. Astfel, în *Peste cîteva zile* intrăm *în vacanţă*, *intrăm* nu înseamnă a c u m cînd vorbim, ci în v i i t o r u l n u p r e a î n d e p ă r t a t (peste cîteva zile!).

Aceste înţelesuri sînt determinate a) de modul gramatical şi b) de legătura dintre prezentul unui mod şi celelalte timpuri şi moduri din propoziţii şi fraze.

Ele se explică prin faptul că, pe cînd indicativul înfăţişează acţiunea ca sigură, imperativul o înfăţişează ca pe o poruncă, a cărei executare trebuie să înceapă de îndată ce a fost rostită, conjunctivul exprimă posibilitatea, iar posibilitatea se realizează sau nu; prin urmare, prezentul conjunctivului conţine în el chiar ideea de viitor, chiar dacă acest viitor este gîndit ca pornind din prezent. Condiţionalul, la rîndul său, este modul condiţiei.

Structura prezentului Sufixul gramatical principal al prezentului se descoperă la persoana I şi la a II-a plural:

(să) *alergăm*	*veghem*	*cădem*	*ducem*	*zvîrlim*	*tîrîm*
(să) *alergaţi*	*vegheaţi*	*cădeţi*	*duceţi*	*zvîrliţi*	*tîrîţi*

De unde rezultă că el este:

-*ă/a* pentru verbele terminate la infinitiv în *consoană* + *a*,
-*e/a* pentru verbele terminate la infinitiv în -*chea*, -*ghea*,
-*ia* (de fapt, -*e* este un -*ă* care a trecut la -*i* din cauza sunete dinaintea lui),

-e pentru verbele terminate la infinitiv în *-ea* și *-e*,
-i sau *-î* pentru verbele terminate la infinitiv în *-i* sau în *-î*.

Sufixe gramaticale secundare *-ez* **și** *-esc*. Multe verbe au nevoie la prezent de un sufix, pe lîngă cel principal, dar numai pentru persoana I, a II-a, a III-a singular și a III-a plural; adică de:
-ez la unele verbe terminate la infinitiv în *consoană +ă* sau în *-chea*, *-ghea*, *-ia*, și
-esc la cea mai mare parte a verbelor terminate la infinitiv în *-i* sau în *-î*.

Verbe care primesc la prezent pe *-ez*. Din cauză că nu există o regulă strictă pe baza căreia să putem recunoaște de la început ce verbe primesc sufixul secundar *-ez*, dăm mai jos lista celor mai frecvente dintre ele:

aciua
arenda
într-aripa
arma
binecuvînta
brăzda
bura
căina
căpia
cășuna
cerceta
cina
cocoșa
cresta
creștina
cuvînta
dăuna
depărta
desfiinţa
desperechea
dezarma
dezrădăcina
dormita
dura
examina
forma
furișa
grebla
holba
ierna
îmbărbăta
îmbrăţișa
îmbufna
îmbujora
îmbuna
împăna
împerechea
împestriţa
împovăra
împrospăta
împuţina
înainta
înapoia
înarma
încăpăţîna
înceta
încleșta
încorda
încorona
încotoșmăna
încovoia
încresta
încrucișa
încuiba
încunoștinţa
încuviinţa
înfia
înfiera
înfiinţa
înflăcăra
înfrumuseţa
înfrîna
înfumura
îngenunchea
îngloba
îngusta
înjgheba
înmagazina
înmormînta
înnopta
înrădăcina
însăila
însărcina
însenina
însera
înstrăina
înștiinţa
înșuruba
întemeia
întortochea
întrebuinţa
întrema
întrista
întrupa
învecina
înveșmînta
învia
înviora
înzestra
lăcrima
linia
lucra
lumina
micșora
minuna
mura
ofta
ospăta
pagina
păstra
perpetua
pipera
pisa
priveghea
proba
regula
reglementa
ruina
rușina
săgeta
săra
scînteia
scurta
semna
sîngera
subţia
strîmba
șchiopăta
tatua
tămîia
trăda
trîmbiţa
trunchea
turba
ura
urla
urma
ușura
văra
veghea
vibra
visa, *vîna* etc.

Din cele 133 verbe de mai sus, 59 sînt compuse cu prefixul *în-* (*îm-*). Ele par o categorie constituită, dar multe de același fel nu primesc pe -ez, de ex.: *încheia*, *închina*, *încuia*, *îngheţa*, *împresura* etc.

Sufixul secundar *-esc* se întrebuinţează la mai bine de 90% dintre verbele terminate la infinitiv în *-i* și în *-î*. De aceea, este mai potrivit să vedem ce verbe nu primesc acest sufix. Cele mai frecvente sînt:

adormi
ascuţi
auzi
cîrîi
coborî
conveni
hurui
ieși
împărţi
oferi
omorî
pieri
reveni
sări
scîrţîi
trebui
turui
ţiui

azvîrli	*cuveni*	*înăbuși*	*pipăi*	*scobori*	*ţîrîi*
behăi	*deveni*	*înghiţi*	*pîrîi*	*sfîrîi*	*ţopăi*
bîjbîi	*dezminţi*	*lăpăi*	*plescăi*	*simţi*	*veni*
bîlbîi	*dobori*	*măcăi*	*pogori*	*sîsîi*	*vîjîi*
bîrîi	*dormi*	*minţi*	*presimţi*	*sorbi*	*zbîrnîi*
bîzîi	*fîlfîi*	*mîrîi*	*preveni*	*suferi*	*zgudui*
bubui	*fugi*	*mormăi*	*puţi*	*sui*	*zumzăi*
chiui	*hîrîi*	*muri*	*repezi*	*ști*	*zvîrcoli*

Desinenţele prezentului sînt:

	la indicativ			la conjunctiv	
(eu)	*-ø / -u*	*-ø/-u*	(noi)	*-m*	*-m*
(tu)	*-i*	*-i*	(voi)	*-ţi*	*-ţi*
(el, ea)	*-ă/-e*	*-e/-ă*	(ei, ele)	*-ă/-e/-ø*	*-e/-ă*

La persoana a III-a singular, ele variază după clasa de conjugare a verbelor și după sunetele din ultima silabă, astfel, la indicativ prezent, *-ă* apare la verbele cu infinitivul terminat în consoană urmată de *a*: (el, ea) *cîntă*, (el, ea) *aleargă*, iar *-e* la verbele din aceeași clasă de conjugare, dar cu infinitivul terminat în *-ia*, *-chea:* (el, ea) *taie*, (el, ea) *îngenunche; -ă* apare și la verbele terminate în *-î* (el, ea) *vîră* deși ele sînt din altă clasă de conjugare decît cele de mai sus.

La fel stau lucrurile și cu persoana a III-a plural: (ei, ele) *cîntă*, (ei, ele) *aleargă;* (ei, ele) *taie*, (ei, ele) *îngenunche;* (ei, ele) *vîră*.

Celelalte categorii au la persoana a III-a plural desinenţa zero: (ei, ele) *plac*, *văd*, *trec*, *doresc* etc.

La conjunctiv, desinenţa de persoana a III-a singular este *-e* pentru verbele care au la indicativ prezent desinenţa *-ă;* (el, ea) *să cînte*, *să alerge* și tot *-e* pentru cele terminate în *-ia -chea:* (el, ea) *să taie*, *să îngenunche*. Persoana a III-a plural are aceleași desinenţe ca a III-a singular.

Desinenţa *-u* se folosește numai la persoana I sing. a verbelor cu radicalul terminat în *-hl*, *-fl*, *-pl*, *-rl*, *-tr* care nu au sufixul secundar *-ez:* (eu) *umblu*, *aflu*, *umflu*, *umplu*, *intru*, *mustru*, *zvîrlu*, *urlu* etc.; la verbele *bea*, *da*, *sta*, *vrea*, *lua:* (eu) *beau*, *dau*, *stau*, *vreau*, *iau;* la verbele cu radicalul în *-i* precedat de o consoană ca: (eu) *scriu* (plus derivatele lui); la verbe (astăzi din ce în ce mai rar) ca: (eu) *apropiu*, *mîniu*, *sfîșiu*, *zgîriu*. Astăzi, la acestea se întîlnește la persoana I singular o desinenţă reprezentată de *-i* plenison (scris *-ii*)*:* (eu) *apropii*, *mînii*, *sfîșii*, *zgîrii*.

Desinenţele prezentului la imperativul pozitiv sînt:

(tu) *-ă* pentru verbele terminate la infinitiv *în consoană +a*, pentru cele cu sufixul secundar *-ez;* pentru cele terminate la infinitiv, în *-î*, dar fără sufix secundar: *ascultă!; așteaptă!; cîntă!; vîră!; pogoară!;*

(tu) *-e* pentru verbele cu infinitivul terminat în *-ia* (fără sufix secundar): *apropie!; descuie!;* pentru verbele cu sufixul secundar *-esc: citește!; înegrește!; plătește!;* pentru verbele cu infinitivul terminat *în vocală +i* fără sufix secundar: *chiuie!; pipăie!;* pentru o parte dintre verbele cu infinitivul terminat în *-ea* sau în *-e* (vezi excepţiile la imperativ).

(tu) *-i* pentru verbele terminate la infinitiv în *consoană +i*, și care nu au sufix secundar: *adormi! fugi! ieși!* (Sînt neregulate formele *adu!; du(-te)! fă!* (de la face); *vino!* (de la *veni*) și, într-un fel, cele cu infinitivul terminat în *-ţi: ascute!* (de la *ascuţi*)*; dezminte!; înghite!*).

(voi) *-ţi* pentru toate verbele: *alergaţi!; îmbunaţi!; beţi!; vegheaţi!; înghiţiţi!*

Desinenţele prezentului la imperativul negativ sînt:
(tu nu) + *desinenţele infinitivului*: nu *alerga!*; nu *minţi!*
(voi nu) -*ţi* pentru toate verbele: nu *alergaţi!* nu *coborîţi*.

Structura prezentului indicativ şi conjunctiv de la verbele cu infinitivul în consoană +a, în -ia, -chea, -ghea

(eu)	*cutez*	*atest*	*aflu*	*încui*	*zgîriu*	*durez*	*veghez*
(tu)	*cutezi*	*ateşti*	*afli*	*încui*	*zgîrii*	*durezi*	*veghezi*
(el, ea)	*cutează*	*atestă*	*află*	*încuie*	*zgîrie*	*durează*	*veghează*
	să cuteze	*să ateste*	*să afle*	*să încuie*	*să zgîrie*	*să dureze*	*să vegheze*
(noi)	*cutezăm*	*atestăm*	*aflăm*	*încuiem*	*zgîriem*	*durăm*	*veghem*
(voi)	*cutezaţi*	*atestaţi*	*aflaţi*	*încuiaţi*	*zgîriaţi*	*duraţi*	*vegheaţi*
(ei, ele)	*cutează*	*atestă*	*află*	*încuie*	*zgîrie*	*durează*	*veghează*
	să cuteze	*să ateste*	*să afle*	*să încuie*	*să zgîrie*	*să dureze*	*să vegheze*

Deosebiri între conjunctiv şi indicativ sînt numai la persoana a III-a singular faţă de a III-a plural şi numai la unele verbe.

Atît la indicativ, cît şi la conjunctiv, persoana a III-a singular are aceeaşi formă ca a III-a plural.

Structura prezentului indicativ şi conjunctiv de la verbele cu infinitivul terminat în -ea sau în -e

(eu)	*scad*	*văd*	*dreg*	*scriu*
(tu)	*scazi*	*vezi*	*dregi*	*scrii*
(el, ea)	*scade*	*vede*	*drege*	*scrie*
	să scadă	*să vadă*	*să dreagă*	*să scrie*
(noi)	*scădem*	*vedem*	*dregem*	*scriem*
(voi)	*scădeţi*	*vedeţi*	*dregeţi*	*scrieţi*
(ei, ele)	*scad*	*văd*	*dreg*	*scriu*
	să scadă	*să vadă*	*să dreagă*	*să scrie*

Deosebirile sînt la aceleaşi persoane ca mai sus.

Structura prezentului indicativ şi conjunctiv de la verbele cu infinitivul terminat în -i sau în -î

(eu)	*chiui*	*ţopăi*	*cobor*	*aburesc*
(tu)	*chiui*	*ţopăi*	*cobori*	*abureşti*
(el, ea)	*să chiuie*	*ţopăie*	*coboară*	*abureşte*
(noi)	*chiuim*	*ţopăim*	*coborîm*	*aburim*
(voi)	*chiuiţi*	*ţopăiţi*	*coborîţi*	*aburiţi*
(ei, ele)	*să chiuie*	*să ţopăie*	*să coboare*	*să aburească*

Structura prezentului indicativ şi conjunctiv de la verbele avea, da, fi, lua, sta

(eu)	*am*	*dau*	*sînt*	*să fiu*	*iau*	*stau*
(tu)	*să ai/să aibi*	*să dai*	*eşti*	*să fii*	*iei*	*stai*
(el, ea)	*are*	*dă*	*este*	*să fie*	*ia*	*stă*
	să aibă	*să dea*				*să stea*
(noi)	*avem*	*dăm*	*sîntem*	*să fim*	*luăm*	*stăm*
(voi)	*aveţi*	*daţi*	*sînteţi*	*să fiţi*	*luaţi*	*staţi*
(ei, ele)	*au*	*dau*	*sînt*	*să fie*	*ia*	*stau*
	să aibă	*să dea*				*să stea*

Structura imperativului pozitiv de la verbele cu infinitivul terminat în consoană +a, în -ia, -chea, -ghea

(tu)	*cutează*	*atestă*	*află*	*încuie*	*zgîrîie*	*îngenunchează*	*veghează*
(voi)	*cutezaţi*	*atestaţi*	*aflaţi*	*încuiaţi*	*zgîrîiaţi*	*îngenuncheaţi*	*vegheaţi*

Structura imperativului pozitiv de la verbele cu infinitivul terminat în -ea sau în -e

(tu)	*scade*	*drege*	*vezi*	*scrie*	*rămîi*	*propune*
(voi)	*scădeți*	*dregeți*	*vedeți*	*scrieți*	*rămîneți*	*propuneți*

Structura imperativului pozitiv de la verbele cu infinitivul terminat în consoană +i cu și fără sufix secundar

(tu)	*fugi*	*sări*	*suferă*	*coboară*	*mărturisește*
(voi)	*fugiți*	*săriți*	*suferiți*	*coborîți*	*mărturisiți*

Imperativul negativ, fiind la persoana II-a singular ca infinitivul, iar la a II-a plural ca prezentul indicativului și conjunctivului, nu are nevoie de ilustrări.

Condiționalul optativ este un timp compus din condiționalul prezent al auxiliarului a avea și infinitiv. Formele lui sînt date la conjugarea auxiliarului *a avea* și la condițional.

Prezumtivul. Sînt gramatici care pun între modurile verbului și așa-numitul prezumtiv. După aceste gramatici, prezumtivul arată că o acțiune pare numai că se petrece, e bănuită de vorbitor, dar ea poate să nu aibă loc, de ex.: *Băiatul ăsta o mai fi dorind ceva; N-or fi avut vreme să treacă și pe la noi; Se zice că balaurii ar fi vărsînd foc și pară pe gură.*

Timpurile așa-numitului prezumtiv sînt toate compuse. Dintre ele, numai cele în care verbul se află la gerunziu ar putea fi considerate forme proprii. Celelalte sînt împrumutate de la alte moduri. Unele nici nu sînt prea bine fixate. Prezumtivul ar avea **două timpuri**: un prezent și un perfect.

Prezentul prezumtivului arată că acțiunea s-ar putea întîmpla chiar în momentul în care o numește vorbitorul și se înfățișează sub *patru forme* alcătuite din:

1) viitorul indicativ al auxiliarului *a fi* și gerunziu,

2) conjunctivul prezent al lui *a fi* și gerunziu;

3) condiționalul prezent al aceluiași auxiliar și gerunziu;

4) este identică cu viitorul indicativ popular, dar cu auxiliarul în forma *oi, ăi, o, om, ăți, or* (+ infinitiv).

Forma 1

(eu) *voi* sau *oi fi știind*
(tu) *vei* sau *ăi fi știind*
(el, ea) *va* sau *o fi știind*
(noi) *vom* sau *om fi știind*
(voi) *veți* sau *ăți fi știind*
(ei, ele) *vor* sau *or fi știind*

Forma 2

Apare numai la persoana a treia cu o singură formă:
(el, ea, ei, ele) *să fi știind*

Forma 3

Apare foarte rar și numai la persoana a treia: (el, ea, ei, ele) *ar fi putînd*.

Forma 4

Este la fel cu viitorul indicativului în forma lui populară: te pomenești că *oi ști* tu mai bine!

Perfectul prezumtivului arată că acțiunea s-ar fi putut întîmpla cîndva în trecut. El este la fel ca viitorul anterior al indicativului (forma cultă sau cea populară), dar fără să fie pus în legătură cu viitor propriu-zis, de ex.: *Răsadurile le vor fi mîncat vrăbiile sau melcii* (...*le-or fi mîncat* ...).

După cum se vede, prezumtivul e mai degrabă locul de întîlnire a cîtorva forme verbale de la alte moduri care exprimă îndoiala (ele au acest înțeles și la modurile din care fac parte). Faptul că una din formele lui de prezent are o înfă-

ţişare proprie nu ajunge spre a face din prezumtiv un mod de sine stătător, fiindcă există construcţii cu gerunziul care rămîn în cadrul modurilor lor gramaticale, de ex. *am fost (toţi) mergînd pe jos.*

Ceea ce împiedică aşadar tratarea formelor mai sus înşirate drept caracteristici ale unui mod numit prezumtiv este absenţa unei structuri morfologice unitare.

Pronumele Este partea de vorbire care ţine locul unui nume de lucru sau de fiinţă. El este prin urmare echivalentul substantivului, de ex.: *Cristian a împlinit şase ani. El merge în curînd la şcoală.* (El = Cristian); *Dar care dintre cei doi băieţi este Cristian?* (Care = un băiat.); *Acela cu părul tuns mărunt.* (Acela = băiatul de colo, nu cel de aici.)

Pronumele se împart în 7 clase şi în două mari categorii:

a) cele care ţin locul unui nume fără a mai indica nimic în plus.

b) cele care, înlocuind numele, adaugă ideea de posesiune sau arată dacă lucrul ori fiinţa se află în apropierea vorbitorului ori dincolo de alte lucruri aflate lîngă el etc.

Cele 7 clase sînt:

1) **Pronumele personale** care ţin locul numelui unui lucru sau al unei fiinţe. Ele formează singure categoria a).

2) **Pronumele posesive** care ţin locul obiectului (fiinţă sau lucru) arătînd că acel obiect este al cuiva şi totodată cine are obiectul, deci pe posesor.

3) **Pronumele demonstrative** care ţin locul numelui obiectului, arătînd totodată dacă obiectul este chiar lîngă cel care vorbeşte sau dincolo de alte obiecte.

4) **Pronumele relative** sau **de legătură** care ţin locul numelui obiectului şi fac legătura cu ce urmează sau cu ce a fost spus înainte.

5) **Pronumele interogative** ţin locul numelui unui obiect pe care vrem să-l aflăm prin întrebări.

6) **Pronumele nehotărîte** care ţin locul unui obiect fără a-l preciza.

7) **Pronumele negative** care ţin locul unui obiect ce trebuie eliminat din discuţie.

Pronumele personale. *F o r m e l e pronumelor personale sînt organizate pe persoane.* Ele indică:

— pe cel (cea) *care vorbeşte* sau persoana I: *eu*

— pe cel (cea) *cu care se vorbeşte* sau persoana a II-a: *tu*

— pe cel (cea) *despre care se vorbeşte*, fără să fie persoana I-a sau a II-a, ci persoana a III-a; *el*, *ea*, *dînsul*, *dînsa.*

Persoana I singular, *eu*, are pluralul *noi*. Acest plural nu înseamnă însă „eu + eu + eu etc.", ci „eu + tu (+ tu + tu etc.)" sau „eu + el (+ el + tu + tu etc.)", sau „eu + ea (+ tu + el etc.)". El asociază, aşadar, cel puţin una din celelalte persoane, chiar prin pluralul lor de ex.: „eu + voi" sau „eu + ei", sau „eu + ele" = = *noi.*

Cuprinzînd măcar o dată pe *eu*, pluralul *noi* dovedeşte că persoana I domină persoanele a II-a şi a III-a.

Persoana a II-a singular, *tu*, are pluralul *voi*, care înseamnă: „tu + tu (+ tu) etc.", sau „tu + (tu) + el (+ el) etc.", sau „tu + (el) + ea (+ ea)" etc.

Faptul că în pluralul *voi* este cuprins măcar o dată *tu* dovedeşte că persoana a II-a domină persoana a III-a.

Persoana a III-a, masculin şi feminin, *el*, *ea*, are pluralul după gen: masculin: *ei*, feminin: *ele.*

Ei reprezintă pe „el + el (+ el + el etc.)"; pe „el + ea (+ el + ea etc.)" şi pe „el + ele".

Ele reprezintă pe „ea + ea + ea + ea etc."

Faptul că în pluralul *ei* pot fi cuprinse şi *ea*, *ele*, alături de *el*, constituie dovada că în acest plural domină masculinul.

Din cauză că pluralul are înţelesurile arătate: persoanei I pl. i s-a spus în unele gramatici persoana a IV-a; persoanei a II-a pl. i s-a spus a V-a, iar persoanei a III-a pl. i s-a spus a VI-a.

Formele pronumelui personal se împart şi în forme lungi şi *în forme* scurte *de obicei neaccentuate* şi care, de foarte multe ori, se sprijină pe cuvîntul dinainte sau de după ele, fiind unite (c o n j u n c t e) cu el.

Cazul	Persoana I				Persoana a II-a			
	masculin — feminin				masculin — feminin			
	singular		plural		singular		plural	
	lung	scurt	lung	scurt	lung	scurt	lung	scurt
N	eu	—	noi	—	tu	—	voi	—
G	—	—	—	—	—	—	—	—
D	mie	mi îmi	nouă	ne ni	ţie	ţi îţi	vouă	vă vi v-
A	(pe) mine	mă m-	(pe) noi	ne	(pe) tine	te	(pe) voi	vă v-

Cazul	Persoana a III-a							
	masculin				feminin			
	singular		plural		singular		plural	
	lung	scurt	lung	scurt	lung	scurt	lung	scurt
N	el	—	ei	—	ea	—	ele	—
G	(al) lui	—	(al) lor	—	(al) ei	—	(al) lor	—
D	lui	i îi	lor	le li	ei	i îi	lor	le li
A	(pe) el	l îl	(pe) ei	i îi	(pe) ea	—	(pe) ele	le

Dînsul dublează pe *el* şi *dînsa* pe *ea*. În exprimarea literară ele nu se prea întîlnesc la genitiv sau la dativ, formele de genitiv-dativ fiind *dînsului*, *dînsei*, *dinşilor*, *dînselor*.

Pentru persoana a III-a se întrebuinţează şi *însul*, *însa* — cu pluralul *înşii*, *însele* —, dar numai în combinare cu anumite propoziţii: *într-însul (-însa)*; *într-înşii*, *într-însele*, *dintr-însul (-însa)*, *printr-însul (-însa)*.

Pronumele reflexiv *este o subcategorie a celui personal cu forme proprii numai pentru persoana a III-a la dativ și la acuzativ:*

singular		plural	
lung	scurt	lung	scurt
D *sieși*	*și*, *își*	—	*și*
A *(pe) sine*	*se*	(rar) *(pe) sine*	*se*

Acuzativul *sine* se folosește și ca substantiv (dar numai în formule ca în *sinea mea*, *ta*, *lui*, *lor* etc.).

Cum se deosebesc pronumele personale de cele reflexive La persoana I și a II-a, formele pronumelui personal sînt identice cu cele ale pronumelui reflexiv.

Pronumele este reflexiv ori de cîte ori verbul se află la aceeași persoană cu a reflexivului (de ex.: *(eu)* mă *întorc*, *(tu)* te *întorci*, *(el, ea)* se *întoarce*, *(noi)* ne *întoarcem* etc.

Pronumele este numai personal ori de cîte ori verbul se afă la altă persoană decît pronumele în formă scurtă, de ex.: *(eu)* te *întorc*, *(tu)* mă *întorci*, *(el, ea)* mă *întoarce*, *(ei)* vă *întorc* etc.

Topica formelor scurte Formele scurte ale pronumelor personale și reflexive se întrebuințează ca:

a) forme libere, neunindu-se într-o silabă cu începutul ori sfîrșitul cuvintelor la care se referă;

b) ca forme legate (conjuncte) cu începutul sau sfîrșitul cuvintelor la care se referă;

c) forme libere întărite cu un *î* la inițială. Acestea din urmă sînt totdeauna libere și totdeauna înaintea cuvintelor la care se referă.

Formele scurte de dativ nelegate. Dintre formele scurte neîntărite de dativ, și anume:

singular: *mi*, *ți*, *i* plural: *ni*, *vi*, *li*, / *ne*, *vă le*

cele terminate în *-i* apar nelegate înainte de reflexivul *se*:

mi/ți/ i se comunică *ni/vi/li se comunică*
mi/ți/ i se vor comunica *ni/vi/li se vor comunica*

Celelalte apar:

1) înaintea timpurilor simple ale verbelor la diateza activă, dar nu la imperativul pozitiv și nici la gerunziu; înaintea viitorului și viitorului anterior:

ne/vă/ le	*mărturisesc*	*ne/vă/ le*	*mărturisea*
ne/vă/ le	*mărturisi*	*ne/vă/ le*	*mărturisise*
ne/vă/ le	*acordă*	*ne/vă/ le*	*acordam*
ne/vă/ le	*acordară*	*ne/vă/ le*	*acordaseră*
ne/vă/ le	*vom acorda*	*ne/vă/ le*	*vom fi acordat*

2) după *să* al conjunctivului:

să ne/ să vă/ să le spună /să ne/ să vă/ să le fi spus

Formele scurte de dativ legate: *mi*, *ți*, *i*.

a) constituie silabă cu partea de început a verbelor care încep cu o vocală afară de *î-:*

mi-adun / ți-aduni / i-adun (lui) / *și-adună* (lui, lor)
mi-aleg / ți-alegi / i-alegi / și-alege
mi-e dor / ți-e dor / i-e dor.

Cînd se întîlnesc însă cu vocala *î*-, acesta cedează în vorbire și avem: *mi-ntinde* (mîna), *ți-mpinge* (cartea) *și-ndreaptă* (cravata) etc.

În aceste situații, ele sînt adesea înlocuite cu *îmi*, *îți*, *își*.

b) formează silabă cu auxiliarul de la timpurile compuse, ca și *ne*, *v*-, *le*:

mi-am / ți-ai / și-a închipuit ne-am / v-ați / le-ai spus
mi-aș / ți-ai / și-ar fi închipuit ne-am / v-ați / le-ar fi dat

c) urmează după *să* al conjunctivului, formînd silabă cu el:

să-mi / să-ți / să-și închipuie — *să-mi / să-ți / să-și fi închipuit*

d) după imperativul pozitiv:

ascultă-mi! ascultă-ți! ascultă-i (lui)!
acordă-mi! acordați-i! acordă-ți!
spune-ne! spune-le (lor)!

e) după gerunziu:

ascultîndu-mi, *ascultîndu-ți*, *ascultîndu-și*
spunîndu-ne, *spunîndu-vă*, *spunîndu-le*

f) după substantive și adjective, inclusiv după *care* și *ce*, mai ales în limbajul poetic și, rar, în cel literar fără intenții expresive particulare;

mintea-ți, *inima-mi*, *doru-i*, *la rîndu-ne*, *la rîndu-vă;*
vechea-ți (prietenie), *frumoasele-i* (amintiri) etc., *care-ți* / (făcuse) etc.

Formele scurte de acuzativ nelegate. Pronumele personale și cele reflexive nu au forme întărite cu *î* la acuzativ. Formele nelegate sînt:

la singular: *mă*, *te*, *se*, *o;* la plural: *ne*, *vă*, *le*, *se*.

Ele se întrebuințează:

1) înaintea timpurilor simple, exceptînd imperativul pozitiv și gerunziul, și înaintea viitorului și viitorului anterior:

mă / te / se / o	află	*mă / te / o*	*afli*
mă / te / se / o	*bănuiește*	*mă / te / o ceri / se*	*cere*
ne / vă / se / le	*află*	*ne / le afli / vă aflați / se*	*află*
mă / te / se / o va	*afla*	*mă / te / se / o va fi*	*aflat*
ne / vă / se / le vor	*afla*	*ne / vă / se / le vor fi*	*aflat*

2) după să al conjunctivului:

să mă / să te / să se / să o cheme / — *să mă / să te* etc. *fi chemat*
să mă afle / să te afle etc. — *să mă / să te fi aflat*

(pentru *s-o afle*, *s-o fi aflat*, vezi mai jos).

Formele scurte de acuzativ legate proclitic sînt:

la singular: *m*-, *te*-, *l*-, *s*-, la plural: *ne*-, *v*-, *i*-, *s*-, *le*

Ele se întrebuințează formînd silabă înaintea:

1) timpurilor simple de la verbele care încep cu *a*, afară de imperativul pozitiv și de gerunziu (dar mai ales în vorbire):

m-aștept, *m-ascund*, *te-aștept*, *te-ascund*, *l-aștept*, *l-ascund*, *ne-așteptăm*, *ne-ascundem*, *v-așteptați*, *i-așteptați*, *s-ascund*.

2) auxiliarului perfectului compus și al condiționalului prezent și perfect:

m-a întrebat, *te-a întrebat*, — *l-au solicitat*, *s-a îmbolnăvit*
ne-am întrebat v-au întrebat — *i-au solicitat*, *v-ați îmbolnăvit*,
le-au solicitat s-au îmbolnăvit

m-aș mira, *te-ai mira*, *s-ar mira*, — *l-ar mira*
ne-am mira, *v-ați mira*, *s-ar mira* — *i-ai mira*, *le-am mira*

13*

m-aş fi supărat, te-ai fi supărat, *l-ai fi supărat, s-ar fi supărat*
ne-ar fi supărat v-aţi fi supărat *i-am fi supărat le-am fi supărat*

Formele scurte de acuzativ legate enclitic sînt identice cu formele scurte de acuzativ nelegate, la care se adaugă *-l* (pe el) şi *-i* (pe ei).

Ele se întrebuinţează formînd silabă după:

1) *să* al conjunctivului:

să-l cunosc, să-i cunosc (pe ei), *s-o ascult, să-l îndrepţi, s-o îndrepţi;*

2) imperativul pozitiv:

ajută-*mă!* ajutaţi-*mă!* ajută-*te!* ajută-*l!* ajut-*o!* ajutaţi-*o!* învaţă-*ne!* învăţaţi-*ne!* învăţaţi-*vă!* învaţă-i! învaţă-*le!*

3) după gerunziu:

auzindu-mă, auzindu-te, auzindu-l, auzindu-se, auzind-o, aflîndu-ne, chemîndu-vă, strigîndu-i, certîndu-se, văzîndu-le.

Pronumele *o* se întrebuinţează formînd silabă după:

1) participiul din timpurile compuse:

ai analizat-o, *aţi scris*-o, *au făcut*-o, *au îmbrăcat*-o etc.
să fi invitat-o, *să fi studiat*-o, *să fi eliminat*-o etc.
aş fi analizat-o, *ai fi scris*-o, *ar fi făcut*-o, *am fi cerut*-o etc.
voi fi auzit-o, *vei fi înţeles*-o, *va fi scris*-o etc.

2) infinitivul din condiţionalul prezent:

aş exclude-o, aş căuta-o, aş ascunde-o, ai îndrepta-o, ar bea-o, am acorda-o etc.

Îmbinarea formelor scurte de dativ cu cele de acuzativ — Adesea, cele două forme apar împreună. Forma scurtă de acuzativ vine totdeauna după cea de dativ, de ex.: *mi l-a dat, ţi l-a recomandat, i le-am spus* etc.,

La fel şi în inversiuni: *daţi-mi-o!* vezi: *mi-o daţi, plînsu-mi-s-a,* vezi: *mi s-a plîns; pare-mi-se,* vezi: *mi se pare* etc.

La gerunziu nu se produce inversiunea, dar regula se respectă: *dîndu-mi-o, plîngîndu-mi-se, părîndu-ţi-se, încercîndu-ni-le, acordîndu-i-le* etc. De asemenea se respectă şi în construcţiile cu două forme scurte pe pronume în dativ şi una în acuzativ, ca *mi ţi-l lua.*

Dublarea (reluarea şi anticiparea pronumelor) — Forma lungă a pronumelui personal este dublată în mod obligatoriu de una scurtă, cînd forma lungă exprimă obiectul direct sau pe cel indirect aşezat înaintea verbului: *pe noi ne-a întrebat, pe ei nu i-a mai întîlnit, ţie îţi convine, lor le trimit salutări.*

Cînd obiectul gramatical este exprimat chiar înaintea verbului numai de formele scurte: *ne-a întrebat, nu i-a mai întîlnit, îţi convine* etc. dublarea nu se mai produce, dar nici forma lungă nu se mai poate întrebuinţa singură.

Funcţiile pronumelui personal — Funcţiile pronumelui personal sînt tratate la părţile de propoziţie (vezi **subiect, atribut** etc.)

Pronumele personal de întărire — *Este o subcategorie a pronumelui personal.* Formele lui sînt compuse din *însu, însă* şi dativul neaccentuat al pronumelui personal: *însu+mi, însă+mi, însu+ţi, însă+ţi, însu+şi, însă+şi* etc. Ele se schimbă după genul şi numărul pronumelui personal. Astfel, cînd vorbeşte un bărbat pe *eu* îl întăreşte *însumi* (masculin); pe *eu*, cînd vorbeşte o femeie, îl întăreşte *însămi* (feminin); pe *tu* cînd ne adresăm unei femei, îl întăreşte *însăţi* etc., iar pentru un bărbat se foloseşte *însuţi.*

Formele acestor pronume sînt:

Persoana I

	Singular		Plural	
	masc. + neutru	feminin	masc. + neutru	feminin
N	(eu) *însumi*	(eu) *însămi*	(noi) *înşine*	(noi) *însene*
G	—	—	—	—
D	(mie) *însumi*	(mie) *însemi*	(nouă) *înşine*	(nouă) *însene*
A	(pe mine) *însumi*	(pe mine) *însămi*	(pe noi) *înşine*	(pe noi) *însene*

Persoana a II-a

N	(tu) *însuţi*	(tu) *însăţi*	(voi) *înşivă*	(voi) *însevă*
G	— —	—	—	—
D	(ţie) *însuţi*	(ţie) *inseţi*	(vouă) *înşivă*	(vouă) *însevă*
A	(pe tine) *însuţi*	(pe tine) *însăţi*	(pe voi) *înşivă*	(pe voi) *însevă*

Persoana a III-a

N	(el) *însuşi*	(ea) *însăşi*	(ei) *înşişi*	(ele) *înseşi* *(însele)*
G	((al, a) lui) *însuşi*	((al, a) ei) *înseşi*	((al, a) lor) *înşişi*	((al, a) lor) *înseşi* *(însele)*
D	(lui) *însuşi*	(ei) *înseşi*	(lor) *înşişi*	(lor) *înseşi* *(însele)*
A	(pe el) *însuşi*	(pe ea) *însăşi*	(pe ei) *înşişi*	(pe ele) *înseşi* *(însele)*

Femininul plural are două forme: *înseşi* şi *însele*. *Însele* s-a născut după modelul existent din *înse*+dativul *le*.

Pronumele de politeţe sau de reverenţă. *Este o subcategorie a pronumelui personal.* El are trei grade de exprimare a politeţei, afară de utilizarea obişnuită a lui *tu* pentru persoana a II-a singular şi a lui *voi* la plural. Acestei utilizări i s-ar putea spune gradul zero.

Formele pronumelor de politeţe sînt, pe grade crescînde de respect, faţă de persoanele cărora le sînt destinate:

Gradul / Genul		Persoana a II-a		Persoana a III-a	
		singular	plural	singular	plural
I	masculin şi feminin	dumneata	dumnea-voastră	dumnealui dumneasa dumneaei	dumnealor
II	masculin şi feminin	dumnea-voastră	dumnea-voastră	—	—
III	masculin şi feminin	Domnia ta	Domnia voastră	Domnia lui Domnia sa Domnia ei	Domniile lor

La gradul al III-lea se plasează și *Măria Ta*, *Măria Voastră*, *Majestatea Ta*, *Majestatea Voastră*, *Majestatea Sa*, *Excelența Ta*, *Excelența Voastră*, *Excelența Sa*, *Înălțimea Ta*, *Înălțimea Voastră*, *Înălțimea Sa*.

Pronumele de politețe sînt compuse dintr-un substantiv (*domnia*, *măria*, *majestatea* etc.) și un adjectiv posesiv. Unele, ca *dumneata*, *dumnealui* etc., s-au modificat în așa măsură, încît substantivul *domnia* nu se mai recunoaște. La altele, mai rar întrebuințate, cum sînt cele de gradul al III-lea, se vede clar din ce părți sînt formate. Acest fapt se reflectă și în declinare. În timp ce unele dintre pronumele de politețe de gradul I au genitiv-dativ deosebit de nominativ-acuzativ, pronumele de gradul al II-lea (*dumneavoastră*) are aceeași formă pentru genitiv-dativ, iar cele de gradul al III-lea formează aceste cazuri ca și cînd ar fi substantive urmate de adjective posesive. Avem, așadar:

NA	*dumneata*	*dumnealui* *dumneaei* *dumneasa*	GD dumitale	*dumnealui*, *dumnealor*, *dumnealor dumneaei* *dum(n)isale*
NA	*dumneavoastră*		GD *dumneavoastră*	

NA	*Domnia Ta*	*Domnia voastră*	*Domnia lui* *Domnia ei* *Domnia sa*
GD	*Domniei tale*	*Domniei voastre*	*Domniei lui* *Domniei ei* *Domniei sale* *Domniilor lor*

Întrebuințarea pronumelor de politețe Pronumele de politețe de gradul I se folosesc între persoane de aproximativ aceeași vîrstă și poziție socială, ca mod de adresare a copiilor către părinți, a fratelui sau sorei mai mici către fratele sau sora mai mare etc., între persoane de vîrstă diferită ca dovadă de considerație din partea celui mai în vîrstă față de cel mai tînăr.

Pronumele de politețe de gradul al II-lea este pronumele de adresare între persoane care întrețin legături oficiale și doresc să rămînă la nivelul cerut de politețe (elevul către profesor, studentul către profesor, pacientul către medic, medicul către pacient, un slujbaș către client, călător etc., acesta către slujbaș etc.).

Pronumele de politețe de gradul al III-lea este protocolar și diferit pentru fiecare situație în parte.

Ca orice sistem puternic încărcat de obligația respectării unor cerințe sociale, și sistemul pronumelor de politețe are reguli de utilizare socială stricte.

În limbajul familiar și popular s-au născut diminutive sau abrevieri de mîngîiere: *matale*, *mătăluță*, *tale*, *tălică* etc.

Dînsul și *dînsa* nu sînt pronume de politețe propriu-zise, dar în vorbire capătă cîteodată valoare de politețe, din cauză că *dumnealui*, *dumneaei* și *dumneasa* au un genitiv-dativ mai puțin obișnuit (primele două sînt la fel la acest caz ca și la nominativ-acuzativ, al treilea este *dumisale* pentru amîndouă genurile). Uzul literar nu a încorporat însă cele două forme ca pronume de politețe. De aceea, folosirea lor în această calitate trebuie evitată.

Pronumele demonstrativ *arată că obiectul al cărui nume îl înlocuiesc se află fie l î n g ă vorbitor, fie d i n c o l o de unul sau mai multe alte obiecte.*

Se consideră că un obiect se află lîngă vorbitor și atunci cînd a fost de curînd pomenit sau readus în actualitate: *Acestea erau gîndurile lui în copilărie.* Și cînd

ne referim la două sau mai multe persoane, lucruri etc., ultimul numit este considerat a p r o a p e de noi, iar celălalt, d e p a r t e: *Are doi prieteni pe Ion şi pe Gheorghe*. Acesta *din urmă este strungar (Gheorghe)*, celălalt *este marinar (Ion)*. Cînd înlocuieşte numele unui obiect de lîngă vorbitor, se mai numeşte şi pronume demonstrativ de apropiere, de ex.: *acesta*, *cestălalt*, iar cînd înlocuieşte numele unui obiect aflat dincolo de alt obiect de lîngă vorbitor se mai numeşte şi pronume demonstrativ de depărtare, de ex.: *acela*, *cestălalt*.

Pronumele demonstrativ de alegere. Dintr-un exemplu ca *Nu-mi place creionul* acesta, *vreau pe celălalt*, se vede că celălalt, *arată că dintre două sau mai multe obiecte se face o alegere*. Pronumele care indică acest fapt poate fi numit demonstrativ de alegere. El este compus din *cel+ălalt*, *cea+alaltă*.

În limba literară de astăzi se întrebuinţează aproape exclusiv pronumele demonstrativ de alegere format de la demonstrativul de depărtare *(celălalt, cealaltă)*. În limbajul popular şi familiar sînt însă obişnuite formele *ăstălalt*, *astălaltă* compuse din *ăsta*, *asta* şi *ălalt*, *alaltă*, dar şi *cestălalt*, *ceastălaltă*.

Pronumele demonstrativ de identificare. *Este o subcategorie a pronumelui demonstrativ*, cu formele: *acelaşi*, *aceeaşi* însemnînd „tot acela, tot aceea, tot el, tot ea": *Ioana este* aceeaşi *cu Oana, după cum îi spun prietenii*.

Forme savante şi forme populare ale pronumelui demonstrativ. În uzul limbii române s-au stabilit două serii de pronume demonstrative: una pentru limbajul solemn, oficial, savant, cealaltă pentru limbajul de toate zilele. Din seria din urmă face parte şi *asta* care se întîlneşte însă adesea şi în limbajul solemn.

Distingerea celor două serii se face foarte uşor, pentru că numai formele savante conţin pe *-ce* în interiorul lor *(cela* şi *ceea* sînt regionale).

Pronumele demonstrative au următoarele forme de declinare:

s i n g u l a r

	de apropiere		de depărtare	
	N A	G D	N A	G D
masculin + neutru	*acesta*	*acestuia*	*acela*	*aceluia*
	ăsta	*ăstuia*	*ăla*	*ăluia*
feminin	*acesta*	*acesteia*	*aceea*	*aceleia*
	asta	*ăsteia*	*aia*	*ăleia*

p l u r a l

masculin	*aceştia*	*acestora*	*aceia*	*acelora*
	ăştia	*ăstora*	*ăia*	*ălora*
feminin + neutru	*acestea*	*acestora*	*acelea*	*acelora*
	astea	*ăstora*	*alea*	*ălora*

s i n g u l a r

masculin + neutru	*cestălalt*	*cestuilalt*	*celălalt*	*celuilalt*
	ăstălalt	*ăstuilalt*	*ălălalt*	*ăluilalt*
feminin	*ceastălaltă*	*cesteilalte*	*cealaltă*	*celeilalte*
	astalaltă	*ăsteilalte*	*aialaltă*	*ăleilalte*

p l u r a l

masculin	*ceştilalţi*	*cestorlalţi*	*ceilalţi*	*celorlalţi*
	ăştilalţi	*ăstorlalţi*	*ăialalţi*	*ălorlalţi*
feminin + neutru	*cestelalte*	*cestorlalte*	*celelalte*	*celorlalte*
	ăstelalte	*ăstorlalte*	*alelalte*	*ălorlalte*

Formele *acelaşi*, *aceeaşi* sînt întocmai cu ale lui *acela*, *aceea* numai întărite prin *-şi*. Mai vechiul *acestaşi*, astăzi nemaifolosit se declina ca *acesta*.

Funcţiile pronumelui demonstrativ în propoziţie În propoziţie pronumele demonstrativ poate avea următoarele funcţii.

1) subiect: Aceasta *se numeşte pasărea-liră;* Aceştia *sînt mecanici, în sectorul electric lucrează* ceilalţi.

2) nume predicativ: *Palatul Telefoanelor* *e s t e* acela *din colţ.*

3) atribut: Aceeaşi *stradă îşi schimbase înfăţişarea.*

4) obiect direct: Asta *a învăţat-o din auzite; Daţi-mi, vă rog, o lămîie, dar nu* pe aceasta, *ci* pe cealaltă.

5) obiect indirect: *Să nu mai vorbim* despre asta; La acestea *se referă spusele lui.*

6) circumstanţial: *Răul nu vine totdeauna* de la ceilalţi; De aceea *s-a supărat; Luptăm pentru progres*, pentru asta *ne străduim.*

N o t ă. Ca şi alte pronume, demonstrativele nu au posibilitatea de a exprima toate felurile de circumstanţiale. Ele nu pot exprima, de exemplu, circumstanţialul de timp şi nici pe cel de mod.

Pronumele interogativ *ţine locul unui lucru sau unei persoane într-o întrebare la care se poate răspunde cu un substantiv sau cu un pronume dar nu cu altă parte de vorbire*, de ex.:

Întrebare:	Răspuns:	Întrebare:	Răspuns:
Cine *a fost la telefon?*	— *Un prieten!* — *Cineva!* — *Domnul profesor Ionescu!*	Ce *te doare?*	— *Capul!* — *Nimic!*
Cine *predă geografia?*	— *Dumnealui!* — *Eu!*	Pe cine *ai întîlnit?*	— *Pe frate-tău!* — *Pe nimeni!*

În răspunsurile de mai sus intră de la sine înţeles un substantiv ori un pronume (dacă propoziţia de răspuns nu este negativă: *Nu ştiu! N-am cunoştinţă!* sau nu se referă la *Ce (mai) faci (faceţi)?*, la care se răspunde prin: *Bine*, *Foarte bine*, *Nu prea bine*, *Lucrez* etc.)

La întrebări care conţin alt pronume, răspunsul poate să fie dat şi prin *Da* sau *Nu*. De ex.: *Tu eşti nepotul lui? — Da (Nu). Da (Nu)* sînt excluse dacă întrebarea conţine un pronume interogativ.

Formele pronumelui interogativ. Pronumele interogativ are forme identice pentru singular şi plural (masculin, feminin şi neutru). Ele sînt:

N	*cine?*	*ce?*	D	*cui?*	
G	*(al, a) cui?*	—	A	*pe cine?* *cu (de* etc.) *cine?*	*ce?* *cu (de, pe* etc.) *ce?*

Funcţiile pronumelui interogativ în propoziţie Pronumele *cine* şi *ce* pot fi:

1) subiecte cînd se află în cazul nominativ. Ele introduc o întrebare privind un nume de fiinţă, de persoană sau de lucru în funcţie de înţelesul verbului, potrivit cu următoarele reguli:

a) cînd acţiunea verbului poate să fie îndeplinită n u m a i de persoane, se întrebuinţează o b l i g a t o r i u *cine*, de ex.: Cine *propune altă soluţie?;* Cine *mai doreşte un ceai?;* Cine *are o gumă?* etc.

La asemenea propoziţii nu se poate răspunde decît cu un nume de persoană sau cu un pronume personal (mai rar, demonstrativ sau nehotărît).

b) Cînd acţiunea verbului poate să fie îndeplinită atît de o fiinţă (care nu este persoană) cît şi de o persoană, se folosesc după împrejurări *cine* sau *ce*, răspunsul fiind un nume de fiinţă sau unul de persoană, de ex.:

Ce *te-a speriat?* — *Ploaia. (Vîntul; Un răcnet; Ionică etc.)*
Cine *te-a speriat?* — *Un lup. (Un fulger* etc.*)*

c) Cînd acţiunea poate să fie îndeplinită n u m a i de un lucru, *ce* este o b l i g a t o r i u. De ex.:

Ce *arde acolo?* — *Nişte paie. (O casă* etc.)
Ce *vîjîie aşa?* — *Vîntul. (Apa rîului; Moara* etc.)

Regulile de mai sus nu se respectă cînd vorbitorul nu vrea să se refere la o persoană sau, dimpotrivă, cînd vrea să personifice un lucru ori o fiinţă. De ex.:

Cine *ţi-a rupt cămaşa?* — *O creangă de cătină.*
(Se evită răspunsul: „Eu am rupt-o" sau „Cutare a rupt-o").

2) atribute şi, respectiv, obiecte indirecte, cînd se află la genitiv şi la dativ, *(al, a, ai, ale) cui*, şi *cui* întrebuinţîndu-se atît pentru persoane cît şi pentru fiinţe şi lucruri. De ex.:

Ale cui *sînt aceste păreri?* — *Ale tale!*
Al cui *să fi fost culcuşul ăsta?* — *Al vreunui animal.*

Pronumele interogative cu rol de conjuncţii În exemplele de mai jos:

1) Cine *a scris Eneida?*
2) *Nu ştie* cine *a scris Eneida!*
3) Ce *doreşti dumneata?*
4) *Spune* ce *doreşti dumneata!*
5) Cui *îi vei cere ajutor?*
6) *Hotărăşte-te* cui *îi vei cere ajutor!*

propoziţiile 1), 3) şi 5) sînt întrebări directe formulate cu pronumele *ce* şi *cine* în frazele 2), 4) şi 6) conţin aceleaşi propoziţii, dar nu ca întrebări directe, căci repetă ideea din întrebare, fără a mai întreba. Ele sînt interogative indirecte, dar totodată şi s u b o r d o n a t e. Astfel, propoziţia ce *doreşti dumneata* din fraza 4) este subordonată lui *Spune...*, *ce* îndeplinind nu numai rolul de pronume, ci şi pe cel de conjuncţie, propoziţia este o subordonată completivă directă. Să se compare *Spune* ce *doreşti dumneata* cu *Dumneata doreşti* ceva.

Subordonatele introduse printr-o formă a pronumelor *cine* sau *ce* pot fi şi completive indirecte, subiective, circumstanţiale.

Nu numai pronumele interogativ ci şi unele adverbe interogative *(cînd, cum, unde* etc.) introduc propoziţii interogative directe *(*Unde *a pus cartea?)* şi pot intra în diferite fraze ca subordonate completive directe (fiind în acelaşi timp interogative indirecte): *Află* unde *a pus cartea*. Vezi şi: Cum *te simţi?* şi: *Spune* cum *te simţi.*

Ce intră în calitate de conjuncţie şi în perechea *de ce... de aceea (aia)*: De ce *cînta, de-aia ar mai fi cîntat* însemnînd „cu cît... cu atît".

Pronumele interogativ ce ca pronume relativ, ca adjectiv pronominal Avînd înţeles asemănător cu pronumele relativ, ce se întrebuinţează uneori în locul acestuia, ca în: *pomul* ce *înfloreşte în aprilie; partea* ce-*i revine; cuvintele* ce *se scriu cu literă mare* etc. *Ce* este invariabil, de aceea avem şi: *pomii* ce *înfloresc în aprilie; mărimea părţilor* ce-*i revin; importanţa cuvintelor* ce *se scriu cu literă mare* etc.

Pronumele relative *înlocuiesc un nume avînd totodată calitatea de a lega din punct de vedere sintactic propoziția în care apar cu cea care urmează*, de ex.: *Dintre poeții* care *au scris în secolul trecut, Eminescu rămîne cel mai de seamă; Toți cei* cărora *ne-am adresat au fost amabili.*

Pronumele relativ principal este *care*. El are următoarea morfologie:

înainte de substantiv după substantiv înainte de substantiv după substantiv

	singular				plural		
	NA	GD	D		NA	GD	D
masc și neutru	*care*	*cărui*	*căruia*	masc și neutru	*care*	*căror*	*cărora*
feminin	*care*	*cărei*	*căreia*	feminin	*care*	*căror*	*cărora*

Diferențierea în construcții a genitivului pronumelui care de dativul său Datorită faptului că genitivul are aceeași formă cu dativul, cînd este necesar să se facă distincție între cele două cazuri, se recurge la articolul genitival, chiar în situațiile în care nu era de așteptat utilizarea lui.

Astfel, într-o construcție ca: *Elevul* al cărui *frate s-a îmbolnăvit lipsește astăzi*, între părțile propoziției principale *Elevul lipsește astăzi* s-a introdus o subordonată atributivă, *al cărui frate s-a îmbolnăvit*, conținînd ideea de posesiune, *fratele care s-a îmbolnăvit* este al subiectului *elevul*. Acest lucru îl indică articolul posesiv-genitival *al*. Pronumele care stă în genitiv, dar are genul posesorului, respectiv masculinul. Dacă posesorul ar fi fost de genul feminin, *al* nu s-ar fi schimbat, fiindcă el privește pe *frate*, dar *care* ar fi luat forma feminină a cazului genitiv, deci am fi avut: *Eleva* al cărei *frate s-a îmbolnăvit lipsește astăzi.*

În concluzie, articolul genitival-posesiv se acordă totdeauna cu obiectul posedat, iar pronumele *care*, cu posesorul. De aceea, la plural, cele două construcții vor arăta astfel:

Posesorul la plural, obiectul posedat la singular: *Elevii* al căror *frate s-a îmbolnăvit lipsesc astăzi; Elevele* al căror *frate s-a îmbolnăvit lipsesc astăzi.*

Posesorul la plural, obiectul posedat la plural: *Elevii* ai căror *frați s-au îmbolnăvit lipsesc astăzi; Elevele* ai căror *frați s-au îmbolnăvit lipsesc astăzi.*

Genul gramatical impune schimbările de la sine înțelese. Astfel, cînd obiectul posedat este feminin, avem: *Elevul* a cărui *soră s-a îmbolnăvit lipsește astăzi; Elevii* a căror *soră s-a îmbolnăvit lipsesc astăzi* și *Elevul* ale cărui *surori s-au îmbolnăvit lipsește astăzi; Elevii* ale căror *surori s-au îmbolnăvit lipsesc astăzi.*

Formele de dativ *căruia*, *căreia*, *cărora* stau totdeauna după substantiv: *Omului* căruia *i se încredințează o sarcină trebuie s-o îndeplinească;* Echipa căreia *ne adresăm* este *puternică.*

Formele compuse ale pronumelui relativ sînt: *cel care*, *cea care*.

Compus cu *cel*, *cea*, relativul *care* se construiește la fel ca *al* din construcțiile anterioare, de ex.: *Dintre semenii noștri, cei a căror dragoste o simțim întîia oară sînt părinții.*

Forme neliterare. Pe lîngă feicare formă literară există și cîteva compuse cu relativul *care*, dar cu prima parte diferită: *fieștecare*, *fieșcare*, după cum, pe lîngă *fiecine*, el însuși rar, există cîteva compuse cu *cine*, dar de asemenea diferite în prima lor parte: *fieștecine*, *fitecine*. Aceste forme sînt populare sau regionale.

Ce, ca pronume relativ, se compune cu *cel* și cu *cea* dînd compuselor înțelesul de „cel care, cea care".

Pronumele relativ compus *ceea ce* se deosebește de *cea ce* pentru că *ceea ce* nu ține niciodată locul unui nume de persoană sau de lucru, ci numai pe acela al unei idei, noțiuni, referindu-se deci totdeauna la ceva abstract.

Funcțiile pronumelui relativ în propoziție Pe lîngă faptul că în frază leagă anumite subordonate de regentele lor, în propoziție pronumele relativ și compușii lui pot îndeplini următoarele funcții:

1) subiect al unei subordonate. În limbajul familiar este întrebuințat și ca subiect al unei propoziții independente, de cele mai multe ori, interogative: Care *a spart geamul?* în loc de Cine *a spart geamul?* În Care *a spart geamul?* avem o elipsă, propoziția fiind gîndită în forma „Care dintre voi (sau dintre ei) a spart geamul?" Dacă însă predicatul este la persoana a II-a singular, Care *ai spart geamul?* elipsa nu mai există, și propoziția caracterizează o exprimare neîngrijită sau vulgară.

2) atribut al unui substantiv sau al unui echivalent al acestuia: *Se afla într-o odăiță*, care *fusese sufragerie*.

3) obiect direct cînd este precedat de *pe:* Pe cine *ai chemat?; Cartea* pe care *ai adus-o era frumoasă*.

4) obiect indirect cînd se află în dativ sau este precedat de una dintre prepozițiile care introduc un obiect indirect;

Apele cui *se varsă în Siret?*	*Apele mai multor rîuri.*
Cui *i-ai povestit întîmplarea?*	*Unor cunoscuți.*
Cui *îi duci laptele?*	*Cățelușului.*
Cui *îi mișcă aburii pistoanele?*	*Locomotivelor.*
La cine *ai fost?*	*La frate-meu.*
De ce *(anume) te temi?*	*De ger. (De șerpi, De oameni răi* etc.*)*
Cu ce *vînezi?*	*Cu pușca! (Cu un cîine!)*

5) circumstanțial (dar nu de timp și nici de mod): *Aleargă pe cîmpii nesfîrșite*, pe care *iarba a crescut înaltă*.

Întrebuințarea formelor *(al, a, ai, ale) cui* și *cui* pentru nume de lucruri se explică prin lipsa formelor de genitiv-dativ la *ce*, deși ideea de genitiv-dativ trebuie adesea exprimată și la *ce*. Se recurge atunci la forma de genitiv-dativ a lui *cine*. Cum însă ea poate să dea naștere la confuzii, vorbitorii o ocolesc, punînd întrebările în așa fel, încît să nu o folosească. Astfel, în loc de Cui *îi mișcă aburii pistoanele?*, se spun mai degrabă: La ce *(fel de mașini) aburii mișcă pistoanele?; Pistoanele cărei mașini sînt mișcate de aburi?;* sau Cărei *(căror) mașini aburii îi (le) mișcă pistoanele?*

Pronumele posesive *țin atît locul numelui ființei sau al lucrului care posedă ceva, cît și al ființei sau lucrului posedat. Ele sînt de fapt adjective posesive, cărora, spre a fi folosite ca pronume li s-au adus două modificări:* 1) *li s-a adăugat obligatoriu înainte unul din termenii articolului posesiv* al, ai, a, ale; 2) *li s-a eliminat forma genitiv-dativului.*

Ca adjectiv, *meu*, *mea*, de exemplu, are aceleași forme ca *greu*, *grea: prietenul* meu — *prietenii* mei; *prietena* mea — *prietenele* mele; *prietenului* meu — *prietenilor* mei; *prietenei* mele — *prietenelor* mele.

La pronume, genul gramatical al obiectului posedat (lucru ori ființă) este marcat de două ori, o dată *prin articol (al, ai, a, ale)* și a doua oară *prin forma* pro-

numelui: al meu *(prieten, frate, vecin, coleg* etc.) — a mea *(prietenă, soră, vecină, colegă* etc.).

Numărul gramatical este şi el marcat de două ori: prin *articol (al, ai, a, ale)* şi prin *formă*: ai mei *(prieteni, fraţi, vecini, colegi* etc.) — ale mele *(prietene, surori, vecine, colege* etc.).

Drept urmare, în articolul care-l precede totdeauna, pronumele posesiv conţine genul şi numărul obiectului posedat, iar în forma lui propriu-zisă doar numărul posesorilor, nu şi genul lor gramatical, gen absent şi la adjectiv, căci: *prietenul meu* ca şi *am cerut ceva acestui prieten al meu*, nu spun prin forma *meu* ce gen are posesorul. Construcţii ca acelea de mai sus sînt corecte atît pentru un posesor, cît şi pentru o posesoare.

Neputînd exprima genitiv-dativul prin forme proprii, sistemul pronumelor posesive a fost completat cu genitiv-dativul pronumelor personale *(lui, ei, lor)*; *lui, ei* au însă gen gramatical, acest prieten *al lui* sau *al ei* nu lasă nici o îndoială asupra genului gramatical al posesorului. La plural însă, *lor* serveşte pentru toate cele trei genuri exact ca şi atunci cînd *lor* nu are rol posesiv: *Lor le e cald.*

În concluzie, pronumele posesive sînt: *meu, mea; tău, ta; său, sa; nostru, noastră; vostru, voastră.*

Formele pronumelui posesiv. Pronumele posesiv are patru serii de forme, după a) r e l a ţ i a dintre obiectul posedat şi posesor şi b) după n u m ă r u l lor:

1) pentru un singur obiect şi un singur posesor:

	persoana I	persoana a II-a	persoana a III-a
masc. şi neutru	*al meu*	*al tău*	*al său*
fem.	*a mea*	*a ta*	*a sa.*

2) pentru un singur obiect şi mai mulţi posesori:

masc. şi neutru	*al nostru*	*al vostru*	—
fem.	*a noastră*	*a voastră*	—

3) pentru mai multe obiecte şi un singur posesor:

masc.	*ai mei*	*ai tăi*	*ai săi*
fem. şi neutru	*ale mele*	*ale tale*	*ale sale*

4) pentru mai multe obiecte şi mai mulţi posesori:

masc.	*ai noştri*	*ai voştri*	—
fem şi neutru.	*ale noastre*	*ale voastre*	

Funcţiile pronumelui posesiv în propoziţie Pronumele posesiv poate fi:

1) atribut: *un cal* al meu *această mare grijă* a ta, *aceşti prieteni* ai săi etc.;
2) nume predicativ: *Pixul ăsta este* al tău?
3) subiect (în limbajul popular şi familiar): Ai noştri *vor cîştiga meciul;*
4) obiect (direct sau indirect): Pe ai voştri *i-a întîlnit la cantină, M-au poftit să vin* cu ai mei *la festivitate.*
5) complement de agent: *Grădina va fi aranjată* de ai mei.
6) complementul instrumentului: *Am aflat vestea* prin ai noştri.

Ca subiect, obiect-direct sau indirect, ca agent sau ca instrument, pronumele posesiv este de cele mai multe ori expresie a unei elipse; *ai noştri =jucătorii, coechipierii, băieţii* etc. *noştri; ai voştri + pe cei strîns legaţi de voi; ai mei, ai tăi = membrii familiei mele, tale* ş.a.m.d.

Din astfel de situaţii au apărut în limbajul popular şi genitiv-dative plurale ca: *alor mei, alor tăi, alor săi;* de ex.: *Le spusei* alor mei *(alor tăi) că* ... cu înţelesul

de „membrilor familiei *(mele, tale, sale); alor noştri, alor voştri*, de ex.: *Participarea alor noştri (alor voştri) la concurs e sigură;* cu înţelesul de „a oamenilor, coechipierilor, partizanilor, a celor susţinuţi de noi, de voi".

Pronumele nehotărîte sau **nedefinite** *ţin locul unor nume de obiecte (lucruri, fiinţe, persoane etc.) despre care nu ştim sau nu putem spune decît că sînt lucruri, fiinţe, persoane etc., fără alte amănunte*, de ex.: — *Spune-ne* ceva *frumos!;* — Fiecare *se va iscăli la sfîrşit;* Unii *cîntă, şi* alţii *joacă.* (Vezi şi **adjectivul nehotărît.**)

Cele compuse sînt de două feluri:

a) unele cu partea care nu se schimbă la început: *fiecare, fiecine, fiecît; oricare, orice, oricine, oricît, oricîtă, oarecare, vreunul, vreuna;*

b) altele, cu partea care nu se schimbă la sfîrşit: *careva, ceva, altceva, cineva, altcineva, cîtva, cîtăva.*

Altceva şi *altcineva* se încadrează tot aici, căci, deşi au şi o primă parte care nu se schimbă, ele merg în declinare cu *ceva* şi *cineva.*

Dintre pronumele nehotărîte simple, *cît, cîtă* şi *tot, toată* se declină numai la plural, nominativ-acuzativul lor la acest număr fiind: *cîţi, cîte; toţi, toate;* iar genitiv-dativul: *cîtor, tuturor(a).*

Celelalte pronume nehotărîte simple se declină astfel:

singular

	NA	GD			NA	GD	
masculin	*altul*	*altui*	*altuia*	feminin	*alta*	*altei*	*alteia*
neutru	*unul*	*unui*	*unuia*		*una*	*unei*	*uneia*
	cutare	*cutărui*	*cutăruia*		*cutare*	*cutărei*	*cutăreia*

plural

masculin			neutru	feminin	
alţii	*altor*	*altora*	*altele*	*altor*	*altora*
unii	*unor*	*unora*	*unele*	*unor*	*unora*
cutare	*cutăror*	*cutărora*	*cutare*	*cutăror*	*cutărora*

Pronumele nehotărîte compuse cu o parte care se declină, au declinarea părţii corespunzătoare a compusului, de ex.: *fiecare, fiecăruia, fiecăreia, fiecăror* etc., *cineva, cuiva; cîtva, cîţiva, cîtorva* etc.

Formele cu *-a* se aşază totdeauna după substantivul pe care îl determină, în calitate de atribut, de ex.: *ideile fiecăruia (fiecăreia, oricăruia* etc.).

Ele nu înlocuiesc însă substantivul după care se află cum se vede din faptul că ideile sînt la plural, iar pronumele la singular.

Cazul în care se află pronumele nehotărît este acelaşi ca al unui substantiv pus în aceeaşi poziţie; să se compare:

jucăriile copilului		*jucăriile* fiecăruia
grijile mamei	cu	*grijile* fiecăreia
bucuriile elevilor		*bucuriile* tuturora

La fel se întîmplă şi cu formele fără *-a*, de ex.: *părerile oricui.* Genitivul apare şi mai limpede din construcţii ca: *tocul acesta* al oricăruia *(oricăreia, oricărora, unuia, uneia, unora* etc.), *tocurile-rezervor* ale oricăruia *(oricăreia, oricărora, vreunui, vreunor* etc.).

Pronumele nehotărîte care au la genitiv-dativ terminaţia *-a* se întrebuinţează la dativ numai singure sau înaintea unui relativ: *Ce ţie nu-ţi place,* altuia *(alteia, altora, cutăruia, cutăreia, nu face; S-a adresat* unuia *(uneia, unora, altuia, alteia, altora, tuturora) care părea(u) mai priceput(ă), pricepuţi, pricepute.*

Funcțiile pronumelui nehotărît în propoziție Pronumele nehotărît poate fi:

1) subiect: *S-a defectat* ceva *la instalația electrică; Îl invitase* altcineva *la masă;* Totul *se produce pe bandă rulantă;*

2) nume predicativ: *Fiul lui va fi* cineva; *Nu voia să devină* orice *sau să fie* oricine.

3) atribut: vezi **adjectivele nehotărîte.**

4) obiect direct: *Aflase* ceva *nou; Aştepta* pe cineva; *Cînta* orice *îi cereau spectatorii.*

5) obiect indirect: *Se asigură* fiecăruia *dreptul la muncă; Vorbeau* despre orice *şi* despre orcine *le trezea curiozitatea.*

6) circumstanțial: Cît *au stat la taifas, s-a luminat de ziuă; Umbla* de la unul la altul.

Ca şi pronumele relativ, nici cel nehotărît nu poate exprima toate circumstanțialele, de exemplu pe cele de cauză, de mod şi de scop.

Pronumele negativ *este o varietate a celui nehotărît, de care se deosebeşte numai prin faptul că are înțeles negativ şi trebuie să fie însoțit în propoziție de adverbul de negație* nu, de ex.: *Aici* nu *locuieşte* nimeni (sau nimenea*);* Nici unul nu *a fost chemat;* Nu *ştia* nimic (sau nimica). *Nimeni (nimenea)* şi *nici unul, nici una* se declină ca pronumele nehotărîte, avînd genitiv-dativul:

	singular	plural
N	*nimănui(a)*	—
GD	*nici unuia*	*nici unora*
	nici uneia	*nici unora*

Nimic(a) nu se declină. El este şi substantiv de genul neutru *(nimic — nimicuri);* ca substantiv nu mai trebuie să fie însoțit de adverbul de negație.

Pronumele negativ are aceleaşi funcții ca şi **pronumele nehotărît.**

Propoziția Este un grup de cuvinte sau chiar un singur cuvînt cu înțeles, avînd un predicat şi numai unul (exprimat ori gîndit), dar putînd avea unul sau mai multe subiecte (exprimate sau nu). Sînt, de ex., formate din grupuri de cuvinte, propoziții ca: *Luchian a pictat florile ca nimeni altul; — M-a căutat cineva astăzi? — Nu te-a căutat nimeni; — Cine eşti dumneata? — Eu sînt un coleg al fiului dumneavoastră* etc.

Dintre următoarele, propozițiile scrise cu drepte sînt formate tot din grupuri de cuvinte, cu predicatul gîndit, dar neexprimat: — *Cîte versuri are sonetul?* — Numai paisprezece cu totul. (= Sonetul are numai paisprezece cu totul). — *Unde locuieşte prietenul tău?* — Pe o stradă de la capătul tramvaiului 13. (= Prietenul meu stă pe o stradă de la capătul tramvaiului 13).

Propozițiile scrise cu drepte de mai jos sînt de un singur cuvînt, care este şi predicat — *Ai la tine vreo cinci lei?* — Am. (= Am la mine vreo cinci lei). — *Ce faci aici?* — Lucrez. (= Aici lucrez). — *Vă poftesc la spectacolul de după-amiază.* — Venim. (= Venim la spectacolul de după-amiază.) — *Tata-i acasă?* — Este!

Propozițiile scrise cu drepte de mai jos sînt tot de un singur cuvînt, care este însă subiect: — *Ai la tine vreo cinci lei?* — Eu? (= Eu să am la mine vreo cinci lei?) — Tu! (= Tu să ai). — *Cine lipseşte astăzi?* — Nimeni.. (= Nimeni nu lipseşte astăzi).

Sînt şi propoziţii dintr-un singur cuvînt care nu este nici predicat, nici subiect, cum sînt cele evidenţiate în continuare: — *Ce doriţi dumneavoastră?* — *Apă.* (= Doresc apă). — *Ai citit ziarul?* — *Da.* (= Da, am citit ziarul) etc.

Felurile propoziţiilor. Propoziţiile se grupează în trei categorii principale: a) după înţelesul lor general, b) după modul în care sînt formate, adică după structura lor şi c) după rolul lor, adică după funcţie.

a) Potrivit cu **înţelesul** lor general, propoziţiile sînt de cinci feluri:

1) propoziţii **expozitive** care expun un fapt, de ex.: *Cărţile sînt pe masă; Băiatul lui a terminat un liceu industrial.* Ele se numesc *asertive*, cînd exprimă un adevăr general printr-o judecată, de ex.: *Petrolul este o hidrocarbură; Literatura este arta cuvîntului; Pămîntul se învîrteşte în jurul soarelui; Carpaţii se află în centrul României; Biologia studiază legile vieţii* etc.;

2) propoziţii **interogative,** de întrebare, de ex.: *Unde s-a născut Alecsandri?; Ai aflat soluţia ecuaţiilor cu mai multe necunoscute?; Doreaţi să vorbiţi cu directorul?; Încotro?; Ce este un sufix?*

Propoziţiile interogative sînt *directe* cînd întrebările sînt puse chiar celui care urmează să răspundă la ele. Cînd se arată ce întrebare s-a pus, făcînd-o să ţină de un verb care înseamnă „a spune" *(a spune, a zice, a povesti, a informa, a întreba, a relata, a istorisi* etc.), *propoziţia care indică întrebarea este* interogativă *indirectă*. *Ce ştii despre forţa gravitaţională?*, de ex., este o interogativă directă. Ea devine indirectă în fraza: *M-a întrebat* ce ştiu despre forţa gravitaţională. Propoziţia *De ce vorbiţi neîntrebaţi?* este o interogativă directă, dar în fraza *Ne-a cerut să răspundem* de ce vorbim neîntrebaţi, ea este interogativă indirectă. Întrebarea din propoziţia *Ce se petrece cu eroul din această operă literară?* este o propoziţie interogativă directă. Ea se transformă în interogativă indirectă în fraza: *Relataţi pe scurt* ce se petrece cu eroul din această operă literară.

Propoziţiile interogative indirecte sînt în acelaşi timp completive directe, fiindcă depind de un verb care înseamnă „a spune". Această calitate priveşte funcţia lor în frază. Sînt completive directe şi atunci cînd, după forma lor, am putea crede că nu sînt astfel. Propoziţia interogativă directă *La ce te gîndeşti acum?*, deşi începe cu *la*, are rol de completivă directă în fraza: *Spune repede* la ce te gîndeşti acum!;

3) propoziţii **imperative,** adică de poruncă, de dat ordine, de făcut rugăminţi, de ex.: *Deschideţi ferestrele!; Ştergeţi-vă pe picioare!; Ia vino-ncoace, tu!; Nu bateţi în tăblia ghişeului!; Fumatul (este) oprit!; Păstraţi liniştea!* etc.

Cînd exprimă rugăminţi, nu ordine sau porunci, propoziţiile imperative se numesc **hortative.** Astfel sînt: *Poftiţi la masă!; Recită-ne o baladă frumoasă!; Împrumută-mi şi mie cartea asta!* Dacă vorbitorul vrea să arate şi mai limpede că nu dă ordine, el adaugă o propoziţie de politeţe în interiorul, la începutul sau la sfîrşitul propoziţiei hortative, de ex.: *Recită-ne, te rog, o baladă!; Veniţi mîine după-amiază, vă rog; Dacă nu te superi, dă-mi şi mie solniţa!* etc.;

4) propoziţii **optative** sînt cele care exprimă o dorinţă, de ex.: *M-aş culca mai devreme astă-seară; Am cere o mică permisie.* Cînd o propoziţie optativă arată faptul că subiectul nu se hotărăşte, că el are dubii, că se codeşte să facă ceva, ea se numeşte dubitativă, de ex.: *Să fi plecat?...; Să fi rămas?...; Să se prezinte la examen?...* De obicei asemenea propoziţii apar în perechi de felul următor: *Să intre la medicină, să nu intre?...; Să merg acum la băi, să amîn pe luna viitoare?...* şi de cele mai multe ori conţin şi întrebări, deci sînt şi interogative;

5) propoziţii **exclamative** sînt cele care exprimă o stare sufletească de admiraţie, de încintare, de supărare, de durere, o suferinţă etc., de ex.: *Ce minunat cîntă băiatul ăsta!; Cît de frumoase sînt poeziile tale, Nichita!; Splendidă-i floarea de brîndușă, primăvara!; Mor de căldură!; Au, mă doare! Uf, ce usturǎ alifia asta!*

Propozițiile exclamative sînt foarte des eliptice, de ex.: *Ce cățel frumos!* (subînțeles: *aveți* sau *este cățelul acesta); Grozavă performanță!* (subînțeles: *a realizat cineva); Teribilă îmbulzeală!* (subînțeles: *era*, *este*, *fusese* etc.); *Foc!* (subînțeles: *a luat foc*, *arde undeva*, *s-a aprins ceva important).*

b) După modul în care sînt construite, deci potrivit cu **structura** lor, propozițiile se împart în două mari grupe: simple și dezvoltate, cele simple putînd să fie însă și *complete* ori simple și *incomplete* (eliptice), iar cele dezvoltate putînd fi la fel, *complete* și *incomplete* (eliptice).

1) **Propozițiile simple** sînt *complete* cînd în ele apar subiectul și predicatul și numai acestea: *A venit primăvara; Bate ceasul; Fizica este o știință; Cerul s-a întunecat; Paul s-a făcut electrician-auto* etc. Ele sînt *eliptice* cînd le lipsește predicatul sau subiectul.

2) **Propozițiile dezvoltate** au cel puțin o parte care nu este subiect, nici predicat, ci ceva deosebit atît de unul cît și de celălalt, de ex.: A venit *iarăși* primăvara! *iarăși* este circumstanțial de timp, de aceea spunem că propoziția în care figurează este dezvoltată. Mă *însoțea un prieten* este dezvoltată fiindcă are un obiect direct, pe *mă*. Numărul de părți care nu sînt nici subiect, nici predicat poate fi foarte mare într-o propoziție dezvoltată, de ex.: A venit *iarăși* primăvara *atît de dorită de toți prietenii naturii*, *ai sportului*, *ai plimbărilor în aer liber*, *de toți iubitorii de flori de tei și de foșnetul frunzelor verzi*, *de mugurii delicați și de ciripitul păsărelelor*. Toate aceste propoziții dezvoltate sînt și complete, întrucît au atît subiect cît și predicat.

Propozițiile dezvoltate pot fi eliptice cînd nu au subiect sau predicat, de ex. fără subiect: *Plouă cu găleata;* fără predicat: *Ce băieți voinici!* (= Ce voinici sînt acești sau acei băieți!). În strigătura pe care fetelor din sat i-o spuneau lui Creangă după ce fusese tuns lipsesc atît subiectul, cît și predicatul. Ea arată astfel: *Tunsul felegunsul, / Tunsul felegunsul, / Cînii după dînsul!* care se poate înțelege astfel: *Ăsta-i tunsul, felegunsul... (Se iau, să se ia* ori *lua-s-ar cînii* după dînsul).

c) Felul propozițiilor după **funcția** lor. După funcția sau rolul lor, propozițiile se împart în trei categorii: propoziții de-sine-stătătoare sau **independente,** propoziții care țin de altele, adică **dependente,** și propoziții care stau împreună fără să fie independente, dar și fără să depindă una de alta. Acestora le spunem **asociate.**

Sînt **independente** propoziții ca: *Toamna se numără bobocii; Unde mi-oi fi pus ochelarii?; Bate cineva la ușă!; Nu murdări podeaua!; Mă doare un deget* etc.

Sînt **dependente** propoziții ca cele evidențiate cu drepte: *Cred că nu va ploua; Arată-ne ce-ai cumpărat; Nu mai știa cum să facă să-l convingă să se ducă la doctor.* Propoziția *că nu va ploua* depinde de propoziția *Cred.* Propoziția *ce-ai cumpărat* depinde de *Arată* (-ne). Propoziția *cum să facă* depinde de *Nu mai știa*, iar *să-l convingă depinde* de *să facă.* Aceasta, la rîndul ei, depinde de *să-l convingă.* Prin urmare, o propoziție dependentă poate să depindă de o altă propoziție tot dependentă, într-un șir mai mult ori mai puțin lung.

Toate propozițiile dependente sînt și subordonate. Astfel, *că nu va ploua* este subordonată propoziției *Cred;* iar *ce-ai cumpărat* este subordonată propoziției *Arată-ne.* Propoziția *cum să facă* este subordonată propoziției *Nu mai știa.* Propoziția *să-l convingă* este subordonată propoziției *cum să facă*, deși *cum să facă* este și ea tot subordonată, iar *să se ducă la doctor* este subordonată propoziției *să-l convingă.*

Propozițiile din exemplele de mai înainte care încep cu *Cred...*, *Arată-ne...*, *Nu mai știa...* au calitatea de a face să depindă de ele cel puțin o subordonată. De aceea li se spune propoziții regente. Prin urmare, și propoziția *cum să facă*, deși subordonată față de *Nu mai știa*, este regentă față de *să-l convingă.* Aceasta este regenta propoziției *să se ducă la doctor*, care este numai subordonată.

Propoziţiile nesubordonate se mai numesc şi *principale*, fiind un fel de centru sau de cap al uneia sau mai multor subordonate. Orice propoziţie principală este, de obicei, şi regentă.

Propoziţiile subordonate se mai numesc şi *secundare*. Li se spune secundare spre a se arăta că au locul al doilea într-o frază, spre deosebire de propoziţiile principale. Ele pot fi secundare şi în acelaşi timp regente, după cum pot fi subordonate şi în acelaşi timp regente.

Propoziţiile asociate sînt acelea care se găsesc pe o treaptă de egalitate în frază, de ex.: *Apa trece* şi *pietrele rămîn; Unde dai* şi *unde crapă; A mîncat* şi *s-a culcat; Ningea* şi *viscolea* etc. Propoziţiile asociate sînt totodată şi coordonate, dacă lucrul acesta este indicat printr-o conjuncţie de coordonare, cum este, de ex. *şi*, *dar*, *însă* etc. Cum într-o frază pot fi şi două sau mai multe propoziţii secundare asociate prin conjuncţii ca cele arătate, rezultă că şi propoziţiile secundare sînt uneori coordonate, cum sînt cele principale din exemplele de mai sus.

Amănuntele care completează fraza prin propoziţii secundare pot să fie numeroase, de ex.:

„Şi-n ziua cea mare, cînd peţitorii se strînseseră în pridvorul casei, iată că fata se duce smerită de cade la picioarele părinţilor ei şi le spune că gîndul ei, că inima ei altuia le-a dat: că peţitorii degeaba şi-au strîns chingile cailor să alerge pînă la ea; că mirele ei nu e fiinţă pămînteană, că soţul ei e luceafărul de seară.“ (Emil Gîrleanu, *Pe cînd luceferi...)*

Propoziţia principală şi regentă este: *Şi-n ziua cea mare... iată...* Toate celelalte sînt secundare. Unele dau amănunte pentru propoziţia principală: *(cînd peţitorii se strînseseră...) (iată) că fata se duce/... şi* [iată că] *le spune*. Celelalte dau amănunte pentru completarea înţelesului general al frazei; astfel *de cade* precizează pe *se duce*, iar celelalte pe şi [iată că] *(le) spune*, care este o regentă subordonată, urmată de alte subordonate.

Propoziţia circumstanţială concesivă Exprimă o idee opusă verbului de care depinde, şi care ar putea sa împiedice realizarea acţiunii acestui verb, de ex.: Cu toate că-i era somn, *nu s-a culcat*. Concesiva arată că, deşi subiectului îi era somn, şi ar fi trebuit să se culce şi să doarmă n-a făcut asta, în ciuda afirmaţiei.

În Cu toate că era obosit, *s-a urcat la volan*, ideea din subordonata concesivă ar fi putut să împiedice realizarea acţiunii din regenta *s-a urcat la volan*, dar acest lucru nu s-a întîmplat. Prin urmare, propoziţia subordonată concesivă conţine nu numai ideea de opoziţie faţă de verbul de care depinde, ci şi posibilitatea ca acţiunea acestui verb să se realizeze chiar în ciuda, împotriva, acestei poziţii, a acestei piedici.

Propoziţia concesivă se introduce de obicei prin conjuncţiile şi locuţiunile conjuncţionale *cu toate că*, *deşi*, *măcar că*, apoi, mai rar, prin *cît ... de*, *că*, *chiar de*, *chiar dacă*, de ex.: Cu toate că a fost bine sfătuit *n-a făcut ce i s-a spus;* Deşi soarele răsare în fiecare zi, *noi nu-l vedem totdeauna;* Măcar că-i mic, *dar e voinic;* Măcar că-i mititel, *e totuşi voinicel; Mama lui* — că-i e mamă — *şi nu-l înţelege; Frate-său* — cît îi e de frate — *şi totuşi nu-l aproba.*

Locuţiunile *chiar de* şi *chiar dacă* se deosebesc întrucîtva de celelalte căci — deşi sînt concesive — au şi înţeles condiţional: Chiar în gură de şarpe de s-a ascuns, *tot va fi găsit; La doctor nu se ducea* chiar dacă era bolnav.

Afară de locuţiunea *cu toate că*, celelalte au adesea în regentă unul dintre corelativele *dar*, *tot*, *totuşi*. Folosirea lor depinde de dorinţa de a se insista asupra opoziţiei.

Propoziţiile concesive cu predicatul format din verbul copulă *a fi* şi un adjectiv sînt deseori construite eliptic (fără copulă), de ex.: Deşi obosit, *s-a urcat totuşi la volan*.

Propoziţia circumstanţială condiţională Este subordonata care arată în ce condiţii se desfăşoară acţiunea verbului din regentă, de ex.: Dacă ai intrat în horă, *trebuie să joci; A fost odată ca niciodată, că*, de n-ar fi, *nu s-ar povesti.*

Circumstanţiala condiţională se introduce prin conjuncţiile *dacă*, *de*, rareori prin *cînd* şi prin *să*, prin locuţiunile *în caz că*, *în cazul în care*, de ex.: În caz că n-ai timp, *trimite pe cineva să ne anunţe;* În cazul în care apropiem unul de altul polii de acelaşi fel ai unui magnet, *ei se resping; Te-ai fi minunat* cînd ai fi văzut jongleriile de la circ; Să fi cîştigat noi meciul, *ne-am fi bucurat.* (Vezi **să condiţional.**)

Uneori, conjuncţiile şi locuţiunile conjuncţionale amintite au în regentă corelativul *atunci:* În caz că tu n-ai timp, *atunci trimite pe cineva să ne anunţe;* De-ar fi Oltul pîn-la glesne, *atunci l-ar trece şi el lesne.*

Radical sau rădăcină Prin radical sau rădăcină înţelegem atît acea formă a unui cuvînt care stă la baza tuturor celorlalte forme ale sale, cît şi forma care stă la baza tuturor derivatelor şi compuselor sale. Astfel din: *ceas — ceasul — ceasuri — ceasului — ceasurile — ceasurilor* se extrage radicalul *ceas-*; din *foaie — foaia — foii — foi — foile — foilor* se extrage radicalul *foi-*; *dinte — dintele — dintelui — dinţi — dinţii — dinţilor* au radicalul *dint-*; *pafta — paftaua — paftalei — paftale — paftalele — paftalelor* au radicalul *pafta-*; din *parte — partea — părţii — părţi — părţile — părţilor* se extrage radicalul *part-*; din *zi — ziua — zilei — zilele — zilelor* se extrage radicalul *zi-*

Radicalul *foi-* stă la baza derivatelor *foiţă, foicică*, iar *part-* la baza lui *părticică, părticea, părtaş, împărţi, despărţi, părtini, părtinitor, împărtăşi, împărţeală* ş.a

Schimbări în radical Într-un radical se pot petrece unele schimbări. Ele privesc vocalele şi consoanele. Astfel, *oa* din *foaie* trece la *o* în unele forme gramaticale ale cuvîntului şi în derivatele lui; *a* din *parte* trece în *ă*, vezi *parte — părţi — împărţi* etc., iar *t* trece la *ţ*. *Acestor schimbări li se spune alternanţe*.

Din cauza lor, la o serie de verbe, descoperirea radicalului ridică probleme ceva mai grele. *Vedea*, de exemplu, are radicalul *ved-*, dar persoana I a prezentului este *văd*; *usca* are radicalul *usc-*; dar prima persoană a prezentului (în exprimarea literară) este *usuc*; *bea* are radicalul *b-*, dar prima persoană a prezentului este *beau* pe cînd gerunziul este *bînd*; la fel (a) *da*, cu radicalul *d-*, dar cu prima persoană a prezentului *dau*; *sta*, cu radicalul *st-*, prima persoană a prezentului: *stau*; *părea*, radicalul *păr-*, persoana întîi *par*; *putea*, radicalul *put-*, prima persoană *pot* etc. Unele sînt neregulate: ca *lua*, radical *lu-*, dar la persoana I prezent: *iau*; *aduce*, cu radicalul *aduc-*, dar la imperativ: *adu!*

Unele cuvinte au radicale duble, de exemplu verbul *a fi*. El are la prezent indicativ un radical, iar la timpurile trecute compuse altul. *Pronumele personale de persoana I şi a II-a* au, de asemenea, două radicale: *eu — mi-*; *tu — ti-*.

Radicale cu reduplicare. Două verbe foarte des folosite, *a da* şi *a sta*, au reduplicare în radical: *st- / stăt-*; *d- / dăd-*, vezi: *stă, stătu, stătuse*; *dă, dădu, dăduse*.

Refrenul Este un grup de cuvinte, de obicei un vers sau un grup de versuri (chiar o strofă), uneori un cuvînt, care se repetă după una ori mai multe părţi din poezie. El reia sau adînceşte o idee la care poetul ţine să ne oprim.

Astfel procedează Eminescu în *Dintre sute de catarge* cînd aşază după prima şi a treia strofă versul *Vînturile, valurile*, iar după a doua şi a patra, *Valurile, vînturile*. Scopul repetiţiei prin acest refren este de a pune în evidenţă forţele care

împing corăbiile în larg şi forţele care influenţează destinul gîndurilor şi arta poetică (exdrimînd de fapt o metaforă).

În legenda populară *Înşiră-te mărgărite*, reelaborată artistic de Vasile Alecsanpri, versul *Înşiră-te mărgărite*, folosit ca refren, deschide fiecare episod. La început, el este:

„Înşiră-te mărgărite, / Pe lungi fire aurite / Ca o horă luminoasă, / Ca povestea mea duioasă“,

apoi de trei ori:

„Înşiră-te mărgărite, / Pe lungi fire aurite, / Precum şirul din poveste /Că-nainte mult mai este.“

Repetiţia Făcută cu intenţii artistice este o figură de stil. Prin ea se obţine nu numai îndreptarea atenţiei asupra lucrurilor spuse de mai multe ori, ci şi alte efecte. De aceea, prima întrebare pe care trebuie s-o punem în faţa oricărei repetiţii este: „la ce serveşte, ce anume vrea să scoată în evidenţă?“*

Pe lîngă faptul că se pot relua în poezie şi, într-o oarecare măsură, în proză, cuvintele se şi aşază în aşa fel încît să asigure revenirea accentului la anumite distanţe, iar la sfîrşitul versurilor să apară una sau mai multe silabe identice cu cele de la sfîrşitul versului care urmează, dar din cuvinte diferite.

Versul trebuie să aibă *ritm*, iar ritmul nu este decît repetarea la intervale regulate a accentelor din cuvintele folosite. Versul are adesea şi *rimă*, care nu este decît tot o repetare a silabelor identice de la sfîrşitul unui vers la sfîrşitul altuia.

Sub diversele ei forme, repetiţia este poate cel mai răspîndit procedeu în literatură, căci întreaga elaborare a versurilor este dominată de el. Două discipline ştiinţifice, prozodia şi versificaţia, studiază structura versului, a strofelor şi a poemelor explicînd-o prin variaţiile de cele mai diverse feluri produse de repetarea complexă a unor unităţi mai mici decît un cuvînt.

Există şi aici, ca şi în cazul reluării anumitor versuri în poezia cu formă fixă, situaţii de repetare a rimei şi de respectare a măsurii. În sonet, în terţine şi în gazel (poezii cu formă fixă), ritmul şi rima sînt date. Sonetul trebuie să aibă 14 versuri împărţite în 4 strofe (două de cîte patru şi două de cîte trei versuri), iar fiecare vers trebuie să aibă 10—12 silabe cu rimă îmbrăţişată, dar în fiecare strofă invers decît în precedenta.

Terţina are totdeauna strofe de trei versuri, primul rimînd cu al treilea, al doilea cu primul din strofa următoare, în ritm iambic.

Gazelul are totdeauna strofe de cîte două versuri, iar rima trebuie să fie aceeaşi la versurile 2, 4, 6, 8 etc.

Repetiţia de cuvinte şi de construcţii mai mari decît un cuvînt Prin reluarea unor cuvinte sau a unor construcţii mai mari decît un cuvînt se obţine în primul rînd îndreptarea atenţiei către ele şi către înţelesul lor, ceea ce se întîmplă şi în viaţa de toate zilele. Dacă un scriitor prezintă o situaţie de acest fel din realitate, el este nevoit să reproducă modul în care s-au petrecut lucrurile, cum a făcut I. L. Caragiale în Kir Ianulea în fragmentul în care a înfăţişat reacţia violentă a Acriviţei într-o ceartă cu soţul ei:

„S-a pornit cocoana pe răcnete să ridice mahalaua-n picioare:
— Săriiiţi! săriiiţi, oameni buni! că mă omoară păgînul, arvanitul!“

* Fiind o figură de stil foarte frecventă, diversele ei aspecte au cîte un nume: *epizeuxis, anaforă, epiforă, poliptoton, antanaclază*, dar ele nu fac decît să specifice cazurile particulare ale repetiţiei.

Repetiţia are altă valoare cînd nu reproduce pur şi simplu un fapt petrecut ca atare, ci este făcută cu intenţie. Astfel, Al. Macedonski, în *Noapte de decemvrie*, sub pretextul reproducerii răspunsului pelerinului care se îndreaptă către Meca, reia de mai multe ori numele oraşului, făcînd din el semnul unei idei fixe:

„De nume-l întreabă emirul (,) deodată / Ş-acesta-i răspunde cu vocea ciudată: / — La Meca plecat-am a merge şi eu. / — La Meca?... La Meca?... şi vocea ciudată: / — La Meca! La Meca! răsună mereu."

Pentru a insista asupra cruzimii lui Grui-Sînger, Vasile Alecsandri scrie:

„E crud lupu-n turbare! crud tigrul ce sfîşie / O turmă de gazele pe-a Nilului cîmpie. / Crud uliul care trece şi ţintă se abate / Pe-un stol de păsărele în ierburi tupilate! / E crud destinul, crudă moartea! dar în cruzime / Pe Sînger ucigaşul nu îl întrece nime!". (Grui-Sînger)

Crud şi *cruzime* fac parte din aprecierile lui Alecsandri însuşi.

Adjective repetate, dar cu semnificaţii deosebite, avem şi în următoarele două exemple:

„Oşlobanu, prost-prost, dar să nu-l atingă cineva, cu cît e negrul sub unghie, că-şi azvîrle ţărnă după cap ca buhaiul..." (I. Creangă, *Amintiri din copilărie*)

La I. Creangă, prost-prost echivalează cu o propoziţie care ar putea să arate în felul următor: „de prost era fără îndoială prost" sau „chiar dacă era el prost (şi era într-adevăr)" sau „măcar că era prost".

Fie că priveşte un adjectiv la gradul pozitiv sau la alt grad de comparaţie, fie că priveşte altă parte de vorbire, repetiţia trebuie pusă în legătură cu restul expunerii şi interpretată în funcţie de aceasta din urmă. În *Scrisoarea IV*, Mihai Eminescu reia la începutul unui vers substantivul luna!

„Luna... luna iese-ntreagă, se înalţ-aşa bălaie / Şi din ţărm în ţărm durează o cărare de văpaie..."

cu intenţia limpede de a transmite în felul acesta plăcuta surpriză a celui ce se bucură cînd vede luna răsărind.

Altă stare de spirit produce repetiţia lui *noapte* în fragmentul din *Desculţ* de Zaharia Stancu:

„Noapte. Noapte lungă de iarnă. Lampa atîrnată de cuiul din perete luminează cu flacără slabă odaia. Mai schimbă vorbe părinţii."

Noapte. Noapte lungă de iarnă face pe cititor să se gîndească la întunericul şi lîncezeala din casele ţărăneşti rău luminată altădată în nopţile de iarnă.

Cînd se repetă o formă verbală, efectul este de obicei prelungirea în timp a acţiunii, cu condiţia ca forma în discuţie să se reia imediat, fără întrerupere, ca în:

„Mircea însuşi mînă-n luptă vijelia-ngrozitoare. / Care vine, vine, vine, calcă totul în picioare." (M. Eminescu, *Scrisoarea III*)

Reluarea de două ori a lui *vine* creează impresia că oastea lui Mircea e un torent pornit spre duşman cu o forţă de nestăvilit.

O idee de continuitate conţin şi versurile:

„Şi s-au dus, s-au dus, s-au dus / Pîn' ce soarele au apus." (V. Alecsandri, *Poezii populare*)

deşi acum se repetă perfectul compus.

Ca regulă generală, se poate spune că orice formă verbală repetată de cîteva ori fără întrerupere (cu excepţia participiului) dă naştere la ideea de continuitate, de durată sau de prelungire a acţiunii, în timp ce repetarea la oarecare distanţă dă naştere la ideea de revenire, de producere de mai multe ori a unei acţiuni.

În principiu, toate părţile de vorbire se pot repeta, dar unele, cum sînt conjuncţiile, numai împreună cu termenul legat de ele sau cu propoziţia pe care o introduc. Prin urmare, conjuncţia se repetă numai la distanţă. Dacă totuşi este reluată şi imediat, atunci indică încurcătură, datorată emoţiei, sau un simplu tic de vorbire. Altminteri, conjuncţia exprimă insistenţa şi, după sensul ei, aglomerarea, adăugarea, opoziţia, restricţia etc. În versurile următoare, ideea este de adăugare:

„Ş-am încălecat pe-o şa, / Ş-am spus povestea aşa, / Ş-am încălecat pe-o roată / Ş-am spus-o toată / Ş-am încălecat pe-o căpşună / Şi v-am spus, oameni buni, o minciună !“ (I. Creangă, *Poveste*).

Insistenţa rezultă şi din repetarea unui adverb sau a unei locuţiuni adverbiale, cu suprapunerea unui sens dezvoltat de înţelesul adverbului sau locuţiunii, de exemplu a celui de opoziţie, ca în:
„În zadar striga-mpăratul ca şi leul în turbare, / Umbra morţii se întinde tot mai mare şi mai mare; / În zadar flamura verde o ridică înspre oaste (...)“ (M. Eminescu, *Scrisoarea III*.)

Cu aceeaşi locuţiune şi cu aceeaşi intenţie începe fiecare replică din *Bradul* de V. Alecsandri:

„În zădar, tu, vrăjitoare, / Aduci viforul p-aice... / În zădar îngheţi pămîntul / În zădar a ta suflare / Apa-n rîuri o încheagă.“

O formulă reluată de mai multe ori permite şi variaţii. În *Fîntîna*, Al. Macedonski încadrează versurile citate acolo printr-o repetiţie în care grupurile sintactice sînt inversate în a doua parte a formulei:

„Cunosc o fîntînă pe valea umbrită... / Pe valea umbrită cunosc o fîntînă.“

iar T. Arghezi construieşte un *Creion* pe următoarea schemă:

„Obrajii tăi mi-s dragi... / Surîsul tău mi-i drag., / Şi capul tău mi-i drag., / Făptura ta... De ce să-mi fie dragă?“

Semnificativă din acest punct de vedere este schema poeziei *Plumb* de G. Bacovia. Starea de desnădejde din acest text se exprimă nu numai prin simpla repetare a cuvîntului *plumb*, ci şi prin aşezarea lui în poziţiile f o r t e (la sfîrşit de vers şi, în interior, înainte de cezură):

„Dormeau adînc sicriile de plumb / Şi flori de plumb şi funerar vestmînt — / Stam singur în cavou... şi era vînt... / Şi scîrţîiau coroanele de plumb. / Dormea întors amorul meu de plumb / Pe flori de plumb, şi-am început să-l strig — /Stam singur lîngă mort... şi era frig... / Şi-i atîrnau aripile de plumb.“

(Se observă uşor construcţia geometrică a poemului în care *plumb* pare o carcasă).

Repetarea unor versuri este obligatorie *în poeziile cu formă fixă* cum sînt glosa şi rondelul. În glosă, fiecare vers din prima strofă trebuie reluat la începutul strofei următoare. În rondel, primele două versuri trebuie repetate la mijlocul şi la sfîrşitul poemului. Nici într-un caz, nici în celălalt, legătura de sens cu întregul nu poate bineînţeles să lipsească.

Scrisoarea este şi ea o compunere, dar care poate să ia multe forme. Le vom grupa în patru categorii mari: 1) scrisori oficiale; 2) scrisori solemne; 3) scrisori particulare; 4) scrisori cu caracter literar-artistic.

1) Scrisorile oficiale sînt în primul rînd cele trimise de o instituţie altei instituţii (între ministere, servicii ale ministerelor, între şcoli, universităţi, edituri, organizaţii, ziare etc.), apoi cele de la instituţii către persoane oficiale sau particulare şi de la acestea către instituţii.

Scrisorile dintre instituţii, ca şi cele pe care instituţiile le trimit persoanelor oficiale sau particulare, se numesc *adrese*, dar cînd au un conţinut special, ele poartă numele fie de *convocări*, fie de *invitaţii*, fie de *somaţii*.

Scrisorile particulare către instituţii sînt sau *cereri* sau *memorii* sau *informări*, sau *oferte* (de exemplu către edituri, către reviste ori ziare, pentru publicarea unei cărţi, a unui studiu, a unui articol etc).

2) Scrisorile solemne sînt cele în care cineva anunţă pe cunoscuţi despre sărbătorirea unor evenimente familiale (naşteri, căsătorii etc.) fie în forma unor *invitaţii* de participare la aniversări, comemorări, serate, fie ca *felicitări* *condoleanţe* etc.

3) Scrisorile particulare sînt şi ele felurite. Unele sînt de familie, altele între prieteni, altele între cunoscuţi — elevi ori studenţi către profesorii lor, începători într-o meserie către îndrumătorul lor, un meşter, şef de atelier, de secţie etc., altele între colegi de aceeaşi profesie sau de profesii înrudite, chiar cînd ei nu se cunosc personal, dar doresc să schimbe informaţii ori păreri în domeniul în care activează.

4) Scrisorile cu caracter literar-artistic. Uneori — mai ales în trecut — poeţii şi prozatorii foloseau scrisoarea ca mijloc de a descrie ori de a povesti lucruri legate de părerile lor despre literatură, de a-şi depăna amintiri, de a face portretele literare ale unor personalităţi ş.a.m.d. Aceste scrisori erau alcătuite de la început avîndu-se în vedere publicarea. Aşa au procedat, de exemplu, Vasile Alecsandri şi Ion Ghica.

În categoria scrisorilor cu caracter literar-artistic nu intră însă corespondenţa din unele opere literare în proză, unde, în principiu, se găsesc numai primele trei categorii de scrisori, dat fiind că în aceste opere corespondenţa este imaginată cu rolul şi poziţia personajelor în acţiunea operei.

Principalele reguli de întocmire a unei scrisori Prima şi cea mai importantă regulă este ca orice scrisoare să fie în aşa fel întocmită, încît, dacă s-ar publica, autorul ei să nu se ruşineze de ce a scris în ea.

A doua regulă este respectarea caracterului scrisorii. O scrisoare oficială impune să se ştie exact titlul conducătorului instituţiei căreia i se scrie şi să fie folosit numai acel titlu. Astfel, scrisoarea către un redactor responsabil de revistă, ziar etc., va începe cu *Domnule redactor*, sau *Domnule redactor-şef*, fără numele acestuia. La fel se procedează şi cînd cineva se adresează unui director, ministru,

unui preşedinte de organizaţie, unui general sau unui colonel etc. Indicarea numelui după asemenea titluri este nepotrivită, fiindcă scrisoarea priveşte pe cel căruia i-o adresăm în calitatea sa de redactor, director, preşedinte etc.

În scrisorile solemne, numele celui căruia îi sînt adresate trebuie dimpotrivă să apară după titlul său, căci invitaţiile, felicitările, omagiile etc. sînt personale. În consecinţă, scrisoarea poate începe după gradul de apropiere de persoana căreia ne adresăm: *Stimate domnule doctor Ionescu*, sau *Mult stimate domnule general Ionescu* etc.

În scrisorile particulare, adresarea de început depinde de relaţiile dintre autorul scrisorii şi cel căruia sau cea căreia îi scrie. Cînd se începe cu *Dragă Vasile (Gheorghe, Ioane, Maria* etc.), înseamnă că autorul scrisorii este prieten bun sau chiar foarte bun cu *Vasile, Gheorghe, Ion, Maria*. Altminteri ar fi scris fie *Stimate domnule...*, fie *Domnule... Doamnă... Domnişoară...* urmată de numele persoanei.

Încheierea diferitelor categorii de scrisori este şi ea supusă unor reguli. În scrisorile oficiale, ea poate fi: „*Vă rog să primiţi, domnule director (preşedinte, ministru, secretar* etc.) *asigurarea profundului meu respect* sau: *Primiţi, vă rog domnule* (titlul) *asigurarea stimei ce v-o port* sau: *Permiteţi-mi, în încheiere, să vă asigur de profundul meu respect* (eventual: *de întregul meu respect*, ori *de întreaga mea stimă)*, nu însă *consideraţie*, căci cuvîntul *consideraţie* înseamnă mai puţin decît respect şi decît stimă. Încheierea poate fi şi: *În speranţa că cele arătate în scrisoarea de faţă* (sau *solicitarea mea din scrisoarea de faţă) se vor bucura de binevoitoarea Dumneavoastră* (scris întreg, nu prescurtat) *atenţie, vă asigur* (urmează una dintre formulele anterioare).

În scrisorile solemne, încheierea poate fi mai puţin formală, de exemplu într-o invitaţie: *Prezenţa Dumneavoastră la* (se repetă împrejurarea în care este invitat cineva) *va fi pentru noi un prilej de mare (profundă* sau *adîncă) satisfacţie*. În scrisorile omagiale, ea poate fi: *Vă rugăm (domnule, doamnă, domnişoară...* urmate de numele persoanei) *să primiţi şi cu acest prilej omagiile noastre cele mai sincere (mai respectuoase, mai călduroase etc.)*.

În scrisorile particulare, încheierea poate fi: *Al Dumneavoastră (al Dumitale, al tău, al vostru)* urmează numele autorului scrisorii. În funcţie de gradul de intimitate, el poate fi doar prenumele, chiar într-o formă prietenească: *Al tău din totdeauna prieten, Neluţ (Rică, Sică* etc.).

Cererile fac parte dintre scrisorile oficiale. În afară de începutul şi de încheierea explicate mai înainte, orice cerere trebuie să cuprindă în ordinea de mai jos următoarele:

1) numele şi prenumele celui care o face, profesiunea, domiciliul;

2) ce anume cere. De ce cere acel lucru;

3) cînd este cazul, un angajament legat de aprobarea cererii. Un model poate fi următorul:

DOMNULE DIRECTOR,

Subsemnatul Ionescu Ion, lăcătuş mecanic la Întreprinderea... (numele oficial al întreprinderii), *domiciliat în* (oraşul, strada, numărul casei, al blocului, al apartamentului, dacă e cazul),

vă rog să binevoiţi a aproba înscrierea mea la cursurile de perfecţionare profesională care se vor ţine în perioada dintre (se arată între ce date), *la* (se arată locul unde se vor desfăşura cursurile).

Urmează motivarea cererii. Ea trebuie să fie concisă şi cît mai bine întemeiată, de ex.:

Solicit înscrierea la aceste cursuri ca urmare a faptului că mi-am dat seama cît de important este atît pentru mine cît şi pentru întreprinderea noastră să-mi ridic nivelul de cunoştinţe în mod organizat în cadrul unei activităţi cum este perfecţionarea prin cursuri.

Autorul cererii poate adăuga şi alte date privind activitatea sa în întreprindere, dacă ele îi întăresc cererea.

În încheiere el poate spune:

Mă angajez să studiez cu toată străduința și să pun în aplicare pentru o mai bună productivitate cunoștințele dobîndite.

Primiți, vă rog, domnule director... (urmează una dintre formulele scrisorilor oficiale de la particulari către reprezentanții unei instituții).

Sigmatic și asigmatic Între verbele cu infinitivul terminat în -e sînt unele care își formează perfectul simplu cu sufixul -s(e)-. Acestui perfect simplu îi vom spune s i g m a t i c (după numele grecesc al literei care corespunde lui s din alfabetul latin), iar verbelor corespunzătoare, sigmatice. Verbelor din aceeași conjugare care își formează însă perfectul simplu cu alt sufix le vom spune a s i g m a t i c e (a = „fără"), iar perfectului lor simplu, asigmatic.

Verbele sigmatice se împart la rîndul lor în două: unele au sufixul *-s(e)-* nu numai la perfectul simplu, ci și la participiu. Acestora le vom spune **verbe sigmatice complete.** Altele au participiul format cu sufixul *-t*. Acestora le vom spune **verbe sigmatice incomplete.**

Verbele sigmatice complete **cel mai des folosite sînt:**

1 = infinitiv; 2 = indicativ prezent; 3 = indicativ perfect simplu; 4 = participiu

1	2	3	4
aduce	*aduc*	*adusei*	*adus*
alege	*aleg*	*alesei*	*ales*
aprinde	*aprind*	*aprinsei*	*aprins*
apune	*apun*	*apusei*	*apus*
arde	*ard*	*arsei*	*ars*
ascunde	*ascund*	*ascunsei*	*ascuns*
atinge	*ating*	*atinsei*	*atins*
atrage	*atrag*	*atrăsei*	*atras*
compune	*compun*	*compusei*	*compus*
conduce	*conduc*	*condusei*	*condus*
contrazice	*contrazic*	*contrazisei*	*contrazis*
culege	*culeg*	*culesei*	*cules*
convinge	*conving*	*convinsei*	*convins*
cuprinde	*cuprind*	*cuprinsei*	*cuprins*
curge	*curg*	*curse(i)*	*curs*
decide	*decid*	*decisei*	*decis*
depune	*depun*	*depusei*	*depus*
deschide	*deschid*	*deschisei*	*deschis*
descinde	*descind*	*descinsei*	*descins*
descrie	*descriu*	*descrisei*	*descris*
drege	*dreg*	*dresei*	*dres*
duce	*duc*	*dusei*	*dus*
exclude	*exclud*	*exclusei*	*exclus*
interzice	*interzic*	*interzisei*	*interzis*
împinge	*împing*	*împinsei*	*împins*
împunge	*împung*	*împunsei*	*împuns*
închide	*închid*	*închisei*	*închis*
încinge	*încing*	*încinsei*	*încins*
înscrie	*înscriu*	*înscrisei*	*înscris*
întinde	*întind*	*întinsei*	*întins*

întinge	*înting*	*întinsei*	*întins*
întoarce	*întorc*	*întorsei*	*întors*
înțelege	*înțeleg*	*înțelesei*	*înțeles*
învinge	*înving*	*învinsei*	*învins*
linge	*ling*	*linsei*	*lins*
merge	*merg*	*mersei*	*mers*
mulge	*mulg*	*mulsei*	*muls*
ninge	*ninge (III sg.)*	*ninse (III sg.)*	*nins*
pătrunde	*pătrund*	*pătrunsei*	*pătruns*
prinde	*prind*	*prinsei*	*prins*
pune	*pun*	*pusei*	*pus*
purcede	*purced*	*purcesei*	*purces*
rade	*rade*	*răsei*	*ras*
rămîne(a)	*rămîn*	*rămăsei*	*rămas*
răspunde	*răspund*	*răspunsei*	*răspuns*
reduce	*reduc*	*redusei*	*redus*
respinge	*resping*	*respinsei*	*respins*
retrage	*retrag*	*retrăsei*	*retras*
rîde	*rîd*	*rîsei*	*rîs*
roade	*rod*	*rosei*	*ros*
scoate	*scot*	*scosei*	*scos*
scrie	*scriu*	*scrisei*	*scris*
scurge	*scurg*	*scursei*	*scurs*
spune	*spun*	*spusei*	*spus*
strînge	*strîng*	*strînsei*	*strîns*
șterge	*șterg*	*ștersei*	*șters*
toarce	*torc*	*torsei*	*tors*
tinde	*tind*	*tinsei*	*tins*
trage	*trag*	*trăsei*	*tras*
tunde	*tund*	*tunsei*	*tuns*
ucide	*ucid*	*ucisei*	*ucis*
unge	*ung*	*unsei*	*uns*
zice	*zic*	*zisei*	*zis*

Verbe sigmatice incomplete cu -s- la perfectul simplu și cu -t- la participiu

1	2	3	4
coace	*coc*	*copsei*	*copt*
frige	*frig*	*fripsei*	*fript*
fierbe	*fierb*	*fiersei*	*fiert*
frînge	*frîng*	*frînsei*	*frînt*
înfige	*înfig*	*înfipsei*	*înfipt*
înfrînge	*înfrîng*	*înfrînsei*	*înfrînt*
întrerupe	*întrerup*	*întrerupsei*	*întrerupt*
rupe	*rup*	*rupsei*	*rupt*
sparge	*sparg*	*spărsei*	*spart*
suge	*sug*	*supsei*	*supt*

Verbul *rage* are formele de bază: *rage-rag-răgii-răgit* care se explică prin aceea că fiind rar întrebuințat la toate persoanele și timpurile, formele cu *-s(a)-* la care ne-am fi așteptat l-ar fi făcut să se confunde cu *rade*, întrebuințat mult mai des.

Sintaxa înseamnă îmbinarea cuvintelor în enunţuri (propoziţii şi fraze). Partea gramaticii în care se cercetează şi se stabilesc regulile de îmbinare a cuvintelor şi regulile de îmbinare a propoziţiilor în fraze, se numeşte de asemenea sintaxă.

Îmbinarea cuvintelor se poate urmări pe părţi de vorbire, arătîndu-se, de ex., cum se petrec lucrurile cu substantivul, cu adjectivul, cu pronumele, cu verbul ş.a.m.d. Se vede astfel foarte repede că nu toate părţile de vorbire au aceeaşi putere de combinare. Verbul, de exemplu, nu se combină niciodată, ca verb, cu articolul şi nici cu adjectivul, interjecţia stă totdeauna deoparte, ca şi cum ar fi independentă. Pronumele nu se asociază în acelaşi lanţ cu substantivul, căci rolul său principal este tocmai de a înlocui substantivul. Dacă totuşi, unele pronume, cele demonstrative, posesive şi altele, afară de pronumele personale, determină un substantiv, atunci ele îşi pierd automat calitatea şi devin adjective (chiar dacă le spunem adjective pronominale!). Şi adjectivul propriu-zis trece automat în altă clasă de îndată ce lămureşte un verb. Atunci el se schimbă în adverb, de cele mai multe ori fără să-şi modifice forma, cu excepţia cazurilor cînd avem o formă specială numai de adverb, terminată de ex., în sufixul *-eşte* ca în *frăţeşte*.

Un substantiv pare că se combină foarte uşor cu alt substantiv, dar rareori poate s-o facă fără ajutorul altor părţi de vorbire. Dacă luăm oarecum la întîmplare două substantive, *enciclopedie* şi *lectură*, spre a le lega între ele, observăm că este nevoie fie de articol: o *enciclopedie a lecturii*, fie de o prepoziţie: *lectură* de *enciclopedie*, *enciclopedie* de *lectură* etc. Rareori, două substantive se asociază fără ajutorul altor părţi de vorbire. Cînd avem *program-cadru* sau *cal-putere* de ex., combinaţiile de acest fel formează cîte o singură unitate, un cuvînt compus, tot substantiv.

Schimbarea calităţii unor părţi de vorbire cînd se îmbină cu altele se datorează, cum se vede, faptului că ele îndeplinesc anumite funcţii. Astfel orice adjectiv pronominal are funcţia de atribut şi nu poate avea alta, în timp ce un adjectiv care lămureşte verbul nu numai că se schimbă automat în adverb, ci devine obligatoriu şi complement circumstanţial, pentru că acesta este rolul lui de bază. Sintaxa părţilor de vorbire duce deci, vrînd-nevrînd, la sintaxa propoziţiei.

Propoziţia este o unitate închegată. Ea trebuie să aibă un predicat şi-l are chiar cînd nu este exprimat. O persoană căreia i s-a făcut rău dintr-o dată rosteşte un singur cuvînt: *Apă!* iar cei din jur ştiu că el înseamnă: *Daţi-mi apă!* deci că el reprezintă o propoziţie concentrată. Dacă unul din cei de faţă spune: *Repede, apă!* aceasta poate însemna sau *Aduceţi repede apă!* sau *Daţi-i repede apă!* deci cele două cuvinte *Repede, apă!* sînt o propoziţie, cu toate că predicatul ei nu a fost spus. Cînd cercetăm şi mai atent propoziţia *Apă!*, descoperim că, aşa cum a fost gîndită, ea are şi subiect. El este *voi* cuprins în *daţi-(mi)*. Ar fi fost însă *tu*, dacă pe *Apă!* l-am fi echivalat cu *Dă-mi apă!* sau *eu*, dacă am fi pornit de la vorbitor; (eu vreau) *Apă!*

Propoziţia-bază are deci predicat *şi* subiect. *Acestea sînt* **părţile** *ei* **principale.** *Dar o propoziţie poate avea şi* atribute; *poate avea* unul sau mai multe obiecte (complemente) directe sau complemente circumstanţiale. *Ele sînt* **părţi secundare.**

Propoziţia cu părţile ei principale şi cu cele secundare este prima mare unitate din centrul sintaxei.

Fraza nu *reprezintă* în ultimă analiză decît *o îmbinare de propoziţii*. Este, la rîndul ei, tot o unitate închegată, dar, fireşte, cu cel puţin două predicate. Şi ea are părţi principale şi părţi secundare, dar acestea sînt totdeauna propoziţii. Propoziţiile secundare depind totdeauna de altele, fie principale, fie secundare. Ele sînt aşadar dependente deci şi subordonate. Propoziţiile principale ori secundare de care depind subordonatele se numesc *regente*. Propoziţiile secundare, subordonate, pot să deţină oricare dintre funcţiile părţilor secundare din propoziţie, ceea ce este uşor de înţeles, căci un atribut cu predicat devine propoziţie atributivă,

un obiect direct sau indirect cu predicat devine propoziţie completivă (obiectivă) directă, indirectă ş.a.m.d.

Faţă de structura propoziţiei, fraza prezintă două deosebiri mari:

1) conţine uneori propoziţii subiective şi propoziţii predicative, care sînt însă dependente, secundare şi subordonate, deşi subiectul şi predicatul au rolul de părţi principale în propoziţie;

2) poate avea două subordonate, propoziţia concesivă şi propoziţia condiţională, cărora nu le corespund în propoziţie complemente de acelaşi fel.

Fraza cu toate tipurile de propoziţii amintite este a doua mare unitate care stă în centrul sintaxei.

Subiectul şi propoziţia subiect sau subiectivă Subiectul este un substantiv ori un echivalent al substantivului pentru care se alcătuieşte propoziţia. El stă în nominativ, de ex.: Ampère *a trăit la sfîrşitul secolului al XVIII -lea şi începutul secolului al XIX-lea.* El *a descoperit unitatea de măsurat intensitatea curentului electric.*

Se consideră că subiectul se află în nominativ şi atunci cînd este exprimat printr-un infinitiv în formă scurtă: A cînta *la vioară îi făcea prietenului meu o mare plăcere*, unde infinitivul scurt înlocuieşte fie un substantiv verbal propriu-zis, *cîntatul*, fie *faptul de a cînta.*

Subiect neexprimat Pronumele personal nu se exprimă totdeauna cînd este subiect, fiind conţinut în forma verbului. Astfel, în: *Vom face tot posibilul să vă sprijinim*, se vede dintr-odată că subiectul este *noi;* în *Dă-i şi lui o bomboană!* e clar că subiectul este *tu.* Cînd însă nu reiese limpede persoana sau numărul, ca atunci cînd este *el*, *ea*, *ei*, *ele*, pronumele subiect e bine să fie exprimat, *el mi-a spus asta*, fiind altceva decît *ea mi-a spus asta.*

Subiectul poate fi neexprimat şi în alte cazuri, de ex. în proverbul *Pe cine nu laşi să moară, nu te lasă să trăieşti*, predicatul părţii a doua *(nu te) lasă* nu are subiect exprimat, dar el este gîndit, fiind *acela (cel pe care nu-l laşi să moară).* La fel se petrec lucrurile şi în zicala *Prostului nu-i stă bine dacă nu e şi fudul*, unde subiectul este subînţeles după *dacă: dacă (el = prostul) nu e şi fudul.* Elipsă a subiectului avem în toate construcţiile asemănătoare, de ex. în *Cui nu-i place, să ne lase-n pace*, unde subiectul este *(acela) să ne lase în pace.*

Aceeaşi analiză se explică şi la propoziţii de felul următor: *Cine nu munceşte, (acela) nu mănîncă; Ce ţie nu-ţi place, (aceea) altuia nu face; Ce vrea el, (aceea) se face; Ceea ce ştii, (aceea) se ştie.*

De fapt, tiparul acestor construcţii seamănă cu cel popular: „cine zice, ăla e", „cine zice „boule", ăla e „bou" etc.

Cu oarecare dificultate se descoperă subiectul în propoziţii cum sînt următoarele: *Călătorului îi şade bine cu drumul; Îţi stă bine cu beretă. Nu-i stă rău cu ochelari.*

În prima, subiectul nu poate fi decît o propoziţie (cea subliniată în continuare): *Călătorului îi şade bine (*să se ocupe*) cu drumul.* În celelalte, el este sau faptul că *(te) porţi cu beretă*, *cu ochelari* etc. sau, acolo unde se potriveşte mai bine: *împodobirea cu...*

Subiect inclus Cînd propoziţia are ca subiect unul dintre pronumele personale *eu*, *noi*, *tu*, *voi*, *dumneavoastră*, subiectul poate să nu fie exprimat printr-unul dintre pronumele de mai sus. Îl recunoaştem însă după forma verbului. Unui asemenea subiect i se spune *inclus*, adică „închis", „încorporat" în forma verbului.

Subiectul este eu: *Ascult cu plăcere sonate, Merg adesea la teatru; De mult studiez viaţa albinelor; Am fost în ultima vreme ceva cam răcit.*

Subiectul este noi: *Uneori jucăm şi tenis; Vom fi punctuali la întîlnire; Aflaserăm metoda de calcul diferenţial; Ne-am întîlnit în luna mai; Cîntăm în corul şcolii noastre.*

Subiectul este tu: *Telefonezi la acest număr; În privinţa artei, cunoşti părerea mea; Nu vrei un sirop de zmeură?; Eşti sănătos şi fii binevenit.*

Subiectul este voi: *Chemaţi-i după masă; Cît rămîneţi la mare? Dacă aţi fost solicitaţi în scris, răspundeţi tot în scris; Poftiţi la masă!*

Subiectul este dumneavoastră: Propoziţia se construieşte ca şi cea cu *voi* ca subiect inclus. Singura deosebire apare la predicatul nominal, unde numele predicativ pentru *dumneavoastră* cînd acesta este la singular trebuie să fie tot la singular: *Dacă aţi fost solicitat (invitat, poftit etc.) în scris, răspundeţi tot în scris.*

Propoziţia subiect sau subiectivă Este o secundară subordonată.

Pentru ca o propoziţie să fie subiect, este necesar ca regenta ei să nu aibă subiect, nici exprimat, nici subînţeles, chiar şi atunci dînd subiectul este posibil dar nu apare în fapt, de ex.: *Ţi s-a părut* că s-a supărat. În propoziţia regentă *ţi s-a părut* există o persoană interesată *tu*, dar *ţi* care o sugerează nu este subiect. Faptul că în *ţi s-a părut* nu este nici un subiect se poate controla şi punînd în locul lui *ţi* pe *mi: mi s-a părut că*, pe *i: i s-a părut că* sau pe *vi: vi s-a părut că* etc. şi predicatul *s-a părut* nu se schimbă. În *I s-a cerut de doctor* să umble mai mult pe jos. Propoziţia subliniată este tot subiect, deşi în regenta ei cuvintele *de doctor* spun de la cine vine cererea. Dar, lăsînd la o parte faptul că *de doctor* este un complement de agent exprimat prin acuzativ cu prepoziţie, dacă înlocuim pe *de doctor* cu pluralul, predicatul nu se schimbă: *I s-a cerut de doctori să...*

Dat fiind că propoziţiile de tipul *Cine nu munceşte, nu mănîncă; Ce ţie nu-ţi place, altuia nu-i face* nu corespund condiţiilor de mai sus, nu le mai putem considera subiective.

Există două tipuri de subiective propriu-zise:

1) Sînt subiective subordonatele unor expresii ca următoarele: *este* sau *e* + *adevărat, bine, clar, corect, frumos, formidabil, grozav, groaznic, important, limpede, monstruos, minunat, oribil, posibil, imposibil, cu putinţă, cu neputinţă, rău, remarcabil, splendid, rizibil, util, inutil, urît, verosimil* etc., de ex.:

Regentă	subiectivă	Regentă	subiectivă
E (ste) frumos	*că ştii acest lucru.* *să ningă liniştit.* *unde ai fost?* *dacă îmi spui.* *deşi nu crezi.* *chiar dacă te-ndoieşti.* *ca măcar acum să mărturiseşti.*	E (ste) verosimil	*să fi aflat.* *(ca el) să fi venit.* *ce-mi spui?* *dacă pricepi şi tu.* *cînd crezi.* *deşi nu crezi.*

2) Sînt subiective şi subordonatele unor expresii ca: *se afirmă, se află, se aude, se cere, se crede, se cuvine, se înţelege, se pretinde, se spune, se susţine, se vede, se zice* etc., de ex.:

Regentă	subiectivă
Se vede *(se vedea, s-a văzut, se va vedea* etc.)	*că doarme; dacă ştie; unde sînt cărţile; cînd înfloresc salcîmii; încotro bate vîntul; cine s-a supărat; cît ai lucrat*

Subordonarea Este legarea unei părţi secundare de propoziţie de cuvîntul pe care-l lămureşte sau a unei propoziţii secundare de regenta ei.

Subordonarea este de două feluri: **directă** şi **mijlocită**. Este directă cînd partea secundară de propoziţie sau propoziţia secundară o legăm de cuvîntul regent sau de propoziţia regentă *fără* prepoziţii sau locuţiuni prepoziţionale, *fără* conjuncţii sau locuţiuni conjuncţionale. Este mijlocită cînd subordonarea este făcută *cu ajutorul* prepoziţiilor şi locuţiunilor prepoziţionale, a conjuncţiilor şi locuţiunilor conjuncţionale. Astfel, atributul adjectival *roşu* din construcţia (un) *automobil roşu* este subordonat direct cuvîntului regent *automobil*, pe cînd în *automobil de turism* atributul substantival *de turism* este subordonat cuvîntului regent *automobil* cu ajutorul prepoziţiei *de*.

Obiectul (complementul) direct *apă* din *bea apă* este subordonat direct lui *bea*, pe cînd obiectul (complementul) indirect cu *înghiţituri mari* din *bea (apă)* cu *înghiţituri mari* este subordonat prin mijlocirea prepoziţiei *cu*.

În propoziţia *A luat caietul de fizică*, în loc de *cel de română*, complementul indirect *cel de română* este subordonat prin locuţiunea prepoziţională *în loc de*.

Locuţiunile prepoziţionale cel mai des folosite sînt: *în loc de*, *faţă de*, *în faţa*, *din partea*, *în urma*, *din cauză de*, *în afara* etc.

Propoziţia secundară se leagă de regenta ei totdeauna cu ajutorul conjuncţiilor, adverbelor, al pronumelor relative, precum şi cu ajutorul locuţiunilor. Astfel, *să citească* din fraza *Copilul abia ştia* să *citească* este legată de regenta ei prin *să*, care este nu numai semnul conjunctivului, ci şi conjuncţie de subordonare. Tot astfel, propoziţia *unde am hotărît* din fraza *Ne întîlnim* unde *am hotărît* este legată de regenta ei prin adverbul *unde*, care îndeplineşte aici şi rolul de conjuncţie. În fraza *Omul* care *se străduieşte*, *reuşeşte*, propoziţia atributivă *care se străduieşte* este legată de regentă prin pronumele relativ *care*, pronume avînd şi rol de conjuncţie subordonatoare.

Dintre locuţiuni cu rol de conjuncţie, cele mai des întîlnite sînt: *în timp ce*, *pe cînd*, *din cauză că*, *după cum* etc.

Substantivul Este numele a ceva sau al cuiva, de ex. *alamă*, *Bucureşti*, *ceas*, *cal*, *curaj*, *Ion*, *muncă*, *Maria*, *repetiţie*, *rîu*, *student*, *varză*, *zel* etc.

De obicei, este format dintr-un singur cuvînt. Sînt însă şi substantive compuse din două,/trei sau mai multe cuvinte, ca: *apă tare*, *Bucureştii Noi*, *floarea-soarelui*, *gura-leului*, *Valea Largă*, *sare de lămîie*, *Bolintinul din Vale*, *nu-mă-uita* etc.

Echivalentele substantivului Şi alte cuvinte, grupuri de cuvinte sau chiar propoziţii întregi îndeplinesc adesea rolul de substantiv. Pe acestea le numim echivalentele substantivului. Ele sînt:

1) Pronumele: Ea *studiază medicina*. *(Ea* = o *persoană feminină: Ana*, *Maria* etc.), *Te-a căutat* cineva *(Cineva* = o persoană); Ce *ţi-am povestit*, *rămîne între noi*. *(Ce* = poveste; *noi* = persoanele în cauză).

2) Adjectivul: *Erau nişte* răi *şi nişte* leneşi.

3) Numeralul: Sute *şi* sute *de boabe le împrăştie vîntul*.

4) Verbul: A greşi *este omeneşte*. (Faptul *de a greşi)*; Fotografiatul *interzis!* (Faptul *de a fotografia)*; Ieşirea *prin uşa a doua!* (Ieşirea = locul de ieşire).

Adverbul, articolul, prepoziţia, conjuncţia şi interjecţia *îndeplinesc şi ele* rolul de substantive, dar numai întîmplător.

Cînd avem, de ex., propoziţii ca: Mai *este un cuvînt de comparaţie*, *mai* ţine locul unui substantiv; la fel *al* dintr-o propoziţie ca: din „Al *tău*“ *este articol* sau

ca *deasupra* din: Deasupra *se foloseşte şi ca adverb* ş.a.m.d. *Mai*, *al*, *deasupra* sînt un fel de citate. Se întîmplă însă ca unele să devină într-adevăr substantiv, de ex. *ofuri* (din *of!*). (Vezi şi **articolul.**)

5) Un citat: „Nişte răi şi nişte fameni" *este din Scrisoarea III*; „Opera deschisă" *este o formulă a poeticii moderne.*

6) O propoziţie întreagă: Ce ţie nu-ţi place, *altuia nu face;* Ideea era *să se găsească o soluţie acceptabilă pentru toată lumea;* Nu mai ştia *încotro merge*, Îşi dădea seama *cu cine are de-a face.*

Felurile substantivului După conţinutul lor general, substantivele se pot grupa în patru categorii: 1) **comune**; 2) **proprii**; 3) **abstracte**; 4) **colective**.

Substantivul comun este, numele pe care-l dăm oricărui obiect dintr-o mulţime sau dintr-o clasă de obiecte de acelaşi fel.

Substantivul (sau **numele**) **propriu** este numele unui obiect (lucru, fiinţă) particular. Unele n u m e p r o p r i i se pot f o l o s i ca s u b s t a n t i v e c o m u n e şi i n v e r s. De ex.:

Odiseea (nume propriu) *este una din marile opere literare ale antichităţii*, dar şi: *Călătoria a fost o adevărată* odisee (substantiv comun); *Nu mai fumează* Carpaţi, *nici* Bucegi, *nici* Snagov (nume proprii cu rol de substantiv comun), *nici un fel de ţigări.*

Dimpotrivă, în propoziţiile de mai jos, unele substantive au devenit din comune, proprii: *Satul se numeşte* Izvoarele; *Pe băiat îl cheamă* Mielu, *pe fată* Floarea. Ca *Izvoarele*, *Mielu* şi *Floarea* sînt multe substantive comune devenite nume de locuri sau de persoane, de ex.: *Berbecaru*, *Curelaru*, *Dulgheru*, *Fîntînele*, *Economu*, *Geambaşu*, *Mătăsari*, *Moraru*, *Olaru*, *Popa*, *Piscul*, *Rotaru*, *Şerbu*, *Temelie*, *Vărzaru* etc.

Între substantivele comune şi cele proprii se fac numeroase treceri, cu deosebire de la cele comune la cele proprii. Odată cu aceste treceri, substantivele comune îşi schimbă comportarea gramaticală, căci spunem, de ex.: *haina lui Curelaru*, dar *haina curelarului*.

Substantive abstracte sînt:

a) nume de însuşiri, calităţi, defecte: *agerime*, *bunătate*, *făţărnicie*, *frumuseţe*, *lene*, *mărinimie*, *nerozie*, *prostie*, *răutate*, *urîţenie*, *vanitate*, *viclenie* etc.;

b) nume de stări, de situaţii: *amorţeală*, *bucurie*, *fericire*, *plictiseală*, *sănătate*, *ură*, *boierie*, *robie*, *ticăloşie*, *plăcere*, *rătăcire*, *trai*, *veghe* etc.;

c) nume de acţiuni: *apărare*, *comportare*, *fugă*, *înrăutăţire*, *răcire*, *rătăcire*, *mers*, *plîns*, *adăpat*, *cusut* etc.

Substantivele abstracte se deosebesc de celelalte categorii de substantive prin faptul că denumesc obiecte care, de obicei, nu se numără. Cînd de la un substantiv abstract avem totuşi plural, acesta capătă de multe ori înţeles concret. Să se compare *bunătate* cu *bunătăţi*, *prostie* cu *prostii*, *viclenie cu viclenii* etc.

Substantivele colective denumesc totalităţi sau grupuri de obiecte (lucruri, fiinţe, persoane) ca: *ceată*, *ciurdă*, *grup*, *grupă*, *stol*, *turmă* etc.; *argăţime*, *argintărie*, *călărime*, *majoritate*, *minoritate*, *mulţime*, *muncitorime*, *omenire*, *brădet*, *cuconet*, *făget*, *tineret*, *aluniş*, *mărăciniş*, *porumbişte* etc.

Propoziţii cu rol de substantiv Rolul substantivului în propoziţie a fost discutat la cazurile gramaticale. În frază, el poate să fie echivalent de o întreagă propoziţie de ex.: Cine sapă groapa altuia, *cade însuşi în ea;* Ce ţie nu-ţi place, *altuia nu face*. Propoziţia *cine sapă groapa altuia* este un echivalent pentru un substantiv pe care nu-l avem exact cu acest înţeles în limba română. El ar trebui să însemne „săpător de groapă". A doua propoziţie, *ce ţie nu-ţi place*,

am putea s-o echivalăm cu substantivele *neplăcutul*, *neplăcerea*, dar aceste cuvinte nu spun chiar acelaşi lucru.

Propoziţiile echivalente cu un substantiv au aşadar rostul de a dezvolta şi a preciza o idee, nuanţînd astfel gîndirea.

1) Pot fi echivalente ale substantivului propoziţii care înlocuiesc un dativ: *Spuneţi* oricui vă întreabă *că m-am însănătoşit;*

2) un acuzativ: *Să-i comunicaţi imediat* cine a venit;

3) un acuzativ cu prepoziţie: *Ceasul ăsta a fost stricat* de cine ştiu eu!;

4) un nume predicativ substantiv, şi el, cum se ştie, în nominativ.

Propoziţiile avînd funcţii echivalente cu substantivul sînt aşadar subiectivele, predicativele în care numele predicativ a fost un substantiv, obiectivele (completivele) directe, obiectivele (completivele) indirecte, completivele de agent. Pentru amănunte, vezi: **predicatul, subiectul, atributul, obiectul direct, obiectul indirect, completiva de agent, numele predicativ.**

Sufixul Este o particulă care se adaugă la sfîrşitul radicalului spre a exprima genul la adjective şi la cuvintele care au rol de adjective, iar la verbe modul şi timpul. Acestui sufix i se dă numele de sufix **gramatical.** Particulei care se adaugă la sfîrşitul radicalului spre a forma un cuvînt nou i se dă numele de sufix **lexical.**

Sufixele gramaticale servesc la:

1) *formare genului:*

-ă: mîndră, feminin din *mîndru; frumoasă*, feminin din *frumos; aprinsă*, feminin din *aprins* etc.

-a: grea, feminin din *greu; mea*, feminin din *meu; ta*, femininul din *ta* etc.
-e: vie, feminin din *viu; vioaie*, feminin din *vioi; roşie*, feminin din *roşu* etc.

2) *formarea modului la verbe:*

pentru infinitiv:
-a la verbe ca *aduna*, *veghea*, *apropia* etc.
-ea la verbe ca *durea*, *încăpea*, *putea* etc.
-e la verbe ca *merge*, *trece*, *scrie*, *spune* etc.
-i, *î* (după *r*) la verbe ca *albi*, *bănui*, *amăgi*, *urî*, *doborî* etc.
-t pentru participiile verbelor asigmatice:
-t *apărat*, *desperecheat*, *vegheat*, *întîrziat*, *avut*, *băut*, *căzut* etc.
şi pentru unele verbe sigmatice:
copt, *fript*, *fiert* etc.
-s pentru majoritatea verbelor sigmatice:
ars, *mers*, *plîns*
pentru imperativ; apare la persoana a II-a plural:
-a *cînta(ţi)* şi la forma negativă a acestui mod, la persoana a II-a singular: *(nu) cînt-a.*

3) *formarea timpurilor la verbe:*

-ă alternînd cu *-a* pentru prezent la verbele cu radicalul terminat în consoană: *(el) adună*, *(voi) adunaţi* şi cu *-e* la verbele cu radicalul în *-che*, *-chi* *(veghea, încheia)*; la verbele cu radicalul în *-i: apropia*, ca şi la cele al căror radical terminat în consoană are după consoană un *-e*, un *-ea* sau un *-i: merge*, *trece (să meargă, să treacă)*, *plăcea (place, să placă) acoperi (acoperă, să acopere);* la verbele cu radicalul în consoană urmată de *î* ca *vîrî (vîră, să vîre);*

-a- pentru imperfectul tuturor verbelor: *adunam*, *vegheaţi*, *apropia*, *mergeaţi*, *plăceam*, *vîraţi* etc.

-a- pentru perfectul simplu la verbele cu infinitivul terminat în *-a*, *ia*, — *chea* sau *-ghea*: *(tu) adăugași*, *încheiași*, *vegheași*, *îngenuncheași* etc.

-u- la toate verbele cu infinitivul în *-ea* și la verbele asigmatice cu infinitivul în *-e*: (tu) *plăcuși*, *băuși*, *trecuși* etc.

-i- la verbele cu infinitivul în *-i*: (tu) *acoperiși*, *fugiși*, *auziși*; sufixul de perfect simplu *-i* de la această categorie de verbe trece în *-î*, la verbele cu infinitivul în *-î*: (tu) *doborîși*, *vîrîși* etc.

-s(e) la toate verbele sigmatice: (tu) *merseși*, *fripseși*, (tu) *spuseși* etc.

-s(e) pentru mai mult ca perfect la toate tipurile de verbe: (tu) *adăugaseși*, (el) *adăugase*; (tu) *încheiaseși*, (el) *încheiase*, (tu) *vegheaseși*, (el) *veghease*; (tu) *plăcuseși*, (el) *plăcuse*; (tu) *trecuseși*, (el) *trecuse*; (tu) *auziseși*, (el) *auzise*; (tu) *merseseși*, (el) *mersese*; (tu) *doborîseși*, (el) *doborîse* etc.

Perfectul simplu și mai mult ca perfectul au, după cum se vede, un sufix al perfectului — indiferent care perfect — simplu sau compus — iar mai mult ca perfectul adaugă la acest sufix pe al său propriu. Sufixul general pentru perfect se regăsește și la participiu, de ex.: *adăugat*, *trecut*, *fugit*, *doborît*, *mers*, *plîns* (la unele verbe sigmatice).

Sufixele lexicale, fiind numeroase și variate, ne rezumăm la cîteva exemple mai semnificative:

-ă care formează derivate de la masculine; *copilă* de la *copil*, *fecioară* de la *fecior*, *elevă* de la *elev*, *ucenică* de la *ucenic* etc.

-esc care formează adjectivele de la substantive: *bărbătesc*, de la *bărbați*, *fecioresc*, de la *fecior*, *școlăresc*, de la *școlar* etc. Combinat cu sufixul anterior, devine *-ească* și indică femininul: *bărbătească*, *fecioreasca*, *școlărească* etc.

-iță care formează diminutive multe și diferite: *copiliță*, *fecioriță*, *școlăriță*, *Ioniță* de la *Ion*, *Mihăiță*, *Gheorghiță* etc. O particularitate a acestui sufix este forma sa pentru numele proprii de persoană feminină, *-ița*: *Marița* de la *Maria*, *Gheorghița* de la *Gheorghe*, *Sevastița* de la *Sevasta* etc.

Sufixe cu valoare dublă Un sufix cum este *-ă*, din *copilă*, *fecioară*, *elevă* etc. îndeplinește în același timp două funcții: transformă un substantiv în altul și-i indică și genul gramatical; același lucru îl fac și celelalte sufixe de mai sus.

La verbe, adesea sufixele îndeplinesc de asemenea două funcții. Astfel, la prezentul indicativului, sufixul caracteristic acestui timp se stabilește după persoana I și a doua plural: *adunăm*, *adunați* sufixul fiind *a/ă*, dar la persoana a III-a singular, *-ă (adună)* este și sufix și desinență de persoană, pe cînd la persoana I și a II-a plural, desinențele sînt *-m*: *adunăm*, respectiv *-ți*: *adunați*.

Sufixul zero (ø) Potrivit cu cele spuse mai înainte, schema ideală a structurii unui cuvînt care are flexiune este: **radical + sufix + desinență (R + S + D)**. De multe ori însă sufixul este absent, de exemplu la persoana I a multor verbe: *(eu) adun*, *ascult*, *văd*, *merg* etc. În asemenea structuri, *se consideră că sufixul absent este zero*, deci schematic: *(eu) adun* + ø, *(eu) ascult* + ø etc.

Sufixul este zero și la substantivele și adjectivele terminate în consoană: *aparat*, *bun*, *dulap*, *galben*, *pas*, *sac*.

Supinul Este modul care arată că acțiunea verbului reprezintă scopul, mai rar cauza unei acțiuni. El nu are număr, nici persoană și e obligatoriu precedat de prepoziții. De ex.: *Mai aveți mult* de mers (= să mergeți); *S-au pus* pe mîncat *și* pe băut (= să mănînce și să bea); *Să vă spună el limpede ce este* de făcut (= ce să se facă); *Îl dureau fălcile* de rîs (= din cauza rîsului; din cauză că rîsese).

Funcțiile supinului în propoziție Supinul poate fi:

1) atribut pentru ideea generală de scop, ca și un substantiv cu prepoziție, de ex.: *apă* de băut; *carte* de citit; *gumă* de șters; *lame* de bărbierit; *pastă* de lipit; *praf* de strănutat; *ulei* de gătit; *vacă* de muls etc.

În astfel de construcții, supinul poate avea completări, de ex.: *forme* de copt *(prăjituri, cozonaci)*; *ulei* de uns *(ceasornice, motoare)*; *sită* de cernut *(făină)*, *mașină* de tocat *(carne)* etc.

2) complement de scop al unor adjective ca *bun*, *frumos*, *plăcut*; de ex.: *ogoare* bune *de semănat*, *flori* frumoase *de privit (de pus în vaze)*, *stofă* plăcută *la pipăit* etc.

În expresii ca *sarcini ușor* de executat, *lucruri greu* de spus, *situații dificil* de rezolvat etc., supinul nu este atribut, căci adverbele *ușor*, *greu*, *dificil* sînt completări ale supinului, adică: *sarcini de executat u ș o r* (care se execută ușor), *lucruri de spus g r e u* (care se spun greu) etc.

3) complement indirect ce arată relația în formule ca: *de ascultat; de povestit... am povestit*, *de încăpățînat... este (era* etc.) *încăpățînat* etc. unde are înțelesul „în ceea ce privește“ ... „cît privește“ ... ascultarea, povestirea, faptul de a povesti, încăpățînarea etc.

Timpul gramatical Depinde de momentul vorbirii, nefiind tot una cu timpul din calendar. Astfel *A venit (pe la tine)* nu spune prin el însuși dacă acțiunea e de adineaori, de acum o săptămînă, de o lună sau chiar mai demult. El arată doar că atunci cînd se spune *a venit* faptul este încheiat. În *Veneam (pe la tine)*, acțiunea se îndeplinea fie alături de alta: *Veneam (pe la tine cînd eram prieteni)*, fie se repeta, cîteodată paralel cu alta, *Veneam (pe la tine joia după amiază)*.

Timpul gramatical are trei mari dimensiuni: **prezent, trecut, viitor.**

Prezentul Afară de participiu și supin, toate modurile au prezent.

Trecutul are patru diviziuni, dar numai la indicativ: *imperfectul* sau trecutul neterminat; *perfectul* sau trecutul terminat, cu două forme: perfect simplu și perfect compus; *mai-mult-ca-perfectul* sau trecutul terminat înaintea perfectului (simplu ori compus). Conjunctivul și condiționalul au numai un trecut, căruia îi spunem perfect. Imperativul și gerunziul nu au trecut.

Viitorul Există numai la indicativ și are două subdiviziuni: *simplu* sau *propriu-zis* și *anterior*, timp compus, care plasează acțiunea înaintea viitorului simplu.

Timpuri absolute și timpuri relative sau de relație Timpurile care nu sînt în legătură obligatorie cu altele, adică: prezentul, perfectul, viitorul, infinitivul (prezent), supinul și participiul sînt numite **absolute**. Celelalte, adică imperfectul, mai-mult-ca-perfectul, viitorul anterior, infinitivul (perfect) depinzînd de timpurile absolute sînt numite **relative** sau **de relație.**

Cînd spunem, de exemplu: Cred că *sînt bine înțeles;* Vom face *imediat un scurt experiment*, întrebuințăm un prezent și un viitor care nu se bazează pe alt timp pentru a arăta în ce împrejurări se petrece acțiunea din propozițiile de mai sus. Cînd spunem însă: Ni se părea *ușor;* Se făcuseră *descoperiri arheologice importante*, folosim timpuri puse în relație cu o acțiune exprimată sau subînțeleasă și ea la un timp gramatical: Ni se părea *ușor cînd* nu ne grăbeam (un imperfect cu un imperfect); Se făcuseră *descoperiri arheologice importante chiar înainte de* a se fi terminat *săpăturile* (un mai-mult-ca-perfect cu perfectul conjunctivului).

Timpurile de bază în conjugare Flexiunea completă a unui verb — conjugarea lui — are la bază două teme, tema prezentului și tema perfectului. Tema prezentului se găsește la infinitiv (prezent), la prezentul indicativului, al conjunctivului și al imperativului. Tema perfectului se găsește la perfectul simplu, mai-mult-ca- perfectul indicativului, la participiu și la toate timpurile compuse în care intră participiul.

Cele două teme se recunosc practic la infinitiv (prezent), la indicativ prezent, la indicativ perfect (simplu) și la participiu. De aceea, pornind de la ele, se pot forma toate celelalte timpuri, cu foarte mici excepții.

De la **infinitiv prezent** se construiesc *imperfectul indicativului* și *prezentul condiționalului* care conține ca timp compus infinitivul însuși, precum și viitorul ca t mp compus, de ex.:

prezentul infinitivului	imperfectul indicativului	prezentul condiționalului
a lupta	*luptam, luptai*	*aș lupta, ai lupta*
a apropia	*apropiam, apropiai*	*aș apropia, ai apropia*
a bea	*beam, beai*	*aș bea, ai bea*
a obține	*obțineam, obțineai*	*aș obține, ai obține*
a prinde	*prindeam, prindeai*	*aș prinde, ai prinde*
a sări	*săream, săreai*	*aș sări, ai sări*
a omorî etc.	*omoram, omorai* etc.	*aș omorî, ai omorî* etc.

Gerunziul are la bază **tema prezentului,** dar verbele cu infinitivul terminat în consoana *d* + *ea* și *d* + *e* transformă pe *-d-* în *-z-*:

infinitiv prezent		gerunziu
ședea; cădea; vedea		*căzînd; văzînd; șezînd*
crede, decide, vinde	față de:	*crezînd; decizînd, vînzînd*
brăzda, preda, răbda, audia.		*brăzdînd, predînd, răbdînd, audiind.*

De la **prezentul indicativului** se construiesc *prezentul conjunctivului* și al *imperativului:*

prezentul indicativului	prezentul conjunctivului	prezentul imperativului
lupt, lupți	*să lupt, să lupți*	*luptă! luptați!*
apropiu, apropii	*să apropiu, să apropii*	*apropie! apropiați!*
intimidez, intimidezi	*să intimidez, să intimidezi*	*intimidează! intimidați!*
beau, bei	*să beau, să bei*	*bea! beți!*
obțin, obții	*să obțin, să obții*	*obține! obțineți!*
prind, prinzi	*să prind, să prinzi*	*prinde! prindeți!*
săr, sări	*să săr, să sări*	*sări! săriți!*
omor, omori etc.	*să omor, să omori* etc.	*omoară! omorîți!* etc.

De la **perfectul simplu al indicativului** se construiește *mai-mult-ca-perfectul indicativului:*

perfectul simplu indicativ	mai-mult-ca-perfectul indicativ
luptai, luptași	*luptasem, luptaseși*
apropiai, apropiași	*apropiasem, apropiaseși*
intimidai, intimidași	*intimidasem, intimidaseși*
băui, băuși	*băusem, băuseși*
obținui, obținuși	*obținusem, obținuseși*
prinsei, prinseși	*prinsesem, prinseseși*
sării, săriși	*sărisem, săriseși*
omorîi, omorîși etc.	*omorîsem, omorîseși* etc.

De la **participiu** se formează pe de o parte *supinul*, iar pe de altă parte, cu ajutorul auxiliarelor, *toate timpurile trecute compuse: perfectul compus, perfectul conjunctivului, al condiționalului, viitorul anterior, infinitivul perfect.*

Topica părţilor de propoziţie Locul în care se aşază părţile în propoziţie este liber în româneşte, cu foarte mici restricţii. El depinde de felul propoziţiei, de legăturile necesare între părţi şi de dorinţa vorbitorilor de a pune în lumină acea parte a propoziţiei care li se pare lor că este mai potrivită pentru ce au de comunicat.

În propoziţiile afirmative şi în cele negative există însă o **ordine de bază**, numită adesea şi ordine logică. Pe lîngă ea, apare însă şi o **ordine derivată**, numită adesea ordine afectivă sau expresivă. Aceasta din urmă este utilizată mai ales în poezie, unde trebuie respectate şi prozodia şi verificaţia.

Ordinea de bază se prezintă astfel:

Subiect — predicat **(SP)** *Elevul studiază.*

Subiect — atribut — predicat **(SAP):** *Elevul conştiincios studiază.*

Subiect — atribut — predicat — obiect direct **(SAPO):** *Elevul conştiincios studiază literatura.*

Subiect — atribut — predicat — obiect direct — atribut **(SAPOA):** *Elevul conştiincios studiază literatura română.*

(Obiectul indirect ocupă fie acelaşi loc ca cel direct, fie, după împrejurări, cel mai important punct pentru idee, de ex.: *Elevul conştiincios dă studiului literaturii române importanţa cuvenită).*

Subiect — atribut — predicat — obiect direct — circumstanţial **(SAPOAC):** *Elevul conştiincios studiază literatura română cu pasiune.*

Ordinea derivată se utilizează în propoziţiile exclamative, în cele interogative în care avem un pronume interogativ şi în cele dubitative, de ex.: *Cu ce să te răsplătesc pentru osteneală?* faţă de ordinea de bază dintr-o afirmativă cu aproximativ acelaşi înţeles: *(Eu) te răsplătesc cu ceva pentru osteneală.*

Ea apare şi atunci cînd o anumită parte a propoziţiei ne interesează în mod deosebit şi o punem în alt loc decît în acela de bază, subliniind-o în acest fel, de ex.:

„Şi aşa a trăit Ivan cel fără de moarte veacuri nenumărate“ (I. Creangă, *Ivan Turbincă,*

Unde se subliniază predicatul *a trăit.*

„Într-o republică, poporul nu ascultă decît de slujbaşi aleşi chiar de dînsul.“ (N. Bălcescu) *Despre republică, despre popor şi stăpînire)*

Aici se subliniază circumstanţialul *într-o republică.*

„De vînzare ţi-e găinuşa ceea, măi băiete?“ (I. Creangă, *Amintiri*)

Se subliniază numele predicativ *de vînzare.*

„Pe marginea ptraielor ghicite în văi, arini, în şiruri lungi, leagă coamă de coamă.“ (G. Galaction, *Bisericuţa din Răzoare*)

Se subliniază circumstanţialele puse înaintea predicatului.

„Înflorirea vieţii mărunte se strecoară prin marginea aceasta de pădure, ca-n orice dimineaţă de vară.“ (M. Sadoveanu, *În pădurea Petrişorului*)

Se subliniază circumstanţialul de mod prin aşezarea lui după cel de loc.

Topica propoziţiilor în frază În frază, propoziţiile se înşiruie într-o ordine care trebuie să le facă să exprime împreună o idee unitară, şi în acelaşi timp, să se facă legătura cu ce urmează. Expunerea scrisă sau vorbită a unor lucruri are un fir conducător cînd este bine alcătuită. Pentru a-l respecta, propoziţiile din fraze trebuie aşezate în aşa fel, încît trecerea de la una la alta să se producă printr-o înlănţuire uşor de înţeles. În acest scop, o propoziţie se poate pune la început, la mijloc sau la sfîrşit, după nevoile expunerii. De aici decurge prima regulă de topică

a frazei, potrivit căreia locul prepozițiilor într-o frază depinde de formularea ideilor dinaintea acelei fraze și de ceea ce d rim să spunem în continuare.

Această regulă cere ca o expunere să nu înceapă oricum, cu orice fel de frază, oricît ar fi ea de bine gîndită și închegată. De exemplu, o povestire n-ar putea să se deschidă cu o frază ca:

„Mai poftească de acum și alți leneși în satul acela, dacă le dă mîna și-i ține cureaua." (I. Creangă, *Povestea unui om leneș*)

Regula de orientare de mai sus se completează cu reguli speciale care privesc unele coordonate și subordonate cu loc obligatoriu în frază.

În privința **coordonatelor** acestea sînt:

1) adversativă aflată după *ci*, *ci și* etc. nu se poate așeza pe primul loc;

2) conclusiva aflată după *deci*, *așadar*, *prin urmare* etc. nu se poate așeza pe primul loc.

În privința **subordonatelor** avem:

1) atributiva, urmează după cuvîntul la care se referă, de ex.:

„Acestea fură, după socotința noastră, pricinile care stinseră egalitatea străbună de drepturi și de stare în țările noastre și formară acea monstruozitate socială ca o țară întreagă să robească la cîțiva particulari." (N. Bălcescu, *Românii supt Mihai-Voievod Viteazul*)

2) consecutive, stă totdeauna după prima parte a unei comparații, de ex.:

„Era o sloată nemaipomenită, ploaie, zăpadă, măzărică și vînt vrăjmaș de nu mai știa vita cum să se întoarcă să poată răsufla." (I.L. Caragiale, *În vreme de război*)

3) comparativa construită cu *decît* stă după prima parte a comparației. Cea construită cu ajutorul lui *cum* poate sta înaintea regentei sale mai ales cînd aceasta conține pe *așa*, perechea corelativă a lui *cum*.

Celelalte subordonate se înșiruie sau în ordinea în care se petrec diversele întîmplări înfățișate în frază, sau într-o ordine destinată să pună în lumină o idee particulară, de ex., în ordinea desfășurării evenimentelor:

„Baba atunci a amețit de bucurie; moșneagul însă, gîndind că-i ucigă-l crucea, s-a spăriet și, uimit, se uita prin bordei să vadă de unde a ieșit acel glas; dar nevăzînd pe nime, ș-a mai venit în sine." (I. Creangă, *Povestea porcului*)

Așezarea propozițiilor care nu se supun unor reguli speciale Propoziția subiectivă care începe cu *cine* sau cu *ce* se întîlnește mai ales înaintea regentei sale. Există însă și ordinea inversă, după cum subiectiva care depinde de o expresie impersonală (*e bine*, *e rău*, *e frumos*, *e util* etc.), deși stă mai des după regentă, se poate așeza și înaintea acesteia.

În frazele cu intercalări este necesar să se țină seama de punctul în care s-a introdus intercalarea, pentru că ea produce uneori schimbări importante în ordinea propozițiilor și chiar a unor fragmente de propoziție, de ex.:

„În paradisul Evei, prin pădure / Ca și în vecii triști de mai tîrziu / Gura ta sfîntă, toți părinții știu, / Nu s-a deschis decît ca să ne înjure." (T. Arghezi, *Psalm*)

În altă ordine am fi avut: *Toți părinții știu (că) gura ta sfîntă nu s-a deschis în paradisul Evei, prin pădure, ca și în vecii triști de mai tîrziu, decît ca să ne înjure.*

„Și mai ales, ajungînd a fi om învățat după iscusința pe care o ai, după cît am aflat, să nu fi asupritor al sărmanilor cum sînt atîția care au ieșit dintre noi și ne-au uitat după ce s-au hrănit cu pîne albă." (M. Sadoveanu, *Nada florilor*)

„Și nu-mi pare rău că am fost amăgit de prieteni, fiindcă dacă nu se-ntîmpla ce s-a-ntîmplat, poate nu-mi scotea norocul în cale un străin așa de prețios ca dumneata." (I.L. Caragiale, *Abu Hassan*)

Pentru efectele schimbărilor de topică, vezi **inversiunea** și **hiperbatul**.

Transformarea Este procedeul prin care facem ca o parte de propoziţie să devină altă parte de propoziţie sau chiar o propoziţie întreagă. Tot prin transformare, o propoziţie întreagă este restrînsă într-o parte de propoziţie sau lărgită într-o frază, iar o frază concentrată într-o propoziţie. (Vezi **Contragerea.**)

O idee poate fi spusă în mai multe feluri. Astfel, *Cerul este* senin înseamnă cam acelaşi lucru cu *Cerul este* fără pic de nor sau cu *Cerul* nu este înourat. În anumite situaţii, micile deosebiri pot fi trecute cu vederea; în alte situaţii, ele pot fi însă foarte importante. Una este, de exemplu, să afirmi despre cineva că *se culcă seara* devreme şi alta *că se culcă* odată cu găinile! Transformarea are ca regulă generală păstrarea pe cît e cu putinţă a înţelesului părţii pe care o supunem acestui procedeu.

Prin transformarea modului în care a fost gîndită o propoziţie, o parte de propoziţie sau o frază, vorbitorul are posibilitatea de a înlănţui mai bine ideile şi a le organiza după împrejurările în care se află.

Transformări în interiorul propoziţiei Avem:

1) Trecerea predicatului de la activ la pasiv. Prin schimbarea predicatului din activ în pasiv, subiectul lui devine complement de agent, iar vechiul obiect devine subiect, deci:

diateza activă			**diateza pasivă**		
subiect	predicat	obiect direct	subiect	predicat	complement de agent
Ploaia	inundă	*şoseaua.*	*Şoseaua*	este inundată	*de ploaie.*
Lupii	nu vor mai mînca	*oi.*	*Oile*	nu vor mai fi mîncate	*de lupi.*

2) Trecerea predicatului verbal în predicat nominal: *Toţi* iubim *natura* devine *Toţi* sîntem iubitori *ai naturii; El* pictează *mai cu seamă flori* devine *El* este mai cu seamă pictor *de flori.*

Transformări între propoziţii Pot avea loc între:

1) O afirmativă în negativă (şi invers). O afirmativă se transformă într-o negativă fără să-şi schimbe înţelesul general numai atunci cînd afirmativa conţine un superlativ, un comparativ sau un nume predicativ precedat de *fără* sau *lipsit de*, de ex.:

afirmativă		negativă
Vasile este mai înalt *decît Ion.*	devine	*Ion* nu este la fel de înalt *ca Vasile.*
O carte costă mai mult *decît un creion.*	devine	*Un creion* nu costă cît *o carte* sau *Un creion* nu costă atît cît *o carte* sau *Un creion* nu costă la fel (aşa) de mult *ca o carte.*
Dorinţa lui de a învăţa este fără *margini.*	devine	*Dorinţa lui de a învăţa* nu are margini.

Cînd într-o propoziţie afirmativă, *fără* nu se referă la (alt) predicat, transformarea se poate face numai dacă există o expresie care echivalează acea parte de prepoziţie; de ex.: *El înoată* fără *mîini* poate deveni *El înoată* numai *cu picioarele.*

2) O exclamativă în afirmativă (și invers)

exclamativa		afirmativa
Ce frumos *ați cîntat!*	devine	*Ați cîntat* (foarte) frumos.
Minunată *priveliște!*	devin	*Priveliștea este* minunată.
Ce *priveliște* minunată!		

Transformarea exclamativei în afirmativă este însoțită — ca și transformarea afirmativei în negativă — de o modificare de intonație. În propoziția exclamativă, intonația constă din pronunțarea mai susținută a părții de început a propoziției, cam în felul următor:

Ce
frumos
ați cîntat!

Minuna-
tă
priveliște!

Rostirea mai insistentă privește uneori termenul pe care dorim să-l punem în valoare, de ex.:

frumos
Ce ↗ ↘ ați cîntat!

Aspectele cel mai des întîlnite în transformările gramaticale sînt **expansiunea** și **contragerea**.

Tranzitivitatea Calitatea verbelor de a impune sau nu o completare printr-un obiect direct poartă numele de tranzitivitate. Să se compare, din punct de vedere, verbele din construcțiile de mai jos:

Uzina noastră fabrică...	*Păsările* ciripesc.
Acolo rîul face...	*Acolo rîul* se domolește.
*Un prieten mi-*a schimbat...	*Unul dintre prietenii mei* adormise.
Oamenii fructifică...	*Motorul nu* pornește *la rece.*

Verbelor din coloana din stînga le trebuie o completare, pe cînd cele din coloana din dreapta nu au nevoie de ea. Verbele din coloana din stînga sînt **tranzitive**; cele din coloana din dreapta, neimpunînd completări prin acest obiect direct, sînt **intranzitive.**

Tranzitivitatea este de fapt o funcție care se transmite în anumite condiții de la un verb la altul. De aceea, unele verbe pot să fie într-o situație tranzitive, iar în alta, intranzitive. Astfel *a încolți* este intranzitiv în: a încolțit *iarba*, dar tranzitiv în: *lupii* au încolțit *o biată căprioară; a orbi* este intranzitiv în înțelesul de „a-și pierde vederea", dar tranzitiv în înțelesul de „a contrazice pe cineva într-un lucru limpede", de ex.: *doar n-o* să mă orbești *(tu pe mine) de la obraz!*" *A alerga* este intranzitiv, dar în expresia *l-am alergat de i-a ieșit sufletul*, are funcție tranzitivă. Există și verbe cu tranzivitate limitată, care apare mai ales cînd au un obiect direct intern, ca în: a iernat *o iarnă*, a fugit *o fugă*, a dormit *un somn bun* etc. (Vezi **obiectul (complementul) direct.**)

Verbe tranzitive cu două sau mai multe obiecte gramaticale Unele tranzitive se construiesc cu două sau mai multe obiecte gramaticale:

1) amîndouă obiecte directe: *Maria* întrebase *pe tata* *u n l u c r u mărunt; Maestrul de sport* a învățat *pe elevii lui* *e t i c a s p o r t i v ă; Îl* rog *și eu o dată* *c e v a.*

2) unul sau mai multe obiecte directe și unul sau mai multe obiecte indirecte: *Întîmplarea, Nichifor* a povestit-o *unui sătean*; *Gore* a mărturisit *surorii sale suferințele lui; Ceva mi*-a spus *el și mie*.

False tranzitive Cîteva verbe de mișcare și de deplasare în spațiu se construiesc în așa fel, încît par a fi tranzitive, de ex.: A alergat *(a fugit, a căzut, a sărit* etc.) *cîțiva metri. A alerga* și celelalte par aici tranzitive, pentru că grupul de cuvinte *cîțiva metri* face impresia unui obiect direct. În realitate, el indică măsura, căci metrii nu pot fi alergați, fugiți etc., deci acest grup este un circumstanțial.

Tot astfel în Au călătorit *o bucată de drum alături, călători* nu s-a transformat în tranzitiv, căci *o bucată de drum* este circumstanțial, nu obiect direct.

Intranzitivitatea este situația în care se află verbul atunci cînd obiectul direct nu este exprimat și nici subînțeles, de ex.: *Elevul* învață, *Elevul* știe etc. În unele gramatici i se spune **verb absolut.**

Umorul Nu este o figură de stil propriu-zisă. El exprimă o stare de spirit care caută în realitatea înconjurătoare aspectele plăcute sau transformă în aspecte plăcute lucruri obişnuite şi numai în cazuri mai rare, ca umor negru, caută lucrurile neobişnuite sau neplăcute. Dar în nici unul din cele două feluri de umor nu se simulează o laudă sau o critică la adresa cuiva spre a se sugera ideea opusă. Un exemplu simplu este reflexţia lui Ivan din *Ivan Turbincă* de I. Creangă.

„Rai mi-a trebuit mie la vremea asta? Ia aşa păţeşti dacă te strici cu dracul! aici la sărăcăciosul ist de rai, vorba ceea: fală goală, traistă uşoară; şezi cu banii în pungă şi duci dorul la toate."

De asemenea, în versurile din *Bacilul lui Koch* de George Topîrceanu:

„Savanţii-l studiază făcînd din el culturi, / Un fel de gelatină... un soi de răcituri / Pe care stau microbii ca-n sînul lui Avram / Şi se-nmulţesc acolo în voia lor... / Uitam! / El dragoste nu face. Cu omul în contrast, / Bacilul lui Koch este surprinzător de cast. / Dar cum se înmulţeşte atunci? Prin ce minune? / Prin sciziparitate sau prin diviziune: / Se rupe-ntîi în două... apoi se face-n patru... / Şi-n nouă luni e-n stare să-ţi umple acest teatru / Cu fii, nepoţi, nepoate, şi socri mari, şi fraţi, / Şi veri, şi verişoare, şi cuscri, şi cumnaţi, / Că nici un fel de babă (de-a lor) n-ar fi în stare / Să-ţi spună a cui este şi cîte neamuri are!"

De obicei umorul se combină cu ironia, ca în fragmentul din *Pseudokineghetikos* în care Al. Odobescu declară că nu năzuieşte să ajungă vreodată mare vînător:

„Trebuie să renunţ cu totul la aşa falnice năzuiri, şi chiar dacă deasa citire a cărţii tale ar aprinde în mine un asemenea dor măreţ, nevoia ccre să-l potolesc îndată şi să mă hotărăsc a rămînea şi în viitor din ceata acelor cari, cînd văd cloşca păscînd boboci de raţă pe malul bălţii se miră."

Ignoranţa autorului în domeniul recunoaşterii vînatului cu pene este, poate, simulată, dar nu ca să se creadă contrariul, cum s-ar fi întîmplat dacă ar fi spus-o în ironie. Totuşi, pretinzînd că se miră cînd vede cloşca păscînd bobocii de raţă, el se autoironizează, fiindcă toată lumea ştie că raţa domestică nu cloceşte; ouăle ei fiind puse de gospodine sub găinile căzute cloşti care scot bobocii şi umblă cu ei ca şi cum ar fi puii lor.

Descriind în *Cănuţă, om sucit* împrejurările naşterii lui Cănuţă, I.L. Caragiale glumeşte pe seama nerăbdării copilului de a veni pe lume, ceea ce dă umor descrierii întîmplării, dar cînd spune că fătul „şi-a pierdut răbdarea" şi „s-a repezit aşa, fără socoteală, în lume", el pune ironic pe seama copilului o intenţie imposibilă, căci nimeni nu se naşte fiindcă îşi pierde răbdarea, şi nici nu socoteşte în ce clipă să se „repeadă" în lume. Caragiale ştie însă ce caracter „sucit" are Cănuţă încă dinainte de a se fi născut:

„Tată-său a alergat cu brişca la moaşa satului tocmai în margine. Moaşa dormea: de abia sosise de la arendaşul moşiei, unde fusese chef. A trebuit timp pînă s-o deştepte, pînă să se îmbrace femeia, pînă să se urce în brişcă. Copilul a aşteptat cît a aşteptat şi pînă să-şi piarză răbdarea mă-sa, care se văita cumplit, şi-a pierdut-o el pe a lui şi s-a repezit aşa, fără socoteală, în lume, tocmai cînd se auzeau clopoţeii de la brişca lui tată-său la scară."

Un exemplu de umor negru avem în fragmentul următor din *Viața lui Ștefan cel Mare* de M. Sadoveanu, în opera căruia nu sînt însă prea multe cazuri de felul acesta. Dar cînd scrie:

„Iar casele localnicilor erau de lemn și cea mai frumoasă înfățișare a lor era cînd ardeau, ceea ce se întîmpla destul de des.“

Reiese clar că numai amărăciunea este aceea care îl determină să facă o asemenea afirmație.

Unitatea, coerența, expresivitatea în compuneri O compunere de orice fel este bine întocmită dacă are unitate.

Unitatea *este rezultatul combinării unor amănunte de diverse categorii în jurul ideii de bază a lucrării, a firului ei conducător.* Păstrarea acestui fir e totdeauna de dorit, dar devine din ce în ce mai grea, dacă nu vrem — cel mai adesea nici nu trebuie — să dezvăluim celor cărora ne adresăm ce punct din plan am încheiat în cutare loc din compunere și unde avem de gînd să le încheiem pe următoarele. O putem face în mod explicit numai în comunicări științifice, în care avem dreptul să spunem direct: „În cele ce urmează voi (sau vom) trata (analiza, dezvolta etc.) trei (sau mai multe) probleme, adică: 1........, 2........, 3........“. Dar într-o compunere, care nu este o comunicare științifică, firul ideilor trebuie „ghicit“. E una din plăcerile ascultătorilor noștri.

După ce s-a ales, subiectul înainte de a-l așterne pe hîrtie, ne-am făcut și planul și am stabilit și lungimea aproximativă a expunerii. Va fi ea de 5, de 10, de 30 sau de 100 de pagini? Un mare istoric din secolul trecut, N. Bălcescu, a scris la 1850 un studiu foarte prețios despre *Mersul revoluției în istoria românilor*. El putea să trateze această temă într-un volum sau chiar în mai multe, dar a rezolvat-o doar în 6 pagini de tipar, cu un număr de aproximativ 800 de cuvinte, care încap tocmai bine în 10—15 pagini de caiet. Desigur, într-un fel scriem despre un subiect în cîteva pagini și în alt fel în sute de pagini. Planul ia altă înfățișare, iar păstrarea unității se complică. De aceea, pe lîngă ideea de bază, pe lîngă schița de plan, ca să menținem unitatea, se cuvine *să ne hotărîm de la început cam ce mărime va avea compunerea.*

Pe de altă parte *dorința de a nu pierde firul conducător nu trebuie să ne facă să repetăm mereu și mereu aceleași cuvinte, propoziții sau fraze*, de teamă ca nu cumva să scăpăm firul din mînă, căci nici pictorul nu folosește o singură culoare cînd pictează, nici muzicianul o singură notă, un singur acord sau o singură cheie muzicală cînd compune o melodie.

Coerență *înseamnă legătura firească, așteptată, între cuvinte și idei.* Cînd cineva spune, de exemplu: *Afară-i soare și frumos*, prin urmare *îmi pun galoșii și fulgarinul*, ceva nu e în regulă aici. Dacă o spune serios, sau nu știe ce înțeles au cuvintele *prin urmare*, sau glumește. Afară de cazul că face o glumă, care e deocamdată greu de apreciat, el este incoerent. Dar dacă zice mai departe: *că și ieri tot așa era, și-a dat o ploaie la o jumătate de oră după ce am ieșit din casă, de m-a făcut ciuciulete*, vorbirea lui a devenit coerentă. Ea ar fi avut coerență și dacă ar fi spus: *Afară-i soare și frumos*, totuși *îmi pun galoșii și fulgarinul*. Atunci cei din jur ar fi priceput că se teme de schimbarea vremii sau că are o mică fantezie. Cînd nepotriviri asemenea celor de mai sus se ivesc între cuvinte sau propoziții și fraze apropiate, oricine își dă repede seama de ele, dar cînd sînt mai îndepărtate, pot să treacă neobservate la prima vedere.

Lipsa de coerență o întîlnim mai des în cazul din urmă. Ea apare ca o neglijență supărătoare ori de cîte ori nu ne-am ținut de planul stabilit, îndepărtîndu-ne de la el printr-un paragraf sau altul în care am dezvoltat vreun amănunt. Dacă

totuşi paragraful a fost necesar şi ni se pare că cei cărora ne adresăm pierd şirul, avem cîteva mijloace de a le împrospăta memoria. Astfel, la sfîrşitul unui capitol, al unei părţi sau al unui paragraf mai lung, punem o întrebare în aşa fel alcătuită, încît să-i putem da răspunsul în continuare. Alt mijloc este de a rezuma într-un paragraf sau în două-trei cele spuse înainte. Astfel, după ce prezintă pe larg starea ţărilor române cu puţin înainte de Mihai Viteazul, istoricul A. D. Xenopol încheie această parte prin trei paragrafe din care dăm mai jos două şi începutul celui de al treilea:

„În lungul şir al domnilor neînsemnaţi care se perindă pe tronul ţărilor române, se întîlnesc, în rare răstimpuri, cîte o excepţie care străluceşte cu atît mai viu, cu cît mai negru este fondul pe care se arată.

Am văzut în Moldova figura eroică a lui Ioan Vodă cel Cumplit care opune ascuţişul sabiei sale nesăturatei lăcomii turceşti şi ridică pentru un moment iarăşi moralul ţării ce părea pierdut pentru totdeauna.

O nouă flacără şi mai vie era să izbucnească în Muntenia, un nou erou (...).“ (A.D. Xenopol, *Istoria românilor din Dacia traiană*, Bucureşti, 1927, vol. V, pag. 130.)

Ultimul paragraf pregăteşte descrierea domniei şi luptelor lui Mihai Viteazul.

Coerenţa se realizează şi prin cuvinte sau grupuri de cuvinte, dar şi printr-o dibace repetare a unor cuvinte sau a unor formulări-cheie, prin pronume sau prin adverbe *(atunci, acum, deci, totodată)*. (Vezi **conectorii.**)

Prin **expresivitate** se înţeleg mai multe lucruri. *Ea este foarte adesea considerată tot una cu frumuseţea cuvintelor şi a frazelor, cu folosirea a cît mai multor metafore, comparaţii, personificări sau alte figuri de stil, cu armonia care încîntă prin ritmul propoziţiilor şi frazelor. Expresivitate mai numim însă şi orice mod de a atrage atenţia asupra unei idei, de a o sublinia, aşezînd-o în locul în care să nu fie trecută cu vederea sau repetînd-o unde trebuie cu alte cuvinte.*

Deosebirea dintre primul şi al doilea înţeles pare foarte mică. În realitate, nu este chiar aşa. Mulţi dintre cei ce scriu, cu deosebire începătorii, cred că-şi asigură succesul dacă îngrămădesc în paginile lor cît mai multe şi mai rare figuri de stil. Ei ajung cîteodată la un soi de poezie în proză, dar care nu e nici una nici alta. Rareori se întîmplă ca asemenea încercări să fie izbutite, pentru că îngrămădirea fără rost a figurilor de stil duce, vrînd-nevrînd, la pierderea coerenţei. Coerenţa merge mînă în mînă cu unitatea şi amîndouă au nevoie de claritate. O figură de stil mai aparte cere adesea să fie precedată de cîteva propoziţii sau fraze, care, în loc să sprijine firul conducător al lucrării, în loc să servească ideii de bază, servesc numai acelei figuri şi ne îndepărtează astfel de la ce ne propusesem. Iată de ce expresivitatea e o sabie cu două tăişuri care trebuie mînuită cu cea mai mare grijă.

Verbul. Este partea de vorbire care arată că lucrurile și ființele există, că fac ceva sau că se întîmplă ceva cu ele.

Potrivit cu înțelesul lor general, verbele se grupează în patru mari categorii:

1) **Verbe de existență și de stare:**

a se afla	*a dăinui*	*a ființa*	*a sta*
a aștepta	*a exista*	*a poseda*	*a ședea*
a avea	*a fi*	*a rămînea*	*a zăcea*

2) **Verbe de mișcare (și deplasare în spațiu):**

a alerga	*a galopa*	*a mișca*	*a sosi*
a cădea	*a hăitui*	*a nimeri*	*a trece*
a călători	*a ieși*	*a opri*	*a țopăi*
a curge	*a intra*	*a parcurge*	*a veni*
a dansa	*a lepăda*	*a rostogoli*	*a vira*
a fugi	*a merge*	*a sări*	*a zbura*
			a zburda etc.

3) **Verbe care înseamnă „(a) spune, (a) declara“ (Verbe declarandi):**

a afirma	*a declara*	*a mărturisi*	*a striga*
a amuți	*a dialoga*	*a mormăi*	*a șopti*
a apela	*a discuta*	*a nega*	*a tăcea*
a bodogăni	*a exprima*	*a ocărî*	*a tăgădui*
a certa	*a întreba*	*a sfătui*	*a vorbi*
a chema	*a înjura*	*a spune*	*a zice* etc.

4) **Verbe care exprimă sentimente, acțiuni ale simțurilor acte de voință** sau **de afecțiune (verba sentiendi, voluntatuum, afectuum):**

a amăgi	*a dori*	*a minți*	*a simți*
a auzi	*a felicita*	*a mirosi*	*a speria*
a batjocori	*a gîndi*	*a mulțumi*	*a se teme*
a cinsti	*a hotărî*	*a ofensa*	*a urî*
a crede	*a imagina*	*a pedepsi*	*a vedea*
a descuraja	*a iubi*	*a pipăi*	*a voi*

Potrivit cu felul în care se desfășoară acțiunea, verbele se pot împărți în 6 categorii:

1) **Verbe durative** — care arată că acțiunea ține un timp mai mult ori mai puțin îndelungat și se desfășoară fără întreruperi sau reveniri, de exemplu:

a aduna	*a elabora*	*a liniști*	*a studia*	*a umbla*
a alerga	*a epuiza*	*a lucra*	*a suge*	*a urca*
a aștepta	*a fabrica*	*a munci*	*a șiroi*	*a veghea*
a bănui	*a face*	*a neglija*	*a trage*	*a viețui*

a călători	*a fugi*	*a organiza*	*a trăi*	*a vopsi*
a conduce	*a gîndi*	*a plictisi*	*a trece*	*a zăcea*
a curge	*a istovi*	*a plimba*	*a turbura*	*a zice*
a dormi	*a învăța*	*a răbda*	*a ține*	*a zidi*
a dura	*a juca*	*a rămînea*	*a uda*	

2) **Verbe momentane** — care arată că acțiunea ține un timp scurt sau foarte scurt, de exemplu:

a adormi	*a holba*	*a opri*	*a sări*
a aprinde	*a icni*	*a pleca*	*a striga*
a ațipi	*a intra*	*a plesni*	*a trozni*
a da	*a ieși*	*a pocni*	*a ucide*
a deceda	*a lepăda*	*a poticni*	*a vira*
a decola	*a licări*	*a prinde*	*a zmulge*
a exploda	*a moțăi*	*a replica*	

3) **Verbele iterative** — care arată că acțiunea se repetă o dată sau de mai multe ori, de exemplu:

a bascula	*a ciripi*	*a hurui*	*a plescăi*	*a șușoti*
a bătători	*a cotcodăci*	*a lăpăi*	*a pritoci*	*a trepida*
a bătuci	*a dădăci*	*a lătra*	*a reapărea*	*a țiui*
a behăi	*a fîlfîi*	*a licări*	*a reface*	*a undui*
a bîjbîi	*a forfeca*	*a măcăi*	*a sfîrîi*	*a vîjîi*
a bîzîi	*a gînguri*	*a orăcăi*	*a sîsîi*	*a zbîrnîi*
a chelălăi	*a hămăi*	*a petici*	*a sporovăi*	

4) **Verbe eventive** — care arată că, în cursul acțiunii, subiectul devine ceea ce indică verbul, de exemplu:

a albi	*a încremeni*	*a înnobila*	*a rarefia*
a banaliza	*a îndatora*	*a însenina*	*a sărăci*
a cicatriza	*a înfrumuseța*	*a întrista*	*a simplifica*
a dezumfla	*a îngălbeni*	*a înverzi*	*a tonifica*
a fortifica	*a împreuna*	*a multiplica*	*a tumefia*
a îmbogăți	*a înlemni*	*a ofili*	*a umfla*
a împietri	*a înmulți*	*a osifica*	*a unifica*
a înceta	*a înnegri*	*a pietrifica*	*a veșteji*

Adesea nu subiectul, ci obiectul devine ceea ce indică verbul eventiv. Astfel, în enunțul *Femeile albeau pînza la rîu* sau în *Își bronza pielea la soare*, se vede că obiectul devine ceea ce arată verbul, dar dacă dezvoltăm propozițiile spre a pune în lumină felul acțiunii de față, fostul obiect se transformă în subiect: *(Femeile făceau) ca pînza să devină albă; (El făcea) ca pielea să devină de culoarea bronzului.*

5) **Verbe dinamice** — care arată că subiectul participă intens la acțiune, de exemplu: *a se bucura, a se lamenta, a (se) căina, a se frămînta, a se munci* etc.

6) **Verbe cauzative sau factitive** — care arată că subiectul este cauza acțiunii, că el o provoacă, dar altcineva o execută, de exemplu: *Mă duc la frizer* să mă tund (*să mă bărbieresc*); *la coafor* să mă coafez etc. sau: *și*-a făcut *un costum de haine nou* (nu el, ci croitorul i l-a făcut; nu mă tund eu, ci mă tunde frizerul, nu mă bărbieresc eu, ci mă bărbierește bărbierul ș.a.m.d.).

Cîteodată, prin factiv se înțeleg și verbele care au semnificația „a face ca obiectul să se modifice potrivit cu ceea ce indică ele, de ex.: *Minte* de-nghe ță *apele* (= face apele să înghețe); Au secat *balta* (= au făcut balta să devină seacă) etc.

Potrivit cu rolul lor în propoziţie, verbele se împart în:

1) verbe care îndeplinesc funcţia de predicat şi cărora le spunem **predicative**,

2) verbe sau forme ale lor fără această funcţie şi cărora le spunem **nepredicative**. Acestea se împart la rîndul lor în: verbe *ajutătoare* sau *auxiliare* şi verbe *de legătură*, *copulative* sau **verbe-copulă**;

3) verbe, în general predicative, dar care, în unele forme ale lor, nu îndeplinesc funcţia de predicat. Acestora le spunem **semiauxiliare**.

Verbele predicative Afară de *a fi* sub toate formele sale, dar numai cînd exprimă diateza pasivă, afară de o paradigmă specială a lui *a vrea* ca indice al viitorului şi de două paradigme ale lui *a avea*, de asemenea speciale pentru exprimarea perfectului compus şi a condiţionalului prezent şi trecut, toate celelalte verbe pot fi predicate.

Verbele auxiliare Trei verbe ale limbii române pot fi auxiliare: *a fi* pentru diateza pasivă, formele menţionate mai jos ale lui *a vrea* şi formele lui *a avea*.

A vrea *ca auxiliar al viitorului* se prezintă astfel:

(eu)	*voi*	şi	*oi*	(rîde)
(tu)	*vei*	şi	*ei*, *ăi*, *îi-i*	"
(el, ea)	*va*	şi	*o*	"
(noi)	*vom*	şi	*om*	"
(voi)	*veţi*	şi	*eţi*, *ăţi*, *îţi*, *-ţi*	"
(ei, ele)	*vor*	şi	*or*	"

Pentru formele fără *v-*, vezi viitorul.

A avea *ca auxiliar* se prezintă astfel:

pentru perfectul compus			pentru condiţional	
(eu)	*am*	(adus)	*aş*	(aduce)
(tu)	*ai*	"	*ai*	"
(el, ea)	*a*	"	*ar*	"
(noi)	*am*	"	*am*	"
(voi)	*aţi*	"	*aţi*	"
(ei, ele)	*au*	"	*ar*	".

Verbele-copulă sau de legătură, leagă în mod explicit subiectul de o însuşire a lui sau de ce mai poate fi el, adică de numele predicativ, de ex.: *Marea* fusese furtunoasă (compară cu *marea furtunoasă*); *Meseria* este brăţară *de aur*. (Meseria mai poate fi şi altceva); *Ilinca* e învăţătoare (Ilinca mai poate fi *mamă*, *gospodină* etc.).

A fi reprezintă verbul-copulă tip, dar numai atunci cînd face într-adevăr legături de felul celor arătate mai sus. Altminteri, el este predicat ca orice alt verb, de ex.: *Paula* a fost *la munte* (*la munte* nu este o însuşire a *Paulei*, şi nici nu arată ce este ea); *Şcoala noastră* e *într-un parc splendid* sau e *aici* sau e *acolo* (*într-un parc*, *aici*, *acolo* etc., nu sînt însuşiri ale şcolii şi nici nu ne spun ce este şcoala noastră).

A fi se află uneori şi în propoziţii cu adverbe de timp, de ex.: A fost *odată un cavaler rătăcitor*; *Aceasta* era *demult*; *în evul mediu*; *Ieri* a fost *căldură mare*. *Odată*, *demult*, *ieri* etc. nu sînt însuşiri ale subiectului, deci *a fi* are în propoziţiile acestea rol de predicat. El poate fi echivalat cu „exista" odată un cavaler rătăcitor, cu „se întîmpla" demult, ieri etc., după cum *e* din propoziţia *Şcoala noastră e într-un parc* poate fi echivalat cu „se află".

Pe lîngă *a fi* mai pot îndeplini rolul de verbe copulă şi *a ajunge*, *a se face*, *a părea*, *a rămîne*, *a deveni*, *a redeveni* ş.a. dacă leagă subiectul de o însuşire a lui sau arată ce este ori ce poate să mai fie el, de ex.: *Marius* se va face lăcătuş (*va ajunge* sau *va deveni*); *Copilul* pare bolnav: *Fata* rămăsese îmbufnată. Toate numele predicative (*lăcătuş*, *bolnav*, *îmbufnată*) sînt însuşiri pe care verbele de mai sus

le leagă de subiecte, adăugînd la acestea şi propriul lor înţeles. Cînd nu fac o asemenea legătură, ele sînt predicate.

Verbe semiauxiliare. Unele verbe şi forme verbale se combină cu alte verbe, pentru a exprima ideea de necesitate: *trebuie să pleci;* de posibilitate; pot *să dorm*, pot *dormi;* o intenţie: îmi vine *să rîd;* o întîmplare care era cît pe aci să se producă, dar a fost evitată: era *să cadă.*

Aceste verbe şi forme verbale *(a putea, a trebui, a veni, era)* cînd se combină în felul arătat nu formează timpuri compuse şi nici moduri propriu-zise; de aceea, nu sînt auxiliare. Ele nu sînt însă nici predicative (predicatul fiind întreaga construcţie). Din aceste cauze, au fost numite semiauxiliare, iar *pentru faptul că arată o modalitate*, li se spune *semiauxiliare de mod* sau *modale.*

Ca semiauxiliare modale, ele au două caracteristici: sînt urmate cel mai adesea de conjunctiv, iar unele nu au decît o formă pentru toate persoanele, sau nu se folosesc în calitate de semiauxiliare modale decît într-una din formele lor, de ex.: *a trebui*; *eu* trebuie *să plec*, *tu* trebuia *să pleci*, *el (ea)* trebuia *să plece*, *noi* va trebui *să plecăm*, *voi* ar trebui *să plecaţi*, *ele, ei ar trebui să plece* etc. sau *a fi*; *eu* era *să rămîn*, *tu* era *să rămîi*, *el, ea* era *să rămînă*, *noi* era *să rămînem*, *voi* era *să rămîneţi*, *ei (ele)* era *să rămînă.*

A veni în situaţie de semiauxiliar se construieşte obligatoriu cu dativul pronumelor personale: *(mie) îmi vine să zburd*, *(ţie)* îţi vine *să zburzi*, *(lui, ei)* îi vine *să zburde*, *iedului* îi venea *să zburde*, *(nouă)* ne venea *să zburdăm*, *(vouă)* vă venea *să zburdaţi*, *lor (iezilor, copiilor* etc.) le venea *să zburde.*

A putea, ca semiauxiliar, are însă toate persoanele: *(eu)* pot *să dansez*, *(tu)* poţi *să dansezi*, *(el, ea)* poate *să danseze* etc.

Uneori, el este urmat de un infinitiv, în loc de conjunctiv, *(eu)* pot, aş putea *dansa*, *(tu)* vei putea *dansa*, *(noi)* am putea *dansa* etc.

Verbele numite semiauxiliare au această calitate numai în situaţiile arătate mai sus. Altminteri, ele pot fi predicate. Astfel, *a trebui* este predicat într-o propoziţie ca *Tu îmi* trebuieşti *mie*, unde a primit sufixul secundar *(-eşti)* numai spre a se face mai limpede acordul cu substantivul *(tu)*. Acelaşi verb, la persoana a III-a singular nu mai are nevoie de acest sufix, cu toate că este predicat într-o propoziţie ca *Floarea asta îmi* trebuie *mie*. El este predicat şi într-o propoziţie ca: *Aici — la piuliţă —* trebuie *puţină unsoare.* Verbul a veni este predicat în propoziţii de genul: *Vorbele îţi* vin *de la sine* sau *Bluza îţi* vine *minunat.*

Calitatea de *semiauxiliar* a unui verb este aşadar schimbătoare. Ca regulă generală, vom spune: *ori de cîte ori un verb dintre cele amintite* se foloseşte singur, *el* **nu mai este semiauxiliar,** *ori de cîte ori* este însoţit de alt verb, **îşi recîştigă această calitate.**

Verbele neregulate: a bea, a da, a lua, a mînca, a usca,

a bea — beau — băui — băut au forme neregulate la persoana I singular a indicativului şi conjunctivului prezent, la persoana a III-a singular şi plural a aceloraşi moduri şi la imperativ prezent pozitiv, persoana a II-a singular, adică:

indicativ prezent,

I singular	(eu) *beau*
III singular	(el, ea) *bea*,
III plural	(ei, ele) *beau*

conjunctiv prezent

I singular	(eu) *să beau*
III singular	(el, ea) *să bea.*
III plural	(ei, ele) *să bea*

a da — dau — dădui — dat are forme neregulate la:
indicativ prezent I singular: (eu) *dau*
conjunctiv prezent: indicativ imperfect:

(eu) *să dau* (eu) *dădeam* (tu) *dădeai* (el, ea) *dădea*
(el, ea) *să dea* (noi) (voi) *dădeaţi* (ei, ele) *dădeau*
(ei, ele) *să dea*

faţă de forma regulată la unele persoane: (eu) *dam*, (el, ea) da, (noi) *dam.*

a lua — iau — luai — luat are forme neregulate la:

indicativ prezent: (eu) *iau*, (tu) *iei*, (el, ea) *ia*, (noi) *luăm*, (voi) *luaţi*, (ei, ele) *iau*

conjunctiv prezent: (eu) *să iau*, (tu) *să iei*, (el, ea) *să ia*, (noi) *să luăm*, (voi) *să luaţi*, (ei, ele) *să ia.*

imperativ prezent pozitiv: (tu) *ia!* (voi) *luaţi!*

a mînca — mănînc — mîncai — mîncat are forme neregulate numai la:
indicativ prezent
(eu) *mănînc*, (tu) *mănînci*, (el, ea) *mănîncă*
(noi) *mîncăm*, (voi) *mîncaţi*, (ei, ele) *mănîncă;*
conjunctiv prezent:
(eu) *să mănînc*, (tu) *să mănînci*, (el, ea) *să mănînce*
(noi) *să mîncăm*, (voi) *să mîncaţi*, (ei, ele) *să mănînce*

De aceea, în unele graiuri, se tinde spre regularizarea singularului la ambele moduri: (eu) *mînc*, (tu) *mînci*, (el, ea) *mîncă...* (ei, ele) *mîncă.*

a usca — usuc — uscai — uscat are forme neregulate la:

indicativ prezent: (eu) *usuc*, (tu) *usuci*, (el ea) *usucă*, (noi) *uscăm*, (voi) *uscaţi*, (ei, ele) *usucă*

conjunctiv prezent: (eu) *să usuc*, (tu) *să uşuci*, (el, ea) *să usuce*, (noi) *să uscăm*, (voi) *să uscaţi*, (ei, ele) *să usuce.*

De aceea, în unele graiuri, se tinde spre regularizarea singularului la indicativ prezent: (eu) *usc*, (tu) *usci*, (el, ea) *uscă*, (noi) *uscăm*, (voi) *uscaţi*, (ei, ele) *uscă.*

Viitorul Timp al indicativului, este un timp compus. El arată că acţiunea se petrece după momentul vorbirii: Vom deschide *imediat discuţia; Omenirea* va găsi *noi surse de energie; Aţi făgăduit că* aveţi să ne scrieţi *regulat; Altă dată* n-o să te mai cred *pe cuvînt.*

Viitorul îndeplineşte în anumite împrejurări un rol asemănător cu imperativul: Vă veţi prezenta *urgent la direcţie*, sau cu un imperativ slăbit (de politeţe): Am să te rog *să-mi dai puţin stiloul tău.*

Viitorul este în limba română de patru feluri: a) viitorul literar general; b) viitorul popular paralel cu cel literar general; c) viitorul popular construit cu verbul la conjunctiv şi cu o formă unică a auxiliarului *vrea* pentru toate persoanele; d) viitorul popular construit cu conjunctivul şi cu verbul *avea*, dar nu ca auxiliar.

Structura viitorului literar general Viitorul literar general *se formează din prezentul auxiliarului* a vrea *urmat de un infinitiv:*

(eu) voi
(tu) vei
(el) va
(noi) vom
(voi) veţi
(ei, ele) vor

} *aduna, scutura, veghea, împerechea, întîrzia, bea, cădea, da, vedea, zăcea, trece, face, merge, frige, spune, plînge, rîde, rupe, strînge, zice, auzi, bănui, fugi, toci, muri, doborî, vîrî* etc.

Structura viitorului literar paralel cu cel literar general Viitorul acesta *prezintă modificarea pronunțării auxiliarului (prin căderea lui* v-) *și prin unele schimbări vocalice*, adică:

(eu)	*oi*	*aduna, scutura, veghea, întîrzia, bea, cădea, da, vedea, zăcea, trece* etc.
(tu)	*ei, ăi, îi, -i*	
(el)	*a* sau *o*	
(noi)	*om*	
(voi)	*oți, ăți, îți, -ți*	
(ei, ele)	*or*	

Formele *-i* și *-ți* ale auxiliarului *vrea* se folosesc în unire cu alte părți de vorbire, de ex.: *dacă te-*i *duce;* (= te vei duce); *unde-*ți *vedea* (= unde veți vedea) etc. Și celelalte forme ale auxiliarului astfel modificat se pot uni cu alte cuvinte, de ex.: *dac-ăi vedea...* (= dacă vei vedea); *cînd* ne-om face *mari*, (= cînd ne vom face mari); s-or coace *merele...* (se vor coace merele) etc.

Acest viitor capătă, mai ales în textele literare, un înțeles suplimentar de incertitudine.

Structura viitorului popular cu verbul la conjunctiv și auxiliarul vrea în formă unică *Auxiliarul* vrea *are la acest viitor forma unică,* o, *urmată de conjunctiv prezent:* (eu) o *să aflu*, (tu) o *să afli*, (el) o *să afle*, (noi) o *să aflăm*, (voi) o *să aflați*, (ei) o *să afle.*

Ca și cel anterior, el poate căpăta înțelesul suplimentar de incertitudine.

Structura viitorului popular construit cu conjuctivul și verbul predicativ avea

Combinația dintre *verbul predicativ* avea *la prezent urmat de un conjunctiv* are valoare de viitor. Ea se prezintă astfel:

(eu)	*am să veghez*	(noi)	*avem să veghem*
(tu)	*ai să veghezi*	(voi)	*aveți să vegheați*
(el, ea)	*are să vegheze*	(ei, ele)	*au să vegheze*

Ea nu este însă la fel de bine sudată ca formele anterioare, după cum se vede din faptul că între *avea* și conjunctiv se pot introduce diverse cuvinte. Timpurile compuse propriu-zise nu permit includerea între auxiliar și infinitiv, conjunctiv sau participiu decît a cîtorva adverbe *(voi mai veni, va și pleca, ne vom tot gîndi)*. Construcția de viitor cu *avea* se desface cu ușurință, de ex.: are *intenția să reia discuția;* am posibilitatea *să vă duc mîine la gară cu mașina* etc. În construcțiile de mai sus, *avea* este predicativ și ca predicat are obiect direct *(intenția, posibilitatea)*.

Viitorul anterior *arată că acțiunea s-a încheiat într-un moment aflat după prezent și înaintea altei acțiuni din viitor: Vă veți căsători după ce* veți fi depus *actele; După ce își* va fi terminat *misiunea se va odihni.*

Structura viitorului anterior Este un timp *compus din viitorul auxiliarului* fi *urmat de un participiu:*

(eu)	*voi fi*	*adunat, băut, dat, văzut, trecut, spus, fript, rupt, spart, auzit, mormăit* etc.
(tu)	*vei fi*	
(el, ea)	*va fi*	
(noi)	*vom fi*	
(voi)	*veți fi*	
(ei, ele)	*vor fi*	

Auxiliarul are și forme fără *v*-, exact ca ale viitorului simplu: *oi fi băut*, *oi fi băut*, *o fi băut* etc.

Viitorul anterior cu *voi*, *vei* etc., se întrebuințează foarte rar și aproape numai în limba scrisă.

Viitorul popular al incertitudinii În limbajul popular se formează și un viitor din a vrea *cu aceleași forme ca și cele din viitorul anterior*, dar *urmat de gerunziu*, în loc de infinitiv, de ex.:

(eu) voi, *oi fi* adunînd	(noi) vom, *om fi* adunînd
(tu) vei, ei, ăi, *ii fi* adunînd	(voi) veți, *ăți*, *îți*, *-ți fi* adunînd
(el, ea) va, a, *o fi* adunînd	(ei, ele) vor, *or fi* adunînd

Acest viitor a fost considerat un timp al modului prezumtiv împreună cu viitorul anterior propriu-zis, pentru că exprimă incertitudinea. Vezi și **prezumtivul.**

Vocativul Este cazul gramatical prin care persoanele, ființele, în general și uneori lucrurile numite de substantive sînt chemate, sînt invocate sau li se atrage atenția, de ex.: *Du-te*, băiete *la școală !; Hai*, Ionae, *la cosit !;* Fetiță, fetiță, *ia ieși la portiță !; Lasă-mă*, domnule, *în pace !;* Cetățeni, *păstrați curățenia orașului !;* Doină, doină, *greu îmi cazi / Din pădurea cea de brazi.*

Vocativul are desinența *-e* pentru masculine singular, *-ă (-e)* și, mai rar, *-o* pentru feminine singular: *-i* pentru masculine plural, *-e* și *-i* pentru feminine plural.

După cum se poate observa, el dispune numai de o desinență proprie pentru masculine, *-e*, și de una pentru feminine, *-o*, celelalte sînt la fel cu ale nominativului.

Acest caz gramatical se deosebește însă de celelalte și prin faptul că desinențele lui sînt condiționate nu numai de structura substantivelor la care se adaugă, ci și de starea de spirit și de gradul de familiaritate dintre cel care îl utilizează și cel căruia îi este adresat. Starea de spirit și gradul de familiaritate duc l apariția a două sau chiar trei forme de vocativ pentru același cuvînt, una obișnuită, celelalte marcate de starea sufletească în care sînt rostite.

Vocativul fără articol enclitic la masculine singular. Desinența *-e* apare:

1) la masculinele terminate *în consoană* și la cele terminate în *-u precedat de un grup de consoane*, de ex.: *bărbate !*, *cazace !*, *căpitane !*, *drace !*, *fîrtate !*, *jupîne !*, *nepoate !*, *țărane !*, *vecine !*, *vere !*, *băiețandre !*, *cumetre !*, *cuscre !*
Avrame !, *Antoane !*, *Bogdane !*, *Constantine !*, *Dane !*, *Ioane !*, *Ionele*, *Marine !*, *Paraschive !*, *Pavele !*, *Romane !*, *Tudore !*, *Tudorele !* etc. sau *Alexandre !*, *Dumitre !*, *Petre !* etc.

2) la masculinele terminate la nominativ singular în *-e*; *frate !*, *ginere !*, *Gheorghe !*, *Grigore !*, *Niculae !*, *Vasile !*

Vocativul fără articol la feminine singular:

1) are în general aceeași formă ca și nominativul: *fată !*, *mamă !*, *nașă !*, *lele !*, *femeie !*, *tanti !*, *Ană !*, *Dumitră !*, *Ileană !*, *Sevastiță !*, *Tudoriță !*, *Aurelie !*, *Cornelie !*, *Marie !*

2) primește desinența *-o*, adesea la aceleași nume: *Ano ! Cornelio ! Dumitro*, *! Ileano !*, *Sevastițo !*, *Tudorițo !* etc., dar mai ales la diminutive: *Anuțo !*, *Cornelușo*, *! Dumitrițo !* etc.

Vocativul plural fără articol enclitic are aceeași formă ca nominativul corespunzător, atît la masculine, cît și la feminine, de ex.; masculine: *colegi !*, *frați !*, *prieteni !*, *români !* etc.; feminine: *femei !*, *mame !*, *românce !*

În ambele situații, utilizarea vocativului plural depinde de împrejurări și de frecvența substantivelor în adresări.

Vocativul cu articol enclitic la masculine singular. Fac vocativul cu articol enclitic în mod obligatoriu:

1) masculinele nume comune terminate în *-ău*, *-eu*, *-iu*, *-ou* și numele proprii de persoană terminate în *-uri* în *-escu: Dumnezeule!, flăcăule!, mîncăule!, lacheule!, leule!, zmeule!, fiule!, mahalagiule!, moftangiule!, boule!, Barbule!, Dinule!, Dorule!, Nelule!, Puiule!, Sandule!, Ionescule!*

2) masculinele nume de agent și diminutive terminate în *-aș*, *-eț*, *-ist*, *-or*' *-sor*, *-tor: codașule!, pungașule!, drumețule!, feciorule!, maiorule!, creatorule!, învățătorule!, puișorule!, idealistule!*

3) masculinele provenite din adjective: *amărîtule!, becisnicule!, cîrnule!, gelosule!, idiotule!, leneșule!, nefericitule!, pricopsitule!, răule!, savantule!*

4) nume de locuitori ai unei țări, provincii, ai unui oraș, sat etc.: *arbănașule!, bavarezule!, canadianule!, danezule!, francezule!, neamțule!, olandezule!, polonezule!, sîrbule!, turcule!* etc. (Cu excepții ca *române, moldovene, oltene, prahovene!* etc.)

5) cîteva nume de rudenie: *bunicule!, nașule!, unchiule!, socrule!* și diminutivele lor: *bunicuțule!, nășicule!, uncheșule!, tăticule!, tăicuțule!* (pe lîngă *tăicuță!*), *vericule*. Substantivul *fin* poate fi și articulat enclitic: *finule!* și lipsit de articol: *fine!*

6) substantivul *om-omule!* și *domn-domnule! Domn* are și variante *Doamne*, utilizată ca mod de adresare lui Dumnezeu și în trecut domnului țării.

Vocativul cu articol enclitic la nume proprii neutre singular. Un număr relativ mare de nume de rîuri au vocativ (expresiv): *Argeșule!, Bahluiule!, Buzăule!, Murășule!, Nilule!, Oltule!, Prutule!* etc.

Vocativul cu articol enclitic la plural. Atît masculinele, cît și femininele au la vocativ plural articolul enclitic *-lor;* dar rar întrebuințat, din cauză că exprimă și ideea de intimitate: *fraților!, fîrtaților!, nepoților!, fetelor!, mamelor!;* mai des apare la substantivele provenite din adjective: *fericiților! fericitelor!*

Vocativul determinat Cînd substantivul este însoțit de unul dintre adjectivele calificative *drag*, *iubit*, *scump*, *stimat* etc., avem trei posibilități de exprimare a vocativului:

1) substantivul nu primește articol enclitic:

Dragă, iubite (-ă), Scumpe (-ă), Stimate (-ă) etc.; — *amice, băiete, doctore, frate, nene, nepoate, tată, vere, bărbate*
mamă, fiică, soră, nepoată, nevastă, soție.

2) substantivul masculin la vocativ primește articol enclitic:

Dragă, Iubite, Scumpe, Stimate, etc. — *domnule, fiule, finule, nașule, unchiule, socrule, ascultătorule, cititorule* etc.

3) vocativul este articulat sau nu: *ascultător(ule), cititor(ule); domn(ule)*
Iubite, Scumpe, Stimate etc. — *învățător(ule).*

4) Cînd substantivul este însoțit de un adjectiv posesiv, vocativul este la fel ca nominativul; atît la singular, cît și la plural:

Dragul meu (nostru) — *amic, băiat, nepot, văr*
Dragii mei (noștri) — *amici, băieți, nepoți, veri*

Iubitul meu (nostru)	*bărbat*, *prieten*, *domn*,
Scumpul meu "	*ascultător*, *cititor*
Stimatul meu "	*învățător*, *profesor* etc.

Folosirea vocativului Vocativul are o poziție aparte între celelalte cazuri. De aceea, cu excepția termenilor generali ca: *domnule*, *doamnă*, *domișoară* etc., el nu se întrebuințează singur decît ca mijloc familiar de adresare sau ca mijloc de invocare.

În adresările oficiale, solemne, unde se impune o regulă social-culturală anumită, vocativul trebuie însoțit de titlul celui căruia ne adresăm: Domnule *Director*, *Mult* Stimate domnule *X* etc.

Vorbirea directă și vorbirea indirectă Pentru a exprima gîndurile, sentimentele, părerile — ale noastre sau ale altora — avem două posibilități principale:

a) să le înfățișăm ca gînduri, sentimente, păreri ale noastre, cu propriile noastre cuvinte, propoziții și fraze;

b) să le înfățișăm ca gînduri, sentimente, păreri ale altora, fie cu propriile lor cuvinte, propoziții și fraze, fie cu ale noastre.

Cînd procedăm ca în a) folosim vorbirea directă, care mai este numită și stil direct sau discurs direct. Astfel în propoziția:

„*Pe-o nicovală pitpalacul își bate cîntecul fierbinte.*" (L. Blaga, *Prier*)

poetul se exprimă în vorbire directă, ca și Mircea în versurile următoare în monologul său din *Scrisoarea III:*

„*Eu? Îmi apăr sărăcia și nevoile și neamul / Și de aceea tot ce mișcă-n țara asta: rîul, ramul / Mi-e prieten numai mie, iară ție dușman este...*".

Tot în vorbirea directă este și o propoziție ca: *Direcția Vînătorii a pornit acțiunea de refacere a pîraielor, mai ales a acelora din apropierea păstrăvăriilor.*

În cursul vorbirii directe se pot introduce spusele cuiva, citindu-le. Ca să se arate acest lucru, se folosește un verb ca *spune*, *zice*, *susține*, *afirmă*, *replică* etc., de ex.: „*Dacă voi nu mă vreți, eu vă vreau*" — zise Lăpușneanu — sau: Lăpușneanu zise: „*Dacă voi nu mă vreți, eu vă vreau*".

Ca și propoziția *Lăpușneanu zise*, fraza dintre semnele citării este în vorbirea directă citată.

Tot în vorbirea directă citată sînt și propozițiile de după două puncte din fragmentul următor:

„*Atunci zîna spăimîntată zise lui Făt-Frumos: fă-te ce te-ai face, că te prăpădește zmeul.*" (I. Creangă, *Făt-Frumos, Fiul iepei*)

Cînd procedăm ca în b) exprimînd numai ideea sau ideile dintr-o propoziție, o frază sau mai multe fraze etc. într-o formulare care ne aparține nouă sau celui care le prezintă, partea construită astfel este o vorbire indirectă, un stil sau un discurs indirect, de ex.: *Lăpușneanu zise că, dacă ei nu-l voiau, el îi voia. Atunci zîna spăimîntată zise lui Făt-Frumos să se facă ce se va face că îl prăpădește zmeul.*

Trecerea de la vorbirea directă (VD) la cea indirectă (VI) Impune respectarea cîtorva reguli care privesc felurile propozițiilor, predicatul verbal, adjectivele, pronumele și adverbele.

a) Propozițiile afirmative și cele negative sînt trecute din vorbirea directă în cea indirectă cu ajutorul conjuncției *că*, după un verb care înseamnă „a spune", de ex.:

VD	VI
Mă duc pînă la un prieten.	*Spune;* a spus că *(el) se duce pînă la un prieten.*
Te-ai mai îngrășat.	A remarcat că *(el) s-a mai îngrășat.*
Nu mi-e sete.	Susține că *nu-i e sete.*

b) Propozițiile interogative se trec din vorbirea directă în cea indirectă cu ajutorul unui verb care are înțeles de „întreba", de ex.:

Cine ești dumneata? — L-a întrebat *cine este el.*

Cînd la propoziția interogativă se pot da două răspunsuri, pe lîngă verbul cu înțelesul de „întreba", se întrebuințează conjuncția *dacă (de):*

Sînteți pregătiți de drum? — A întrebat *dacă sînt pregătiți de drum.*
Știi lecția? — Întreabă *dacă știe lecția.*
Vine cineva? — Întreabă *dacă vine cineva.*

c) Propozițiile imperative sînt trecute în vorbirea indirectă cu ajutorul unui verb care are înțeles de „porunci, ordona, pretinde, cere" etc., urmat de modul conjunctiv, de ex.:

Dă-ți demisia numaidecît! — I-a poruncit *(i-a pretins, i-a cerut) să-și dea demisia numaidecît.*
Stai pe loc! — I-a cerut *să stea pe loc.*
Împrumută-mi stiloul tău! — L-a rugat *să-i împrumute stiloul lui.*

d) Propozițiile exclamative sînt trecute din vorbirea directă în cea indirectă cu ajutorul unor verbe care înseamnă „ura, spune" urmate de conjunctiv, dacă acesta a fost și în vorbirea directă sau de conjuncția *că* și unul din celelalte moduri personale, afară de imperativ, de ex.:

Vai de mine! — Spune *că este vai de el.*
Să trăiți mulți ani! — I-a urat *să trăiască mulți ani.*

e) Propozițiile interogativ-exclamative, exclamațiile simple, unele interjecții se elimină ori de cîte ori exprimă o stare de spirit la care nu este necesar să ne oprim în vorbirea indirectă, de ex.:

„Ia uitați-vă! Cel ce vine după turc este ciobanul de aseară! Iordache, Iordache, în ce foc ne-ai băgat!" (Gala Galaction, *Lîngă apa Vodislavei*)

Propoziția „*Iordache, Iordache...*" etc. nu este necesară în vorbirea indirectă: *Le spuse să se uite ca să vadă că cel care venea după turc era ciobanul de aseară.* Dacă totuși cel care a făcut trecerea la vorbirea indirectă ține să reproducă și această parte, el va spune „*apoi cineva a zis către Iordache că i-a băgat în (mare) foc* sau că „*Iordache i-a băgat în (mare) foc*"!

De asemenea, o propoziție interogativ-exclamativă cum e cea de la începutul fragmentului următor nu este necesară:

VD „*Ce voiți? Devenisem la drum mai mîncăcioși decît evanghelistul Ion...*" (C. Hogaș, *În Munții Neamțului*)
VI *Autorul spune că deveniseră la drum mai mîncăcioși decît evanghelistul Ion...*

În funcție de verbul întrebuințat pentru a introduce vorbirea indirectă, vocativul devine acuzativ sau dativ.

VD „*De vînzare ți-e găinușa ceea, măi băiete?*" (I. Creangă)
VI *Întreabă pe băiat dacă îi e de vînzare găinușa aceea.*
VI *Cere (pretinde, ordonă, etc.) băiatului să spună dacă găinușa lui este de vînzare.*

Predicatul verbal în vorbirea indirectă este verbul care arată că se face trecerea de la vorbirea directă la cea indirectă, fiind verbe declarandi și tranzitive, transformă propozițiile independente din vorbirea directă în propoziții dependente în vorbirea indirectă.

Timpul și modul acestor verbe nu condiționează decît în anumite împrejurări timpul și modul propozițiilor din vorbirea indirectă (de ex. nu se întrebuințează niciodată imperativul).

Cînd este necesar să se arate că ceea ce *se spune* se întîmplă în trecut, în prezent sau în viitor, se folosesc timpurile corespunzătoare, de ex. în: **Spune că** *pe atunci se ducea la un prieten care-l cunoștea și îl aprecia foarte mult. Prietenul era de meseria lui* etc. sau **Spune că** *se va duce la un prieten...*

Să analizăm și un text literar:

„*Ș-apoi s-ar fi găsind acel împărat Roș și fata lui, care cică* (se zice) *este o farmazoană cumplită, numai cel de pe comoară o fi știind.*“ (I. Creangă, *Harap Alb*)

Pronumele personale și cele posesive în vorbirea indirectă (ca și adjectivele posesive) de persoana I și a II-a, singular și plural, trec de obicei în vorbirea indirectă la persoana a III-a, de ex.:

VD *(Eu) îmi cunosc bine obligațiile mele.*
VI *Pretinde că (el) își cunoaște bine obligațiile lui.*
VD *(Noi) vom merge pe jos.*
VI *A spus (spune ori spunea) că (ei) vor merge pe jos.*
VD *Cunoști (tu) pe omul acesta?*
VI *A întrebat dacă (el) cunoaște pe omul acesta (sau acela).*
VD *Vorbiți (voi) mai încet.*
VI *I-a rugat (pe ei) să vorbească mai încet.*

Situația de mai sus privește spusele persoanei a treia. De multe ori însă reproducem ce am spus noi înșine sau o persoană a II-a, de ex.:

VD *Îmi cunosc bine obligațiile mele.*
VI *(Eu) am spus că îmi cunosc bine obligațiile mele.*
VI *(Tu) ai spus că-ți cunoști bine obligațiile tale.*

Vorbitorul poate însă să spună unei persoane a II-a ce a spus despre ea:

VI *(Eu) am spus că (tu) îți cunoști bine obligațiile (tale).*

sau despre persoana a III-a:

VI *(Eu) am spus că el (sau: ea) își cunoaște bine obligațiile (sale).*

sau persoana a II-a despre persoana a III-a:

VI *(Tu) ai spus că el (sau: ea) își cunoaște bine obligațiile (sale).*

sau persoana a III-a despre persoana I ori a II-a:

VI *(El sau: ea) a spus că (eu) îmi cunosc bine obligațiile (mele).*
VI *(El sau: ea) a spus că (tu) îți cunoști bine obligațiile (tale)* etc.

Persoana a III-a generală din expresii, locuțiuni, proverbe etc. nu se trece la persoana a III-a, de ex.:

VI *Bine a zis cine a zis că dacă dai nas lui Ivan, el se suie pe divan,* fără a fi însă exclusă și o formulare ca ... *dacă se dă nas lui Ivan* etc.

Din cauză că în vorbirea indirectă pronumele personal și cel posesiv de persoana a III-a țin și locul persoanei I și a II-a, pot să apară unele confuzii ca în propoziția: A remarcat că *(el* sau *ea) s-a mai îngrășat*, unde persoana a III-a poate fi sau vorbitorul însuși sau cel ori cea despre care se vorbește.

În *I-a spus să nu primească bani, ci numai atîta grîu cu paie cu tot cît va putea duce* el *în spate și cu un băiat al* lui..., *el* se poate referi atît la cel care nu primește bani, cît și la cel care dă grîul (deci la două persoane cu totul diferite); iar *lui*, atît la un băiat al celui care ia grîul, cît și la un băiat al celui care urmează să dea grîul.

Pentru a limpezi înțelesul unor construcții ca aceasta se introduce în vorbirea indirectă numele uneia din persoane (cînd este cunoscut), adică: *I-a spus să nu primească bani, ci numai atîta grîu cu paie cu tot cît va putea duce în spate* el, Stan, *și un băiat* al lui Stan, sau: *I-a spus să nu primească bani, ci numai atîta grîu cu paie cu tot cît va putea duce* Stan *în spate și cu* un băiat al lui.

Adjectivele, adverbele și pronumele care exprimă apropierea în spațiu sau în timp se schimbă adesea în vorbirea indirectă prin aceleași părți de vorbire sau prin locuțiuni ce arată depărtarea, astfel: *acesta, aceasta, ăsta, asta* trec în *acela, aceea, ăla, aia; aici, acum,* trec *în acolo, atunci; astăzi* trece *în ziua aceea, în acea zi; mîine* trece *în a doua zi, după o zi, peste o zi; poimîine,* în *după* sau *peste două zile* etc.

Schimbarea se face ținîndu-se seama de situație. Astfel, se poate spune *A întrebat dacă a citit cartea* aceasta, cînd obiectul la care se referă este apropiat de vorbitor.

Adverbele interogative și cele relative de timp, de loc sau de mod și pronumele interogative dintr-o propoziție interogativă se păstrează în general în trecerea de la vorbirea directă la cea indirectă, devenind conjuncții în aceasta din urmă:

Unde *ai pus cartea mea?* — *Întreabă* unde *ai pus cartea lui.*
Cînd *ai venit?* — *L-a întrebat* cînd *a venit.*
Cum *ați călătorit?* — *Îl întreabă* cum *a călătorit.*
Cît e *ceasul?* — *Îl întreabă* cît e *ceasul.*

Vorbirea indirectă liberă

Există însă și un fel de vorbire indirectă fără legătură exprimată cu verbe care înseamnă „a spune, a întreba, a porunci". Astfel, în fragmentul următor, partea de la cuvîntul *Dumneaei* la cuvîntul *București* nu este introdusă prin *spune, zice* etc.:

„*D. Georgescu îndoiește pasul... intră în parc; caută peste tot... Madam Georgescu— fatalitate — nicăieri. Obosit, omul șade pe o bancă, și, pentru prima oară, după o alergătură de cinci ceasuri, înjură în gînd... Pe cine? Pe coana Anica... Dumneaei a făcut toată încurcătura. Dumneaei face toate încurcăturile... Dar nu strică dumneaei; el strică, nu trebuia s-o ia; trebuia s-o las la București.*" (I.L. Caragiale, *Tren de plăcere*)

Această parte este o vorbire indirectă liberă. Este numită liberă pentru că nu se leagă de restul expunerii prin *spune, zice* etc. și, bineînțeles, nici prin conjuncțiile cerute de asemenea verbe.

Vorbirea indirectă liberă este o vorbire interioară, căci se produce de obicei în gînd, de cele mai multe ori, ca un monolog. Putem chiar să-i reconstituim părțile care bănuim că lipsesc. De exemplu, în monologul interior de mai sus: *Dar nu strică dumneaei;* (dar cine strică?) *el strică!* (de ce? fiindcă) *nu trebuia s-o ia:* (dar ce să fi făcut?) *trebuia s-o lase la București.*

Lipsa verbului prin care se introduce de obicei vorbirea indirectă este suplinită în vorbirea indirectă liberă fie de alt verb, fie de un element capabil să sugereze faptul că o parte din vorbire are caracteristica de a fi indirectă și liberă. Astfel, în fragmentul din I. L. Caragiale acest rol îl are „înjură în gînd", iar în cel de mai jos, construcția „și-l făcu să murmure" (după care urmează vorbirea indirectă liberă):

„*Într-adevăr află multe lucruri; pînă unde să meargă cu un tren, pînă unde cu o clasă, la ce hotel să tragă la Viena, cît să dea la hamal, cît la birjari și cît la chelneri. Mulțimea bacșișurilor îl înspăimîntă și-l făcu să murmure cu indignare. Toate le putea ierta nemților, dar pomana asta cu de-a sila nu-i intra dumnealui în cap.*" (I.A. Bassarabescu, *Străinul*)

Vorbirea indirectă propriu-zisă fără verbul cu înţeles de „spune, zice etc." şi parţial fără conjuncţie

Acest caz, relativ rar, apare cînd lipseşte verbul caracteristic vorbirii indirecte şi cînd, după ce se sugerează acest verb, se înşiră spusele cuiva introduse cel puţin o dată prin conjuncţia necesară ca în:

„El le-a răspuns bucuros...: 1) că pe el îl cheamă Ion; 2) că mai are o soră gemenă, cu care de mititel nu s-a putut împăca; iar părinţii, văzîndu-i că necontenit se ceartă, şi cu cît cresc, din ce în ce mai rău se ocărăsc şi se bat pîn-la sînge, i-au gonit pe amîndoi de-acasă, 3) să se ducă în lume, unu-ncoace, altu-ncolo, încotro i-o lumina dumnezeu; 4) că soră-sa a avut noroc; iar el, ba: 5) ca a ajuns procopsită, doamnă mare, primită pe la curţi împărăteşti; iar 6) el, umblînd de colo pînă colo, slujind cînd la un stăpîn, cînd la altul, este, precum se arată, un... nepricopsit." (I. L. Caragiale, *Ion...*)

Din cele şase părţi (numerotate de noi), trei (3, 5 şi 6) nu sînt precedate de conjuncţia *că*.

Într-un mod asemănător e construit şi pasajul pe care-l dăm în continuare, cu deosebirea că reflecţiile aparţin autorului însuşi:

„Deşi noaptea fusesem în avanposturi, sînt iarăşi în linia întîia. Cîteva lucruri tot aş putea spune despre Tohanul Vechi. Că oamenii din plutonul meu s-au pornit aşa de rău, că nu s-au mai oprit pînă au ajuns dincolo de sat singuri, cu toate înjurăturile mele furioase (eram mai ales necăjit pe Văraru care mînca varză, împuşca drept în sus şi nu vrea să se oprească) şi mai ales, cu toate ordinele primite din urmă: să nu înaintez prea repede că voi compromite legătura trupelor care dau atacul. Că m-a înspăimîntat violenţa şi precizia focului nostru de artilerie împotriva tranşeelor inamice.

Apoi, că întîia oară mi-a dat ca un burghiu în inimă un glonţ...

Al treilea — l-am ştiut mai tîrziu — a fost că luarea acestui sat pe care-l cucerisem aproape singur cu locotenentul Voicu (cel care mă înhăţase de gît ca prizonier) a figurat în comunicatul oficial de a treia zi (...)." (Camil Petrescu, *Ultima noapte de dragoste, prima noapte de război, Cartea a doua, Întîia noapte de război*).

Vorbirea directă exprimată printr-un cuvînt sau mai multe în cursul altei vorbiri directe

Cazul acesta constă din reproducerea unui cuvînt sau a unei expresii a celui despre care se povesteşte ceva, un fel de citare neexplicată ca în fraza de mai jos, unde expresia *iac-aşa* nu aparţine autorului, ci persoanei despre care el relatează:

„Dar îndată ce s-a înhămat la munca din care vedea că toată viaţa n-are să mai scape, a înţeles că pentru o femeie necăjită ca ea, toate aceste închipuiri de mai bine sînt iac-aşa, prostii, care-ţi fac traiul şi mai greu." (I. Agîrbiceanu, *Fefeleaga*)

Pentru partea finală a frazei nu putem avea deplină certitudine decît în legătură cu termenul subliniat *(iac-aşa)*. Ultima propoziţie cu verbul la persoana a II-a ar părea că reproduce gîndirea personajului, ceea ce ne-ar da dreptul s-o considerăm, mai ales după citarea lui *iaca-aşa*, în vorbirea indirectă liberă, dar cum persoana a II-a este aici generală, o asemenea interpretare nu se sprijină pe argumente suficient de puternice.

Emiţător, mesaj, receptor şi tipurile de discurs (vorbire) Oricine spune ceva este un **vorbitor**. Spre a se exprima, el emite propoziţii şi fraze. De aceea i se spune uneori şi **emiţător**. Ceea ce el exprimă prin propoziţii şi fraze se numeşte uneori **mesaj**. Cel care primeşte mesajele emiţătorului se numeşte uneori **receptor**.

De fiecare dată cînd o persoană spune ceva, ea este emiţător, iar cînd ascultă ce spune altă persoană, ea este receptor. Legătura dintre ele se face prin mesaje.

În vorbirea directă, emiţătorul (E) comunică un mesaj (M) unui receptor (R), deci:

E............M............R

Aceasta este reprezentarea grafică a vorbirii directe.

Cînd mesajul ajunge la receptor, de fapt prin intermediul altui emiţător, dar nu ca citat, avem, de fapt, doi emiţători: E_1 (care a compus mesajul) şi E_2 (care transmite mai departe mesajul compus de E_1). Cînd E_2 retransmite mesajul, M, al lui E_1, el specifică acest lucru prin verbe ca *spune*, *zice*, *ordonă*, *afirmă* etc., ceea ce modifică într-o oarecare măsură mesajul lui E_1. Vom avea deci două mesaje foarte asemănătoare (M şi M_1). Acest mod de transmitere a mesajelor formează vorbirea indirectă care arată grafic astfel:

E_1 ———— M   R
               ↓   ↑
(R) E_2 ———— M_1

Cînd avem de-a face cu vorbirea indirectă liberă, R este aceeaşi persoană cu E_2, căci el „primeşte" un mesaj făcut de el însuşi, dar ca şi cum ar fi fost construit de un E diferit. Deci:

E_1 ———— M $R = E_2$
               ↓   ↑
(R) E_2 ———— M_1

(a) Vrea ca auxiliar şi predicativ Ca auxiliar, *a vrea* serveşte numai la formarea viitorului anterior. Sub primul aspect el este literar, sub celelalte, este popular şi regional.

Ca auxiliar al viitorului

(eu) *voi*, *oi*	(noi) *vom*, *om*
(tu) *voi*, *ei*, *ăi*, *îi*, *i*	(voi) *veţi*, *eţi*, *ăţi*, *îţi*
(el, ea) *va*, *a*, *o*	(ei, ele) *vor*, *or*

Ca verb predicativ el este regulat, cu excepţia persoanei a III-a plural a indicativului, care, în forma cerută este (ei, ele) *vreau*, dar se întrebuinţează adesea (ei, ele) *vor*, pentru că *vreau* este omonim cu persoana I singular (eu) *vreau* de la acelaşi timp şi cu persoana a III-a plural a imperfectului indicativ.

Indicativ			Conjunctiv
	prezent	imperfect	prezent
(eu)	*vreau*	*vrem*	*să vreau*
(tu)	*vrei*	*vreai*	*să vrei*
(el, ea)	*vrea*	*vrea*	*să vrea*
(noi)	*vrem*	*vream*	*să vrem*
(voi)	*vreţi*	*vreaţi*	*să vreţi*
(ei, ele)	*vreau*, *vor*	*vreau*	*să vrea*

A vrea trebuie asociat cu *a voi*, care, deşi de conjugă literar ca verbele cu sufixul secundar *-esc*, are la persoana I a indicativului prezent o formă populară (eu) *voi*. Ea trebuie însă evitată.

CUPRINS *

* Cifrele grase indică locul unde apare definiția.